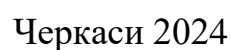


E-mail: 38715482@ck.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 38715482

про стан навколишнього природного
середовища в Черкаській області
у 2023 році



З М І С Т

	Номер сторінки
Вступне слово	7
1. Загальні відомості	9
1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості Черкаської області	10
1.2 Соціальний та економічний розвиток Черкаської області	11
2. Атмосферне повітря	18
2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря	18
Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря	18
Основні забруднювачі атмосферного повітря (за видами економічної діяльності)	20
2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря	22
2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах	22
2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря	24
2.5 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття	25
2.6 Державна політика та заходи у сфері поліпшення та відновлення стану атмосферного повітря	27
3. Зміна клімату	28
3.1 Тенденції зміни клімату	28
3.2 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату	30
3.3 Політика та заходи у сфері захисту озонового шару	33
4. Водні ресурси	34
4.1. Водні ресурси та їх використання	34
Загальна характеристика	34
Водокористування та водовідведення	35
4.2 Забруднення поверхневих вод	39
Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод	39
Основні забруднювачі водних об'єктів (за сферами діяльності)	41
Транскордонне забруднення поверхневих вод	46
4.3 Стан поверхневих вод	46
Екологічний стан та потенціал масивів поверхневих вод	46
Хімічний стан масивів поверхневих вод	47
Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію	52
Радіаційний стан поверхневих вод	52
4.4 Державна політика та заходи щодо поліпшення стану водних об'єктів	54

5.	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвиток природно-заповідного фонду та формування національної екологічної мережі	54
5.1	Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі	54
	Загальна характеристика	54
	Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття	55
	Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття	55
	Формування національної екомережі	56
	Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами	58
5.2	Охорона, використання та відтворення рослинного світу	59
	Загальна характеристика рослинного світу	61
	Охорона, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів	64
	Охорона та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	64
	Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України	71
	Охорона, використання та відтворення зелених насаджень	74
	Інвазійні чужорідні види рослин у флорі в межах Черкаської області	74
5.3	Охорона, використання та відтворення тваринного світу	78
	Загальна характеристика тваринного світу	78
	Стан і ведення мисливського господарства	79
	Стан і ведення рибного господарства	81
	Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів	81
	Охорона, використання та відтворення водних біоресурсів	85
	Інвазійні чужорідні види тварин у фауні в межах Черкаської області	86
5.4	Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні	88
	Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду	88
	Водно-болотні угіддя міжнародного значення	92
	Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина	92
	Формування Смарагдової мережі	92
5.5	Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду	93
5.6	Державна політика та заходи збереження біорізноманіття	97

6	Земельні ресурси та ґрунти	99
6.1	Структура та стан земель	99
	Структура та динаміка основних видів земельних угідь	99
	Стан ґрунтів	100
	Деградація земель	101
6.2	Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти	102
6.3	Державна політика та заходи у сфері охорони земель	104
	Практичні заходи	105
	Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво	106
7	Надра	107
7.1	Мінерально-сировинна база	107
	Стан та використання мінерально-сировинної бази	107
7.2	Система моніторингу геологічного середовища	107
	Підземні води: ресурси, використання, якість	108
	Екзогенні геологічні процеси	108
7.3	Дозвільна діяльність у сфері використання надр	111
7.4	Геологічний контроль за вивченням та використанням надр	111
7.5	Державна політика та заходи щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр	111
8	Відходи	112
8.1	Структура утворення та накопичення відходів	112
8.2	Поводження з відходами (збирання, зберігання, утилізація та видалення)	112
8.3	Транскордонне перевезення небезпечних відходів	123
8.4	Державна політика та заходи у сфері поведження з відходами	123
9	Екологічна безпека	144
9.1	Екологічна безпека як складова національної безпеки	144
9.2	Об'єкти підвищеної небезпеки	145
9.3	Радіаційна безпека	146
	Стан радіоактивного забруднення території Черкаської області	147
	Поведження з радіоактивними відходами	149
9.4	Екологічна безпека на територіях, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України	149
	Шкода, завдана земельним ресурсам	149
	Втрати надр	149
	Збитки, завдані водним ресурсам	150
	Шкода, завдана атмосферному повітрю	150
	Втрати лісового фонду	150
	Збитки, завдані природно-заповідному фонду	150
9.5	Державна політика та заходи з забезпечення екологічної безпеки	150

10	Промисловість та її вплив на навколишнє природне середовище	151
10.1	Структура та обсяги промислового виробництва	151
10.2	Вплив на навколишнє середовище	151
	Гірничодобувна промисловість	152
	Металургійна промисловість	152
	Хімічна та нафтохімічна промисловість	153
	Харчова промисловість	153
10.3	Державна політика та заходи з екологізації промислового виробництва	154
11	Сільське господарство та його вплив на навколишнє природне середовище	155
11.1	Тенденції розвитку сільського господарства	155
11.2	Вплив на навколишнє середовище	157
	Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження	158
	Використання пестицидів	159
	Зрошення та осушення земель	160
	Тенденції в тваринництві	162
11.3	Органічне сільське господарство	162
11.4	Державна політика та заходи з екологізації сільського господарства	163
12	Енергетика та її вплив на навколишнє природне середовище	165
12.1	Структура виробництва та використання енергії	165
12.2	Ефективність енергоспоживання та енергозбереження	166
12.3	Вплив енергетичної галузі на навколишнє природне середовище	166
12.4	Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики	167
12.5	Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє природне середовище	168
13	Транспорт та його вплив на навколишнє середовище	169
13.1	Транспортна мережа Черкаської області	169
	Структура та обсяги транспортних перевезень	170
	Склад парку та середній вік транспортних засобів	170
13.2	Вплив транспорту на навколишнє середовище	170
13.3	Державна політика та заходи щодо зменшення впливу транспорту на навколишнє середовище	171
14	Стале споживання та виробництво	172
14.1	Тенденції та характеристика споживання	172
14.2	Запровадження елементів сталого споживання та виробництва	172
15	Державне управління у сфері охорони навколишнього природного середовища	173
15.1	Національна та регіональна екологічна політика	173

15.2	Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища	175
15.3	Державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища	177
15.4	Виконання державних цільових екологічних програм	180
15.5	Державна політика у сфері моніторингу навколишнього природного середовища	182
15.6	Оцінка впливу на довкілля	190
15.7	Економічні засади природокористування	191
	Економічні механізми природоохоронної діяльності	191
	Стан фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища	192
15.8	Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки	193
15.9	Державне регулювання природокористування	194
15.10	Стан та перспективи наукових досліджень у сфері охорони навколишнього природного середовища	196
15.11	Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища	200
15.12	Екологічна освіта та інформування	202
15.13	Міжнародне співробітництво у галузі охорони навколишнього природного середовища	225
	Висновки	226



*„Краса природи – це одне з джерел,
що живить доброту, сердечність і любов“*

Василь Сухомлинський

*„У природі нічого не створюється, нічого
не втрачається, все змінюється“*

Антуан-Лоран де Лавуазьє

ВСТУПНЕ СЛОВО

Пропонуємо для ознайомлення чергову щорічну доповідь про стан навколишнього природного середовища Черкаської області. Доповідь є однією з найбільш повних спроб узагальнити та систематизувати спостережну, статистичну та науково-дослідницьку екологічну інформацію про стан довкілля нашого краю, про заходи з його збереження та охорони, які були здійснені організаціями, установами та підприємствами у 2023 році.

Матеріали даного видання знайомлять читачів зі станом екологічної ситуації в Черкаській області, а також розкривають особливості всіх складових довкілля.

Головною метою національної екологічної політики є забезпечення конституційного права громадян на безпечне навколишнє середовище. Тому інтеграція екологічної політики в усі напрями діяльності є обов'язковою умовою переходу до екологічно збалансованого розвитку держави, коли соціально-економічне зростання країни не впливає

на здатність природних екосистем відновлюватися, а навпаки, сприяє збереженню, охороні та відтворенню наявних природних ресурсів.

Враховуючи зазначене, забезпечення належної ефективності практичних природоохоронних дій не втрачало своєї гостроти і в 2023 році.

Відповідно до положень Закону України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“ основними визначальними і пріоритетними напрямками роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища у 2023 році були:

1. Забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з відходами.
2. Зменшення рівня забруднення та поліпшення екологічного стану водних об'єктів та атмосферного повітря.
3. Розвиток природно-заповідного фонду та збереження біологічного, ландшафтного різноманіття.
4. Підвищення рівня екологічної культури населення.

Спільними зусиллями органів державної влади, місцевого самоврядування та населення можливо вирішити ряд питань, пов'язаних з раціональним використанням, охороною та відтворенням природних ресурсів рідного краю.

Особлива увага під час реалізації на території області державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища приділяється питанням інформування населення про стан довкілля, екологічні проблеми області та шляхи їх вирішення.

Видання щорічної регіональної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Черкаській області, яка є складовою частиною Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні забезпечує виконання вимог, передбачених Орхуською конвенцією „Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля“.

Під час підготовки регіональної доповіді використано статистичні дані, інформацію структурних підрозділів обласної державної адміністрації, ряду територіальних підрозділів міністерств, відомств та інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких безпосередньо чи опосередковано пов'язана із природоохоронною сферою, вищих навчальних закладів області, які здійснюють організацію підготовки спеціалістів екологічного профілю, громадських організацій екологічного спрямування.

Сподіваємось, що регіональна доповідь стане у нагоді органам державної влади та місцевого самоврядування під час прийняття відповідних рішень та здійснення повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища, буде цікавою та корисною для діяльності навчальних закладів, наукових установ, громадських організацій та окремим громадянам, небайдужим до справи збереження довкілля.

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Черкаська область утворена 7 січня 1954 року. До її складу увійшли три міста обласного підпорядкування – Черкаси, Сміла, Умань і 30 районів Вінницької, Київської, Кіровоградської та Полтавської областей.

На даний час відповідно до адміністративно-територіального поділу область складається з 4 районів (Звенигородський, Золотоніський, Уманський, Черкаський) та 66 територіальних громад:

16 – міських (Ватутінська, Городищенська, Жашківська, Звенигородська, Золотоніська, Кам'янська, Канівська, Корсунь-Шевченківська, Монастирищенська, Смілянська, Тальнівська, Уманська, Христинівська, Шполянська, Черкаська, Чигиринська);

10 – селищних (Бабанська, Буцька, Вільшанська, Драбівська, Єрківська, Катеринопільська, Лисянська, Манківська, Стеблівська, Чорнобаївська);

40 – сільських (Балаклеївська, Баштечківська, Березняківська, Білозірська, Бобрицька, Будищенська, Бужанська, Великохутірська, Вознесенська, Виноградська, Водяницька, Гельмязівська, Дмитрушківська, Зорівська, Іваньківська, Іркліївська, Ладизинська, Леськівська, Ліпльавська, Лип'янська, Матусівська, Медведівська, Михайлівська, Мліївська, Мокрокалигирська, Мошнівська, Набутівська, Новодмитрівська, Паланська, Піщанська, Ротмістрівська, Руськополянська, Сагунівська, Селищенська, Степанецька, Степанківська, Тернівська, Шевченківська, Шрамківська, Червонослобідська).

Чисельність населення, що проживає на території області, на 1 січня 2022 року становила 1160,7 тисячі осіб*, у тому числі міського 665,5 тисячі осіб, сільського – 495,2 тисячі осіб.

** Інформація щодо чисельності населення що проживає на території області на 1 січня 2023 року відсутня.*

За інформацією Головного управління статистики у Черкаській області враховуючи відсутність адміністративних даних щодо міграції населення, оцінка чисельності населення в усіх територіальних розділах не може здійснюватися і до моменту отримання й обробка всіма регіонами адміністративних даних у повному обсязі не підлягає поширенню та буде оприлюднена після завершення встановленого Законом України „Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни“ терміну для подання статистичної та фінансової звітності.

Черкаська область відноситься до числа густонаселених. Її середня щільність – 55 осіб на 1 км².

Найбільшими населеними пунктами за чисельністю в межах області є міста: Черкаси, Умань, Сміла, Ватутіне та Канів.

1.1 Географічне розташування та кліматичні особливості Черкаської області

Черкаська область розташована в центральній лісостеповій зоні України в басейнах річок Дніпра та Південного Бугу. На півночі межує з Київською (протяжність 340 км), на сході – з Полтавською (212 км), на півдні – з Кіровоградською (388 км) і на заході – з Вінницькою (124 км) областями.

Географічний центр України, що розташований на північній околиці села Мар'янівка Звенигородського (Шполянського) району між містом Шпола і селом Матусів Черкаської області має координати 49°01'39" пн. ш. і 31°28'58" сх.д.

Площа Черкаської області становить 20,9 тис. квадратних кілометрів, що складає 3,46% території держави (18 місце в Україні).

Черкащина в цілому рівнинна і умовно поділяється на дві частини – правобережну і лівобережну. Переважна частина правобережжя розміщена в межах Придніпровської височини з найвищою точкою області, що має абсолютну висоту 275 метрів над рівнем моря (поблизу м. Монастирище). В прилягаючій до Дніпра частині правобережжя знаходиться заболочена Ірдино-Тясминська низовина, а також підвищення – Канівські гори. Низинний рельєф має лівобережна частина області, яка розташована в межах Придніпровської низовини.

Клімат Черкащини помірно континентальний і континентальність зростає із заходу на схід. Найхолоднішим місяцем року вважається січень з середньою температурою – 5,9 °С, а найтеплішим – липень з середньою температурою – 20,1 °С. Середня річна температура повітря становить +7,3 °С. Середня річна кількість опадів становить 633 мм. Середня температура влітку складає + 19 °С. В цілому клімат області сприятливий для зростання цілого ряду деревних та чагарникових порід, і, перш за все, високопродуктивних дубових і соснових насаджень.

Область багата на рослинність, славиться цінними мальовничими лісами, різноманітним тваринним світом. Так, на Черкащині розташований найбільший у лісостеповій зоні України Канівський природний заповідник, всесвітньо відомий Національний дендрологічний парк „Софіївка“ НАН України – перлина садово-паркового мистецтва.

Ліси ростуть здебільшого на узбережжях річок, степова рослинність поширена на вододілах. У районі Канева й на південний схід від нього переважають дубово-грабові ліси (дуб, граб, клен, липа, ясен), у південно-західній, південній і центральній частині – дубово-ясеневі та грабові ліси. Черкаський бір (сосна, дуб, клен, береза) – найпівденніша межа природного поширення наддніпрянських хвойних лісів на Україні.

1.2 Соціальний та економічний розвиток Черкаської області

Промислове виробництво

За оперативними даними, у січні-грудні 2023 року порівняно з відповідним періодом 2022 року, обсяги промислового виробництва зросли на 17,8% за рахунок зростання виробництва продукції на підприємствах з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – на 14,1%, хімічних речовин і хімічної продукції – на 82,2%, машинобудування – на 23,2%.

Промисловими підприємствами області за січень-грудень 2023 року реалізовано продукції на суму 119,5 млрд. грн., або 3,7% від загальнодержавних обсягів.

У зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану, відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 „Про введення воєнного стану в Україні“, зі змінами, більш детальна інформація щодо роботи промислового комплексу області не оприлюднюється.

Сільське господарство

Чорноземи Черкащини зумовлюють високий рівень розвитку сільського господарства, де виробляється 7,1% загальнодержавного обсягу валової сільської продукції (4 місце серед регіонів України). Частка продукції рослинництва у 2023 році складала 72,2%, тваринництва – 27,8%. Обсяг валової продукції (у цінах 2021 року) становив 79,2 млрд. грн.

За попередніми даними, у 2023 році індекс обсягу сільськогосподарського виробництва становив 113,8%, в тому числі рослинництва – 118,6%, тваринництва – 103,1%.

Однією з основних цілей агропромислового комплексу залишається продовольча безпека – забезпечення населення високоякісними продуктами харчування власного виробництва.



За оперативними даними валовий збір зернових та зернобобових культур (у масі після доробки) урожаю 2023 року становив 4475,4 тис. тонн, з середньою урожайністю 70,9 ц/га, з них пшениці – 1165,4 тис. тонн (56,7 ц/га), ячменю – 233,0 тис. тонн (45,4 ц/га), проса – 10,4 тис. тонн (37,6 ц/га), гречки – 6,4 тис. тонн (16,9 ц/га), сої – 261,7 тис. тонн (23,8 ц/га), кукурудзи – 3035,6 тис. тонн (85,2 ц/га).

Соняшнику зібрано 697,8 тис. тонн (29,3 ц/га), цукрового буряку 682,7 тис. тонн (444,9 ц/га).

У 2023 році, у всіх категоріях господарств вироблено м'яса 455,1 тис. тонн (обсяги виробництва збільшилися порівняно з відповідним періодом попереднього року на 6,6%), молока – 454,9 тис. тонн (обсяги зросли на 2,8%), яєць – 647,9 млн шт. (обсяги зменшилися на 11,2%).



З початком війни в Україні на Черкащині почала впроваджуватись ініціатива „Сади Перемоги“, яка започаткована проєктом „Супровід урядових реформ в Україні“ (SURGe) за фінансової підтримки Уряду Канади та впроваджується компанією Alinea International. Зокрема, в рамках даної ініціативи територіальні громади розробляють та затверджують власні програми самозабезпечення харчовими продуктами. У 2023 році Черкаська область лідирувала за кількістю територіальних громад, у яких були ухвалені такі програми. Станом на 01.01.2024 програми самозабезпечення харчовими продуктами були затверджені у 29 територіальних громадах області (з них 4 затверджені у 2023 році), а саме: у Звенигородському районі – 9, у Золотоніському районі – 3, в Уманському районі – 5, у Черкаському районі – 12.

За підсумками грантового конкурсу „Сади для Перемоги“, впровадженого у листопаді 2022 року проєктом SURGe та благодійною організацією

„БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД „МХП – ГРОМАДИ“ у партнерстві з Міністерством аграрної політики та продовольства України, переможцями стали 8 територіальних громад з усієї України, з яких 3 – у Черкаській області: Білозірська, Бобрицька та Чигиринська (Черкаський район). Кожна з цих громад отримала у 2023 році на свій баланс техніку (вартість до 250 тис. грн), яка була придбана спільно з донорами: Чигиринська ТГ придбала міні-трактор; Білозірська ТГ придбала сівалку точного висіву, причіп до міні-трактора, міжрядний культиватор-їжак (для зрихлювання землі); Бобрицька ТГ придбала борону (для обробки ґрунтів) та сівалку.

На початку травня 2023 року пілотні територіальні громади запустили всеукраїнський флешмоб #СадиДляПеремоги2023, щоб розповісти про свої досягнення, проекти та ідеї, а також закликати інші територіальні громади, бізнес, комунальні підприємства, школи, заклади дошкільної освіти долучитись до реалізації ініціативи „Сади Перемоги“. Від Черкаської області до флешмобу приєдналися: Зорівська (Золотоніський район), Буцька (Уманський район), Чигиринська, Балаклеївська, Корсунь-Шевченківська (Черкаський район) територіальні громади, а також благодійна організація „БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД „МХП – ГРОМАДИ“.

Згідно з реєстром ТОВ „Органік Стандарт“ станом на 31.12.2023 в області обліковується 14 сертифікованих органічних підприємств та ще 15 господарствами подано документи на проходження та поновлення сертифікації.

За 2023 рік в області проведено обстеження сільськогосподарських угідь щодо стану родючості ґрунтів на площі 43,9 тис. га (Черкаська філія державної установи „Інститут охорони ґрунтів України“). Відповідно до результатів обстеження середньозважений показник вмісту гумусу в обстежених ґрунтах області становить 2,98 %, що відповідає середньому його вмісту.

Будівництво

У січні-грудні 2023 року підприємствами області вироблено будівельної продукції (виконано будівельних робіт) на 1999,8 млн. грн. Індекс будівельної продукції становив 128,1%. Зростання обсягів будівельних робіт відбулося за рахунок збільшення обсягів будівництва житлових будівель на 3,5% та інженерних споруд – у 2,3 раза.

У загальному обсязі виробленої будівельної продукції нове будівництво становило 34,3%, ремонт (капітальний та поточний) – 51,7%, реконструкція та технічне переоснащення – 14,0%.

У 2023 році в області прийнято в експлуатацію 166,8 тис. м² загальної площі житла, що у 1,8 раза більше, ніж у 2022 році.

Частка області у загальнодержавному введенні житла у 2023 році становила 2,3%. У розрахунку на 1000 мешканців збудовано 143,1 м² загальної площі житла (в Україні – 179,1 м²).

У міській місцевості, на яку припадає 84,8% загальної площі житла, прийнято в експлуатацію 141,4 тис.м², що в 1,9 раза більше, ніж за 2022 рік. У сільській місцевості, де збудовано 25,4 тис.м² (15,2%), обсяги збільшилися на 34,8%.

В одноквартирних будинках прийнято в експлуатацію 37,8% (63,1 тис.м² загального обсягу житла, у будинках із двома й більше квартирами – 62,2% (103,7 тис.м²).

Інвестиційна діяльність

Протягом 2023 року проведено 9 зустрічей з іноземними інвесторами та представниками міжнародних компаній.

10.11.2023 проведено Черкаський міжнародний економічний форум – 2023 (далі – Форум), участь в якому взяли 180 представників вітчизняних та іноземних компаній, керівників підприємств, потенційні інвестори та експерти.

Під час трьох панельних дискусій спікери обговорювали питання щодо нових викликів для бізнесу, проблем переробки й експорту, а також про збереження людського капіталу. У рамках Форуму підписано меморандум про співпрацю між обласною адміністрацією та EFI Group щодо сприяння розвитку промислового комплексу регіону (далі – меморандум). Відповідно до меморандуму, в 2024 році в області планується будівництво підприємства з переробки побічних продуктів тваринництва на високопротеїнові кормові добавки і тваринні жири.

Протягом 2023 року підприємствами та організаціями Черкаської області реалізувалося 49 інвестиційних проєктів (реалізація 12 проєктів призупинена на невизначений час, переважна більшість – до скасування воєнного стану).

На інвестиційному порталі Черкаської області (www.investincherkasyregion.gov.ua) розміщена інформація щодо наявних в області інвестиційних пропозицій: 74 об'єкти типу greenfields, 79 об'єктів типу brownfields, 2 проєктні пропозиції, 64 об'єкти комунальної і державної власності, що можуть бути запропоновані для реалізації проєктів на засадах державно-приватного партнерства.

Зовнішньоекономічна діяльність

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі в 2023 році становив 1880,2 млн дол. США.

Обсяги експорту товарів зменшились проти 2022 року на 5,6% і становили 1221,2 млн дол. США, тоді як імпорту товарів зріс на 8,6% і становив 659,0 млн дол. США.

Основу товарної структури експорту області складали: продукти рослинного походження – 38,5% до загального обсягу; живі тварини та продукти тваринного походження – 29,4%; жири та олії тваринного або рослинного походження – 13,5%; готові харчові продукти – 7,0%; деревина і вироби з деревини – 3,5%.

У товарній структурі імпорту переважали: продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 24,4% до загального обсягу імпорту, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 12,8%, машини, обладнання та механізмів, електротехнічне обладнання – 12,7%, мінеральна продукція – 11,2%, полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 10,8%, текстильні матеріали та текстильні вироби – 5,9%.

За підсумками 2023 року в області сальдо зовнішньої торгівлі позитивне – (562,2 млн дол. США) (у 2022 році було також позитивне – 686,9 млн дол. США).

Зовнішньоторговельні операції проводились з партнерами із 131 країни світу.

Черкаською обласною державною адміністрацією здійснювалася інформаційна підтримка вітчизняних виробників у виході на зовнішні ринки, зокрема:

- з метою інформування експортоорієнтованих виробників області про актуальні новини, бізнес-заходи, комерційні пропозиції іноземних партнерів та корисні посилання у сфері експорту випускається „#Дайджест Експортера“. Дайджест розсилається на понад 300 експортоорієнтованих підприємств області, бізнес-асоціації та об'єднання;

- випускається каталог експортоорієнтованих підприємств Черкаської області „Buy from Cherkasy region“. Каталог доступний англійською та українською мовами. Щороку каталог поширюється серед 272 міжнародних установ, організацій, компаній та торговельних мереж. У каталозі представлено 81 компанію;

- систематично здійснюється інформування підприємств області про актуальні зміни в законодавстві України шляхом розсилки електронною поштою.

Крім того, у рамках програми USAID „Конкурентоспроможна економіка України“, в партнерстві з Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), 10 серпня 2023 року проведено презентацію грантових можливостей для малого та середнього бізнесу на Черкащині.

10 листопада 2023 року проведено Черкаський міжнародний економічний форум, на якому розглянуто питання розвитку економіки України в умовах війни, зокрема, проблеми переробки та експорту.

З метою промоції товаровиробників Черкаської області на вебпорталі www.investincherkasyregion.gov.ua створено розділ „Експортна вітрина“, що містить інформацію про регіональних виробників.

Для швидкого інформування експортоорієнтованих підприємств про новини, вебінари, торговельні місії, виставки, а також нові гайди та аналітичні матеріали, створено сторінку Invest in Cherkasy region в соціальній мережі Фейсбук. На сторінці щоденно публікуються актуальні дописи в сфері експорту.

Розвиток малого бізнесу

За оперативними даними Головного управління ДПС в області у податкових органах обліковується 7902 малих підприємства та 57067 фізичних осіб підприємців.

У січні-грудні 2023 року надходження до бюджетів усіх рівнів від суб'єктів малого підприємництва становили 5245,0 млн грн. Частка малого бізнесу у формуванні доходів зведеного бюджету становила 21,8%.

З метою виконання регіональної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в області діє Програма розвитку малого та середнього підприємництва Черкаської області на 2021 – 2025 роки, яка затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 24.12.2021 № 4-4/VIII.

На виконання заходів Програми у 2023 році, в обласному бюджеті було передбачено 1,488 млн грн. для фінансової підтримки функціонування Черкаської агенції регіонального розвитку (у 2023 році профінансовано 1 487 999, 05 грн).

У рамках заходів Програми організовано та проведено 11 зустрічей, зокрема: 4 онлайн семінари-консультації в рамках програми „єРобота: Грант для ветеранів та членів їх сімей“; 2 навчальні онлайн-семінари для фахівців економічних служб зайнятості щодо впровадження інструментів підтримки бізнесу в ТГ області (один з яких відбувся за участі представників Міністерства економіки України (далі – Мінекономіки), 1 семінар для представників бізнесу щодо грантових та компенсаційних програм підтримки та розвитку підприємництва; 4 засідання Регіональної ради підприємців в Черкаській області (з них 3 засідання Секретаріату). Участь у заходах взяло 239 осіб.

Завдяки програмі мікрогрантів у Черкаській області організовано бізнеси за такими напрямками діяльності: переробна промисловість; тимчасове розміщування й організація харчування; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; охорона здоров'я та надання соціальних послуг; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; професійна, наукова, освітня та технічна діяльність та ін.

З 10.04.2023 розпочався прийом заявок у рамках Програми „єРобота: Грант для ветеранів та членів їх сімей“.

За 2023 рік у Черкаській області подано 18 заявок, з них, за результатами усіх етапів розгляду заявок, 6 рішень прийнято Державним центром зайнятості. Профінансовано 3 гранти на суму 988 тис. грн.:

- 1 грант отримає ветеран для купівлі обладнання та матеріалів для виготовлення будівельних блоків на суму 249 тис. грн (м. Умань);

- 1 грант отримає дружина ветерана для купівлі вантажного автомобіля на суму 500 тис. грн (м. Черкаси);

- 1 грант на суму 249,144 тис. грн у процесі реалізації.

Крім того, в області реалізується державна програма щодо компенсації витрат роботодавцям на оплату праці працевлаштованих внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО).

З початку дії цієї програми (з березня 2022 року по 28.12.2023) Черкаським обласним центром зайнятості роботодавцям області схвалено 766 заявок, за якими вже працевлаштовано – 1 223 ВПО та компенсовано заробітної плати роботодавцям за працевлаштування ВПО – 15,0 млн грн.

Торгівля

За попередніми даними, у січні-грудні 2023 року оборот роздрібною торгівлі становив 59,7 млрд грн, що на 17,1% більше обсягу січня-грудня 2022 року.

Розвиток туризму

Рішенням Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-18/VIII затверджено Програму розвитку туризму в Черкаській області на 2021 – 2025 роки.

У 2023 році кошти з обласного бюджету на реалізацію заходів Програми не виділялися.

Упродовж 2023 року здійснювалися заходи щодо популяризації туристичних локацій, подій та маршрутів через соціальні мережі фейсбук „Черкащина туристична“ та інстаграм „tourismincherkasyregion“. Усього підготовлено та розміщено 256 інформаційних публікацій.

Протягом липня-вересня 2023 року реалізовано проєкт „Вікенд на Черкащині“ щодо популяризації туристичних локацій, туристичних маршрутів і місць культурного відпочинку на Черкащині, в рамках якого розміщено 12 інформаційних листівок із доступом для скачування на вебсайті Черкаської обласної державної адміністрації.

У рамках виконання заходів зазначеної Програми зареєстровано торговельну марку „Черкащина – місце сили“ (свідоцтво від 30.08.2023 № 336806).

Протягом 2023 року організовано та взято участь у таких заходах:

09.06.2023 – в туристично-економічному форумі „Туризм в Україні: вимоги сьогодення“ в м. Умань;

27.09.2023 проведено круглий стіл у рамках заходів до Дня туризму за участі представника Державного агентства з розвитку туризму України та туристичного бізнесу, під час якого розглянуто низку важливих питань щодо розвитку туризму в регіоні;

03.11.2023 – представники Черкаської обласної державної адміністрації взяли участь у Туристично-економічному форумі „Туристичні жнива Українського Поділля 2023“ в м. Тульчин.

2. АТМОСФЕРНЕ ПОВІТРЯ



2.1 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

За даними Головного управління статистики у Черкаській області в 2023 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел становили 61,8 тис. т, що на 14,8 тис. т більше в порівнянні з 2022 роком.

Збільшення кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря обумовлено зростанням викидів:

- на ПрАТ „Черкаське хімволокно“ ВП „Черкаська ТЕЦ“ на 11,783 тис. т у зв’язку із використанням більшої кількості вугілля (у 2022 році використання вугілля становило 276 608 т, із вмістом сірки 1,84%, у 2023 році - 356 667 т, із вмістом сірки 2,65%).

- на ПрАТ „АЗОТ“ на 2,913 тис. т та ПрАТ „Миронівська птахофабрика“ на 0,279 тис.т в зв’язку із збільшенням випуску продукції.

Значний вклад у забруднення атмосферного повітря вносять пересувні джерела. Інформація щодо викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел, за даними Держстату України, наведена в таблиці 2.1.

Дані за 2020 – 2023 роки – відсутні.

Інформація щодо щільності викидів у розрахунку на 1 кв.км (т) та обсягів викидів у розрахунку на 1 особу (кг) наведена в таблиці 2.1. Дані за 2022 – 2023 роки – відсутні.

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря та інформація щодо обсягів викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах області у 2023 році надана в таблицях 2.1, 2.2, 2.3 та рисунку 2.1.

Табл. 2.1 Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т.			Щільність викидів у розрахунку на 1 кв.км, т	Обсяги викидів у розрахунку на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП
	Всього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2000	93,1	28,8	64,3	4,5	64,5	-*
2018	121,2	57,9	63,3	2,8	47,7	0,001
2019	114,4	51,8	62,6	2,5	43,2	0,001
2020	51,4	51,4	***	2,5	43,4	0,0005
2021	47,6	47,7	***	2,3	40,7	0,0004
2022	47,0	47,0	***	****	****	**
2023	61,8	61,8	***	****	****	**

За даними Головного управління статистики у Черкаській області:

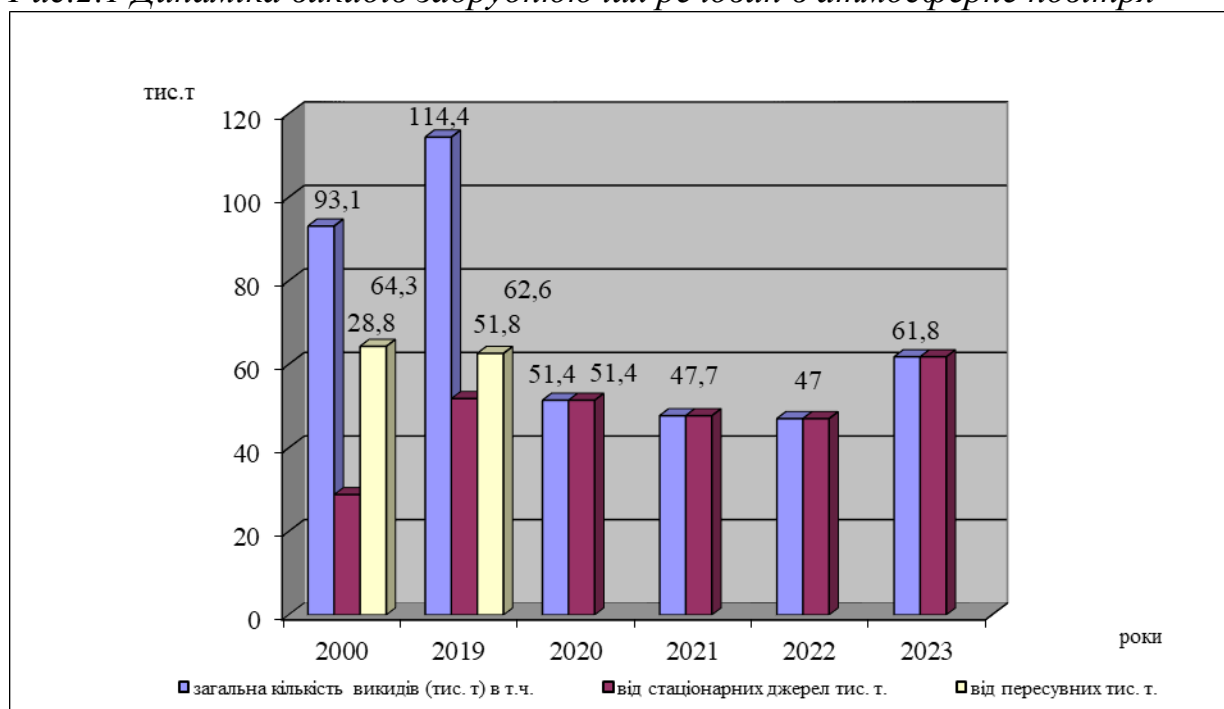
* - ВРП (валовий регіональний продукт) розраховується з 2004 року,

** - дані за 2022-2023 роки щодо ВРП знаходяться на стадії обробки;

*** - за 2020 - 2023 роки дані щодо викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел -відсутні;

**** - за 2023 рік інформація щодо щільності викидів у розрахунку на 1 кв.км, т та обсягів викидів у розрахунку на 1 особу, кг – відсутня.

Рис.2.1 Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря



Вхідні дані до рис. 2.1

	2000	2019	2020	2021	2022	2023
загальна кількість викидів (тис. т) в т.ч.	93,1	114,4	51,4	47,7	47,0	61,8
від стаціонарних джерел тис. т.	28,8	51,8	51,4	47,7	47,0	61,8
від пересувних тис. т.	64,3	62,6	*	*	*	*

Інформація щодо викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел по Черкаській області наведені за даними Держстату України

* за 2020 - 2023 роки дані щодо викидів забруднювальних речовин від пересувних джерел відсутні

Табл. 2.2. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у регіоні по окремим населеним пунктам, тис. т

	2000	2021	2022	2023
Всього в т.ч.	28,778	47,651	46,969	61,8
м. Черкаси	16,821	-	-	16,8
м. Ватутіне	0,817	-	-	0,8
м. Канів	0,115	-	-	0,1
м. Золотоноша	0,546	-	-	0,5
м. Сміла	1,31	-	-	1,3
м. Умань	0,79	-	-	0,8
Звенигородський р-н	0,852	3,352	3,320	3,4
Золотоніський р-н	1,357	6,278	5,529	5,3
Уманський р-н	0,476	5,294	5,330	5,4
Черкаський р-н	0,411	32,727	32,790	47,7

Примітка: Інформація наведена за даними Головного управління статистики у Черкаській області.

Постановою Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-ІХ затверджений адміністративно-територіальний устрій базового та районного рівнів Черкаської області, яким передбачено утворення 4 районів та 66 ОТГ.

Табл. 2.3 Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах та містах області у 2023 рік (тонн)

	Обсяги викидів, тис.т		Збільшення / зменшення викидів у 2023 р. проти 2022 р., тис.т	Розподіл, обсягів викидів, %	Викинуто в середньому одним підприємством*, тонн
	у 2023 р.	у% до 2022 р.			
Всього в т.ч.	61,8	131,5	14,8	100	-
Звенигородський р-н	3,4	101,2	0,0	5,4	-
Золотоніський р-н	5,3	94,8	-0,3	8,5	-
Уманський р-н	5,4	102,0	0,1	8,8	-
Черкаський р-н	47,7	145,5	15,0	77,3	-

Інформація наведена за даними Головного управління статистики у Черкаській області

Інформація щодо обсягів викинутих забруднюючих речовин в атмосферне повітря в середньому одним підприємством (т) - відсутня

Основні забруднювачі атмосферного повітря (за видами економічної діяльності)

Основними забруднювачами атмосферного повітря в 2023 році залишалися:

- ПрАТ „Черкаське хімволокно“ ВП „Черкаська ТЕЦ“ з валовим викидом 28,989 тис. т, що на 11,783 тис. т більше у порівнянні з 2022 роком;
- ПрАТ „Миронівська птахофабрика“ – 6,178 тис. т, що на 0,279 тис. т більше у порівнянні з 2022 роком
- ПрАТ „АЗОТ“ – 6,018 тис. т, що на 2,913 тис. т більше у порівнянні з 2022 роком.

Загальний обсяг викидів від цих підприємств становив 41,185 тис. т (67% від викидів стаціонарних джерел області).

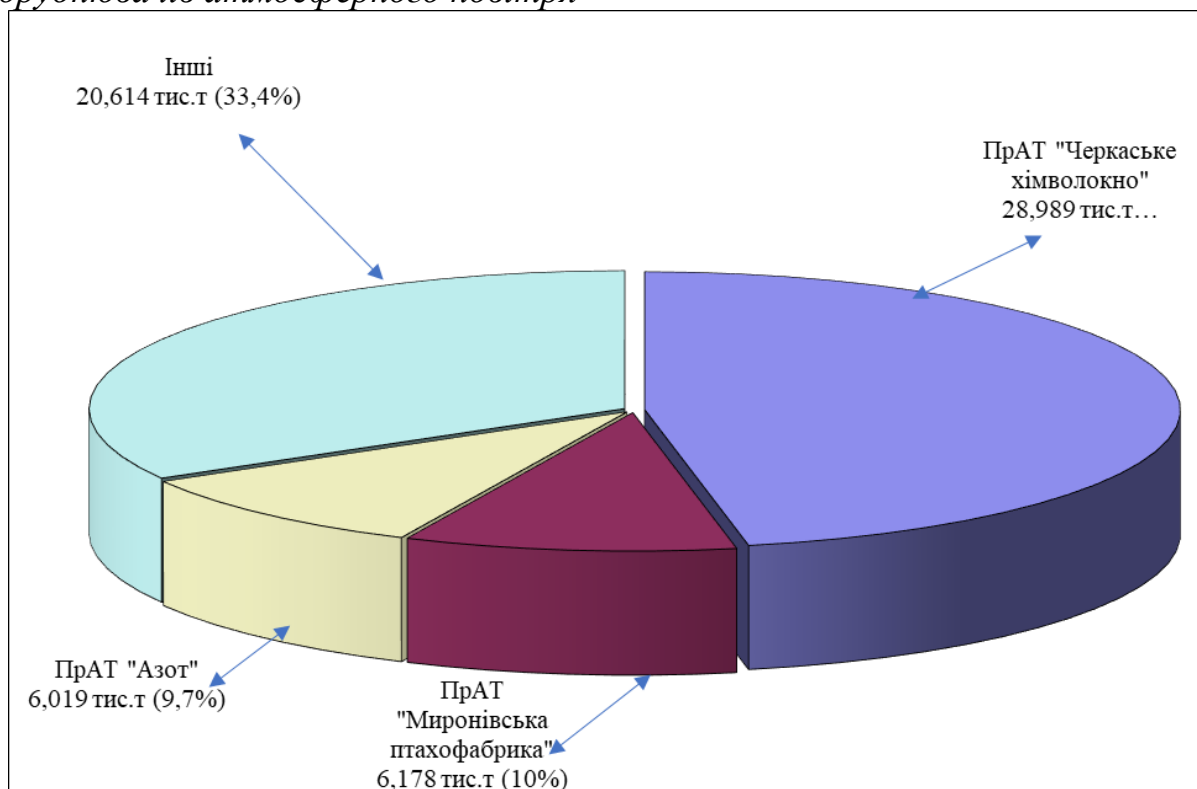
Інформація щодо основних забруднювачів атмосферного повітря надана в таблиці 2.4 та на рисунку 2.2.

Табл. 2.4 Основні забруднювачі атмосферного повітря

№ з/п	Підприємство - забруднювач	Вид економічної діяльності	Валовий викид, т.		Зменшення/-	Причина зменшення/ збільшення
			2023	2022	збільшення/+	
1	ПрАТ „Черкаське хімволокно“	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиціювання повітря (виробництво електроенергії)	28988,790	17205,724	+11783,066	збільшення використання вугілля
2	ПрАТ „Миронівська птахофабрика“	Сільське, лісове та рибне господарство (розведення свійської птиці)	6178,08	5899.529	+278,551	Збільшення випуску продукції
3	ПрАТ „Азот“	Переробна промисловість (виробництво добрив та азотних сполук)	6018,599	3106,020	+2912,579	Збільшення випуску продукції

Інформація надана суб'єктами господарювання

Рис.2.2 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від основних забруднювачів атмосферного повітря



Вхідні дані до рис. 2.2

Назва підприємства	Частка викидів % від загального по області	Викиди забруднюючих речовин за 2023 рік (тис. т)
ПрАТ "Черкаське хімволокно"	46,9	28,989
ПрАТ "Миронівська птахофабрика"	10,0	6,178
ПрАТ "Азот" м. Черкаси	9,7	6,019
Інші	33,4	20,614

2.2 Транскордонне забруднення атмосферного повітря

Згідно із „Конвенцією про транскордонне забруднення повітря на великі відстані“, яка підписана Українською РСР 16.03.1983 року, визнана необхідність скорочення загальних щорічних викидів окислів азоту, сірчистого ангідриду, аміаку, летких органічних сполук та важких металів (оксиди марганцю, п'ятиокис ванадію, свинцю, хрому, міді) із стаціонарних і пересувних джерел або їх транскордонних потоків.

За даними Головного управління статистики у Черкаській області від стаціонарних джерел забруднення переважали обсяги викидів в атмосферне повітря таких забруднюючих речовин, як: діоксид азоту – 8,137 тис. т. (13,2%), речовини у вигляді твердих суспендованих речовин недиференційованих за складом – 9,197 тис. т. (14,9%), аміаку – 5,966 тис. т. (9,7%), діоксид сірки – 18,522 тис. т. (30,0%), оксид вуглецю – 2,475 тис. т. (4,0%), неметанові леткі органічні сполуки 0,631 тис. т. (1,0%). Їх частка у загальному обсязі викидів склала 73%.

2.3 Якість атмосферного повітря в населених пунктах

Державний моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється лабораторією спостережень за забрудненням атмосферного повітря Черкаського обласного центру з гідрометеорології тільки в м.Черкаси на трьох стаціонарних постах: № 2-центр (вул. Святотроїцька, 68), № 3 „О“ – мікрорайон „Дніпровський“ (вул. Гетьмана Сагайдачного, 146), № 4 „О“ – мікрорайон „Перемога“ (вул. Олени Теліги, 4).

У повітрі контролюються 4 основних і 13 специфічних забруднюючих речовин, включаючи 8 важких металів.

У 2023 році лабораторією проаналізовано 19125 проб повітря, у тому числі по основних інгредієнтах – 9568 та по специфічних – 9557.

За їх даними в атмосферному повітрі міста у 2023 році середньорічні концентрації по формальдегіду (мікрорайон „Дніпровський“) становили 2,67 ГДК (в 2022 – 2 ГДК), по всіх інших речовинах фактичні концентрації не перевищували нормативи встановлені санітарним законодавством.

Інформація про вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі представлена в таблиці 2.6.

Табл. 2.6 Вміст основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі

Речовина	Клас небезпеки	Кількість міст, охоплених спостереженнями	Середньорічний вміст, мг/м ³	Середньодобові ГДК	Максимальний вміст, мг/м ³	Максимально разові ГДК
Пил	3	1	0,1	0,15	0,5	0,5
Діоксид сірки	3	1	0,014	0,05	0,107	0,5
Оксид вуглецю	4	1	1,0	3	5,0	5
Діоксид азоту	3	1	0,03	0,04	0,3	0,2
Оксид азоту	3	1	0,02	0,06	0,11	0,4
Сірководень	2	1	0,002	-	0,007	0,008
Аміак	4	1	0,04	0,04	0,2	0,2
Формаль-дегід	2	1	0,008	0,003	0,070	0,035
Бензол	2	1	-	0,1	-	1,5

За даними постійних спостережень у 2023 році максимальні концентрації в порівнянні з 2022 роком збільшилися по оксиду вуглецю на ПСЗ № № 3, 4, по діоксиду азоту на ПСЗ №№ 2, 3, по сірководню на ПСЗ № 4, по аміаку на ПСЗ № 2. Зменшилися максимальні концентрації по сірководню на ПСЗ № № 2, 3, по аміаку на ПСЗ №№ 3,4 та по формальдегіду на ПСЗ № 3.

Збільшилися середньорічні концентрації в порівнянні з 2022 роком по аміаку та формальдегіду. Вміст інших домішок залишився майже без змін.

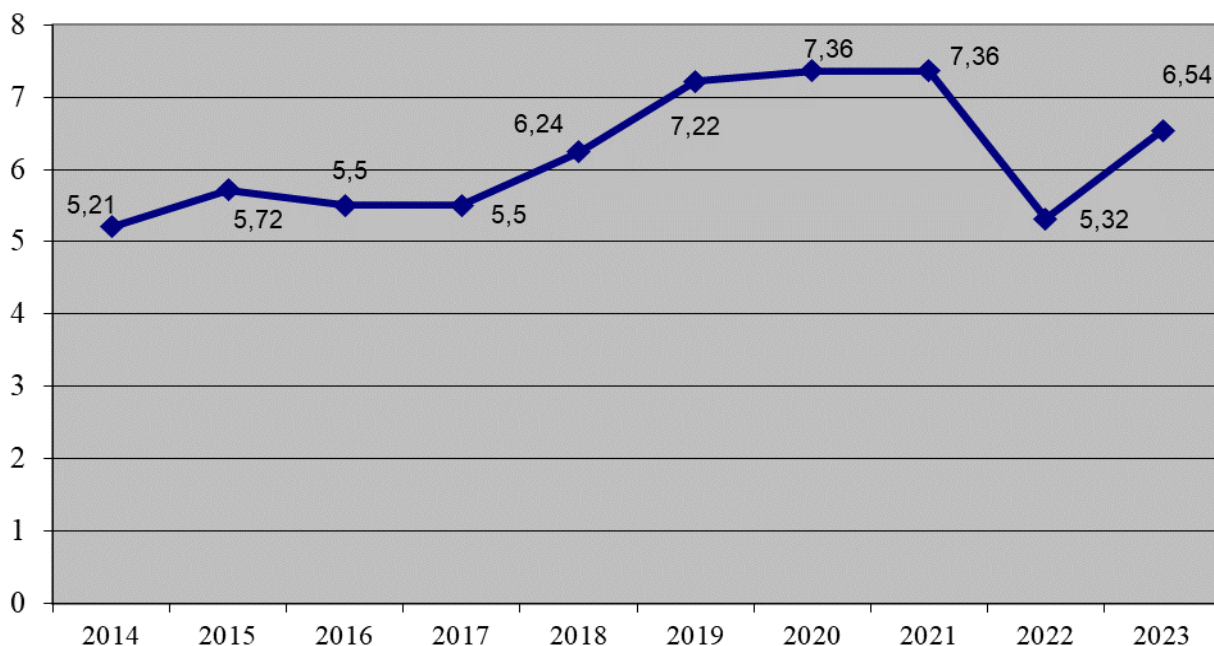
Високе забруднення (вище 5 ГДК м.р.) у 2023 році у місті не зафіксовано.

Тенденція зміни середнього рівня забруднення атмосферного повітря за останні 5 років характеризувалася збільшенням по діоксиду сірки та сірководню. По аміаку, формальдегіду та оксидах азоту спостерігалось зменшення рівня забруднення. По пилу та оксиду вуглецю забруднення не змінилось. По важким металам зменшення рівня забруднення не відбулося.

Для розрахунку комплексного індексу забруднення атмосфери (далі – ІЗА) по м. Черкаси в 2023 році використовувались 5 найбільш важливих домішок: пил (3 клас небезпеки), діоксид азоту (3 клас небезпеки), аміак (4 клас небезпеки), формальдегід (2 клас небезпеки), оксид азоту (3 клас небезпеки).

ІЗА за 2023 рік по м. Черкаси склав 6,54 (у 2022 році – 5,32), що вважається підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря ($5 < \text{ІЗА} < 7$).

Рис. 2.3 Графік динаміки змін комплексного індексу забруднення атмосферного повітря по м. Черкаси з 2014 по 2023 роки



За результатами моніторингу об'єктів довкілля у 2023 році на межі санітарно-захисних зон об'єктів промислового, сільськогосподарського та комунального призначення, в межах житлової забудови, в зоні впливу вуличних магістралей Державною установою „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України“ відібрано та досліджено 7083 проби атмосферного повітря на вміст забруднюючих речовин (діоксиду азоту, сірчистого ангідриду, формальдегіду, вуглецю оксиду, аміаку, бензину, бензолу, толуолу, ксилолу).

За результатами досліджень у 151 (2,13%) виявлено перевищення гранично допустимих максимально разових концентрацій (далі – ГДК), формальдегіду ($0,041 \text{ мг/м}^3$, що перевищує ГДК в 1,17 рази), оксиду вуглецю (8 мг/м^3 , що перевищує ГДК в 1,6 рази) та бензину (7 мг/м^3 , що перевищує ГДК в 1,4 рази). Перевищення вмісту забруднюючих речовин в атмосферному повітрі виявлені тільки в зоні впливу автошляхів м. Черкаси.

2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології потужність експозиційної дози гамма-випромінювання (ПЕД) щоденно визначалась у містах Черкаси, Жашків, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань, Чигирин та селі Озірна Звенигородського району. Рівнів радіації, що перевищують 25 мкР/год на території станцій не виявлено.

Впродовж року щоденні значення ПЕД були в межах $10 - 16 \text{ мкР/год}$. Середньо - місячні значення ПЕД на метеостанціях впродовж року коливались в межах $12 - 14 \text{ мкР/год}$. *Контрольний рівень природного гамма-фону (ПЕД) – 25 мкР/год .*

Добові значення радіоактивних випадань на території м. Золотоноша за 2023 рік були в межах 0,6 – 3,5 Бк/м².

Сумарна бета активність атмосферних випадінь за місяць коливалась в межах 39,5 – 53,4 Бк/м².

Вміст цезію 137 у випадках знаходився в межах 0,2 – 0,3 Бк/м² за місяць. Стронцію 90 – в середньому 0,25 Бк/м² за квартал.

Річна сумарна бета-активність атмосферних випадінь склала 544,3 Бк/м², що не перевищує доаварійного рівня (584 Бк/м² – середнє у колишньому СРСР доаварійне значення річної сумарної бета-активності атмосферних випадінь).

За даними ДУ „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб“ радіаційний фон на території Черкаської області коливався в межах 11-14 мкЗв/год.

За отриманими у 2023 році даними спостережень всі контрольовані параметри радіоактивного забруднення атмосфери були співставними з минулорічними значеннями.

2.5 Вплив забруднюючих речовин на здоров'я людини та біорізноманіття

Основним чинником та критерієм для визначення забруднення атмосферного повітря є норматив якості атмосферного повітря.

Норматив якості атмосферного повітря відображає гранично допустимий максимальний вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі, при якому відсутній негативний вплив на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища.

Забруднене повітря є причиною кожного третього інсульту, раку легень та хвороб серця, повідомляє ВООЗ. Навіть якщо ви не бачите смогу, це не означає, що повітря чисте. Життя в селі теж не гарантує легкості дихання, особливо якщо там заведено опалювати вугіллям, палити сміття, картоплиння та сухе листя.

У забрудненому повітрі можуть міститися зважені часточки, чадний газ, формальдегід, оксиди азоту, сірки, а також бен/а/зпірен, свинець.

Найнебезпечнішим забруднювачем повітря для людини є тонкодисперсні тверді частинки. Ці частинки в 40 разів менші за товщину людської волосини і невидимі для ока людини. Вони легко потрапляють глибоко в легені, де викликають запалення, потім через кровотік вражають серце, мозок або інші органи.

Учені виявили збільшення частоти інфекційних захворювань дихальних шляхів у дітей, що мешкають в умовах забрудненого атмосферного повітря.

Негативно впливає на стан здоров'я людини смог, що утворюється в повітрі міст в результаті фотохімічних реакцій забруднюючих речовин, спричинених викидами підприємств та автотранспорту. Він спричиняє сльозотечу, різь в очах, сухий кашель, нудоту, головний біль, стискання в грудях, задишку, загальну слабкість, є причиною розладів функцій органів дихання.

Забруднення атмосферного повітря діоксидом сірки частіше призводить до виникнення таких захворювань, як хронічний і астматичний бронхіт, бронхіальна астма, емфізема легенів.

Дуже несприятливо діє на організм оксид вуглецю. Наявність оксиду вуглецю в організмі стає причиною скарг (особливо у регулювальників руху) на головний біль, запаморочення, порушення сну, зниження пам'яті й уваги, задишку, біль у ділянці серця тощо.

В атмосферному повітрі м. Черкаси, за даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології, спостерігаються перевищення середньорічних ГДК по формальдегіду.

Формальдегід – газоподібна речовина з різким та неприємним запахом. В атмосфері синтезуються внаслідок фотохімічного процесу під впливом ультрафіолетового випромінювання. Джерелами антропогенного надходження формальдегіду у навколишнє середовище – металургійні та хімічні підприємства, виробництво з виготовлення меблів, полімерів та будівельних матеріалів. Найбільша частка його надходить у повітря з відпрацьованими газами автотранспорту. Формальдегід внесений до списку отруйних канцерогенних речовин, токсичний. Він негативно впливає на генетичний матеріал, дихальні шляхи, очі, шкіру, печінку, нирки, вражає центральну нервову систему.

Забруднення атмосферного повітря також негативно впливає на живі організми – вони уражаються як прямо, так і опосередковано, наприклад, коли забруднювальні речовини попадають в організми тварин і людей із рослинною їжею.

Оксиди сірки й азоту, що викидаються в атмосферу внаслідок роботи теплових електростанцій і автомобільних двигунів, сполучаються з атмосферною вологою і утворюють дрібні крапельки сірчаної та азотної кислот, які переносяться вітрами у вигляді кислотного туману та випадають на Землю кислотними дощами. Кислотні дощі виникають в результаті поєднання двоокису сірки та оксидів азоту з атмосферним киснем.

Фільтруючись у ґрунті, вода кислотних дощів виносить багато поживних речовин, таких як кальцій, магній, калій, натрій. А їхнє місце займають токсичні метали, які під дією дощів стають розчинними і вбивають мікроорганізми, що розкладають органічні рештки, - ґрунт залишається без поживних речовин.

Кислотні дощі та туман також завдають шкоди лісам, особливо на висотах. Листя і хвоя дерев також пошкоджуються кислотами. Вплив кислотних дощів у поєднанні з іншими стресовими факторами навколишнього середовища робить дерева та рослини менш здоровими, більш вразливими до низьких температур, комах та хвороб.

2.6 Державна політика та заходи у сфері поліпшення та відновлення стану атмосферного повітря

Одним із основних пріоритетів у галузі охорони атмосферного повітря є впровадження стандартів ЄС до нормативно-правової бази України у сфері якості атмосферного повітря. Основою охорони атмосферного повітря є постійний моніторинг його якості, що не тільки дозволяє попереджати про перевищення допустимих рівнів забруднення, але й у довгостроковій перспективі аналізувати ефективність та досягнення імплементованих заходів щодо покращення якості атмосферного повітря. Вимоги Директив ЄС дають можливість уніфікувати результати моніторингу й порівнювати їх для різних країн. Саме з цією метою нормативні документи України розробляються відповідно до вимог ЄС, а модернізація мережі моніторингу з урахуванням нових стандартів є одним із важливих напрямів Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС – з іншої.

Впровадження новітніх технологій, пов'язаних з економією палива, встановлення на підприємствах вискоєфективного очисного обладнання дозволить зберегти та відновити природний стан атмосферного повітря та створити сприятливі умови для життєдіяльності населення.

Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення від екологічної безпеки затверджені постановою Верховної Ради України від 05.03.1998 № 188/98-ВР.

Для нормалізації екологічної обстановки та стабілізації стану повітряного басейну передбачається здійснити такі заходи:

- розробити стандарти якості атмосферного повітря, узгоджені з міжнародною системою стандартів;
- створити нову систему екологічного нормування введенням технологічних стандартів і нормативів утворення забруднюючих речовин під час здійснення технологічних процесів;
- розробити технологічні нормативи на основні забруднюючі речовини з урахуванням можливостей новітніх технологій;
- розробити цільові програми дій щодо поступового зниження рівня забруднення повітря на короткотермінову, середньотермінову та довготермінову перспективу для міст з підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря;
- здійснити перехід до міжнародних стандартів і нормативів якості атмосферного повітря.

Для скорочення викидів та забезпечення нормативного стану атмосферного повітря підприємствами області розробляються та впроваджуються заходи по скороченню викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

В 2023 році на ПрАТ „АЗОТ“ за рахунок ремонту підігрівача хвостового газу агрегату азотної кислоти № 2/1 цеху М-5 (К1) відбулося зменшення ймовірності забруднення атмосфери нітрозними або хвостовими газами на 0,1 т/рік.

З метою зменшення рівня забруднення атмосферного повітря, забезпечення екологічної безпеки, створення сприятливого навколишнього природного середовища для життєдіяльності людини застосовуються превентивні заходи, до яких відносяться одержання суб'єктами господарювання документів дозвільного характеру у галузі охорони атмосферного повітря, якими встановлюються вимоги до технологічних процесів та обладнання, вимоги по здійсненню контролю за дотриманням нормативів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, вимоги по впровадженню заходів у частині обмеження викидів. Протягом 2023 року видано 220 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для суб'єктів господарювання об'єкти яких відносяться до 2 та 3 групи.

3. ЗМІНА КЛІМАТУ



3.1 Тенденції зміни клімату

Кліматична система – це сукупність компонентів атмосфери, гідросфери, біосфери, геосфери, які взаємодіють між собою. Процеси, що відбуваються в кліматичній системі, зумовлюють саму можливість існування біосфери, а отже, і людини.

Клімат Черкащини помірно континентальний і континентальність зростає із заходу на схід. За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології середня річна температура повітря за період спостережень з 1961 по 1990 роки становила $+7,7^{\circ}\text{C}$; середня річна кількість опадів – 517 мм.

За період спостережень з 1991 по 2020 роки найбільше потепліли основні сезони: зима на $1,6^{\circ}\text{C}$ та літо на $1,3^{\circ}\text{C}$. Із перехідних періодів найменша зміна температури спостерігається восени на $0,6^{\circ}\text{C}$.

Зима починається пізніше, а закінчується раніше, тобто стала коротшою на 2,5 тижні. Найбільші зміни температуриного режиму відбулися у лютому, який потеплішав (з 1961 по 1990 рр. середньомісячна температура становила $-4,6^{\circ}\text{C}$; з 1991 по 2020 рр. – $-2,7^{\circ}\text{C}$). Кількість опадів за зиму зменшилась

на 8%, найбільше зменшення відбулось в грудні. Найсильніший мороз тепер не перевищує 29 °С, а раніше був до 34 °С.

Весною наростання тепла відбувається прискореними темпами, але наприкінці сезону уповільнюється і літо настає в ті ж самі строки. Опадів за весну стало випадати на 20% більше, найбільш вологими стали березень і травень.

Літо стало більш теплим та посушливим. найбільше зросла температура липня, а в червні стало випадати найбільше опадів: з 1991 по 2020 роки середня річна кількість опадів становить 72 мм (раніше лідером по опадах був липень з 1961 по 1990 рр – 76 мм). Інтенсивність спеки зросла з 36 °С до 38 °С.

Осінь дещо потеплішала, а дощів стало випадати більше на 25%. При цьому вересень став більш дощовим, а листопад менш дощовим. Тривалість осіннього сезону та темпи спадання температури майже не змінилися. Перепади тепла і холоду восени стали контрастніше.

Причиною зміни клімату є динамічні процеси на Землі зумовлені природними та антропогенними чинниками. Крім збільшення концентрації парникових газів та аерозольних частинок в атмосфері, антропогенний вплив на клімат здійснюється в результаті вирубки лісів, урбанізації (забудови) територій, створення значної кількості сміттєзвалищ.

На даний час зміна клімату – це не лише екологічне, а й економічне та соціальне питання, яке тісно пов'язане з правами людини, у т. ч. на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

До парникових газів відносяться: двоокис вуглецю (CO_2), метан (CH_4), закис азоту (N_2O), гідрофторвуглеці (ГФВ), перфторвуглеці (ПФВ), гексафторид сірки (SF_6) (додаток А Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату).

По Україні в 1990 році антропогенні викиди парникових газів в еквіваленті діоксиду вуглецю були зафіксовані на рівні 925 млн т (по Черкаській області викиди парникових газів в 1990 році в еквіваленті діоксиду вуглецю складали 10,1 млн т). Але 1990 рік став початком спаду промисловості, що відповідно привело до поступового скорочення об'ємів викидів.

За даними Головного управління статистики в Черкаській області викиди основного парникового газу – діоксиду вуглецю в атмосферне повітря у 2023 році становили 2,9 млн т.

Динаміка викидів діоксиду вуглецю в атмосферне повітря Черкаської області за 1990, 2016–2023 роки наведена в таблиці 3.3.

Табл. 3.3. Динаміка викидів діоксиду вуглецю (основного парникового газу) в атмосферне повітря Черкаської області за 1990, 2019 - 2023 рр. (тис. т.)

	Обсяги викидів діоксиду вуглецю, тис. т.					
	1990	2019	2020	2021	2022	2023
Всього: в т.ч.	10076,32	2616,771	2395,583	2414,902	2038,192	2898,786
від стаціонарних джерел	10076,32	2616,771	2395,583	2414,902	2038,192	2898,786

Інформація наведена за даними Головного управління статистики у Черкаській області

Найбільшими утворювачами парникових газів в області є підприємства-виробники: ПрАТ „Азот“, ПрАТ „Черкаське хімволокно“. Ними у 2023 році викинуто в атмосферу 2,112 млн т парникових газів (72,85% від обсягу викинутих парникових газів по області стаціонарними джерелами).

3.2 Політика та заходи у сфері скорочення антропогенних викидів парникових газів та адаптації до зміни клімату

Однією з ключових глобальних проблем сьогодення є негативний антропогенний вплив на довкілля, що є, зокрема причиною зростання концентрації парникових газів в атмосфері.

Законодавство у сфері зміни клімату включає в себе національне та міжнародне. Відповідно до вимог ст. 9 Конституції України „Чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України“.

Київський протокол до Рамкової конвенції Організації Об’єднаних Націй про зміну клімату (далі – Київський протокол), ратифікований Законом України від 04 лютого 2004 року № 1430-IV, визначив кількісні цілі скорочення викидів на період до 2020 року для розвинених країн і країн з перехідною економікою, до яких належить Україна.

У грудні 2015 року в м. Парижі (Французька Республіка) була прийнята нова глобальна кліматична угода до Рамкової конвенції Організації Об’єднаних Націй про зміну клімату (далі – Паризька угода), яка має замінити Київський протокол.

Паризька угода спрямована на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку та зусиль з подолання бідності. Відповідно до положень Паризької угоди кожна країна має розробити свої національно-визначені внески, спрямовані на досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку усіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до несприятливого впливу зміни клімату.

Україна підписала та Верховна Рада України ратифікувала Паризьку угоду (Закон України „Про ратифікацію Паризької угоди“ №1469-VIII від 14.07.2016) в межах Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, якою передбачено розроблення довгострокової стратегії розвитку з низьким рівнем викидів парникових газів.

В результаті ратифікації Паризької угоди Україна приєднується до міжнародно-правового інструменту, що прийде на зміну Кіотському протоколу та передбачатиме, що кожна Сторона Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (далі – Конвенція) буде робити певні кроки щодо боротьби зі зміною клімату відповідно до своїх можливостей у світлі різних національних обставин.

Згідно з ратифікованою Верховною Радою України Угодою про асоціацію між Україною та ЄС (Закон України від 16.09.2014 №1678-VII), Україна має створити діючий внутрішній ринок парникових газів відповідно до положень „Директиви 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 2003 року про встановлення схеми торгівлі викидами парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви Ради 96/61/ЄС із змінами і доповненнями, внесеними Директивою 2004/101/ЄС“.

Директива запроваджує систему торгівлі дозвільними одиницями (квотами) на викиди з метою стимулювання зниження викидів парникових газів від великих стаціонарних джерел економічно ефективним та низьковитратним способом.

Взаємне співробітництво відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – Угода про асоціацію) включає, серед іншого, такі сфери, як просування Механізму спільного запровадження Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату 1997 року з метою зменшення викидів парникових газів шляхом реалізації проєктів у сфері енергоефективності та відновлювальної енергетики (пункт „к“ ст. 338 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; впровадження положень „Регламенту (ЄС) № 842/2006 про певні фторовані парникові гази“.

Зазначений Регламент регулює порядок поводження з такими газами при здійсненні наступних операцій: виробництво, експорт, імпорт, транспортування, зберігання, підготовка до заправки, заправка, використання в процесі експлуатації визначеного обладнання (холодильники, кондиціонери, теплові насоси, системи протипожежного захисту, тощо), видалення із обладнання, знищення фторованих парникових газів.

18 липня 2018 року Урядом України було прийнято Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. Цей документ передбачає скорочення викидів і збільшення поглинання парникових газів, впровадження екологічно безпечного виробництва із застосуванням „зелених“ технологій у всіх секторах економіки. Стратегія є інструментом державного управління і формування кліматично відповідальної поведінки бізнесу та громадян.

В грудні 2019 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 337-IX „Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів“ (далі – Закон), який введено в дію вже з 1 січня 2021 року. Впровадження Закону є невід'ємною частиною кліматичної політики в Україні та передбачено Планом заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року.

Відповідно до вимог Закону визначені Урядом великі і середні промислові підприємства з 2021 року зобов'язані готувати плани з моніторингу викидів парникових газів та щорічно звітувати про викиди.

Запровадження системи моніторингу, звітності і верифікації викидів парникових газів є важливим елементом у реалізації кліматичної політики України. Це перший крок до запуску системи торгівлі викидами парникових газів – економічного інструменту стимулювання їх скорочення.

20 жовтня 2021 року Уряд України затвердив перший державний документ з адаптації до зміни клімату „Стратегія екобезпеки і адаптації до зміни клімату на період до 2030 року“ разом з операційним планом щодо її виконання із терміном до 2024 року.

Згідно Операційного плану реалізації у 2022 – 2024 роках Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р, обласні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідальні за розроблення регіональних та місцевих стратегій адаптації до зміни клімату або включення питань адаптації до зміни клімату до регіональних стратегій розвитку, стратегій розвитку територіальних громад та планів заходів з їх реалізації, а також до програм економічного і соціального розвитку областей, районів, міст.

Питання адаптації до зміни клімату області включені до цілей та завдань Стратегії регіонального розвитку Черкаської області на період 2021 – 2027 років (рішення Черкаської обласної ради від 11.09.2020 № 38-9/VII), Плану реалізації стратегії на 2021 – 2023 роки (рішення Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-17/VIII), Програми економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2023 та 2024 роки (рішення Черкаської обласної ради від 16.12.2022 № 16-3/VIII, від 22.12.2023, № 22-5/VIII).

Вказаними програмними документами передбачена реалізація заходів, направлених на адаптацію до зміни клімату, зокрема: запровадження сучасної регіональної системи державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря; запровадження сталої системи управління відходами; покращення стану водних об'єктів області; забезпечення цілісності територій та об'єктів природно-заповідного фонду; проведення заходів щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням; підвищення енергоефективності у будівлях бюджетної сфери, впровадження енергомоніторингу.

Заходи щодо забезпечення екологічної безпеки, у тому числі з адаптації до зміни клімату та скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, передбачені обласною програмою охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки (рішення Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII зі змінами).

Рішенням Черкаської міської ради від 24.12.2020 № 2-42 затверджено програму „Екологія 2021-2026“, заходи якої спрямовані на скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Питання адаптації до зміни

клімату відображене в стратегіях розвитку Канівської, Смілянської, Жашківської, Ладизинської, Монастирищенської, Маньківської, Руськополянської, Христинівської, Баштєчківської територіальних громад, програмах економічного і соціального розвитку Бабанської, Буцької, Дмитрушківської, Паланської, Уманської територіальних громад.

3.3. Політика та заходи у сфері захисту озонового шару

Втрата озонового шару стратосфери, який захищає усе живе на землі від згубної дії ультрафіолетового випромінювання сонця, вважається однією з глобальних екологічних проблем, з якими світова спільнота ввійшла у нове тисячоліття.

Озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази (далі – контрольовані речовини), які здебільшого використовуються в якості замінників озоноруйнівних речовин, в Україні сьогодні використовуються як спінювачі, розчинники та охолоджувачі у виробництві будівельних матеріалів, оборонній промисловості, атомній промисловості, секторах цивільної та промислової авіації, медичних та залізничних об'єктах, автомобільній промисловості, тощо, а їхнє виробництво в країні відсутнє, імпорт цих речовин та товарів, що їх містять, а також їх споживання, потребують врегулювання на законодавчому рівні.

З прийняттям Віденської конвенції з охорони озонового шару від 22.03.1985 та Монреальського протоколу від 01.01.1989 стосовно речовин, які знищують озоновий шар, країни-учасниці вказаної Конвенції взяли на себе зобов'язання зі зменшення впливу на озоновий шар шляхом заборони використання фтор і бром містких фреонів. У 2016 році була прийнята Кігалійська поправка до Монреальського протоколу, якою встановлюються вимоги щодо врегулювання фторованих парникових газів з механізмом скорочення споживання озоноруйнівних речовин. Україна також є учасницею Віденської конвенції з охорони озонового шару.

У зв'язку з необхідністю імплементації в законодавство України Регламентів ЄС №2037/2000 та № 842/2006, а також реалізації Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань у сфері охорони навколишнього середовища, 12.12.2019 Верховна рада України прийняла Закон України „Про регулювання господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами“, який введено в дію з 27.06.2020.

З набранням чинності Законе запроваджена заборона виробництва в Україні озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів (у тому числі фтор і бром містких холодоагентів), а також суттєво обмежується їх імпорт.

Переліки озоноруйнівних речовин та товарів, що можуть їх містити, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню у 2023 році, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 № 1466 „Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає

ліцензуванню, та квот на 2023 рік“. Ліцензування експорту та імпорту товарів, зазначених у даній постанові, забезпечує Міністерство економіки України.

В Черкаській області речовини, що руйнують озоновий шар не виробляються. Хлорфторвуглеводні (фреони) використовуються тільки в сервісному обслуговуванні.

4. ВОДНІ РЕСУРСИ

4.1 Водні ресурси та їх використання

Загальна характеристика

Територія Черкаської області ділиться на два водні басейни: східна частина області відноситься до басейну річки Дніпра, західна частина до басейну річки Південний Буг.

Площа водозбірного басейну р. Дніпро в межах області складає 11,8 тис. км². Густота річкової мережі добре розвинута і складає 0,2 – 0,54 км/км². Річки басейну річки Дніпро протікають територією Золотоніського, Черкаського, частково Звенигородського та Уманського районів.

Площа водозбірного басейну річки Південний Буг в межах області складає 8,9 тис.км². Річки басейну річки Південний Буг протікають територією Звенигородського та Уманського районів.

Всього в області нараховується 1037 середніх та малих річок, зокрема:

- в суббасейні річки середнього Дніпра, в межах Черкаської області, протікають три середні річки – Рось, Тясмин, Супій та 453 малих річки та струмки. Густота річкової мережі добре розвинута і складає 0,2 – 0,54 км/км².

Ширина річкової долини складає 1-5 км, схили долин висотою 10 – 25 м, помірно круті. Заплави переважно заболочені, лугові, інколи чагарникові з пісчаними або пісчанистими ґрунтами.

Основні притоки р. Рось на території Черкаської області – це річки річки Гарбузинка, Нехворощ, Порозовиця, Росава, Мартинка, Козарівка, струмок Фоса та інші; найбільші притоки річки Тясмин – річки Чутка, Ірдинь, Медведівка, Ірклієць, Гнилий Ташлик, Сирий Ташлик; основні притоки р. Супій – це річки Ковраєць та Гельмязівка. Малі річки більше 10 км, що впадають безпосередньо в річку Дніпро (Кременчуцьке водосховище) – це Вільшанка, Ірклій, Золотоношка та Коврай.

- в басейні річки Південний Буг протікають 577 було малих річок та струмків, чотири середні річки - Велика Вись, Гнилий Тікич, Гірський Тікич, Ятрань. Також в басейні Південного Бугу протікає річка Тікич, що утворюється при злитті річок Гірський та Гнилий Тікич та верхня частина р. Синюхи. Густота річкової мережі добре розвинута і складає 0,2 – 0,54 км/км². Ширина річкової долини складає 1-5 км схили долин висотою 10-25 м, помірно круті.

Заплави переважно заболочені, лугові інколи чагарникові з пісчаними або пісчанистими ґрунтами.

Основні притоки р. Велика Вись на території Черкаської області – це річки Гептурка, Товмач, Лип'янка (притока річки Товмач); найбільші притоки річки Гірський Тікич – річки Житниця, Конелка, Торч, Бурти, Срібна Балка, Пожиточна, Кितिця, Кищина, Тальянка, Романівка, Бережинка, Макшиболото; річки Гнилий Тікич – річки Свинотопка, Гончариха, Неморож, Попівка, Шполка, Кайтанівка; основні притоки р. Ятрань – це річки Ропотуха, Уманка, Ревуха, Кам'янка та Оксанка.

Малі річки, що протікають по території області та впадають безпосередньо в річку Південний Буг – це Удич та Синиця.

На річках області побудовано 33 водосховища та 2970 ставків. Частково на території області знаходяться два великі водосховища басейну Дніпра Канівське та Кременчуцьке.

Кременчуцьке водосховище загальною площею 180 тис. га, створене греблею Кременчуцької ГЕС, має в межах області протяжність 130 км. Його ширина біля Черкас 18 км.



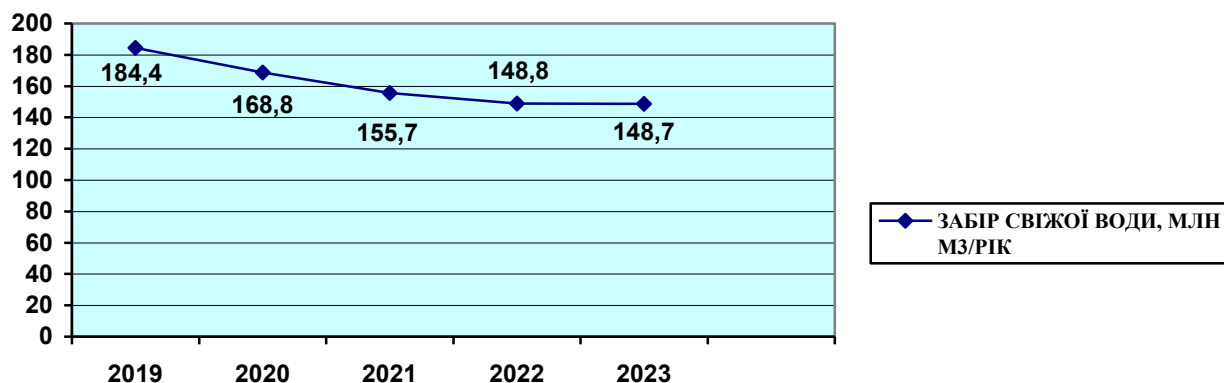
річка Рось

Водокористування та водовідведення

За даними звітності за формою № 2-ТП–водгосп (річна) загальний обсяг забраної води у 2023 році становив 148,7 млн м³. У порівнянні з 2022 роком (148,8 млн м³) забір води зменшився на 0,1 млн м³.

Динаміка забору свіжої води показана на рис. 4.1.

Рис. 4.1 Забір свіжої води, млн м³



Вхідні дані до рис. 4.1

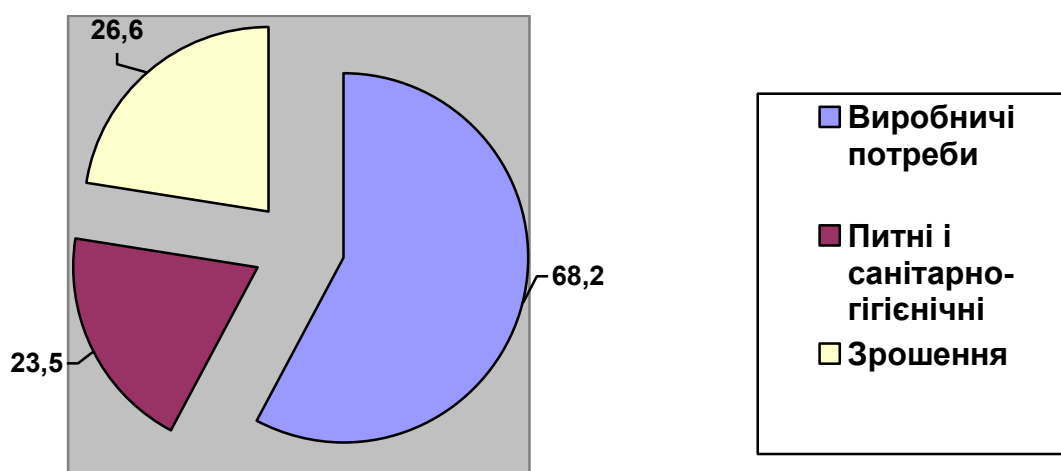
Роки	2019	2020	2021	2022	2023
Забір свіжої води, млн м ³ /рік	184,4	168,8	155,7	148,8	148,7

Зміни обсягів забору води у 2023 році відбулися за рахунок зменшення водозабору з поверхневих джерел на 1,5 млн м³ (у 2023 році 123,4 млн м³, у 2022 році 124,9 млн м³) та збільшення водозабору з підземних джерел на 1,4 млн м³ у порівнянні з 2022 роком (в 2023 році 25,3 млн м³, а в 2022 році 23,9 млн м³).

Аналіз використання вод в порівнянні з минулим роком показав в загальному збільшення водоспоживання на 10,1 млн м³ – з 108,3 млн м³ в 2022 році до 118,4 млн м³ в 2023 році, в тому числі водоспоживання з поверхневих джерел збільшилося на 9,0 млн м³ – з 89,5 млн м³ до 98,5 млн м³, з підземних джерел збільшилося на 1,1 млн м³ – з 18,8 млн м³ до 19,9 млн м³.

У 2023 році на різні потреби використано свіжої води в обсязі 118,4 млн м³, в тому числі: на виробничі потреби – 68,2 млн м³, питні та санітарно-гігієнічні потреби – 23,5 млн м³, зрошення – 26,6 млн м³.

Рис. 4.2 Структура використання водних ресурсів, млн м³



Вхідні дані до рис. 4.2

Виробничі потреби	68,2 млн м ³	57,7 %
Питні та санітарно-гігієнічні потреби	23,5 млн м ³	19,8 %
Зрошення	26,6 млн м ³	22,5 %

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області

Водоспоживання по області у звітному році по галузях економіки розподілилося наступним чином:

- в промисловості збільшилось на 5,7 млн м³ – з 24,8 млн м³ до 30,5 млн м³;
- в сільському господарстві збільшилось на 5,6 млн м³ – з 30,9 млн м³ до 36,5 млн м³;
- в рибному господарстві зменшилось на 12,2 млн м³ – з 58,8 млн м³ до 46,6 млн м³;
- в житлово-комунальному господарстві збільшилось на 0,7 млн м³ – з 32,7 млн м³ до 33,4 млн м³.

В цілому в звітному році, всі галузі економіки та населення були забезпечені наявними водними ресурсами в повному обсязі.

Динаміка основних показників використання і відведення води наведена в табл. 4.1

Табл. 4.1 Основні показники використання і відведення води, млн м³

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Забрано води з природних водних об'єктів - всього	174,3	175,9	179,6	172,6	184,4	168,8	155,7	148,8	148,7
Спожито свіжої води (включаючи морську) з неї на	138,9	141,9	143,0	137,9	149,7	132,9	115,4	108,3	118,4
виробничі потреби	76,65	81,39	76,36	77,92	82,76	83,38	73,1	63,1	68,2
питні і санітарно-гігієнічні потреби	26,50	25,38	24,99	23,74	23,52	22,14	24,0	23,2	23,4
зрошення	10,94	10,05	17,37	12,03	20,71	27,33	18,3	22,0	26,6
Сільськогосподарські потреби	24,80	25,11	24,26	24,2	22,63	-	-	-	-
ставково-рибне господарство (без вилучення)	78,96	79,92	78,26	75,15	76,11	102,53	89,3	38,11	68,72
Втрати води при транспортуванні	9,88	9,23	9,91	9,62	9,68	8,41	9,56	9,25	9,55
Загальне водовідведення з нього	124,2	128,4	123,8	104,8	103,8	103,2	85,9	72,63	73,97
у поверхневій водній мережі	106,4	110,7	106,5	87,62	87,57	75,22	81,6	68,75	69,9
у тому числі									
забруднених зворотних вод	5,958	7,318	4,486	7,171	2,854	3,203	4,134	3,668	3,566
з них без очищення	2,383	1,382	1,168	1,564	0,060	0,066	0,074	0,031	0,360
нормативно очищених	42,33	42,17	41,04	40,28	42,52	36,85	39,42	34,98	37,38

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
нормативно чистих без очистки	58,11	60,27	59,67	38,80	40,94	35,162	38,06	30,10	28,95
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	435,6	530,5	406,4	471,4	483,5	544,97	485,12	341,29	491,49
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	85,74	87,34	85,09	86,76	86,21	102,98*	75,06	70,642	76,223
Потужність очисних споруд	87,83	88,94	83,46	84,34	76,35	57,78	62,10	55,996	58,038

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області

* Відповідно до внесених змін до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2021 № 78 „Про затвердження Порядку ведення державного обліку водокористування“ показник наведено з урахуванням частки оборотного, повторного та послідовного водозабезпечення.

Обсяги забору, використання та відведення води по басейнах річок Дніпра та Південного Бугу показані в табл.4.2.

Табл. 4.2 Забір, використання та відведення води, млн м³

Назва водного об'єкту	Забрано води із природних водних об'єктів - всього	Використано води	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти	
			всього	з них забруднених зворотних вод
Басейн р. Дніпро	122,996	101,692	61,677	2,814
Басейн р. П. Буг	25,66	16,692	8,222	0,752
Всього по області	148,656	118,384	69,899	3,566

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області

Забір і використання води по галузях народного господарства в динаміці наведено в табл. 4.3.

Табл. 4.3 Забір і використання води, млн м³

Роки	Річковий басейн	Забрано води			Використано води					
		з поверхневих джерел	з підземних джерел	Разом	Промисловість	Інші потреби	Комунгосп	Зрошення	Риборозведення	Інші галузі
2019	Дніпро	119,2	30,99	150,2	67,93	13,77	20,49	19,0	46,06	-
	П.Буг	18,92	15,26	34,18	14,86	8,860	3,030	1,709	30,05	-
Всього по області		138,12	46,25	184,38	82,79	22,63	23,52	2071	76,11	-
2020	Дніпро	126,11	17,2	143,3	71,83	-	17,95	22,63	68,41	-
	П.Буг	19,29	6,17	25,46	11,55	-	4,2	4,7	34,12	-
Всього по області		145,4	23,37	168,8	83,38	-	22,15	27,33	102,53	-
2021	Дніпро	111,8	17,5	129,3	27,1	23,3	19,0	16,3	26,5	0,9
	П.Буг	19,5	6,9	26,4	1,4	3,6	3,8	2,0	9,2	0,7
Всього по області		131,3	24,4	155,7	28,5	26,9	22,8	18,3	35,7	1,6
2022	Дніпро	110,3	17,08	127,38	54,529	0,007	19,122	20,066	14,479	-
	П.Буг	14,6	6,85	21,45	8,525	0,002	4,061	1,963	26,687	-
Всього по області		124,9	23,93	148,83	63,054	0,009	23,183	22,029	41,166	-
2023	Дніпро	105,08	17,91	122,99	60,18	0,013	18,9	22,59	33,05	0,013
	П.Буг	18,28	7,38	25,66	8,05	0,062	4,55	4,03	35,67	0,62
Всього по області		123,36	25,29	148,66	68,23	0,075	23,45	26,62	68,72	0,633

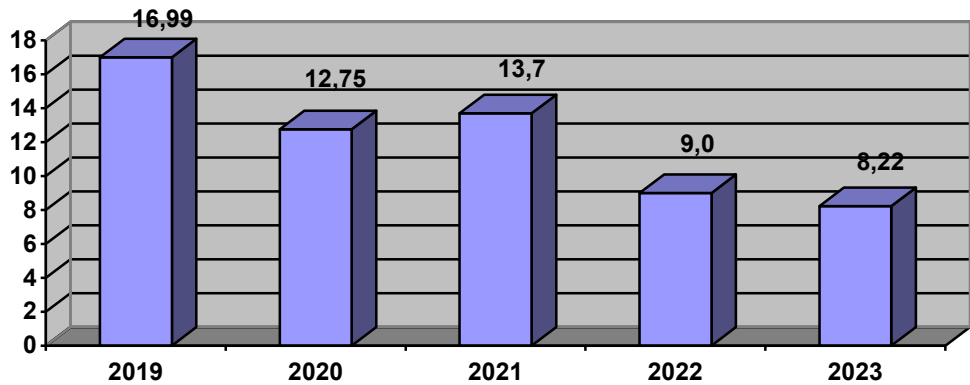
За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області

4.2 Забруднення поверхневих вод

Скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та очистка стічних вод

У 2023 році в поверхневі водні об'єкти скинуто 69,9 млн м³ зворотних (стічних) вод, що на 1,15 млн м³ (1,7%) більше в порівнянні з 2022 роком (68,75 млн м³).

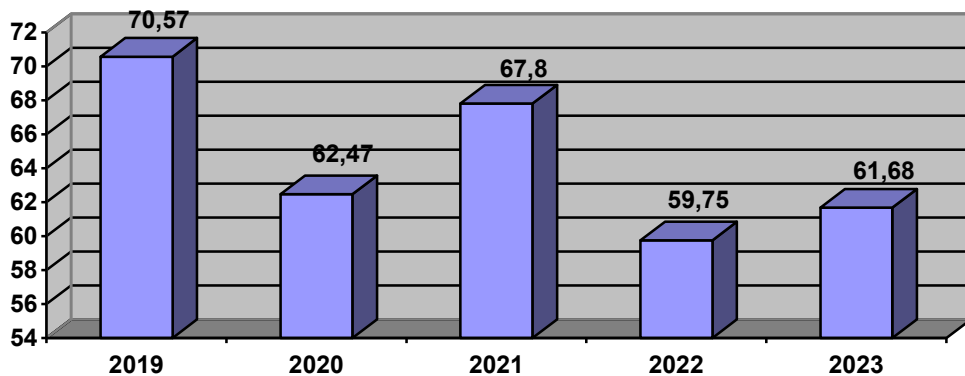
Рис. 4.3 Динаміка загального скиду зворотних вод у поверхневі водні об'єкти басейну р. П. Буг, млн м³



Вхідні дані до рис. 4.3

Роки	2019	2020	2021	2022	2023
Скид зворотних вод у басейн р. П. Буг, млн куб.м.	16,99	12,75	13,8	9,0	8,22

Рис. 4.4 Динаміка загального скиду зворотних вод у поверхневі водні об'єкти басейну р. Дніпро, млн м³



Вхідні дані до рис. 4.4

Рік	2019	2020	2021	2022	2023
Скид зворотних вод у басейн р. Дніпро, млн куб.м.	70,57	62,47	67,8	59,75	61,68

Обсяг скиду забруднених зворотних вод зменшився на 0,102 млн м³ (2,8 %) з 3,668 млн м³ у 2022 році до 3,566 млн м³ у 2023 році.

Інформація по типах очищення зворотних вод в динаміці приведена в табл. 4.4.

Табл. 4.4 Типи очищення зворотних вод, млн м³/рік

Рік	Скинуто всього в поверхневій водній об'єкти	Нормативно очищених на очисних спорудах				Потужність очисних споруд	
		Всього	Біол. очистка	Фіз.-хім. очистка	Механічна очистка	Всього	В т.ч. перед скиданням до водного об'єкта
2019	87,57	40,94	38,02	0,054	2,864	76,35	71,05
2020	75,22	36,85	34,32	0,054	2,475	57,78	56,88
2021	81,62	39,42	36,79	0,047	2,586	62,10	57,95
2022	68,75	34,98	32,66	0,041	2,274	55,996	52,27
2023	69,9	37,38	33,89	0,048	3,440	58,038	53,24

Динаміка скидання забруднюючих речовин в поверхневій водній об'єкти наведена в табл. 4.5.

Табл. 4.5 Скидання забруднюючих речовин у поверхневій водній об'єкти, т/рік

Рік	Водний об'єкт	Всього (всіх речовин) т/рік	Скидання забруднюючих речовин (т./рік)						
			БСК	ХСК	Завислі речовини	N (сума мінеральних форм)	P (ортофосфати)	Мінералізація	Нафтопродукти
2018									
Разом по області:		41585,7	731	2918	817	2338,4	104,9	26800	6,115
в т.ч. басейн Дніпра		37743,6	667	2526	764	2234,7	90,01	24400	5,814
басейн П.Бугу		3842,1	64	392	53	103,7	14,87	2400	0,301
2019									
Разом по області:		39836,074	590	2524	682	2502,3	109,1	24126	5,547
в т.ч. басейн Дніпра			556	2247	537	2400,2	95,340	21660	5,264
басейн П.Бугу			34	277	145	1021	13,750	2466	0,283
2020									
Разом по області:		36049,374	616	2461	526	1880,5	125	22133	6,997
в т.ч. басейн Дніпра		32380,013	581	2182	488	1783,8	110,78	19744	6,682
басейн П.Бугу		3669,361	35	279	38	96,7	14,13	2389	0,315
2021									
Разом по області:		19249,7	698	1555	453	1685,8	128,443	6931	5,645
в т.ч. басейн Дніпра		15349,8	654	1248	397	1599,9	114,93	4435	5,137
басейн П.Бугу		3899,9	44	307	56	85,9	13,513	2496	0,508
2022									
Разом по області:		10055,78	613,4	1379,5	347,8	1733,74	166,84	5809,7	4,8
в т.ч. басейн Дніпра		7285,55	575,2	1106	309,1	1625,01	148,73	3517,2	4,308
басейн П.Бугу		2770,23	38,2	273,5	38,7	108,73	18,11	2292,5	0,492
2023									
Разом по області:		10245,39	487,8	919,2	335,2	1805,09	123,36	6569,3	5,44
в т.ч. басейн Дніпра		7379,10	451,3	640,3	295,2	1695,49	104,7	4187,5	4,611
басейн П.Бугу		2866,29	36,5	278,9	40	109,6	18,66	2381,8	0,829

У 2023 році обсяг оборотного водопостачання становить 343,253 млн м³, повторного водопостачання – 1,831 млн м³, послідовного – 0,020 млн м³. Відсоток економії свіжої води у 2023 році становить 88,79%. Дані по використанню води в системах оборотного та повторно-послідовного водопостачання зведені у табл. 4.6.

Табл. 4.6 Використання води у системах оборотного, повторно - послідовного водопостачання та безповоротне водоспоживання, млн м³/рік

Роки	Галузь економіки	Оборотне	Повторно- послідовне	Економія свіжої води, %	Безповоротне водоспоживання
2018					
	Промисловість	466,1	5,236	94,58	10,93
	Сільське господарство	0,063	0,01	0,149	27,56
	Комунальн.	0,001	-	0,029	11,25
Всього по області		466,1	5,246	86,76	50,08
2019					
	Промисловість	480,9	2,277	94,71	10,11
	Сільське господарство	0,321	0,004	0,668	36,09
	Комунальн.	0,001	-	0,027	11,243
Всього по області		481,2	2,281	86,21	57,672
2020					
	Промисловість	373,817	1,747	89,714	- 10,643
	Сільське господарство	0,131	0,002	0,124	32,226
	Комунальн.	-	-	-	24,97
Всього по області		373,95	1,749	89,838	46,553
2021					
	Промисловість	483,938	1,721	89,504	-10,072
	Сільське господарство	0,144	0,013	0,154	23,187
	Комунальн.	-	-	-	13,811
Всього по області		484,082	1,734	89,658	26,926
2022					
	Промисловість	225,685	1,832	92,823	-12,028
	Сільське господарство	0,141	0,017	0,207	26,813
	Комунальн.	-	-	-	14,163
Всього по області		225,826	1,849	93,03	28,948
2023					
	Промисловість	343,099	1,831	88,589	-7,989
	Сільське господарство	0,154	0,020	0,201	31,499
	Комунальн.	-	-	-	13,305
Всього по області		343,253	1,851	88,79	36,815

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області

Основні забруднювачі водних об'єктів (за сферами діяльності)

Перелік основних водокористувачів – забруднювачів та обсяги забруднюючих речовин, що скинуто ними у водні об'єкти у 2019 – 2023 році наведені в табл. 4.7.

Табл. 4.7 Перелік основних водокористувачів – забруднювачів та обсяги забруднення водних об'єктів*

Рік Відомство	Підприємство-забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн м3			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
			разом	НО	НДО	
2019						
	ПрАТ „Уманьфермаш“	р. Уманка	0,0941	0,0279	0,0662	27,079
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	РКП „Кам'янський водоканал“	р. Тясмин	0,0347	-	0,0347	43,352
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Катеринопільське селищне ЖКГ Катеринопільської селищної ради“	р. Гнилий Тікич	0,0339	-	0,0339	49,525
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Водоканал“ м. Корсунь-Шевченківський	р. Рось	0,0317	0,0317	-	21,069
Міністерство розвитку громад та територій України	Христинівське ВУЖКГ	р. Удич	0,1151	-	0,1151	102,697
Міністерство розвитку громад та територій України	Чорнобаївське КП ВУЖКГ	р. Ірклій	0,0557	-	0,0557	73,536
Міністерство розвитку громад та територій України	Ватутінське КВП „Водоканал“	р. Шполка	0,5209	-	0,5209	731,34
Міністерство охорони здоров'я України	ТОВ „ЛОЗ ЧС ДОЦ „Світанок“	р. Дніпро	0,0052	-	0,0052	1,027
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Чигирин“	р. Тясмин	0,0987	-	0,0987	97,596
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Міський водоканал“ м. Золотоноша	р. Суха Згар	0,6774	-	0,6774	933,338
	ТОВ „Жашківська кінно-спортивна школа“	р. Литвинка	0,0094	-	0,0094	12,105
2020						
	ПрАТ „Уманьфермаш“	р. Уманка	0,1195	0,0354	0,0841	33,08
Міністерство розвитку громад та територій України	РКП „Кам'янський водоканал“	р. Тясмин	0,0628	-	0,0628	58,3
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Катеринопільське селищне житлово-комунальне господарство“ Катеринопільської селищної ради	р. Гнилий Тікич	0,1451	-	0,1451	68,1
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Водоканал“ м. Корунь-Шевченківський	р. Рось	0,0312	0,0312	-	20,658
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	КП „Водоканал“ Тальнівської міської ради	р. Гірський Тікич	0,0904	-	0,0904	70,004
Міністерство розвитку громад та територій України	Христинівське ВУЖКГ	р. Удич	0,1104	-	0,1104	86,41
Міністерство розвитку громад та територій України	Чорнобаївське ВУЖКГ	р. Ірклій	0,0526	-	0,0526	89,57
Міністерство розвитку громад та територій України	Ватутінське КВП „Водоканал“	р. Шполка	0,5416	-	0,5416	759,282

Рік Відомство	Підприємство-забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
			разом	НО	НДО	
територій України						
Міністерство охорони здоров'я України	ТОВ „ЛОЗ ЧС ДОЦ „Світанок“	р.Дніпро	0,0048	-	0,0048	1,824
Міністерство охорони здоров'я України	Стеблівський психоневрологічний інтернат	р. Боровиця	0,0167	-	0,0167	7,652
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Чигирин“	р.Тясмин	0,0986	-	0,0986	86,733
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Міський водоканал“ м. Золотоноша	р. Суха Згарь	0,661	-	0,661	882,968
Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України	КП „ВОДГЕО“ м.Сміла	р.Тясмин	1,2607	-	1,2607	1821,279
	ТОВ „Жашківська кінно-спортивна школа“	р. Литвинка	0,0078	-	0,0078	13,111
2021						
	ПрАТ „Уманьфермаш“	р. Уманка	144,1	42,8	101,3	39,80
Міністерство розвитку громад та територій України	РКП „Кам'янський водоканал“	р. Тясмин	79,1	-	79,1	80,81
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Катеринопільське селищне житлово-комунальне господарство“ Катеринопільської селищної ради	р. Гнилий Тікич	163,8	-	163,8	96,57
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Водоканал“ м. Корунь-Шевченківський	р. Рось	31,3	31,3	-	2,61
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Монастирищенське ВУЖКГ“	р. Конелка	274,8	-	274,8	278,15
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Водоканал“ Тальнівської міської ради	р. Гірський Тікич	88,3	-	88,3	65,45
Міністерство розвитку громад та територій України	Христинівське ВУЖКГ	р.Удич	112,8	-	112,8	110,49
Міністерство розвитку громад та територій України	Чорнобаївське ВУЖКГ	р. Ірклій	55,2	-	55,2	85,54
Міністерство розвитку громад та територій України	Ватутінське КВП „Водоканал“	р. Шполка	518,5	-	518,5	725,85
Міністерство охорони здоров'я України	Стеблівський психоневрологічний інтернат	р. Боровиця	6,3	-	6,3	2,32
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Чигирин“	р.Тясмин	101,6	-	101,6	124,80
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Міський водоканал“ м. Золотоноша	р. Суха Згарь	727,9	-	727,9	977,35
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „ВОДГЕО“ м.Сміла	р.Тясмин	1219,4	-	1219,4	1905,98
	ТОВ „Жашківська кінно-спортивна школа“	р. Литвинка	9,1	-	9,1	17,08
	ВП „Локомотивне депо ім. Шевченка“ АТ „Укрзалізниця“	р. Сріблянка	3,1	-	3,1	3,33

Рік Відомство	Підприємство-забруднювач	Водний об'єкт	Об'єм скидання, млн м ³			Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік
			разом	НО	НДО	
	ВП „Хлистунівський кар'єр“ АТ „Укрзалізниця“	р. Вільшанка	598,6	-	598,6	244,72
2022						
Міністерство розвитку громад та територій України	РКП „Кам'янський водоканал“	р. Тясмин	69,2	-	69,2	77,06
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Чигирин“	р.Тясмин	97,7	-	97,7	92,81
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „ВОДГЕО“ м.Сміла	р.Тясмин	1192,1	-	1192,1	1824,22
	ВП „Хлистунівський кар'єр“ АТ „Укрзалізниця“	р. Вільшанка	720,2	-	720,2	244,78
	КП „Водоканал“ м. Корунь-Шевченківський	р. Рось	31,4	31,4	-	3,21
Міністерство охорони здоров'я України	Стеблівський психоневрологічний інтернат	р. Боровиця	12,4	-	12,4	6,23
Міністерство розвитку громад та територій України	Чорнобаївське ВУЖКГ	р. Ірклій	70,0	-	70,0	73,68
	КП „Міський водоканал“ м. Золотоноша	р. Суха Згарь	592,1	-	592,1	789,11
	КП „Водоканал“ Тальнівської міської ради	р. Гірський Тікич	85,2	-	85,2	68,10
	Ватутінське КВП „Водоканал“	р. Шполка	479,5	-	479,5	645,57
	КП „Катеринопільське селищне житлово-комунальне господарство“ Катеринопільської селищної ради	р. Гнилий Тікич	140,5	-	140,5	151,13
Міністерство юстиції України	Старобабанівська виправна колонія № 92	р. Бабанка	65,6	-	65,6	28,8
Міністерство розвитку громад та територій України	Христинівське ВУЖКГ	р.Удич	111,7	-	111,7	105,33
2023						
Міністерство розвитку громад та територій України	РКП „Кам'янський водоканал“	р. Тясмин	61,6	-	61,6	60,30
	КП „Катеринопільське селищне житлово-комунальне господарство“ Катеринопільської селищної ради	р. Гнилий Тікич	168,7	-	168,7	67,07
	КП „Водоканал“ м. Корунь-Шевченківський	р. Рось	31,3	31,3	-	3,61
	Христинівське ВУЖКГ	р.Удич	106,1	-	106,1	105,99
	Чорнобаївське ВУЖКГ	р. Ірклій	71,8	-	71,8	80,51
	Ватутінське КВП „Водоканал“	р. Шполка	477,2	-	477,2	658,706
Міністерство енергетики України	Філія „Канівська ГЕС“ ПрАТ „Укргідроенерго“	р. Дніпро	328,5	328,5	-	0,28
Міністерство охорони здоров'я України	ТОВ „ЛОЗ ЧС ДОЦ „Світанок“	р. Дніпро	8,5	-	8,5	3,02

<i>Рік Відомство</i>	<i>Підприємство-забруднювач</i>	<i>Водний об'єкт</i>	<i>Об'єм скидання, млн м3</i>			<i>Обсяг забруднюючих речовин, що скидаються, т/рік</i>
			<i>разом</i>	<i>НО</i>	<i>НДО</i>	
	Стеблівський психоневрологічний інтернат	р. Перезовиця	9,0	-	9,0	4,80
Міністерство розвитку громад та територій України	КП „Чигирин“	р.Тясмин	110,6	-	110,6	101,69
	КП „Міський водоканал“ м. Золотоноша	р. Суха Згарь	635,1	-	635,1	837,66
	КП „ВОДГЕО“ м.Сміла	р.Тясмин	1557,4	-	1557,4	2403,12

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області

Транскордонне забруднення поверхневих вод

Враховуючи, що Черкаська область розташована в центральній частині України на території області відсутні транскордонні створи спостережень за якістю поверхневих вод.

4.3 Стан поверхневих вод

Екологічний стан та потенціал масивів поверхневих вод

Постійні спостереження за станом водних об'єктів області у 2023 році, в межах повноважень здійснювали Регіональний офіс водних ресурсів у Черкаській області, Черкаський обласний центр з гідрометеорології, Державна установа „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України“, Державна екологічна інспекція Центрального округу у визначених контрольних створах.



річка Тясмин

За інформацією Черкаського обласного центру з гідрометеорології моніторинг поверхневої води за біологічними елементами якості виконувався відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 „Про порядок здійснення державного моніторингу вод“.

Інтегрована оцінка здійснена за чотирма біологічними показниками якості (фітопланктон, мікрофітобентос, макрозбентос, макрофіти).

Для класифікації екологічного стану масиву поверхневих вод використовуються п'ять класів:

- 1 клас – відповідає екологічному стану „відмінний“;
- 2 клас – відповідає екологічному стану „добрий“;
- 3 клас – відповідає екологічному стану „середній“;
- 4 клас – відповідає екологічному стану „поганий“;
- 5 клас – відповідає екологічному стану „дуже поганий“.

Параметри класифікації та представлення екологічного стану

Відмінний (high)	Немає або дуже незначні відхилення від умов недоторканного стану (референційних умов)
Добрий (good)	Незначні відхилення від референційних умов
Середній (moderate)	Помірні відхилення від референційних умов
Поганий (poor)	Значні відхилення від референційних умов
Дуже поганий (bad)	Сильні відхилення від референційних умов

У басейні Дніпра (суббасейн Середнього Дніпра) на території Черкаської області проведено діагностичний моніторинг на 5-ти водних об'єктах у 7 пунктах. У басейні Південного Бугу діагностичний моніторинг виконаний на 4 водних об'єктах у 5 пунктах.

Екологічний стан водних масивів за біологічними елементами якості

Назва водного об'єкту	Назва пункту моніторингу	Клас екологічного стану
<i>Водні об'єкти басейну Дніпра</i>		
Кременчуцьке вдсх.	0,5 км нижче м. Канів	3 клас (середній)
Кременчуцьке вдсх.	678 км, с. Сокирно, питний водозабір м. Черкаси	3 клас (середній)
р. Рось (Корсунь-Шевченківське вдсх.)	64 км, м. Корсунь-Шевченківський, питний водозабір	3 клас (середній)
р. Росава	3 км, с. Гамарня, Канівський район (вплив річки Росава)	2 клас (добрий)
р. Вільшанка	у межах с. Мліїв	2 клас (добрий)
р. Тясмин (Кам'янське вдсх.)	120 км, м. Кам'янка	2 клас (добрий)
р. Тясмин	9 км, м. Чигирин, КП „Чигирин“	2 клас (добрий)
<i>Водні об'єкти басейну Південного Бугу</i>		
р. Велика Вись	у межах смт Ямпіль	2 клас (добрий)
р. Гірський Тікич	21 км, м. Тальне, Тальнівський район, КП „Водоканал“ Тальнівської міської ради	2 клас (добрий)
р. Гнилий Тікич	21 км, м. Катеринопіль, КП „Катеринопільське селищне житлово-комунальне господарство“ Катеринопільської селищної ради	3 клас (середній)
р. Гнилий Тікич	41 км, м. Звенигородка, питний водозабір КП „Водопостачання та водовідведення“ Звенигородської міської ради	3 клас (середній)
р. Уманка	4 км, м. Умань, КП „Уманьводоканал“	3 клас (середній)

Хімічний стан масивів поверхневих вод

За інформацією Черкаського обласного центру з гідрометеорології у 2023 році виконувалась програма діагностичного моніторингу масивів поверхневих вод басейнів Дніпра та Південного Бугу за фізико-хімічними показниками.

За програмою спостережень діагностичного моніторингу визначалися температура води, рН, розчинний кисень, біохімічне споживання кисню за 5 діб

(БСК₅), хімічне споживання кисню (ХСК), іонний склад, азотні та фосфорні сполуки. Спостереження у пунктах діагностичного моніторингу проводились щомісячно.

Річки басейну Південного Бугу.

Діагностичний моніторинг масивів поверхневих вод проводився у наступних пунктах: р. Гірський Тікіч – с. Тальне; р. Гнилий Тікич – м. Катеринопіль; р. Шполка – м. Ватутіне; р. Велика Вись – смт Ямпіль; р. Уманка – м. Умань.

За даними спостережень вміст розчиненого у воді кисню змінювався у межах від 4,3 до 18,7 мгО₂/дм³. Мінімальне значення (4,3 мгО₂/дм³) було відмічено у пункті р. Шполка – м. Ватутіне. Величина БСК₅ найбільшого значення досягала у пункті на р. Гнилий Тікич, м. Катеринопіль, і становила 7,7 мгО₂/дм³.

Вміст органічних речовин (за ХСК) у поверхневих водах річок високий та знаходиться на рівні від 25 (р. Уманка) до 68 (р. Велика Вись) мгО/дм³. Без суттєвих змін порівняно з минулим роком.

Вода річок має сталий склад головних іонів з переважанням гідрокарбонатів, кальцію, хлоридів, сульфатів. Найвищий ступінь мінералізації властивий водам річок Уманка, Гнилий Тікіч та Шполка.

Максимальний вміст головних іонів відмічений у воді р. Уманка, який становив 1734 мг/дм³.

Азотні сполуки були представлені нітрогеном амонійним, нітритним та нітратним.

Найбільше забруднення сполуками нітрогену амонійного (15,89 мгN/дм³) та нітрогену нітритного (0,26 мгN/дм³) відзначалось у воді р. Уманка – м. Умань. Концентрації нітрогену нітратного впродовж спостережень були у межах від 0,01 до 1,3 мгN/дм³, максимум зафіксовано на ділянці р. Велика Вись – смт Ямпіль.

Фосфор у поверхневих водах, як відомо, є більш консервативним елементом, ніж азот. Більша його частина, яка використовується гідробіонтами повертається до водного середовища. Найвищі середні за рік значення фосфору (4,02 мг/дм³) встановлені для пункту на р. Уманка (м. Умань). Порівняно з минулим роком – зросли.

Річки басейну Дніпра.

Басейн Дніпра на території Черкаської області налічує 7 пунктів спостережень.

Діагностичний моніторинг масивів поверхневих вод проводився у наступних пунктах: р. Росава – с. Гамарня (3 км); р. Вільшанка – с. Мліїв (у межах міста); р. Золотоношка – с. Благодатне (18 км); р. Ірклій – смт Чорнобай (22 км, Чорнобаївське ВУЖКГ); р. Тясмин – м. Кам'янка (120 км); р. Тясмин – м. Чигирин (90 км, КП „Чигирин“); вдсх Кременчуцьке – м. Канів (0,5 км нижче міста).

Фізико-хімічний склад поверхневих вод тісно пов'язаний з його природними умовами і насамперед це стосується показників головних іонів та мінералізації. Мінералізація в басейні Дніпра на території Черкаської області коливалась від 258 (вдсх Кременчуцьке) до 1395

(р. Тясмин – м. Чигирин) мг/дм³.

За даними спостережень середні значення кисневого режиму річок, характеризуються, як задовільні. Були випадки незадовільного кисневого режиму на річці Вільшанка у вересні – жовтні 2023 року (1,12 – 1,92) мгО₂/дм³.

Величина БСК₅ найбільшого значення досягала у пункті на р. Золотоношка, становила 7,4мгО₂/дм³.

Вміст органічних речовин (за ХСК) у поверхневих водах річок високий та знаходився на рівні від 17 (р. Росава) до 124 (р. Росава) мгО₂/дм³. У воді р. Вільшанка – від 20 до 120 мгО₂/дм³. Дещо підвищився порівняно з минулим роком.

Серед різних форм мінерального азоту у поверхневих водах Дніпра значення нітрогену амонійного змінювались від 0,15 до 1,85 мгN/дм³. Максимальні величини були відмічені у пункті на р. Золотоношка (с. Благодатне).

Межі коливань нітрогену нітритного складали 0,003-0,1 мгN/дм³ (за мінімальним вмістом) та 0,03-0,18 мгN/дм³ (за максимальним вмістом). Забруднення з максимальною концентрацією відмічено на р. Росава – с. Гамарня.

Найбільш підвищені концентрації нітрогену нітратного спостерігались у воді річки Росава – 2,64 мгN/дм³.

Амплітуда коливань фосфору загального становила 0,045 – 2,9 мгN/дм³ і, як правило, підвищені концентрації фосфору загального спостерігались у створах нижче населених пунктів, що пов'язано з надходженням недостатньо очищених, або неочищених господарсько-побутових стічних вод.

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області відповідно до „Програми державного моніторингу вод в частині проведення Держводагентством спостережень на масивах поверхневих вод, забір в яких здійснюється для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення“ визначені об'єкти спостережень:

- 678 км, с. Сокирне, водозабір м. Черкаси;
- 64 км, м. Корсунь-Шевченківський, водозабір;
- 41 км, м. Звенигородка, водозабір.

У 2023 році відібрано 36 проби та виконано 720 вимірювань забруднюючих речовин.

За результатами проведених у 2023 році досліджень поверхневих вод в районі водозаборів с. Сокирне, м. Корсунь-Шевченківський та м. Звенигородка гідрохімічний стан води знаходився на задовільному рівні.

Біогенні елементи групи азоту по водозаборах, знаходились значно нижче рівня токсичної дії.

Середньорічні значення вмісту кисню у воді знаходились в межах від 4,4 до 10,0 мгО₂/дм³.

Протягом року по водозаборах спостерігалось перевищення нормативів:

по м. Корсунь-Шевченківський

- нормативів екологічної безпеки водних об'єктів (Наказ аграрної політики та продовольства України (Природні прісні води) № 471 від 30.07.2012)) по показникам БСК₅ в 1,4 – 2,1 рази, ХСК в 1,0 – 1,2 рази, завислим речовинам

в 1,1 – 1,8 рази, прозорості (липень-листопад) в 1,4 – 2,5 рази;

- гігієнічні нормативи якості води ((ГДК/ОДР) Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 721 від 02.05.2022) по показнику ХСК в середньому в 3,4 рази.

по с. Сокирне:

- нормативів екологічної безпеки водних об'єктів (Наказ аграрної політики та продовольства України (Природні прісні води) № 471 від 30.07.2012)) по показнику БСК₅ в 1,2 – 1,6 рази; завислим речовинам в грудні 1,2 рази;

- гігієнічні нормативи якості води ((ГДК/ОДР) Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 721 від 02.05.2022) по показнику ХСК в середньому в 2,8 рази, заліза загального (лютий-травень) в 1,0 – 1,7 рази.

по м. Звенигородка:

- нормативів екологічної безпеки водних об'єктів (Наказ аграрної політики та продовольства України (Природні прісні води) № 471 від 30.07.2012)) по показнику БСК₅ в 1,6 – 2,1 рази, ХСК в 1,1 – 1,4 рази; завислим речовинам в 1,1 – 1,2 рази;

- гігієнічні нормативи якості води ((ГДК/ОДР) Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 721 від 02.05.2022) по показнику ХСК в середньому в 3,5 рази, прозорості (липень – грудень) в 1,4 – 2,9 рази.

Органічне забруднення води на водозаборах спостерігалось в період підвищення температури (липень-серпень) і як наслідок збільшення випаровування води та цвітіння водоростей, також попаданням в поверхневі води недостатньо очищених стічних вод комунальних підприємств та відходами господарської діяльності населення.

В порівнянні з минулим 2022 роком по водозабору с. Сокирне:

- показники сольового складу залишились на рівні 2022 року;

- гідрохімічні показники: азотна група, ХСК, БСК₅, фосфати та фосфор загальний збільшилися;

- специфічні речовини: вміст заліза загального та марганець залишились на рівні минулого року.

- гідрофізичний показник – завислі речовини зменшився.

В районі питного водозабору в р. Рось м. Корсунь-Шевченківський спостерігаються наступні зміни:

- зменшення показників сольового складу;

- збільшення гідрохімічних показників ХСК, БСК₅, амонію, фосфатів та фосфору загального. Зменшення нітритів і нітратів;

- специфічні речовини, а саме вміст заліза загального та марганець збільшився;

- гідрофізичний показник – завислі речовини зменшився.

Збільшився вміст розчиненого кисню.

В порівнянні з минулим 2022 роком в районі питного водозабору м. Звенигородка спостерігаються наступні зміни:

- показники сольового складу кальцій, магній, сульфати зменшилися, а сухий залишок та хлориди збільшилися;

- збільшення гідрохімічних показників ХСК, БСК₅, азотної групи, фосфатів та фосфору загального, зменшення амонію;

- специфічні речовини, а саме вміст заліза загального та марганець збільшився;

- гідрофізичний показник – завислі речовини збільшився.

Вміст розчиненого кисню залишився на рівні минулого 2022 року.

За даними Державної установи „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України“, у 2023 році проведено дослідження 540 проби води з поверхневих водойм за санітарно-хімічними показниками, з них відхилення від гігієнічних вимог виявлені у 29 (5,4%) пробах.

За інформацією Державної екологічної інспекції Центрального округу інструментально-лабораторний контроль якості поверхневих вод у 2023 році здійснювався на річках басейну Південного Бугу: став Осташівський, Уманка, Гнилий Тікич, канал біля території пивзаводу м. Жашків, потічок біля території пивзаводу м. Жашків, ставок м. Жашків; у басейні р. Дніпро: Кременчуцьке водосховище, Канівське водосховище, Рось, Суха Згар, Росава, Молочна, Тясмин, Вільшанка, Ризінкова, Порозовиця, Нехвороща, струмок Фоса, Черепинка, Мирополка, Хоробра, Соковиця, Ірклій, Золотоношка.

Вимірювання проводились у 86 контрольних створах, відібрано та проаналізовано 226 проб.

При проведенні лабораторного контролю за якістю поверхневих вод зафіксовано:

- 2 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в Канівському водосховищі (БСК₅, залізо);

- 26 випадків перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в Кременчуцькому водосховищі (БСК₅, ХСК, залізо, азот амонійний, нітрити, АПАР);

- 50 випадків перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Рось (БСК₅, ХСК, залізо, завислі речовини);

- 3 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Суха Згар (БСК₅, ХСК, азот амонійний, АПАР, фосфати);

- 2 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в Осташівському ставі (ХСК);

- 2 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Тясмин (БСК₅, залізо);

- 3 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Гнилий Тікич (БСК₅, ХСК);

- 2 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Ризінкова (Листвинка) (БСК₅, ХСК);

- 1 випадок перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Порозовиця (БСК₅, ХСК, азот амонійний);

- 2 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Нехвороща (БСК₅, ХСК);

- 3 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в струмок Фоса (БСК₅, ХСК);

- 1 випадок перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Мирополка (БСК₅, ХСК, азот амонійний);
- 1 випадок перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Хоробра (БСК₅, ХСК, азот амонійний);
- 1 випадок перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Соковиця (БСК₅, ХСК, азот амонійний);
- 2 випадки перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в потічку біля території пивзаводу м. Жашків (БСК₅, ХСК);
- 1 випадок перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в ставку м. Жашків (БСК₅, ХСК, азот амонійний, АПАР);
- 7 випадків перевищень нормативів гранично-допустимих концентрацій забруднюючих речовин в р. Золотоношка (БСК₅, ХСК, азот амонійний, АПАР, фосфати, нітрити).

Мікробіологічна оцінка якості вод з огляду на епідемічну ситуацію

За даними Державної установи „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України“, у 2023 році з поверхневих водойм досліджено 940 проб води за мікробіологічними показниками, з них у 223 (23,2%) пробах виявлені відхилення від гігієнічних нормативів.

Радіаційний стан поверхневих вод

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології відбір проб води на вміст радіонуклідів проводиться із Канівського водоймища на в/б Канівської ГЕС.

Оскільки на теперішній час головним шляхом надходження радіонуклідів до Дніпровських водосховищ залишаються води р. Прип'ять, то умови формування поверхневого стоку на території її водозбору, перш за все на території зони відчуження, мають вирішальний вплив на радіаційний стан всього Дніпровського каскаду водосховищ. З верхів'їв Київського водосховища починається тривала міграція забруднених водних мас через каскад водосховищ та лиман до Чорного моря. По шляху переміщення водних мас концентрації активності зменшуються: *стронцію-90* за рахунок розбавлення забрудненої прип'ятської води чистими водами бічних приток; *цезію-137* – додатково внаслідок сорбції радіонуклідів завислими наносами і подальшим їх седиментаційним виведенням з водної товщі.

За наявною гідрологічною інформацією, у 2023 році не були перевищені встановлені критичні відмітки, за яких відбувається затоплення високозабруднених ділянок заплави, тому можна припустити, що ускладнень радіаційної ситуації на водних об'єктах зони не відбулося. Це підтверджується результатами спостережень на розташованих нижче за течією ділянках Дніпра – у Київському та Канівському водосховищах. При проходженні забруднених прип'ятських вод від м. Чорнобиля до верхнього б'єфу Київської ГЕС середнє значення концентрації стронцію-90 у воді зменшилося у 2,2 рази,

концентрації цезію-137 – у 5,1 рази.

У Київському водосховищі в створі верхнього б'єфу ГЕС (м. Вишгород) об'ємна активність стронцію-90 коливалася у межах 15,6 – 97 Бк/м³ і в середньому за 2023 рік становила 40,6 Бк/м³ (у попередньому році 26 Бк/м³); об'ємна активність цезію-137 була у межах 4,9 – 28,2 Бк/м³ за середнього значення 10,8 Бк/м³ (у 2022 році 10,3 Бк/м³).

У нижній частині Канівського водосховища у районі м. Канів концентрація активності стронцію-90 знаходилась у межах 10,8 – 44,7 Бк/м³, в середньому за рік дорівнювала 21,1 Бк/м³, що удвічі менше, ніж у воді Київського водосховища, та у четверо менше, ніж у воді р. Прип'ять.

Концентрація активності цезію-137 була у межах 2,0 – 5,4 Бк/м³, у середньому 3,2 Бк/м³, що у 3,4 рази менше, ніж у створі верхнього б'єфі Київської ГЕС та у 17 разів нижче, ніж у р. Прип'ять.

Вміст стронцію-90 і цезію-137 був набагато меншим за норматив, який визначено у „Допустимих рівнях вмісту радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90 у харчових продуктах та питній воді“ (ДР-2006 – вміст цезію-137 та стронцію-90 у питній воді складає 2000 Бк/м³).

Середня об'ємна активність стронцію-90 ще перевищує доаварійний рівень. Значення по цезію-137 починаючи з 2014 року не перевищують доаварійний рівень.

Загалом концентрація техногенних радіонуклідів у воді Канівського водосховища знаходилась у межах багаторічних коливань.

Результати спостережень за 2021 – 2023 роки та за 2013 рік приведені у таблиці.

Табл. 4.8.1. Об'ємна активність цезію-137 і стронцію-90 у воді Канівського водосховища

Роки спостереження	Об'ємна активність, Бк/м ³					
	цезій-137			стронцій-90		
	Мін.	Макс.	Сер.	Мін.	Макс.	Сер.
2023	2,0	5,4	3,2	10,8	44,7	21,1
2022	1,0	5,2	2,8	7,4	17,0	11,4
2021	1,1	4,6	1,7	8,5	16,6	10,6
2013	3,8	18,5	10,9	18,3	90,0	34,5

Радіаційний стан води Канівського водосховища буде поліпшуватись у випадку відсутності небезпечних стихійних гідрометеорологічних явищ у басейнах річок Прип'яті та Дніпра.

4.4 Державна політика та заходи щодо покращення стану водних об'єктів

Кошти спеціального фонду обласного бюджету на заходи з покращення стану водних об'єктів області у 2023 році не виділялися.

За даними районних державних адміністрацій та територіальних громад області у 2021 році за рахунок власних коштів місцевих бюджетів по напрямку

„Охорона і раціональне використання водних ресурсів“ реалізовувалися заходи на суму 586,48 тис. грн.

5. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОЛОГІЧНОГО ТА ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО – ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

5.1 Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

Загальна характеристика

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття є важливим для досягнення стійкого розвитку та відіграє значну роль для всіх сфер людської діяльності (економічної, соціальної, екологічної), визначаючи культуру, духовність і менталітет суспільства.

Це багатоаспектний процес, який передбачає законодавче, науково-методичне, соціально-економічне забезпечення програм і заходів у цій сфері.

Черкаська область розташована на східноєвропейській рівнині, в басейні середньої течії Дніпра. За фізико-географічними, кліматичними і ґрунтовими ознаками територія області належить до лісостепової природно-кліматичної зони і відноситься до малолісних регіонів України. Рельєф області – горбиста, пересічена ярами та балками, рівнина.

Із загальної площі Черкаської області (2 091,6 тис. га) сільськогосподарські землі складають 1 486,88 тис. га (71,1%), землі лісгосподарського призначення – 338,62 тис. га (16,2%), території, що покриті поверхневими водами становлять 135,78 тис. га (6,5%), землі оздоровчого призначення 0,16 тис. га (0,007%), землі рекреаційного призначення 1,5 тис. га (0,07%). Загальна площа земель зайнятих територіями та об'єктами природно-заповідного фонду області становила 83051,3575 га (фактична площа – 70401,3982 га).

Геопросторове положення Черкаської області в лісостеповій зоні зумовлює розмаїття видового складу рослинного та тваринного світу.

В Черкаській області нараховується 334 види судинних рослин (17% флори області), що знаходяться під загрозою зникнення. Серед них 103 види занесені до Червоної книги України, 62 включені до Бернської Конвенції, 6 охороняються в Європі – Європейський Червоний список, 21 вид занесено до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, 18 видів охороняються Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни (CITES).

Один з перспективних напрямів втілення стратегії збереження біо- та ландшафтного різноманіття пов'язаний із розбудовою екологічної мережі. Це фактично загальнодержавний механізм досягнення гармонізаційного співіснування суспільства і природи в її територіальному і біотичному різноманітті.

Загрози та вплив антропогенних чинників на структурні елементи екомережі, біологічне та ландшафтне різноманіття

Розбудова екологічної мережі області відбувається з врахуванням принципів формування, збереження, використання екомережі та результатів дослідження особливостей ландшафтних комплексів, локалітетів раритетних видів біоти, рідкісних біотопів, міграційних шляхів тварин як природного каркасу перспективної регіональної екомережі.

Серед основних причин збіднення біорізноманіття є:

- забруднення природного середовища (викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря забруднення, поверхневих та підземних вод);
- денатуралізація природних ландшафтів (грунтова та повітряна ерозія, підтоплення територій, поширення агроландшафтів, нерівномірна забудова територій);
- монокультурні способи ведення лісового та сільського господарства.

Основними чинниками, що можуть впливати на чисельність рослин, в тому числі із "червонокнижним" статусом, є насамперед людський фактор (зривання на букети) та деградація місцезростань (для лучних і болотних видів – надмірне спасування, викошування, випал трави, осушення; для лісових – проведення лісогосподарських робіт), пожежі, пошкодження лісових культур шкідниками, розповсюдження рослин, які не характерні місцевій території, утримання рослинних територій в незадовільному стані в населених пунктах.

Загрозами для лісової рослинності області є: випалювання сухої рослинності у весняний період, що призводить до виникнення лісових пожеж; погіршення технології заготівлі та трелювання деревини; всихання соснових лісів; самовільні рубки.

Значних втрат генофонду рідкісних видів лікарських та декоративних рослин завдає неконтрольована експлуатація їх ресурсів.

Однією з причин зниження популяції мисливських звірів і птахів є браконьєрство. Перешкодою для природного розселення видів флори й фауни є розгалужена мережа доріг різного призначення, надмірна розораність в окремих районах.

Згадані причини зниження біорізноманіття необхідно брати за основу під час обґрунтування диференційованих заходів щодо його охорони.

Одним з методів мінімізації сучасних загроз біорізноманіття є оцінка впливу на довкілля планованої діяльності.

Реалізувати зазначений метод дозволить удосконалення правового забезпечення, у частині врахування питань збереження біорізноманіття під час прийняття управлінських рішень.

Заходи щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття

Природні комплекси, що перебувають під охороною в межах територій природно-заповідного фонду, є найбільш захищеними від негативного впливу господарської діяльності.

За клопотаннями Київського еколого-культурного центру, Громадської організації „Українська природоохоронна група“, Гельмязівської територіальної громади, поданими до Черкаської обласної військової

адміністрації, рішеннями Черкаської обласної ради у 2023 році оголошено 10 нових об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та змінено межі 1 існуючого об'єкту природно-заповідного.

Площу природно-заповідного фонду у 2023 році збільшено на 92,2634 га.

За інформацією Центрально-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства у 2023 році лісовідновлення на територіях державних лісогосподарських підприємств (філій ДП „Ліси України“) відбулося на площі 1162,8 га.

За інформацією КЛП „Чорнобай-ліс“ Чорнобаївської селищної ради лісовідновлення відбулось на загальній площі 1,6 га.

В 2023 році лісовідновлення та лісорозведення проведено на площі 1164,4 га.

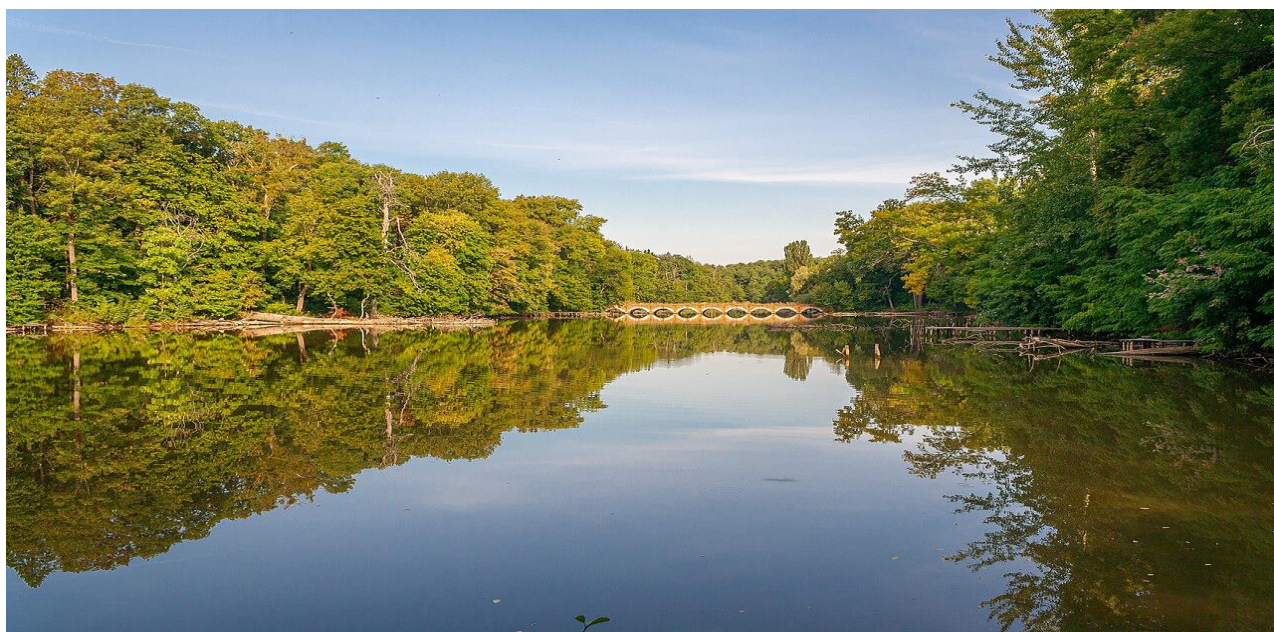
Формування національної екомережі

На виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1196 „Про затвердження Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі“, розпорядженням обласної державної адміністрації від 05.08.2016 № 395 затверджено План заходів щодо включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі.

До переліку територій та об'єктів екологічної мережі включено території 44 об'єкти природно-заповідного фонду, у тому числі 6 об'єктів у 2023 році.

Організовано роботу з розробки проекту схеми Регіональної екомережі Черкаської області. Розроблено проект текстової частини схеми Регіональної екомережі Черкаської області.

Регіональна екомережа області відповідає основним ландшафтознавчим принципам і є складовою національної екомережі. Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками в таблиці 5.1. Складові структурних елементів екологічної мережі наведені в таблиці 5.2.



Синицький парк

Табл. 5.1 Площі земельних угідь – складових національної екомережі за роками, тис. га

Категорії землекористування	2019	2020	2021	2022	2023
Землі природного призначення (ПЗФ), тис. га	64,630	64,779	64,89	70,29	70,29
Сіножаті та пасовища, тис. га	143,2	143,2	143,15	143,15	143,15
Землі водного господарства (рибні ставки), тис. га	12,9	12,9	12,9	12,9	12,9
Землі водного фонду, тис. га	166,2	166,2	166,2	166,2	166,2
у т.ч. площа рибних ставків, тис. га					
Землі оздоровчого призначення, тис. га	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Землі рекреаційного призначення, тис. га	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Землі історико-культурного призначення, тис. га	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Ліси, тис. га	338,6	338,6	338,6	338,6	338,6

Примітка: За інформацією Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області

Табл. 5.2 Складові структурних елементів екологічної мережі

№ з/п	Одиниці адміністративно-територіального устрою регіону	Загальна площа, тис. га	Загальна площа екомережі, тис. га	Складові елементи екомережі, тис. га										
				об'єкти ПЗФ ¹	землі водного фонду	водно-болотні угіддя	водоохоронні зони	землі лісового фонду	полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження	землі оздоровчого призначення	землі рекреаційного призначення	пасовища, сіножаті	радіоактивно забруднені землі, що не використовуються в господарстві	Інші території
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Черкаська область	2 091,60	749,31	70,29	135,78	30,45	0,59	338,62	28,77	0,16	1,5	143,15	-	-

Біобезпека та поводження з генетично модифікованими організмами

Біобезпека є однією з найважливіших складових екологічної та національної безпеки України.

Знищення природних середовищ існування видів рослин і тварин внаслідок антропогенної діяльності, зменшення біологічного різноманіття, інтенсифікація сільського господарства, недосконалість системи здійснення контролю за ввезенням рослин і тварин із-за кордону протягом минулих десятиріч призводять до проникнення в Україну значної кількості нових видів флори та фауни, що ніколи не траплялися на її території в минулому.

Крім того, використання потенційно небезпечних в інвазивному розумінні генетично модифікованих організмів збільшує швидкість вторгнення чужорідних видів на нові території за межами їх природних ареалів і сприяє підвищенню їх інвазивних властивостей.

Генетично модифікований організм (ГМО) – це будь-який живий організм, що володіє новою комбінацією генетичного матеріалу, отриманої завдяки сучасній біотехнології.

Сільськогосподарські культури стали першими генетично модифікованими рослинами, які були дозволені для масового поширення та використання. Модифіковані рослини дають більш високу врожайність, можуть мати нові властивості, підвищену декоративну і харчову цінність. Модифіковані сорти стійкі до гербіцидів, несприятливих кліматичних умов, псування при зберіганні, стресів чи хвороб.

Проте, широке застосування генетично модифікованих продуктів небезпечне для здоров'я людини, оскільки ще не з'ясовано їх вплив на здоров'я теперішнього і майбутніх поколінь, а також і на навколишнє природне середовище.

Законодавство України у сфері поводження з генетично модифікованими організмами складається з таких основних документів як:

- Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття.

Картахенський протокол було схвалено у січні 2000 року на Конференції Сторін Конвенції про біологічне різноманіття. Його підписали 162 країни. Документ набрав чинності у 2003 році після того, як його ратифікували 50 країн світу. Україна приєдналася до протоколу у 2002 році.

Основна мета Картахенського протоколу – встановити міжнародні правила щодо безпечного перевезення, обробки та використання організмів, які можуть мати несприятливий вплив на збереження і стале використання біорізноманіття, з урахуванням ризиків для здоров'я людини.

- Закон України „Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів“ (далі – Закон).

Відповідно до Закону основними принципами державної політики в галузі генетично-інженерної діяльності та поводження з ГМО є:

- пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища у порівнянні з отриманням економічних переваг від застосування ГМО;

- забезпечення заходів щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях;

- контроль за ввезенням на митну територію України ГМО та продукції, отриманої з їх використанням, їх реєстрацією та обігом;

- загальнодоступність інформації про потенційні ризики від застосування ГМО, які передбачається використовувати у відкритій системі, та заходи щодо дотримання біологічної і генетичної безпеки;

- державна підтримка генетично-інженерних досліджень та наукових і практичних розробок у галузі біологічної і генетичної безпеки при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО в господарських цілях.

Згідно цих принципів встановлюються обмеження на використання генетично модифікованих організмів на території України.

Забороняється вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО без оцінки впливу на довкілля та до їх державної реєстрації.

До державної реєстрації вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО можливе тільки з метою державної апробації (випробовувань). Проведення державної апробації (випробовувань) ГМО у відкритій системі здійснюється виключно на підставі дозволу, який видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Дозвіл видається одноразово на проведення державної апробації (випробовувань) конкретно визначеного ГМО.

Продукція, що реєструється у Державних реєстрах ГМО:

- сорти сільськогосподарських рослин та породи тварин, створені на основі ГМО;

- ГМО джерела харчових продуктів;

- ГМО джерела кормів.

До генетично модифікованих сортів рослин можуть бути застосовані обмеження щодо їх вирощування на землях, перелік яких визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

5.2 Охорона, використання та відтворення рослинного світу

Загальна характеристика рослинного світу

Черкаська область розташована на східноєвропейській рівнині, в басейні середньої течії Дніпра. За фізико-географічними, кліматичними і ґрунтовими ознаками територія області належить до лісостепової природно-кліматичної зони і відноситься до малолісних регіонів України. Рельєф області – горбиста, пересічена ярами та балками, рівнина.

Для Черкаської області характерне поєднання флори лісової та степової зони, тому сформувалася ценотично багата природна рослинність, яка представлена лісовим, чагарниковим, степовим, лучним, болотним, водним, петрофітним, псамофітним типами рослинності. Лісова рослинність представлена сосновими та дубово-сосновими, дубово-грабовими деревостанами; трав'яниста рослинність – це придніпровські

та середньо-дніпровські лучні степи та остепненні луки, рослинність заплав – дніпровські лісостепові лучні степи, справжні торф'янисті остепнені та засолені луки; болотна рослинність – лісостепові осокові, гіпново-осокові, злаково-осокові, очеретяно-осокові, трав'яні і трав'яно-гіпнові угруповання.

Лісові біоценози території області поширені вкрай нерівномірно. Значно залісненою є центральна частина області (до 37%), в якій репрезентовані великі за площею лісові масиви. На заході регіону лісистість коливається від 3% до 7%. На лівобережжі лісові комплекси поширені дрібними острівцями, залісненість складає близько 8%. На перших надзаплавних піщаних терасах Дніпра та деяких його приток (Рось, Тясмин, Сула) розвинені двоярусні сосново-дубові деревостани, а на найвищих елементах рельєфу – соснові ліси, зрідка невеличкими масивами трапляються грабово-дубово-соснові ліси.

Степова рослинність, яка займала деякі вододільні ділянки й південні схили високих терас, майже не збереглася. Вона представлена фрагментами на змитих ґрунтах крутих схилів річкових долин, стародавніх балок, вздовж шляхів, на окраїнах боліт і лісів. Зрідка трапляються остепнені луки, у деяких районах поширені справжні луки.

Лучна рослинність представлена злаково-різнотравними та вологотрав'яними екосистемами, які збереглися у заплавах річок Дніпра, Тясмину, Сули, Росі. Болотна рослинність репрезентована болототрав'яно-осоково-комишовими та чорновільхо-хвилясто-низинними екосистемами. Еталоном болотної рослинності є Ірдинська заплава – лучна тераса старого русла Дніпра.



Ірдинське болото в Черкаському районі

Охорона, використання та відтворення лісів та інших рослинних ресурсів

Ліси Черкащини за своїм екологічним і соціально-економічним значенням та місцезнаходженням виконують переважно захисні, кліматорегулюючі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Вони відіграють значну роль у розвитку регіональної економіки, покращенні навколишнього природного середовища.

Черкаська область, маючи площу 20,9 тис. км², належить до малолісних регіонів України: загальна площа лісового фонду області – 338,6 тис. га, в тому числі вкритих лісом – 318,33 тис. га, тобто лісистість становить 15,4%, при оптимальній лісистості – 16,0%.

Законом України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“ визначено, що оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20%.

Розподіл земель лісогосподарського призначення представлений в таблиці 5.3.

*Табл. 5.3 Землі лісогосподарського призначення**

№ з/п		Одиниця виміру	Кількість
1.	Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис.га	338,6
	у тому числі:		
1.1	державних лісогосподарських підприємств (філій ДП „Ліси України“)	тис.га	280,0256
1.2	комунальних лісогосподарських підприємств	тис.га	58,61
1.3	власників лісів		
	не наданих у користування (землі запасу)		
2.	Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис.га	318,33
3.	Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	15,4

Інформація надана Головним управлінням Держгеокадастру у Черкаській області, Центрально-Західним міжрегіональним управлінням лісового та мисливського господарства

Сучасний стан та поширення лісів на території Черкаської області – це, в першу чергу, результат людської діяльності. Лісові насадження Черкаської області переважно створені штучно (понад 70 %). Середній вік лісів – 62 роки.

В лісах області переважають свіжі грабові діброви і судіброви. Відносно вузьку смугу вздовж правого берега Дніпра, включаючи Черкаський бір, займає лісотипологічний район свіжих грабово-соснових судібров, де, крім основного типу лісу, зустрічаються дубово-соснові субори, грабові діброви, сирі чорновільхові сугрудки. Особливої привабливості і своєрідності території Черкаської області надають типові лісостепові ландшафти – чергування відкритих просторів із залісненими ділянками.

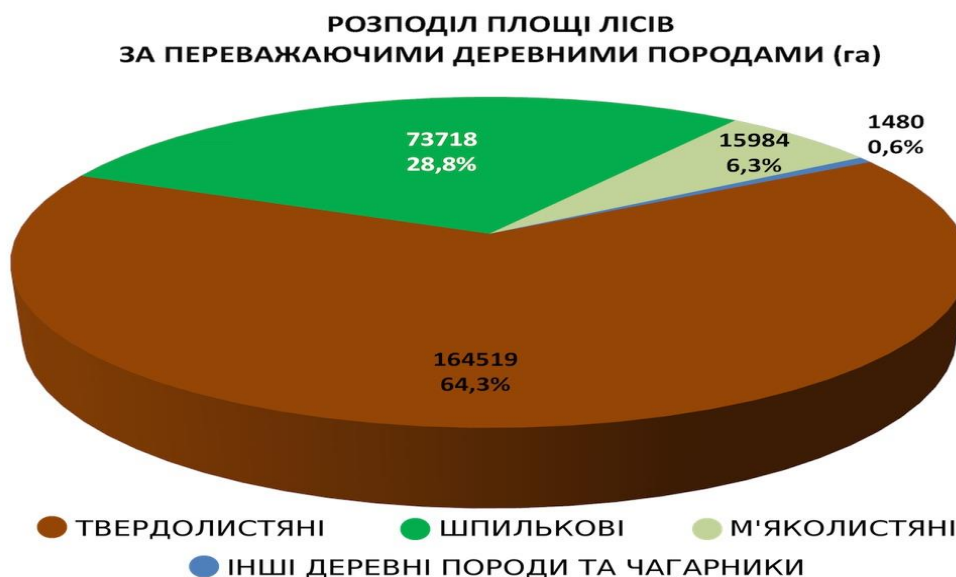
Ліси Черкащини сформовані більше, ніж десятьма видами головних та супутніх лісоутворюючих порід, серед яких домінують дуб, сосна, акація, ясен, граб, вільха. Частка твердолистяних насаджень – 64,3%, хвойних – 28,8%, м'яколистяних – 6,3%.

Користувачами лісового фонду Черкаської області є державні підприємства Державного агентства лісових ресурсів України (філії ДП „Ліси України“) (81,6%); комунальні лісогосподарські підприємства; Військове лісництво Міністерства оборони України. Більше 30 тис. га лісів знаходяться на землях запасу.

Питома вага вкритих лісовою рослинністю земель по області становить 94,0% від загальної площі земель лісогосподарського призначення.

По філіям ДП „Ліси України“ цей показник становить 91,5%.

Рис. 5.1. Розподіл площі лісів за переважаючими деревними породами



За інформацією Центрально-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства у 2023 році лісовідновлення на територіях державних лісгосподарських підприємств (філій ДП „Ліси України“) відбулося на площі 1162,8 га.

За інформацією КЛП „Чорнобай-ліс“ Чорнобаївської селищної ради лісовідновлення відбулось на загальній площі 1,6 га.

В 2023 році лісовідновлення та лісорозведення проведено на площі 1164,4 га.

Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень представлена в табл. 5.4.

Табл. 5.4 Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень, га

	2019	2020	2021	2022	2023
Лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду	1353,0	1342,19	1364,82	1087,0	1164,4
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях	-	41	-	-	-
Створення полезахисних лісових смуг	-	-	-	-	-

За інформацією Центрально-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства, КЛП „Чорнобай-ліс“ Чорнобаївської селищної ради

Охорона лісів від пожеж здійснюється шляхом проведення таких заходів: створення протипожежних розривів та забезпечення догляду за ними; проведення протипожежних інструктажів з працівниками зайнятими на роботах з підвищеною пожежною небезпекою; поліпшення роботи правоохоронних органів щодо встановлення осіб, винних у виникненні пожеж у лісах; забезпечення надання спеціалізованим установам попереджень про клас пожежної небезпеки на 1 - 3 доби та попереджень про високий та дуже високий клас пожежної небезпеки; забезпечення інформування населення про високий і дуже високий клас пожежної небезпеки; утримання в підтопленому стані торф'яних полів; проведення ревізій протипожежних зон навколо торфополів; забезпечення протипожежного стану лісових просік у межах смуг відчуження

ліній електропередач, нафто- та газопроводів; вжиття заходів щодо очищення лісових масивів від захаращеності, ліквідації буреломів; укомплектування спостережних веж заходами спостереження, зв'язку та оповіщення; забезпечення патрулювання лісових масивів, у тому числі повітряне.

Динаміка загибелі лісових культур, насаджень та незімкнутих лісових культур представлена в таблиці 5.5.

Табл. 5.5 Динаміка загибелі лісових культур, насаджень та незімкнутих лісових культур

	Держліс-агентство*	Мінагро-політики	Мін-оборони**	Мін-природи	Інші	Усього
1. усього загиблих лісових насаджень, га	189,4					
у тому числі від:						
пожеж						
несприятливих погодних умов						
хвороб та шкідників лісу						
господарської діяльності людини (забудова, ЛЕП, кар'єри, газопроводи тощо)						
1.1 з них загиблих лісових культур, га	189,40					
у тому числі від: пожеж						
несприятливих погодних умов						
хвороб та шкідників лісу	112,6					
господарської діяльності людини (забудова, ЛЕП, кар'єри, газопроводи тощо)						
Інше	76,8					
Розподіл загиблих лісових культур за роком створення						
2019	23,1					
2020	40,0					
2021	7,0					
2022	42,5					
2023	2,3					

* - за інформацією Центрально-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства, Інформація іншими лісокористувачами не надавалася.

Інформація щодо проведення лісогосподарських заходів, пов'язаних із вирубуванням деревини за 2023 рік представлена в таблиці 5.6.

Табл. 5.6 Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення у 2023 році

Назва лісокористувача	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/ тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			Розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано, тис. м ³	Розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано, тис. м ³	Розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано, тис. м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Філія „Звенигородське лісове господарство“	42,070	137	2,540	2,114	38,300	36,970	0	0
		39,114						
Філія „Золотоніське лісове господарство“	18,63	6,3	10,64	1,2	0	0	0	0
		1,2						

Назва лісокористувача	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/ тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			Розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано, тис. м ³	Розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано, тис. м ³	Розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано, тис. м ³
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Філія „Корсунь-Шевченківське лісове господарство“	62,8	126,4	19,57	7,21	40,34	20,19	2,89	1,14
		28,54						
Філія „Смілянське лісове господарство“	37,820	101,5	4,1	1,3	33,7	21,9	0	0
		23,3						
Філія „Уманське лісове господарство“	39,970	88,0	0	0	38,870	30,405	1,100	0,669
		31,074						
Філія „Черкаське лісове господарство“	36,71	0	21,2	0	13,31	0	2,2	0
		0						
Філія „Чигиринське лісове господарство“	85,2	247,3	22,3	21,8	60,6	57	2,3	0
		78,9						

* - за інформацією Центрально-Західного міжрегіонального управління лісового та мисливського господарства, Інформація іншими лісокористувачами не надавалася.

З метою збереження рослинних угруповань в області проводиться систематична робота щодо виявлення місць перебування та зростання рідкісних видів рослин та створення на територіях, де вони зростають заповідних об'єктів для їх збереження та відтворення.

Перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Черкаської області та Положення про нього затверджені рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-33/VIII. До Переліку регіонально рідкісних видів рослин, які не занесені до „Червоної книги України“, але є рідкісними або такими, що перебувають під загрозою зникнення на території Черкаської області внесено 133 види рослин.

За даними Державної екологічної інспекції Центрального округу у 2023 році в галузі рослинного світу складено 75 адміністративних протоколів, 19 з яких передано до судових органів, винесено 56 постанов про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 27,132 тис. грн., стягнуто 19,771 тис. грн.

До правоохоронних органів передано 5 матеріалів у порядку ст. 214 КПК.

Розраховані збитки на загальну суму 84,325 тис.грн, пред'явлено 24 претензії та позови на суму 117,167 тис. грн., стягнуто 404,315 тис. грн.

Охорона та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Важливою формою охорони рослинного світу є охорона рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин та типових

природних рослинних угруповань. Відповідно до Закону України „Про рослинний світ“ рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види рослин, які зростають у природних умовах на території України підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України та міжнародних червоних списків.

В Черкаській області нараховується 334 види судинних рослин (17% флори області), що знаходяться під загрозою зникнення. Серед них 75 видів занесені до Червоної книги України, 11 включені до Бернської Конвенції, 5 охороняються в Європі – Європейський Червоний список, 3 види занесено до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, 2 види охороняються Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни (CITES).

З метою охорони та збереження видів рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що перебувають під загрозою зникнення, рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2022 № 8-33/VIII „Про затвердження Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Черкаської області та Положення про нього“ затверджено Перелік видів рослин, що підлягають особливій охороні на території Черкаської області.



Мигдаль карликовий



Айстра степова

Інформація щодо охорони невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин представлена в таблиці 5.8.

Табл. 5.8 Охорона невиснажливого використання та відтворення дикорослих рослин

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.**	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
1	2	3	4	5
Золотоніський, Черкаський, Звенигородський	75	1. Дубові ліси з домінуванням скополії карніолійської (Carpineto (betuli)–	1. Астрагал шерстистоквітковий Astragalus dasyanthus Pall	1. Альдрованда пухирчаста Aldrovanda vesiculosa

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од. **	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
1	2	3	4	5
		Quercetum (roboris) scopoliosum (carniolicae))		
Черкаський		2. Дубові ліси з домінуванням цибулі ведмежої (Carpineto (betuli)– Quercetum (roboris) alliosum (ursini))	2. Бруслина карликова Euonymus nana Bieb	2. Арум Бессера Arum besserianum
Золотоніський, Черкаський		3. Формація ковили волосистої (Stipeta capillatae)	3. Вовчі ягоди пахучі Daphne sneorum Z.	3. Булатка червона C. rubra
Золотоніський Черкаський		4. Формація ковили волосистої (Stipeta capillatae)	4. Водяний горіх плаваючий Trapa natans Z.	5. В'язіль стрункий Securigera elegans
Золотоніський, Черкаський, Звенигородський		5. Формація ковили перистої (Stipeta pennatae)	5. Гронянка півмісяцева, ключ-трава Botrychium lunaria (Z.) Sw.	7. Вербка чорнична S. myrtilloides
Золотоніський, Черкаський, Звенигородський		6. Формація мигдалю низького (Amygdeleta nanae)	6. Ковила волосиста Stipa capillata Z.	8. Зозулинець жилкуватий O. nervulosa
Черкаський		7. Формація водяного горіха плаваючого (Trapeta natantis)	7. Ковила дніпровська Stipa boristhenica Klock. ex Prokud.	9. Зозулинець обпалений O. ustulata
Черкаський, Звенигородський		8. Формація глечиків жовтих (Nupharea luteae)	8. Лілія лісова Lilium martagon Z.	10. Зозулинець салеповий O. morio
Уманський, Черкаський		9. Формація латаття білого (Nymphaeta albae)	9. Підсніжник складчастий Galanthus nivalis Z.	11. Клокичка периста Staphylea pinnata
Уманський, Черкаський		10. Формація сальвінії плаваючої (Salvinia natantis)	10. Росичка середня Drosera intermedia Hayne	12. Ковила пухнатолиста S. dasyphylla
Черкаський		11. Угрупування звичайнодубових лісів деренових (Querceta (roboris) cornosa (maris)) та польово-кленово-звичайнодубових лісів деренових (Acereto (campestris) - Querceta (roboris) cornosa (maris))	11. Сальвінія плаваюча Salvinia natans (Z.) All.	13. Коральковець тричінадрізаний Corallorhiza trifida
Черкаський, Звенигородський		12. Угрупування звичайнодубових лісів скумпієвих (Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae)) та звичайно-ясеневих звичайнодубових лісів скумпієвих (Fraxineto (excelsioris)-Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae))	12. Скополія карніолійська Scopolia carnolica Jacq.	14. Любка зеленоквіткова P. chlorantha

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.**	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
1	2	3	4	5
Черкаський		13. Формация ковили Лесінга – <i>Stipeta lessingiana</i>	13. Тюльпан дібровний <i>Tulipa quercetorum</i> Klok.	15. Неотіанта каптуровата <i>Neottianthe cucullata</i>
Черкаський		14. Формация ковили дніпровської – <i>Stipaborysthenica</i>	14. Цибуля ведмежа <i>Allium ursinum</i>	16. Одноквітка звичайна <i>Moneses uniflora</i>
Уманський, Черкаський		15. Формация альдрованди пухирчастої – <i>Aldrovandeta vesiculosae</i>	15. Шафранітчастий <i>Crocus reticulatus</i> Stev. ex Adam	17. Хамарбія болотна <i>Hammarbya paludosa</i>
Черкаський		16. Формация латаття сніжно-білого – <i>Nymphaeeta candidae</i>	16. Булатка довголиста <i>Cephalanthera longifolia</i> (Z.) Fritsch.	18. Шолудивник Кауфмана <i>P. kaufmannii</i>
Золотоніський, Черкаський		17. Формация їжачої голівки маленької – <i>Sparganieta minimi</i>	17. Гніздівка звичайна <i>Neottia nidus-avis</i> (Z.) Rich	
Золотоніський, Черкаський,		18. Формация куширу донського – <i>Ceratophylleta tanaitici</i>	18. Жировик Лезеля <i>Liparis loeselii</i> (Z.) Rich.	
Черкаський, Золотоніський		19. Формация куширу напівзануреного – <i>Ceratophylleta submersi</i>	19. Зозулинецьболотний <i>Orchis palustris</i> Jacq	
Черкаський		20. Формация ряски горбаті – <i>Lemneta gibbae</i>	20. Зозулинець блощичний <i>Orchis coriophora</i> Z	
Золотоніський, Черкаський, Звенигородський		21. Формация стрілолисту стрілолистого – <i>Sagittarieta sagittifoliae</i>	21. Зозулині сльози яйцевидні <i>Listera ovata</i> (Z.) R. Rr	
Черкаський			22. Коручкаболотна <i>Epipactis palustris</i> (Z.) Crantz	
Черкаський			23. Коручка морозниковидна <i>Epipactis helleborine</i> (Z.) Crantz	
Черкаський			24. Любка дволиста <i>Platanthera bifolia</i> (Z.) Rich	
Черкаський			25. Пальчатокорінник травневий <i>Dactylorhiza majalis</i>	
Черкаський			26. Ковила вузьколиста <i>Stipa tirsia</i> Stev	
Черкаський			27. Баранець звичайний <i>Huperzia selago</i>	
Черкаський			28. Зозулинець шоломоносний <i>O. militaris</i>	
Черкаський			29. Ковила пірчаста <i>S. pennata</i>	
Черкаський			30. Коручка темночервона <i>E. atrorubens</i>	
Черкаський			31. Коручка широколиста	

Район	Усього видів рослин, занесених до Червоної книги України, екз.	Усього рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, од.**	Кількість видів рослин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів рослин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
1	2	3	4	5
Черкаський			32. Косарика тонкі <i>Gladiolus tenuis</i>	
Черкаський, Звенигородський			33. Лікоподієлла заплавна <i>Lycopodiella inundata</i>	
Уманський			34. Лунарія оживаюча <i>Lunaria rediviva</i>	
Черкаський			35. Пальчатокорінник м'ясочервоний <i>Dactylorhiza incarnata</i>	
Черкаський			36. Плаун річний <i>L. annotinum</i>	
Черкаський			37. Рябчик малий <i>Fritillaria meleagroides</i>	
Черкаський			38. Рябчик руський <i>F. ruthenica</i>	
Золотоніський			39. Ряска Буше <i>Ornithogalum boucheanum</i>	
Золотоніський Черкаський			40. Сон великий <i>Pulsatilla grandis</i>	
Черкаський			41. Сон чорніючий <i>P. pratensis</i>	
Черкаський			42. Чина ряба <i>L. venetus</i>	

* - район зазначений в ст. 1 відповідає території поширення видів рослин зазначених в ст. 4;

** - за інформацією Канівського природного заповідника ННЦ „Інститут біології та медицини“ Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кількість видів судинних рослин, водоростей, грибів та лишайників, яким загрожує небезпека представлений в таблиці 5.9.

Табл. 5.9 Кількість видів судинних рослин, водоростей, грибів та лишайників яким загрожує небезпека

Назва виду	Кількість видів	Рік							
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Судинні рослини	87	87	87	87	87	87	87	87	87
Гриби	9	9	9	9	9	9	9	9	9
Водорості	-	--	--	--	--	--	--	--	--
Лишайники	-	--	--	--	--	--	--	--	--
Разом:	96	96	96	96	96	96	96	96	96

Інформація щодо переліку видів рослин та грибів, що підлягають особливій охороні на території Черкаської області наведено в таблиці 5.10.

Табл. 5.10 Перелік видів рослин та грибів, що підлягають особливій охороні на території Черкаської області (станом на 01.01.2024)

Назва виду (українська, латинська)	ЧКУ	БЕРН	CITES	ЄЧС	ЧСМСОП
1	2	3	4	5	6
Відділ Червоні водорості – <i>Rhodophyta</i>					
Клас – <i>Florideophyceae</i>					
Батрахоспермум драглистий – <i>Batrachospermum gelatinosum</i> (L.)	●	–	–	–	–
Відділ Стрептофітові водорості – <i>Streptophyta</i>					
Толіпела проліферуюча – <i>Tolypellaproliфера</i> (Ziz.exA. Braun) Leonhar.	●	–	–	–	–
Відділ Справжні гриби – <i>Eumycetes</i>					
Клас Базидоміцети, Базидіальні гриби – <i>Basidiomycetes</i>					
Герицій коралоподібний – <i>Hericiumcoralloides</i> (Fr.) Gray.	●	–	–	–	–
Мутин собачий – <i>Mutinuscaninus</i> (Huds) Fr.	●	–	–	–	–
Клас Сумчасті гриби – <i>Ascomycetes</i>					
Строчок Словенського – <i>GyromitraSlonevskii</i> Heluta	●	–	–	–	–
Пармелія грубозморшкувата – <i>Parmeliarysssolea</i> (Ach.) Nyl.	●	–	–	–	–
Відділ Плауноподібні – <i>Lycopodiophyta</i>					
Клас Плауновидні – <i>Lycopodiopsida</i>					
Баранець звичайний – <i>Huperzia selago</i> (L.) Bernh. ex. Schrank et Mart.	●	●	–	–	–
Зеленіця сплюснена - <i>Diphasiastrum complanatum</i> ^[4]	●	–	–	–	–
Плаун річний – <i>Lycopodiummannotinum</i> L.	●	–	–	–	–
Плавунець заплавний – <i>Lycopodium inundata</i> L.	●	–	–	–	–
Відділ Папоротеподібні – <i>Polypodiophyta</i>					
Клас Папоротевидні – <i>Polypodiopsida</i>					
Гронянка півмісяцева – <i>Botrychium lunaria</i> (L.)Sw.	●	●	–	–	–
Гронянка багатороздільна – <i>B. multifidum</i> (S. G. Gmel.) Rupr.	–	●	–	–	–
Гронянка ромашколиста – <i>B. matricariifolium</i> (A. BraunexDoll)	–	●	–	–	–
Сальвінія плаваюча – <i>Salvinia natans</i> (L.) All.	●	●	–	–	–
Відділ Покритонасінні – <i>Magnoliophyta</i>					
Клас Дводольні–<i>Magnoliopsida</i>					
Чина ряба – <i>Lathyrusvenetus</i> (Mill.)Wohlf.	●	–	–	–	–
Астрагал шерстистоквітковий – <i>Astragalus dasyanthus</i> Pall.	●	–	–	●	●
Астрагал піщаний – <i>A. arenarius</i> L.	●	–	–	●	–
Бруслина карликова – <i>Euonymus nana</i> M. Bieb.	●	–	–	–	–
Верба Старке– <i>Salixstarkeana</i> Willd.	●	–	–	–	–
Водяний горіх плаваючий – <i>Trapa natans</i> L.	●	●	–	–	–
Глід український - <i>Crataegus ucrainica</i>	–	–	–	●	–
Горицвіт весняний - (<i>Adonis vernalis</i>) ^[3]	●	–	–	–	–
Змієголовник Рюйша – <i>Dracosephalumruyschiana</i> L.	–	●	–	–	–

Назва виду (українська, латинська)	ЧКУ	БЕРН	CITES	ЄЧС	ЧСМСОП
Сон лучний – <i>Pulsatilla pratensis</i> L.	●	-	—	—	—
Сон чорніючий – <i>Pulsatilla nigricans</i> L. .	●	●	—	—	—
Сон широколістий – <i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill.	●	—	—	—	—
Скополія карніолійська – <i>Scopolia carniolica</i> Jacq.	●	—	—	—	—
Клокичка периста – <i>Staphylea pinnata</i> L.	●	—	—	—	—
Ранник весняний - <i>Scrophularia vernalis</i> .	●	—	—	—	—
Росичка англійська – <i>Drosera anglica</i> Huds.	●	—	—	—	—
Росичка середня – <i>D. intermedia</i> Hayne	●	—	—	—	—
Альдрованда пухирчаста – <i>Aldrovanda vesiculosa</i> L.	●	●	—	—	—
Вовче лико пахуче, боровик – <i>Daphne cneorum</i> L.	●	—	—	—	—
Клас Однодольні – <i>Liliopsida</i>					
Підсніжник білосніжний – <i>Galanthus nivalis</i> L.	●	—	●	—	●
Підсніжник складчастий – <i>G. plicatus</i> M. Bieb.	●	—	●	—	—
Косарики лучні - <i>Gladiolus imbricatus</i>	●	—	—	—	—
Тюльпан дібровий – <i>Tulipa quercetorum</i> Klok. et Zoz	●	—	—	—	—
Булатка довголиста – <i>Cephalanthera longifolia</i> (L.) Fritsch.	●	—	—	—	—
Булатка великоквіткова – <i>Cephalanthera damasonium</i> (Mill.)	●	—	—	—	—
Булатка червона – <i>C. rubra</i> (L.) Rich.	●	—	—	—	—
Гніздівка звичайна – <i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich	●	—	—	—	—
Жовтозілля дніпровське - <i>Senecio borysthenticus</i>	—	—	—	●	—
Жировик Льозеля – <i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	●	●	—	—	—
Плодоріжка блощиця – <i>Anacamptis coriophora</i> (L.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chasels.	●	—	—	—	—
Плодоріжка болотна – <i>A. palustris</i> (Jacq.)	●	—	—	—	—
Плодоріжка салепова – <i>A. morio</i> L.	●	—	—	—	—
Зозулинець шоломоносний – <i>O. militaris</i> L.	●	●	—	—	—
Плодоріжка рідкоквіткова – <i>A. laxiflora</i> (Lam.) R.M. Bateman	●	—	—	—	—
Неотінея обпалена – <i>Orchidaceae ustulata</i> L.	●	—	—	—	—
Зозулині сльози яйцеподібні – <i>Listera ovata</i> (L.) R. Br.	●	—	—	—	—
Коручка болотна – <i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	●	—	—	—	—
Коручка чемерникоподібна, к. широколиста – <i>E. helleborine</i> (L.) Crantz.	●	—	—	—	—
Коручка темно-червона – <i>E. Atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernb.) Besser.	●	—	—	—	—
Любка дволиста – <i>Plantanthera bifolia</i> (L.) Rich.	●	—	—	—	—
Любка зеленоквіткова – <i>P. chlorantha</i> (Cust.) Reichend.	●	—	—	—	—
Зозульки травневі – <i>Dactylorhiza majalis</i> (Rchb.) P.F. Hunt & Summerh.	●	—	—	—	—
Зозульки м'ясочервоні – <i>D. incarnate</i> (L.) Soo	●	—	—	—	—
Неотіанта каптурувата – <i>Neottianthe cucullata</i> (L.)	●	—	—	—	—

Назва виду (українська, латинська)	ЧКУ	БЕРН	CITES	ЄЧС	ЧСМСОП
Schlechter.					
М'якух болотний – <i>Hammarbya paludosa</i> (L.) O. Kuntze.	●	–	–	–	–
Лілія лісова – <i>Lilium martagon</i> L.	●	–	–	–	–
Рябчик руський – <i>Fritillaria ruthenica</i> Wikstr.	●	–	–	–	–
Рябчик малий – <i>F. meleagroides</i> Patrin ex Schult. & Schult.f.	●	–	–	–	–
Рястка відігнута – <i>Ornithogalum refractum</i> Kit. ExSchltdl.	●	–	–	–	–
Брандушка різнобарвна – <i>Bulbocodium versicolor</i> (Ker-Gawl.) Spreng.	●	–	–	–	–
Осока кореневищна – <i>C. chordorrhiza</i> Ehrh.	●	–	–	–	–
Косарики тонкі – <i>Gladiolus tenuis</i> M. Bieb.	●	–	–	–	–
Косарики черипчасті – <i>G. imbricatus</i> L.	●	–	–	–	–
Півники борові – <i>Iris pineticola</i> Klokov	●	–	–	–	–
Півники сибірські – <i>I. sibirica</i> L.	●	–	–	–	–
Шафран сітчастий – <i>Crocus reticulatus</i> Stevenex Adams	●	–	–	–	–
Ковила волосиста – <i>Stipa capillata</i> L.	●	–	–	–	–
Ковила дніпровська – <i>S. borysthena</i> Klok. ex Prokud.	●	–	–	–	–
Ковила пірчаста – <i>S. pennata</i> L.	●	–	–	–	–
Ковила Лессінга – <i>Stipa lessingiana</i> Trin. et Rupr.	●	–	–	–	–
Коручка болотна – <i>Epipactis palustris</i>	●	–	–	–	–
Ковила пухнастолиста – <i>S. dasyphylla</i> (Czern. ex Lindem.) Trautv.	●	–	–	–	●
Ковила вузьколиста – <i>S. tirsia</i> Stev.	●	–	–	–	–
Кальдезія білорозлиста – <i>Caldesiaparnassifolia</i> (L.) Parl.	●	●	–	–	–
Козельці українські – <i>Tragopogon ukrainicus</i>	●	–	–	●	–
Цибуля круглонога – <i>Allium sphaeropodum</i> Klokov.	●	–	–	–	–
Цибуля ведмежа, черемша – <i>A. ursinum</i> L.	●	–	–	–	–
Усього:	76	13	2	5	2

Примітка: за інформацією кандидата географічних наук Конякіна С.М. (ДУ „Інститут еволюції екології національної академії наук України“); старшого наукового співробітника Канівського природного заповідника ННЦ „Інститут біології та медицини“ Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. біол. наук. Шевчика В.Л.; кандидата сільськогосподарських наук, доцент Спрягайло О.А. (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); кандидата біологічних наук, доцент Спрягайло О.В. (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); доктора біологічних наук Куземко А.А. (Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України); кандидата біологічних наук, доцент Чорної Г.А. (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини).

Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України

Охорона рослинного світу передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження просторової, видової та ценотичної різноманітності і цілісності об'єктів рослинного світу, охорону умов їх місцезростання, збереження від знищення, пошкодження, захист від шкідників і хвороб, а також невиснажливе використання.

Охорона рослинного світу забезпечується шляхом: створення та оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; організацією наукових досліджень, спрямованих на забезпечення здійснення заходів щодо охорони та відтворення об'єктів рослинного світу; створення системи державного обліку та здійсненням державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу; занесення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань – до Зеленої книги України.

За результатами робіт проведених по бюджетній науково-дослідній Канівським природним заповідником ННЦ „Інститут біології та медицини“ Київського національного університету імені Тараса Шевченка підготовлена інформація про місцезнаходження на території Черкаської області популяцій видів рослин, занесених до Зеленої книги України, що представлена в таблицях 5.11.

*Табл. 5.11 Перелік рослинних угруповань, що зростають на території Черкаської області і занесені до Зеленої книги України**

Назва угруповання	Місця зростання	Примітка
Дубові ліси з домінуванням скополії карніолійської (Carpinetum (betuli)– Quercetum (roboris) scopoliolum (carniolicae))	Канівський природний заповідник	Наявні невеликі фрагменти із трансформованим деревостаном (похідні грабняки), загальною площею не більше 1-2 ари
Дубові ліси з домінуванням цибулі ведмежої (Carpinetum (betuli)– Quercetum (roboris) alliosum (ursini))	Канівський природний заповідник, Холодноярський лісовий масив	Наявні великі (до сотні гектар) на території області площі у похідних від дубово грабових лісах.
Формація ковили волосистої (Stipeta capillatae)	На території заказників „Джулайка“, „Сушківський“	Наявні невеликі фрагменти від кількох десятків м ² до кількох ар
Формація ковили волосистої (Stipeta capillatae)	Канівський природний заповідник (на о. Шелестів, загальна площа більше 1 га), Михайлівський ліс, Черкаський бір, дамба Канівської ГЕС, бори Ліпнявського лісництва	Від невеликих ділянок площею кілька м ² до чималих до гектару
Формація ковили перистої (Stipeta pennatae)	На території заказника „Джулайка“	Наявні невеликі фрагменти до кількох десятків м ²
Формація мигдалю низького (Amygdeleta nanae)	На території заказника „Джулайка“	Ділянки загальною площею до кількох ар
Формація водяного горіха плаваючого (Trapa natantis)	Канівський природний заповідник (у затоці Канівського водосховища на берегах ур. Зміїн острови), ур. Скляреве (у затоках Кременчуцького водосховища)	Наявні невеликі фрагменти до кількох десятків м ²
Формація глечиків жовтих (Nupharetta luteae)	Канівський природний заповідник (у затоках острова Круглик та Шелестів), по заводях та вздовж русел річок Рось, Росава, Вільшанка, Гірський Тікич, Гнилий Тікич	Досить поширене угруповання, зустрічається здебільшого невеликими за площею ділянками, що в сумі дають велику площу в межах області.
Формація латаття білого (Nymphaeta albae)	Канівський природний заповідник (у затоках острова Круглик та Шелестів), по заводях та вздовж русел річок Рось, Росава, Вільшанка, Гірський Тікич, Гнилий Тікич	Поширене подібно до попереднього, але значно рідше
Формація сальвінії плаваючої (Salvinia natantis)	Канівський природний заповідник (у затоках островів Круглик, Шелестів, Зміїні)	Зустрічається зрідка у водоймах області

* -інформація надана Канівським природним заповідником ННЦ "Інститут біології та медицини" Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Табл. 5.12 Перелік рідкісних рослинних угруповань, що зростають на території Черкаської області та занесені до Зеленої книги України (2009)**

Назва синтаксонів	Категорія рідкості (мотиви охорони)	Поширення в регіоні	Місце зростання
1	2	3	4
Угруповання звичайнодубових лісів деренових (Querceta (roboris) cornosa (maris)) та польово кленово - звичайнодубових лісів деренових (Acereto (campestris) - Querceta (roboris) cornosa (maris))	Перебувають під загрозою зникнення	Спорадично по лісовим біогеоценозам, що поширені вздовж Придніпровської височини	Мошногір'я; л.з. Сунківський-1, лісові біоценози Черкаського району
Угруповання звичайнодубових лісів скумпієвих (Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae)) та звичайно ясеневозвичайнодубових лісів скумпієвих (Fraxineto (excelsioris)-Querceta (roboris) cotinosa (coggygriae))	Рідкісні лісові фітоценози, що скорочують ареал	Спорадично по лісовим біогеоценозам вздовж річок Дніпра, Вільшанки	л.з. Мошногірський; л.з. Сунківський-1
Формація ковили Лесінга – Stipeta lessingianae	Рідкісні степові фітоценози, що скорочують ареал	Спорадично на верхівках схилів, на всій території	НПП Нижньосульський
Формація ковили дніпровської – Stipaborysthenicae	Знаходяться під загрозою зникнення	На пісках борової тераси Дніпра	КнПЗ, РЛП Трахтемирів, Черкаський Бір
Формація альдрованди пухирчастої – Aldrovandeta vesiculosae	Перебувають під загрозою зникнення	Дуже рідко на заболочених мілководдях р. Дніпра, Ірдинка	о.з. Липівський
Формація латаття сніжно-білого – Nymphaeeta candidae	Рідкісні угруповання на південній межі ареалу, що скорочують ареал	Зрідка, переважно у затоках і старицях річок Рось, Дніпро, Гірський Тікач	НПП Нижньосульський, Черкаський Бір, л.з. Чорнокам'янський притікичський каньйон
Формація їжачої голівки маленької – Sparganieta minimi	Типові водні ценози	Поширені у водоймах середньої течії Дніпра	НПП Нижньосульський, о.з. Липівський
Формація куширу донського – Ceratophylleta tanaitici	Рідкісні мало поширені угруповання	Поширені у водоймах р. Сули, плавневих озерах Дніпра	НПП Нижньосульський
Формація куширу напівзануреного – Ceratophylleta submersi	Типові угруповання, що скорочують свій ареал	Поширені у прісних і слобозасолених водоймах із стоячою водою	КнПЗ
Формація ряски горбатої – Lemneta gibbae	Рідкісні мало поширені угруповання	Поширені у евмезотрофних прісних замкнутих і проточних водоймах Дніпра	б.з. Прироські луки
Формація стрілолисту стрілолистого – Sagittarieta sagittifoliae	Рідкісні мало поширені угруповання	Поширені по берегам водойм із стоячою та повільнотекучою водою	КнПЗ

** - за інформацією ДУ „Інститут еволюції екології національної академії наук України“

Умовні позначення та скорочення: КнПЗ – Канівський природний заповідник; НПП – національний природний парк; РЛП – регіональний ландшафтний парк; л.з. – ландшафтний заказник; б.з. – ботанічний заказник; г.з. –

гідрологічний заказник; о.з. – орнітологічний заказник; з.уроч. – заповідне урочище; кпп – комплексна пам'ятка природи; б.п.п. – ботанічна пам'ятка природи.

Охорона, використання та відтворення зелених насаджень

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.03.2010 № 777-р передбачено проведення щорічної всеукраїнської акції з благоустрою „За чисте довкілля“ та у її рамках Дня благоустрою територій населених пунктів.

Інформація про озеленення населених пунктів в розрізі років наведена в таблиці 5.13.

Табл. 5.13 Озеленення населених пунктів, га*

Заходи	Рік					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Створено нових зелених насаджень, га/шт.	2,5 га	-	-	10785,5 га	6,43 га/ 9505 шт	6,25 га/ 9238 шт
Проведено ландшафтну реконструкцію насаджень, га	6,4	-	-		34,32	23,6
Проведено догляд за насадженнями, га	3000,0	3774,7	342,88	5218,3	1514,72	3822,12

Інформація Департаменту будівництва Черкаської обласної державної адміністрації

Інвазійні чужорідні види рослин у флорі в межах Черкаської області

Антропогенна діяльність призводить до знищення рослинного покриву Землі і порушує динамічну рівновагу планети.

Одночасно із збідненням, уніфікацією регіональних флор інтенсивно відбувається вторгнення сторонніх (адвентивних) видів, які найчастіше натуралізуються у порушених екотопах. Саме адвенти є невід'ємним компонентом флори міст і їх дослідження з метою прогнозу змін, моделювання розвитку та оптимізації рослинного блоку урбоекосистеми є надзвичайно актуальними.

У теперішній час вивчення адвентивних видів необхідне згідно з вимогами Конвенції про збереження біорізноманіття (Rio de Janeiro, 1992), Конвенції ООН з проблеми неаборигенних видів (UN/Norway Conference on Alien Species, Trondheim, 1996), Міжнародного форуму з екологічних проблем фітоінвазій (4th International Conference on Ecology of Invasione of Alien Plants, Berlin, Germany, 1997) та відповідної міжнародної стратегії (Global Strategy on Invasive Alian Spesies Montreal, 2001).

До природно-географічних чинників, які визначають поширення адвентивної флори та рослинності, належать клімат, рельєф і характер натуральних фітоценозів; до соціально-економічних – рівень урбанізації, структура аграрного виробництва, щільність автодоріг і залізниць тощо.

Усе різноманіття адвентивної флори України можна об'єднати в такі основні географічні групи: – зональні лісові, переважно деревні; зональні степові, трав'яні; азональні територій міст і приміських зон – як деревні, так і трав'яні; азональні транспортних шляхів – зазвичай трав'яні.

Адвентивні рослини забруднюють генофонд аборигенної флори, сприяють послабленню її зональних рис та зменшенню продуктивності рослинного покриву.

Особливе місце займають види, поширення яких має характер експансії. Для них характерні стрес-толерантність, висока ступінь натуралізації, ефективні засоби і швидкі темпи розповсюдження, висока ценотична активність, широка екологічна амплітуда.

Серед адвентивних видів багато злісних бур'янів, видів, шкідливих для тварин, отруйних, та таких, що викликають алергію у людей. Але є і цінні у господарському відношенні види: кормові, лікарські, декоративні рослини, хороші медоноси, біоіндикатори та ін. Значна кількість адвентивних видів є важливими компонентами рослинності техногенних екотопів.

З метою охорони та збереження біорізноманіття на території області рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-34/VIII „Про затвердження Переліку інвазійних видів рослин на території Черкаської області та Положення про нього“ затверджено Перелік інвазійних видів рослин на території Черкаської області.

Інформація щодо співвідношення географо-генетичних груп адвентивних видів флори представлена в таблиці 5.14.

*Табл. 5.14 Співвідношення географо-генетичних груп адвентивних видів флори**

Географо-генетичні групи антропофітів	Число антропофітів	% від всіх антропофітів	Число ксенофітів	% від всіх ксенофітів
Європейська	17	18,1	40	27,0
Південноєвропейсько-азіатська	11	11,7	32	21,6
Східноєвропейсько-азіатська	-	-	-	-
Азіатська	29	30,7	35	23,7
Американська	33	35,1	30	20,3
Африканська	-	-	1	0,7
Невизначеного походження	4	4,3	10	6,8

* - інформація надана Канівським природним заповідником ННЦ „Інститут біології та медицини“ Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Дані про склад адвентів на території Черкаської області приводяться на основі результатів дослідження за бюджетною темою: „Вивчити видове та ценотичне різноманіття деяких груп біоти Середнього Придніпров'я. Виявити типові та унікальні для регіону природні комплекси“ (№ держреєстрації 06 БП 054 -01)

До групи антропофітів віднесено види дендрофлори, що часто зустрічаються в лісокультурах та зелених насадженнях міст та сіл Черкащини, але які не здатні до спонтанного і самостійного поширення і відтворення своїх популяцій. До їх числа не включені більшість декоративних та інших видів, що входять лише до складу колекцій ботанічних садів (наприклад дендрологічний парк „Софіївка“ в м. Умані), а також не включені одно- та багаторічні види трав'янистих рослин, що культивуються як декоративні та сільськогосподарські культури. До ксенофітів віднесено всі адвентивні види які здатні самочинно поширюватись і відтворювати свої популяції в природних, напівприродних та антропогенно трансформованих біотопах, незважаючи на першопочатковий характер потрапляння та розселення на території Черкащини. Тобто до ксенофітів віднесено ергазіофітофіти (втікачі із культури).

*Табл. 5.15 Інформація про інвазійні (чужорідні) види рослин**

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
! Череда листяна <i>Bidens frondosa</i> L.	Чорний список (Black List): найбільш небезпечні інвазійні види	Залуження поверхні ґрунту
! Злинка канадська <i>Coniza canadensis</i> (L.) Cronq.	Чорний список (Black List)	Залуження поверхні ґрунту
Маслинка вузьколиста <i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	Чорний список (Black List)	Вирубування та насадження аборигенних дерев
! Нетреба альбінська <i>Xanthium albinum</i> (Widd.) H. Scholz	Чорний список (Black List)	Залуження поверхні ґрунту

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
Анізанта покрівельна (<i>Anisantha tectorum</i> L.)	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження
Злинка однорічна (<i>Erigeron annuus</i>)	Чорний список (Black List)	Проводиться викошування
Аморфа кушова, <i>Amorpha fruticosa</i> L.	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Виноград дівочий п'ятилистчковий, <i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення, Залуження поверхні ґрунту
Дуб червоний, <i>Quercus rubra</i> L.	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Енотера дворічна, <i>Oenothera biennis</i> L.	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Клен ясенелистий, <i>Acer negundo</i> L. щирец	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Робінія звичайна, <i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Розрив-трава дрібноквіткова, <i>Impatiens parviflora</i> DC	Чорний список (Black List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Айлант найвищий, <i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Амброзія полинолиста, <i>Ambrosia artemisiifolia</i> L.	Занесено до "Переліку регульованих шкідливих організмів", список А-2 (Карантинні організми, обмежено поширені в Україні Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Борщівник Сосновського, <i>Heracleum sosnowskyi</i> Manden.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Бузок звичайний, <i>Syringa vulgaris</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Ваточник сирійський, <i>Asclepias syriaca</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення, залуження поверхні ґрунту
Верба ламка, <i>Salix fragilis</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Виноград дівочий прикріплений, <i>Parthenocissus inserta</i> (A. Kern.) Fritsch.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Волошка рейнська, <i>Centaurea diffusa</i> Lam.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Галінсога дрібноквіткова, <i>Galinsoga parviflora</i> Cav.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Гледичія колюча, <i>Gleditsia triacanthos</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Золотушниця канадська, <i>Solidago canadensis</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення, залуження поверхні ґрунту
Ірга колосиста, <i>Amelanchier spicata</i> (Lam.) K.Koch	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Мильнянка лікарська, <i>Saponaria officinalis</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Повій звичайний, <i>Lycium barbarum</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Портулак городній, <i>Portulaca oleracea</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Птелея трилиста, <i>Ptelea trifoliata</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
Стоколос покрівельний, <i>Anisantha tectorum</i> (L.) Nevski.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Сухоребрик Льозеліїв, <i>Sisymbrium loeselii</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Тонкопромінниця однорічна, <i>Phalacroloma annuum</i> (L.) Dumort.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Цицання широколиста, <i>Zizania latifolia</i> (Griseb.) Stapf.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Черемха пізня, <i>Prunus serotina</i> Ehrh.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Шипшина зморшкувата, <i>Rosa rugosa</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Щириця біла, <i>Amaranthus albus</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Щириця загнута, <i>Amaranthus retroflexus</i> L.	Сірий список (Grey List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Карагана дерев'яниста, <i>Caragana arborescens</i> Lam.:	Тривожний список (Watch List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Лаконос ягідний, <i>Phytolacca acinosa</i> Roxb.	Тривожний список (Watch List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Модрина європейська, <i>Larix decidua</i> Mill.	Тривожний список (Watch List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Пухироплідник калинолистий, <i>Physocarpus opulifolius</i> (L.) Maxim.	Тривожний список (Watch List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Сніжнягідник білий <i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S.F. Blake	Тривожний список (Watch List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Сосна Веймута, <i>Pinus strobus</i> L.	Тривожний список (Watch List)	Моніторинг розповсюдження, контроль поширення
Коноплі рудеральні <i>Cannabis ruderalis</i> Janisch ⁴	-	-
види роду Повитиця <i>Cuscuta</i> sp ⁴	-	-
Ехіноцистис шипуватий <i>Echinocystis lobata</i> (Michx.) Torr. & A. Gray ⁴	-	-
Елодея канадська <i>Elodea canadensis</i> Michx. ⁴	-	-
Ясен пенсильванський <i>Fraxinus lanceolata</i> Borkh. ⁴	-	-
Гринделія розчепірена <i>Grindelia squarrosa</i> (Pursh.) Dum. ⁴	-	-
Топінамбурчерем <i>Helianthus tuberosus</i> L. ⁴	-	-
Розрив-трава дрібноквіткові <i>Impatiens parviflora</i> DC ⁴	-	-
Чорнощир нетреболистий <i>Iva xanthifolia</i> Nut. ⁴	-	-
Гірчак японський <i>Reynoutria japonica</i> Houtt. ⁴	-	-
В'яз карликовий <i>Ulmus pumila</i> L. ⁴	-	-
Тонкопромінниця однорічна (включаючи Т. однорічну, Т. північну і т. щетинисту) <i>Phalacroloma annuum</i> aggr. (<i>P. annuum</i> (L.) Dumort., <i>P. septentrionale</i> (Fernald & Wiegand)	-	-

Назва виду (українська, латинська)	Занесення виду до карантинного списку	Заходи із запобігання розповсюдженню виду
Tzvelev, <i>P. strigosum</i> (Muehl. ex Willd.) Tzvelev) ⁴		
Золотушниця канадська агрегат (включаючи з. канадська, з. злаколиста, з. запізніла) <i>Solidago canadensis</i> aggr. (incl. <i>S. canadensis</i> L., <i>S. graminifolia</i> (L.) Salisb., <i>Solidago serotinoidea</i> A.Löve & D.Löve ⁴	-	-

Примітки: За даними Національного дендрологічного парку „Софіївка“ НАН України, Національного природного парку „Білоозерський“, „Нижньосузьський“, „Холодний Яр“, згідно Переліку інвазійних видів рослин на території Черкаської області, затвердженого рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-34/VIII.

1. В список включені лише ті види, для яких наявні дані про тривалий час зростання їх популяцій (десять років) або розростання в окремих місцевостях та поширення на інші території. Не вказувались екзоти, що ведуть себе виключно як колонофіти.

2. Приведені заходи по запобіганню розповсюдженню вказаних видів мають виключно рекомендаційний характер. Щодо дієвих заходів із запобігання розповсюдженню вказаних видів, необхідні спеціальні дослідження, а потреба їх проведення, має визначатись щодо кожного із видів зокрема на місцях їх поширення.

3. Знаком оклику (!) позначені види які грають роль трансформерів рослинного покриву області, або наносять шкоду людині та природним комплексам краю в іншій формі і для яких доцільні першочергові заходи по регуляції чисельності їх популяцій

4. Зазначено види рослин з Переліку інвазійних видів рослин на території Черкаської області, затвердженого рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-34/VIII.

5.3 Охорона, використання та відтворення тваринного світу

Загальна характеристика тваринного світу

Тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей.

Відносини у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу регулюються Конституцією України, Законами України „Про тваринний світ“, „Про охорону навколишнього природного середовища“, „Про мисливське господарство та полювання“ та іншими нормативно-правовими актами.

Геопросторове положення Черкаської області в лісостеповій зоні зумовлює розмаїття видового складу широколистянолісових, північностепових, поширення наявних акліматизованих і синантропних видів. Це підтверджується наявністю на території Черкащини хребетних тварин 410 - 420 видів, з яких 66 видів ссавців, близько 280 видів птахів, 9 видів плазунів, 11 видів земноводних, 51 видів риб, 57 видів молюсків.

У залежності від місця проживання утворюються різноманітні фауністичні комплекси, лісо-лучний, лісостеповий, деревно-чагарниковий, прибережно-водний, синантропний.

Тваринний світ широколистянолісових ландшафтних комплексів відзначається великою різноманітністю ссавців і птахів. Так, у лісових хащах водяться ссавці: лось європейський, козуля європейська, кабан дикий, білка звичайна, соня лісова, з хижих – вовк сірий, кіт лісовий, борсук європейський, лисиця руда, куниця лісова та ін. В орнітофауні помітні одуд, зяблик, іволга, дрізд співочий, сойка, горлиця, дятел строкатий, жайворонок лісовий, з хижих – яструб великий, яструб малий, сова сіра, сова вухата, орел-карлик, орлан-білохвіст

та ін. Із плазунів водяться мідянка, гадюки Нікольського, звичайна.

Тваринний світ аквальних та субаквальних (річкові, болотні ландшафти, водосховища, ставки) ландшафтних комплексів репрезентований в основному малакофауністичними, гепертофауністичними, іхтіофауністичними та орнітофауністичними комплексами. Типовими представниками малакофауни є перлівниця звичайна, живородка, калюжниця річкова, ставковик звичайний, слимак виноградний. Земноводних репрезентують жаба озерна, жаба ставкова, ропуха сіра, часничниця звичайна та ін. Для плазунів характерні вуж водяний, вуж звичайний, черепаха болотяна. В річках, озерах, ставках, водосховищах водяться щука звичайна, краснопірка звичайна, лин звичайний, лящ звичайний, карась сріблястий, сом європейський, судак звичайний та ін. Наявні риби нових видів-уселенців: білий амур східноазіатський, пічкур світлоплавцевий дніпровський, товстолоб, короп та ін. До великої групи птахів, що гніздиться в болотах, на вологих луках або на мілководних узбережжях водойм належать: гомілкові бродні птахи (чапля сіра, чепурна велика, лелека білий, журавель сірий); болотні птахи (деркач, погонич, плиска жовтоголова); кулики мілководдя (уліт великий, коловодник звичайний, ходуличник). Птахів водойм поділяють на кілька груп: нирці (гагара червоновола, норець великий); повітряно-водняні птахи (крячок білощокий, мартин звичайний); наземно-водняні птахи (лебідь-шипун, лебідь-кликун, крижень, шилохвіст). Серед птахів водойм є і хижаки – лунь болотяний, шуліка чорний, скопа та ін.

Тваринний світ степових, сільськогосподарських ландшафтних комплексів представлений із ссавців гризунами (ховрах малий, сліпак подільський, миша польова, хом'як сірий, мишівка степова, полівка сіра), а також хижі ссавці – тхори степові. Полюють на них хижі птахи: лунь польовий, зимняк. До птахів полів відносяться також сорокопуд сірий, коноплянка, горобець польовий, бджолоїдка, боривітер степовий, кібчик. Серед плазунів водиться мідянка, гадюка степова.

Найчисленнішу групу представляють ентомофауністичні комплекси, що населяють усі ландшафтні комплекси Черкаської області. Серед них метелики, жуки, бабки, перетинчастокрилі та інші.

В області акліматизовані ссавці чотирьох видів: олень плямистий, ондатра звичайна, собака єнотовидний, кролик дикий.

На території області поширені тварини 105 раритетних видів (круглі черви (Nemathelminthes) – 1 вид, кільчасті черви (Annelida) – 1, ракоподібні (Crustacea) – 2, багатоніжки (Myriapoda) – 1, комахи (Insecta) – 49, моллюски (Mollusca) – 1, круглороті (Cyclostomata) – 1, риби (Pisces) – 4, плазунів (Reptilia) – 4, птахів (Aves) – 18, ссавців (Mammalia) – 23), які занесені до Червоної книги України.

Стан і ведення мисливського господарства

Одним із основних видів спеціального використання тваринного світу в області є полювання. Мисливські угіддя області складають 1603,9 тис. га і надані в користування 55 користувачам мисливських угідь. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин представлена в таблицях 5.16 – 5.17.



Лось

Табл. 5.16 Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин (голів)*

Види мисливських тварин, голів	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Косуля	8316	8630	9273
Кабан	1826	2161	2560
Олень плямистий	939	1320	1334
Олень європейський	354	422	408
Лось	100	106	122

*Інформація надана Центрально-Західним міжрегіональним управлінням лісового та мисливського господарства

Інформація щодо добування основних видів мисливських тварин по роках представлена в таблиці 5.17.

Табл. 5.17 Добування основних видів мисливських тварин*

Рік	Види мисливських тварин	Затверджений ліміт добування	Видано ліцензій	Добуто	Не використано ліцензій	Причина невикористання
2021	Кабан Козуля Олень плямистий Олень європейський Бобер	301 1246 119 3 15	266 1101 78 3 0	122 845 46 3 0	144 256 32 0 0	Несприятливі погодні умови
2022	Кабан Козуля Олень плямистий Олень європейський Бобер	Не затверджений	Не видавались	Не добувались	Не використовувались	Полювання не проводилось
2023	Кабан Козуля Олень плямистий Олень європейський Бобер	601 1205 233 12 30	277 106 42 5 0	118 48 16 5 0	159 58 26 0 0	Обмежені терміни та ділянки де можливе проведення полювання

*- інформація надана Центрально-Західним міжрегіональним управлінням лісового та мисливського господарства

За даними Державної екологічної інспекції Центрального округу за звітний період у галузі екологічного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу складено 5 адміністративних протоколів, 2 з яких передані на розгляд судових органів, винесено 4 постанови про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 1,411 тис. грн., стягнуто 0,391 тис. грн.

Стан і ведення рибного господарства

Інформація щодо вилову риби рибовидобувними організаціями в акваторіях Канівського та Кременчуцького водосховищ наведена в табл. 5.18.

Табл. 5.18 Динаміка вилову риби

Рік	Назва водного об'єкта	Затверджений ліміт вилову, т/рік	Фактичний вилов, т/рік
2021	Кременчуцьке водосховище ¹	3848,800 ²	5843,021
2022		4280,800 ²	5673,421
2023		2342,324	2418,9585
2021	Канівське водосховище ²	734,700	143,818 ³
2022		796,600	137,414 ³
2023		1000,283	202,132 ³

Примітки: 1 - Інформація по Кременчуцькому водосховищу надана Управлінням державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Черкаській області.

2 - Інформація по Канівському водосховищу надана Управлінням Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у м. Києві та Київській області.

3 - Фактичний вилов з нелімітованими видами водних біоресурсів в межах Черкаської області (карась сріблястий, верховодка, тюлька; рослиноїдні види – товстолобик, білий амур).

Охорона та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів

Тваринний світ за своїми біологічними та екологічними ознаками є складовою навколишнього природного середовища, зокрема біологічного різноманіття. З ним пов'язане функціонування екологічних систем, оскільки тваринний світ є необхідним компонентом у процесі кругообігу речовин і енергії природи, який активно впливає на функціонування природних угруповань, структуру і природну родючість ґрунтів, формування рослинного покриву, біологічні властивості води і якості навколишнього природного середовища в цілому.

З метою збереження біологічного різноманіття в регіоні охороняється 123 види тварин, з них: 103 види занесені до Червоної книги України, 6 видів входить до Європейського Червоного списку, 62 види охороняється Бернською конвенцією, 21 вид занесено до Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, 17 видів Афро-євразійським договором по мігруючим видам (AEWA), 18 видів Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни (CITES). Інформація щодо кількості видів тварин, занесених до Червоної книги України представлена в таблиці 5.20, перелік видів фауни, що охороняються в регіоні, представлений в таблиці 5.21.

Табл. 5.20 Охорона та відтворення тваринного світу

Район	Усього видів тварин, занесених до Червоної книги України, екз.	Кількість видів тварин, занесених до Червоної книги України, відтворено на територіях та об'єктах ПЗФ, екз., назва	Кількість популяцій видів тварин, занесених до Червоної книги України, які зникли, од., назва
	103	Дослідження не проводились	

Табл. 5.21 Перелік видів фауни, що охороняються, в регіоні (станом на 01.01.2024)

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	CMS	AEWA	EUROBATS	Європейський червоний список	МСОП
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Багатозв'яз гірський український (Polydesmus montanus ukrainicus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Красуня-діва (комахи) (Calopteryx virgo)	●	-	-	-	-	-	-	-
Дозорець-імператор (Anax imperator Leach)	●	-	-	-	-	-	-	-
Мідянка (Coronella austriaca)	●	●	-	-	-	-	-	-
Гадюка степова східна (Vipera renardi)	●	●	-	-	-	-	-	-
Широковух європейський (Barbastella barbastellus)	●	●	-	-	-	-	-	-
Горностай (Mustela erminea L.)	●	●	-	-	-	-	-	-
Вовк звичайний (Canis lupus)	-	-	●	-	-	-	-	-
Звичайна (річкова) видра (Lutra lutra)	-	-	●	-	-	-	-	-
Лелека чорний (Ciconia nigra)	-	-	●	●	●	-	-	-
Орлан-білохвіст (Haliaeetus albicilla)	●	-	-	●	-	-	-	-
Журавель білий (Grus leucogeranus)	-	-	-	●	-	-	-	-
Чапля біла (Egretta garzetta)	-	-	-	●	-	-	-	-
Лебідь шипун (Cygnus olor)	-	-	-	-	●	-	-	-
Гуска сіра (Anser anser)	-	-	-	-	●	-	-	-
Гоголь звичайний (Bucephala clangula)	●	-	-	-	●	-	-	-
Нічниця Наттера (Myotis nattereri Kuhl)	●	-	-	-	-	-	●	-
Очеретянка прудка (Acrocephalus paludicola)	-	-	-	-	-	-	●	-
Розалія альпійська (Rosalia alpina)	-	-	-	-	-	-	●	-
Сіролютка кільчаста (Symptesta paedisca) ^[3]	-	●	-	-	-	-	●	●
Червінець непарний (Lycena dispar)	-	●	-	-	-	-	●	●
Лелека білий (Ciconia ciconia)	-	-	-	●	●	-	-	-

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	CMS	AEWA	EUROBATS	Європейський червоний список	МСОП
Норка європейська (Mustela lutreola)	●	●	-	-	-	-	-	-
Двопарноногі багатоніжки (Diplopoda) ^[2]	●	-	-	-	-	-	-	-
Красотіл пахучий (Calosoma sycophanta)	●	-	-	-	-	-	-	-
Скарабей священний (Scarabaeus sacer)	●	-	-	-	-	-	-	-
Тхір степовий (Mustela eversmanni)	●	●	-	-	-	-	-	-
Борсук (Meles meles)	●	●	-	-	-	-	-	-
Видра річкова (Lutra lutra)	●	●	-	-	-	-	-	-
Жук-Самітник (Osmoderma barnabita)	●	-	-	-	-	-	-	-
Рогач звичайний (Lucanus cervus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Розалія альпійська (Rosalia alpina)	●	-	-	-	-	-	-	-
Скопа (Pandion haliaetus)	●	-	-	●	-	-	-	-
Гуска білолоба (Anser albifrons)	-	-	-	-	●	-	-	-
Широконоска (Anas clypeata)	-	-	-	-	●	-	-	-
Журавель сірий (Grus grus)	-	-	-	-	●	-	-	-
Крохаль довгоносий (Mergus serrator)	-	-	-	-	●	-	-	-
Чернь білоголова (Aythya nyroca)	-	-	-	-	●	-	-	-
Вусач мускусний (Aromia moschata Linnaeus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Ковалик сплюснений (Neopristilophus depressus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Бітак італійський (Bittacus italicus Mull)	●	-	-	-	-	-	-	-
Махаон (Papilio machaon)	●	-	-	-	-	-	-	-
Поліксена (Zerynthia polyxena)	●	-	-	-	-	-	-	-
Мнемозина (Parnassius mnemosyne)	●	-	-	-	-	-	-	-
Стрічкарка тополева (Limenitis populi)	●	-	-	-	-	-	-	-
Райдужниця велика (Apatura iris)	●	-	-	-	-	-	-	-
Синявець мелеагр (Polyommatus daphnis)	●	-	-	-	-	-	-	-
Бражник дубовий Marumba quercus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Сатурнія мала (Saturnia pavonia)	●	-	-	-	-	-	-	-

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	CMS	AEWA	EUOBATS	Європейський червоний список	МСОП
Сатурнія середня (Saturnia (Eudia) spini)	●	-	-	-	-	-	-	-
Сатурнія руда (Aglia tau)	●	-	-	-	-	-	-	-
Стрічка блакитна (Catocala fraxini)	●	-	-	-	-	-	-	-
Стрічка орденська малинова (Catocala sponsa)	●	-	-	-	-	-	-	-
Совка розкішна (Staurophora celsia)	●	-	-	-	-	-	-	-
Совка сокиркова (Periphanes delphinii)	●	-	-	-	-	-	-	-
Пістрянка весела (Zygaena laeta)	●	-	-	-	-	-	-	-
Ведмежниця гера (Euplagia quadripunctaria)	●	-	-	-	-	-	-	-
Апростема карпентера (Aprostema tardum)	●	-	-	-	-	-	-	-
Апростема пелетєє (Aprostema peletieri)	●	-	-	-	-	-	-	-
Абія блискуча (Abia nitens)	●	-	-	-	-	-	-	-
Неуротома Фауста (Neurotoma fausta)	●	-	-	-	-	-	-	-
Арго Беккера (Arge beckeri)	●	-	-	-	-	-	-	-
Арго Беккера (Arge beckeri)	●	-	-	-	-	-	-	-
Макрофія тевтонська (Macrophya teutona)	●	-	-	-	-	-	-	-
Мегариса рогохвостова (Megarhyssa superba)	●	-	-	-	-	-	-	-
Сколія-гігант (Megascolia maculata)	●	-	-	-	-	-	-	-
Сколія степова (Scolia hirta)	●	-	-	-	-	-	-	-
Ктир гігантський (Satanas gigas)	●	-	-	-	-	-	-	-
Ляра анафемська (Larra anathema)	●	-	-	-	-	-	-	-
Джміль моховий (Bombus muscorum)	●	-	-	-	-	-	-	-
Джміль вірменський (Bombus armeniacus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Мінога українська (Eudontomyzon mariae)	●	-	-	-	-	-	-	-
Шуліка рудий (Milvus milvus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Лунь польовий (Circus cyaneus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Канюк степовий (Buteo rufinus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Зміїд (Circetus gallicus)	●	-	-	-	-	-	-	-
Орел-карлик (Hieraetus pennatus)	●	-	-	-	-	-	-	-

Назва виду (українська і латинська)	Червона книга України	Бернська конвенція	CITES	CMS	AEWA	EUROBATS	Європейський червоний список	МСОП
Підорлик великий (<i>Aquila clanga</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Могильник (<i>Aquila heliaca</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Балобан (<i>Falco cherrug</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Кулик-сорока (<i>Haematopus ostralegus</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Поручайник (<i>Tringa stagnatilis</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Кутора мала (<i>Neomys anomalus</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Ксилокопа звичайна (<i>Xylосора valga</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Ящірка зелена (<i>Lacerta viridis</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
Бужанка гладенька (<i>Hypanis laeviscula</i>) ^[4]	•	-	-	-	-	-	-	-
Вусач дубовий великий західний (<i>Cerambyx cerdo</i>) ^[4]	•	-	-	-	-	-	-	-
Вусач-коренеїд хрестонісець (<i>Dorcadion equestre</i>) ^[5]	•	-	-	-	-	-	-	-
Подалірій (<i>Iphiclides podalirius</i>)	•	-	-	-	-	-	-	-
ВСЬОГО	73	10	4	6	10	-	5	2

Примітки: Інформація надана Канівським природним заповідником ННЦ „Інститут біології та медицини“, Київського національного університету імені Тараса Шевченка; кандидатом біологічних наук, старшим науковим співробітником Чорним М.Г.; кандидатом біологічних наук, Клестов М.Л. (Національний природний парк „Ни́жньосу́льський“); кандидатом біологічних наук, доцент Гаврилюк М.Н. (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); доктором філософії у галузі природничих наук, Борисенко М.М. (Канівський природний заповідник ННЦ „Інститут біології та медицини“, Київського національного університету імені Тараса Шевченка); кандидатом біологічних наук, заступник директора з наукової роботи Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. біол. наук. Грищенко В.М (Канівського природного заповідника ННЦ „Інститут біології та медицини“).

Охорона, використання та відновлення водних біоресурсів

Охорона водних біоресурсів та основні шляхи її забезпечення визначаються відповідно до Закону України „Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів“, законів України „Про тваринний світ“, „Про охорону навколишнього природного середовища“ та інших нормативно-правових актів.

Територіальним органом Державного агентства меліорації та рибного господарства України, що здійснює реалізацію повноважень Держрибагентства у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання і відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, меліорації земель, – є Управління державного агенства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Черкаській області (далі – Черкаський рибоохоронний патруль). Повноваження Черкаського рибоохоронного патруля поширюються на Черкаську область, територію та акваторії водних об’єктів в межах районів діяльності, визначених Держрибагентством.

Також, окрім працівників рибоохорони, контроль вправі здійснювати в межах своїх повноважень посадові особи Держекоінспекції, працівники поліції та можуть залучатися громадські інспектори рибоохорони та охорони довкілля. Заходи з охорони водних біоресурсів у межах своїх повноважень здійснюють і місцеві державні адміністрації.

Інспекторським складом Управління державного агенства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Черкаській області у 2023 році виявлено 232 факти браконьєрства водних біоресурсів (у 2022 році – 248).

За даними Державної екологічної інспекції Центрального округу за звітний період у галузі охорони та збереження водних біоресурсів складено 518 адміністративних протоколів, 15 з яких передано на розгляд судових органів, винесено 484 адміністративних постанов, сума накладених штрафів 29,716 тис. грн., стягнуто 25,568 тис. грн.

До правоохоронних органів передано 33 матеріали у порядку ст. 214 КПК, порушено 22 кримінальних справи.

Розраховані збитки на загальну суму 316,146 тис. грн, пред'явлено 7 претензій на суму 316,146 тис. грн.

За даними Управління державного агенства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Черкаській області роботи із зариблення водойм області у 2023 році не проводились.

Інвазійні чужорідні види тварин у фауні в межах Черкаської області

Інвазивні чужорідні види – означає немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно поза межі їх природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються і поширюються способами, що чинять шкоду для середовища, в яке вони були внесені.

Більшість інвазивних видів можуть мати негативний вплив на навколишнє природне середовище і можуть вплинути на біорізноманіття. Часто з метою запобігання інтродукції або вивільнення вищезазначених видів, потрібно контролювати або знищувати їх.

Майже всі представники інвазивних видів являються паразитами та здатні вражати представників тваринного світу на різних стадіях розвитку.

В разі масового зараження представників фауни, інвазії здатні вражати і свійських тварин чим викликають загрозу зараження людини.

Табл. 5.22 Інформація про чужорідні види тварин (види-вселенці)

Назва виду (українська і латинська (наукова))	Результати досліджень, заходи контролю чисельності
Колорадський жук - <i>Leptinotarsa decemlineata</i> (Say, 1824)	У дикій природі майже не зустрічається, заходи не проводяться.
Сонечко азійське - <i>Harmonia axyridis</i> (Pallas, 1773)	У 2024 році спостерігається значне зниження чисельності жука, заходи не проводяться.
Сцеліфрон згинаючий - <i>Sceliphron curvatum</i> (F. Smith)	Продовжує розширювати свій ареал на північ. Заходи не проводяться.
Олень плямистий <i>Cervus nippon</i>	Штучно розселюється мисливськими організаціями, здійснюється контроль чисельності.
Лань <i>Dama dama</i>	Штучно розселюється мисливськими організаціями, здійснюється контроль чисельності.
Ондатра	Раніше штучно розселювалась мисливськими організаціями, здійснюється

Назва виду (українська і латинська (наукова))	Результати досліджень, заходи контролю чисельності
<i>Ondatra zibethicus</i>	контроль чисельності.
Собака єнотоподібний <i>Nyctereutes procyonoides</i>	Чисельність стабільна, мисливський вид.
Шакал <i>Canis aureus</i>	Природне розселення, здійснюється контроль чисельності, здійснюється контроль чисельності.
Норка американська <i>Mustela vison</i>	Випадкове розселення з послідуною натуралізацією здійснюється контроль чисельності.
Чапля біла велика <i>Egretta alba</i>	Природне розселення, проводяться обліки.
Мартин жовтоногий <i>Larus cachinnans</i>	Природне розселення, проводяться обліки.
Реготун чорноголовий <i>Larus ichthyaetus</i>	Природне розселення, проводяться обліки.
Горлиця кільчаста <i>Streptopelia decaocto</i>	Природне розселення, проводяться обліки.
Дятел сирійський <i>Dendrocopos syriacus</i>	Природне розселення, проводяться обліки.
Синиця вусата <i>Panurus biarmicus</i>	Природне розселення, проводяться обліки.
Карась сріблястий <i>Carassius auritus</i>	Штучне розселення, контроль чисельності не проводиться.
Карась китайський <i>Carassius gibelio</i>	Штучне розселення, контроль чисельності не проводиться.
Окунь сонячний <i>Lepomis gibbosus</i>	Випадкове розселення з послідуною натуралізацією, контроль чисельності не проводиться.
Білий товстолоб <i>Hypophthalmichthys molitrix</i>	Розводиться штучно. Промисловий вид.
Строкатий товстолоб <i>Hypophthalmichthys nobilis</i>	Розводиться штучно. Промисловий вид.
Білий амур <i>Ctenopharyngodon idella</i>	Розводиться штучно. Промисловий вид.
Бичок-бабка <i>Neogobius fluviatilis</i>	Не проводилися.
Ротань-головешка <i>Perccottus glenii</i>	Виявлений у білому озері на території НПП „Білоозерський“
Дрейсена <i>Dreissena polymorpha</i>	Заходи по контролю чисельності недоцільні. Дрейсена є важливим об'єктом харчування багатьох видів тварин, відіграє важливу роль у процесах самоочищення води.
Фазан <i>Phasianus colchicus</i>	Розводиться в мисливських господарствах.
Гармонія мінлива <i>Harmonia axyridis</i> Pallas ¹	Моніторингові дослідження науковців ЧНУ імені Богдана Хмельницького за станом популяцій та обмеження їх поширення. Характерна широка екологічна та фенотипова пластичність, трофічна спеціалізація, швидке освоєння території.
Американський білий метелик (<i>Hyphantria cunea</i> Drury, 1773)	Виявлений вид на території НПП „Холодний Яр“, необхідний подальший моніторинг чисельності
Гармонія азійська, або далекосхідна, або сонечко-арлекін (<i>Harmonia axyridis</i> (Pallas, 1773))	Виявлений вид на території НПП „Холодний Яр“, необхідний подальший моніторинг чисельності
Каштановий мінер (<i>Cameraria ohridella</i> Deschka et Dimić, 1986)	Виявлений вид на території НПП „Холодний Яр“, необхідний подальший моніторинг чисельності
Білоакацієвий мінер (<i>Phyllonorycter robiniella</i> Clemens, 1859)	Виявлений вид на території НПП „Холодний Яр“, необхідний подальший моніторинг чисельності
Білоакацієва міль-строкатка (<i>Parectopa robiniella</i> Clemens, 1863)	Виявлений вид на території НПП „Холодний Яр“, необхідний подальший моніторинг чисельності
Японська липова міль-строкатка (<i>Phyllonorycter issikii</i> Kumata, 1963)	Виявлений вид на території НПП „Холодний Яр“, необхідний подальший моніторинг чисельності

Примітки: Інформація надана НПП „Нижньосулський“, „Білоозерський“, „Холодний Яр“.

5.4 Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду

В Черкаській області ведеться активна робота зі створення нових і розширенню меж існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду задля збереження, відтворення типових та унікальних природних комплексів біотичного та ландшафтного різноманіття, формування екологічної мережі.

Першим заповідним об'єктом на території України можна вважати заказник, який був організований на західноукраїнських землях меценатом, орнітологом, знавцем природи графом В. Дзедушицьким в 1886 році. Буковий ліс на площі 20 га. біля с. Пеняки Бродівського повіту Тернопільського воєводства названий автором як „Пам'ятка Пеняцька“.

У 1898 році Ф. Є. Фальц-Фейн виділив ділянку цілинного степу (500 десятин) і оголосив його „захищеним на вічні часи“. Цей рік вважається роком заснування степового заповідника Асканія Нова, одного з перших приватних заповідників України.

Найстарішим об'єктом природно-заповідного фонду області є Канівський природний заповідник, створений постановою Колегії Народного комісаріату землеробства УРСР від 30.07.1923. Впродовж всього існування площа відомого заповідника та його статус неодноразово змінювались.

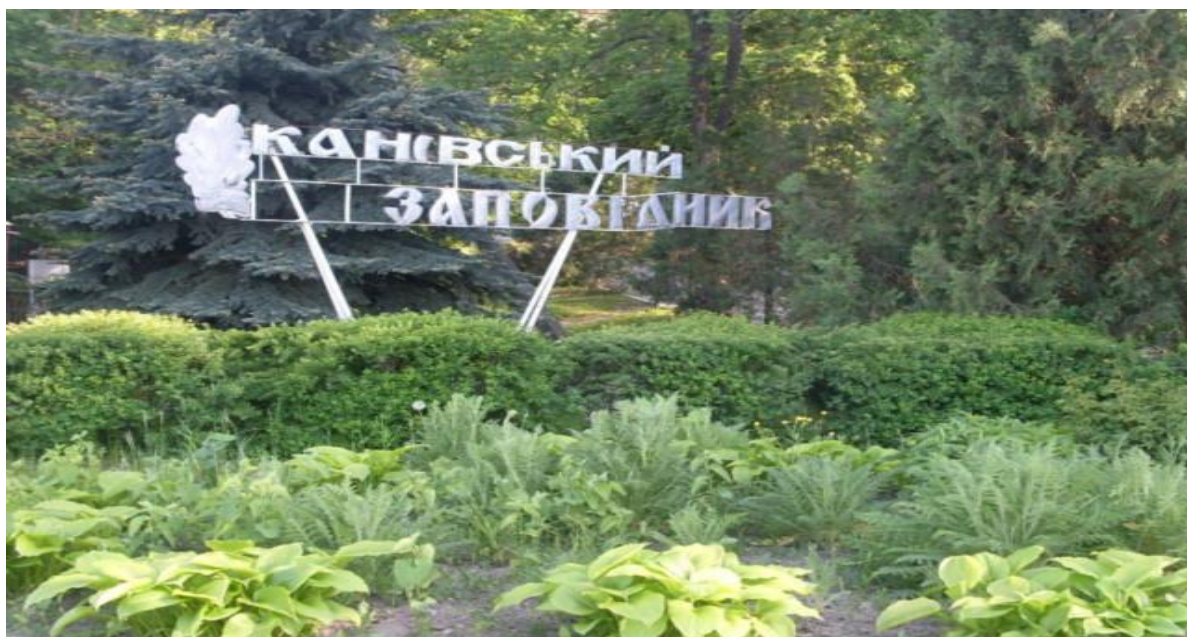
Станом на 01.01.2024 природно-заповідний фонд області налічував 590 об'єктів природно-заповідного фонду, загальною площею понад 83,1 тис. га (фактична площа становить 70,4 тис. га), з них: 23 – загальнодержавного та 567 – місцевого значення. Показник заповідності (питома вага площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду до площі області) доведено до 3,4 %.



Ботанічна пам'ятка природи „Гора Варшавка“ (3,22 га)

Природно-заповідний фонд області складають об'єкти наступних категорій: Канівський природний заповідник, національні природні парки „Білоозерський“, „Нижньосузьський“, „Холодний Яр“, дендрологічний парк „Софіївка“, Черкаський зоологічний парк, регіональний ландшафтний парк „Трахтемирів“, 247 заказників, 215 пам'яток природи, 69 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища.

У 2023 році відповідно до клопотань Київського еколого-культурного центру, ГО „Українська природоохоронна група“ та Гельмязівської територіальної громади рішеннями Черкаської обласної ради оголошено 10 нових об'єктів природно-заповідного фонду та змінено межі 1 існуючого об'єкту природно-заповідного фонду. Площу природно-заповідного фонду у 2023 році збільшено на 92,2634 га.



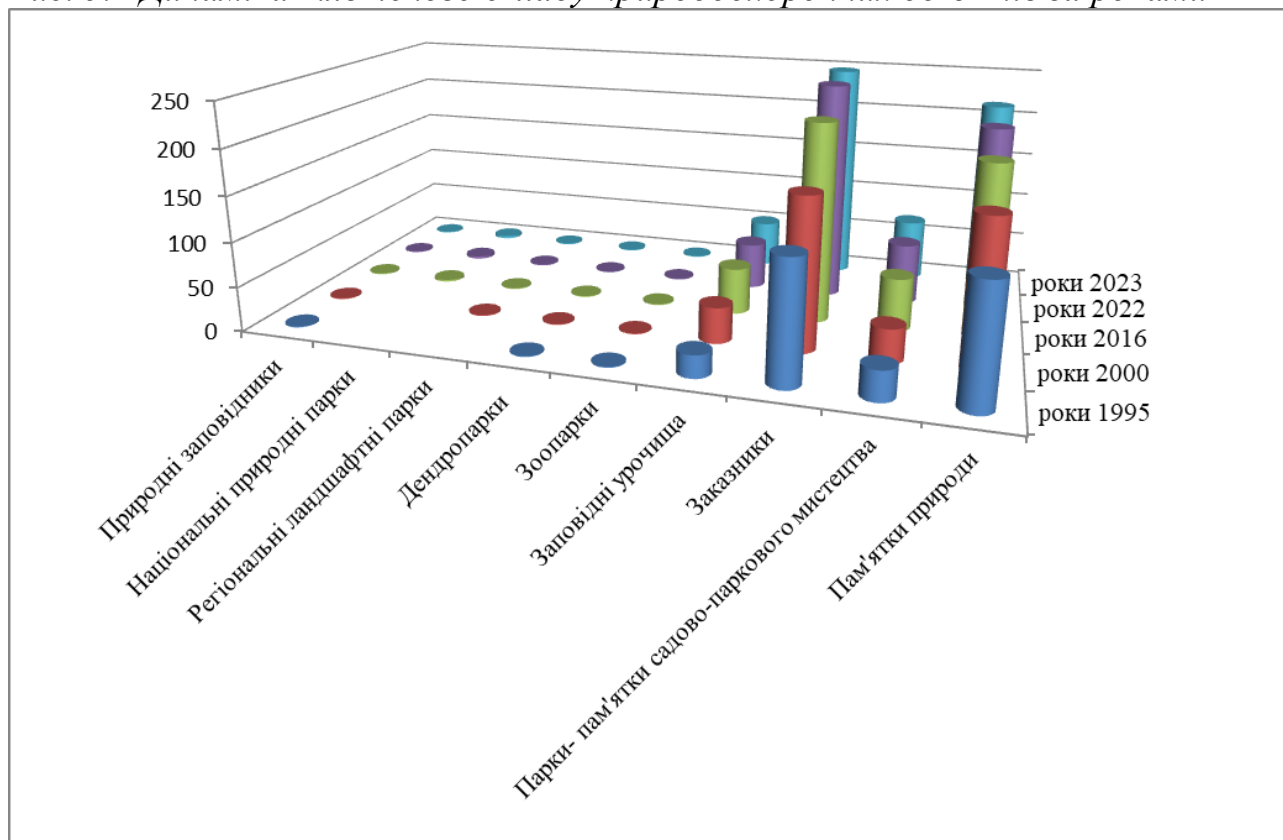
Канівський природний заповідник

Структура та динаміка природоохоронних об'єктів за роками представлена в таблиці 5.23.

Табл. 5.23 Структура та динаміка природоохоронних об'єктів за роками (загальнодержавного та місцевого значення)

Категорія об'єкту ПЗФ	Кількість					Площа, тис. га					Площа територій суворої заповідності				
	1995	2000	2016	2022	2023	1995	2000	2016	2022	2023	1995	2000	2016	2022	2023
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Природні заповідники	1	1	1	1	1	2026,98	2026,98	8657,2	8657,2	8657,2	2026,98	2026,98	8657,2	8657,2	8657,2
Національні природні парки	-	-	2	3	3	-	-	11227,23	18060,74	18060,74	-	-	-	-	-
Регіональні ландшафтні парки	-	1	1	1	1	-	5562,5	5562,5	5562,5	5562,5	-	-	-	-	-
Заказники	134	168	222	245	247	16244,9	25302,33	42487,898	43425,899	-	-	-	-	-	-
Заповідні урочища	25	40	52	52	52	3828,9	4149,0	3743,09	3725,97	3725,97	-	-	-	-	-
Пам'ятки природи	131	163	192	208	215	1176,81	1170,56	1887,4066	1905,2376	1939,0576	-	-	-	-	-
Ботанічні сади	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дендропарки	1	1	1	1	1	160,0	160,0	179,18	179,18	179,18	-	-	-	-	-
Зоопарки	1	1	1	1	1	8,0	8,0	4,37	4,37	4,37	-	-	-	-	-
Парки- пам'ятки садово-паркового мистецтва	33	38	59	68	69	1288,26	1327,08	1386,555	1438,0021	1440,5021	-	-	-	-	-

Рис. 5.2 Динаміка кількісного складу природоохоронних об'єктів за роками



Структура природно-заповідного фонду області станом на 31.12.2023 представлена в таблиці 5.24.

Табл. 5.24 Структура природно-заповідного фонду області станом на 31.12.2023

Категорії територій та об'єктів ПЗФ	На 01.01.2023		На 01.01.2024	
	Кількість, шт.	Площа, га	Кількість, шт.	Площа, га
Природні заповідники	1	8657,2	1	8657,2
Біосферні заповідники	-	-	-	-
Національні природні парки	3	18060,7354	3	18060,7354
Регіональні ландшафтні парки	1	5562,5	1	5562,5
Заказники загальнодержавного значення	5	14324,7083	5	14324,7083
Заказники місцевого значення	240	29101,1907	242	29157,1341
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	6	1166	6	1166
Пам'ятки природи місцевого значення	202	739,2376	209	773,0576
Заповідні урочища	52	3731,97	52	3725,97
Ботанічні сади місцевого значення	-	-	-	-
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	179,18	1	179,18
Дендрологічні парки місцевого значення	-	-	-	-
Зоологічні парки загальнодержавного значення	1	4,37	1	4,37
Зоологічні парки місцевого значення	-	-	-	-

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	6	688,89	6	688,89
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	62	749,1121	63	751,6121
Разом:	580	82959,0941	590	83051,3575
у т. ч. загальнодержавного значення	23	43081,0837	23	43081,0837
місцевого значення	557	39878,0104	567	39970,2738
Фактична площа ПЗФ		70285,1348		70401,3982
% фактичної площі ПЗФ від площі АТО	-	3,4	-	3,4

* - сумарна площа територій та об'єктів ПЗФ без урахування площі тих об'єктів ПЗФ, що входять до складу територій інших об'єктів ПЗФ.

З метою захисту від незаконного заволодіння, збереження цілісності об'єктів природно заповідного фонду в області проводиться комплекс робіт щодо встановлення їх меж у натурі (на місцевості).

У 2023 році в порядку, визначеному статтею 186 Земельного кодексу та статтею 47 Закону України „Про землеустрій“ на розгляд до Управління надійшло 36 проектів землеустрою щодо організації та встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, з яких: погоджено 16 проектів землеустрою; 7 проектів землеустрою направлено на доопрацювання; 13 проектів землеустрою знаходяться на стадії розгляду.

За інформацією Державної екологічної інспекції Центрального округу у 2023 році складено 22 адміністративних протоколи, 12 з яких передано на розгляд до судових органів, винесено 2 постанови про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 0,340 тис. грн., стягнуто 0,17 тис. грн. До правоохоронних органів передано 15 матеріалів у порядку ст. 214 КПК, порушено 5 кримінальних справ.

Водно-болотні угіддя міжнародного значення

На території області водно-болотні угіддя міжнародного значення відсутні.

Біосферні резервати та Всесвітня природна спадщина

На території області біосферні резервати та об'єкти Всесвітньої природної спадщини відсутні.

Формування Смарагдової мережі

Робота по ідентифікації потенційних Смарагдових об'єктів була здійснена в 2009-2011 роках Благодійною організацією Інтерекоцентр в рамках впровадження проекту Ради Європи та ЄС „Підтримка для впровадження Програми робіт щодо природно-заповідних територій Конвенції про біологічне різноманіття в рамках політики Сусідства ЄС на сході та в Росії: Розширення реалізації принципів мережі ЄС Natura 2000 через Смарагдову мережу“. Проект Ради Європи та ЄС дозволив визначити та описати 146 потенційних об'єктів Смарагдової мережі в Україні, які займають площу близько 4 мільйонів гектарів. Ще п'ять Смарагдових об'єктів було визначено і описано в рамках теми „Визначення територій спеціального

інтересу щодо їх збереження в межах та за межами природно-заповідного фонду України згідно з Конвенцією про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі“, яка виконувалася Інтерекоцентром та фінансувалася Мінприроди України в 2011 році.

В результаті проведених робіт була отримана інформація, яка необхідна для проведення наукової оцінки рівня відповідності запропонованих територій умовам для надання їм статусу Смарагдових об'єктів. Ця інформація була надана Раді Європи та розміщена в Common Data Repository Європейського агентства довкілля для прийняття рішення Постійного комітету (ПК) Бернської конвенції.

На території Черкаської області експертами було виділено такі об'єкти Смарагдової мережі: UA0000012 Канівський природний заповідник, UA0000082 Національний природний парк „Нижньосульський“, UA0000110 Кременчуцьке та UA0000111 Канівське водосховища, Долини річок UA0000302 Супій, UA0000272 Рось, UA0000329 Золотоношки, UA0000331 Кропивни, UA0000261 території Холодного Яру, UA0000254 Черкаського Бору, UA0000162 Шуляцького болота, UA0000256 Михайлівського.

Потенційними об'єктом на території області, які занесений до „тіньового списку“ територій, що пропонується включити до мережі Емеральд (Смарагдової мережі) України є: UA0000385 Басейн річки Гірський Тікич; UA0000561 Межиріччя річок Рось та Росава; UA0000567 Межиріччя річок Серебрянка та Медянка; UA0000568 Балки середньої частини Тясмина; UA0000415 Чигирин – Світловодські степові балки; UA0000382 Долина річки Ірклій; UA0000396 Долина річки Бурімка; UA0000566 Ржищівські балки.

Смарагдові об'єкти розташовані на території області характеризуються специфічними біотопноекотопними, екотонними характеристиками та мають певні відмінності та особливості в поширенні природного, антропогенного та спонтанного рослинного покриву, в різноманітті яких зберігається значна кількість зникаючих та рідкісних видів флори і фауни. Всі об'єкти мають важливе природоохоронне значення і охоплюють всі типи біотопів (оселищ) цієї території. На території об'єктів Смарагдової мережі зустрічаються види рослин та тварин, які охороняються Бернською конвенцією.

5.5 Еколого-освітня та рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Одним із туристичних осередків Черкащини є Національний дендрологічний парк „Софіївка“ Національної академії наук України, розташований в м. Умань, який поєднує в собі функції науково-дослідного інституту Національної академії наук України, центру інтродукції, мобілізації та акліматизації рослинного різноманіття Правобережного лісостепу України, навчально-виховної бази, туристичної установи, музею садово-паркового мистецтва.

Сьогодні парк має всі складові туристичної інфраструктури. Його щорічно відвідує понад 500 тис. осіб з усіх куточків світу. Для зручності відвідувачів

надаються послуги кваліфікованих екскурсоводів. Екскурсії проводяться українською, російською, англійською, польською, французькою та німецькою мовами.

Популярністю у відвідувачів користується музей природи, розташований на території садиби Канівського природного заповідника в меморіальному будинку академіка М. Біляшівського. Експозиція музею складається із 7 відділів (археологічного, палеонтологічного, лісового, ботанічного, зоологічного, відділу загальної екології, відділу вшанування пам'яті першого ректора Київського університету – професора М. Максимовича) та двох меморіальних кімнат академіка М. Біляшівського.

Працівниками Канівського природного заповідника проводяться екскурсії для відвідувачів у складі організованих груп по 4 екологічним маршрутам: „Велике скіфське городище“ – довжина маршруту 2 км; „Княжа гора“ – довжина маршруту 3 км; „Біоценоз лісу“ – довжина маршруту 2 км; енто-екологічний маршрут на садибі Канівського природного заповідника – довжина маршруту 800 м. Орієнтовна кількість екскурсантів 2000 чол./рік.

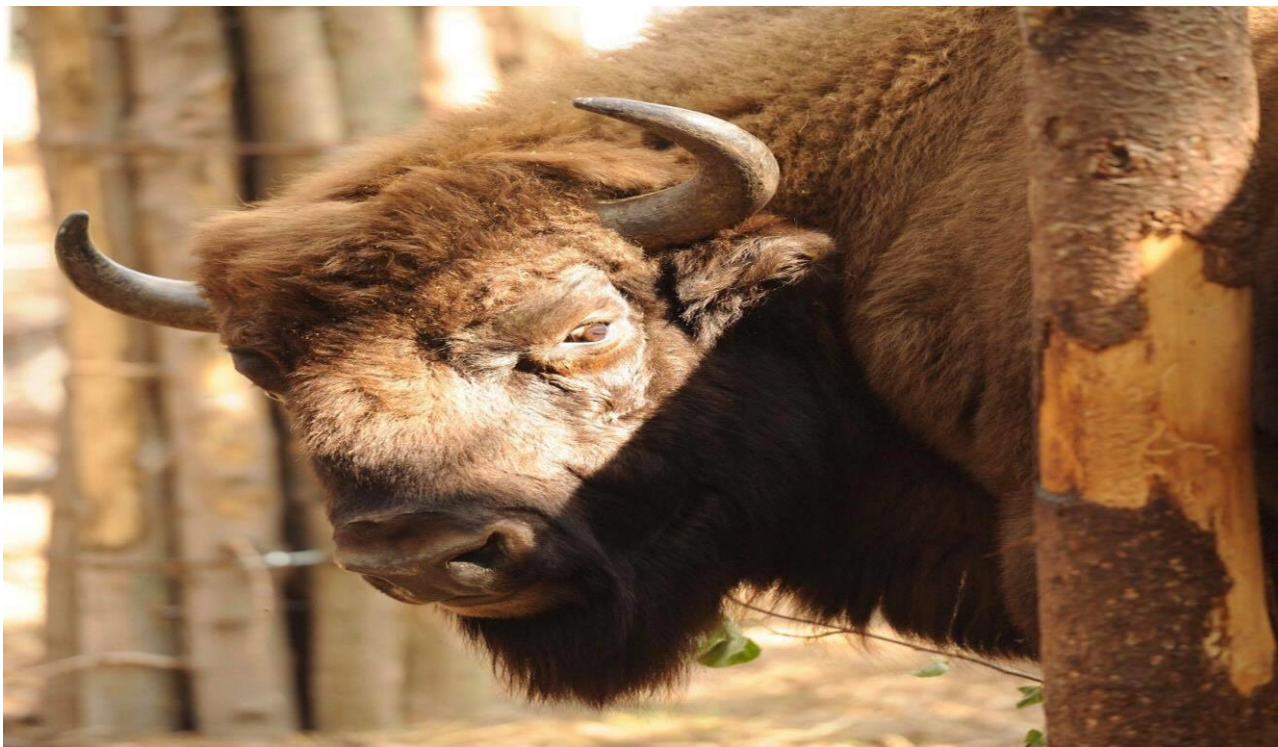
Місцем відпочинку для жителів та гостей міста Черкаси є Черкаський зоологічний парк.

Зоопарк – культурно-просвітницька установа, завданням якої є вивчення та збереження рідкісних видів тварин.

Гордістю Черкаського зоологічного парку є види, занесені до Червоної книги України і міжнародних „червоних“ переліків.



Олень плямистий (Черкаський зоологічний парк)



Зубр європейський (Черкаський зоологічний парк)

Національний природний парк „Холодний Яр“ – історичне, культурне місце, що являє собою унікальний природний комплекс, з рідкісними видами рослин і багатим тваринним світом.

Холодний Яр – це ціла гігантська система ярів, яка простяглася на 250 кілометрів. На схилах ярів – реліктовий ліс. З-під землі на схилах балок Холодного Яру б'ють джерела з холодною – навіть влітку – водою.

У 2023 році Національним природним парком „Холодний Яр“ прокладено, промарковано та облаштовано туристично-пізнавальний маршрут „Стежками Максима Залізняка“ – довжина маршруту до 4 км.



Національний природний парк „Холодний Яр“

Серед лісів Холодного Яру розташований Свято-Троїцький Мотронинський монастир (XII ст.), заснований княгинею Мотроною. Тут знаходиться братська могила мирних жителів, розстріляних німецькими окупантами в роки другої світової війни та безліч інших історичних локацій.

Перлиною Національного природного парку „Нижньосульський“ є річка Сула, яка тече серед лук та заростей очерету, на її берегах сіножаті й пасовища межують із болотами. Нижче за течією річка розтікається на безліч рукавів, утворюючи острови та мілководдя. На островах і крутосхилах зростають ліси. Природа парку славиться неймовірною різноманітністю флори та фауни. Працівники парку оберігають тут чимало рідкісних видів, зокрема черепаху болотну, чорного лелеку, орлана білохвоста, сапсана та багато інших.



Національний природний парк „Нижньосульський“

З метою ознайомлення відвідувачів з флорою та фауною НПП „Нижньосульський“ функціонує екологічна стежка „Високий горб“ – довжина маршруту 2 км, тривалість екскурсії 2 години, відстань між зупинками 200 м.

Корсунь-Шевченківський парк на р. Рось, створений в кінці XVIII ст. і розміщений на трьох островах. Парк являється культурно-освітнім осередком, а також популярним туристичним об’єктом Черкащини. Історичний музей та художню галерею, які розташовані на території парку відвідують щороку понад 50 тис. осіб.

В основі деревостану парку лежать широколистяні породи дерев, в насадженнях переважають: дуб черешчатий, липа дрібнолиста, в’яз гладенький та ін., ростуть і екзотичні породи: гінкго дволопатеве, гіркокаштан звичайний, сосна Веймутова. Території парку надано статус парку-пам’ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Одним із найстаріших парків України являється парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення „Козачанський“ в с. Козацьке Звенигородського району, закладений у XVIII ст. поляком архітектором Новохацьким за наказом князя Голіцина. На території парку

висаджено близько 30 видів дерев та кущів.

У центральній частині парку знаходився фонтан, альтанка а в глибині парку – фамільний склеп. Композиція маєтку є не типовою для цього регіону й унікальна за своєю структурою.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення „Тальнівський парк“ розташований на території колишнього маєтку Потоцьких-Шувалових та являє собою один з кращих садово-паркових комплексів України в стилі романтизму. Композиція парку складається з розташованого в центрі палацу, великої галявини біля палацу, численних алеї півциркульної форми. Долина річки Тальянка сформована у вигляді набережних з водоспадом і численними джерелами та місточками. Парк створювався на базі існуючого лісового масиву, хоча додатково наповнювався різними породами дерев.

Неймовірною окрасою міста Черкаси являється парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення „Сосновий бір“, який розташований на березі річки Дніпро та включає в себе зони активного і тихого відпочинку з каскадами озер, дитячий сектор. У парку знаходиться арочний міст, який мешканці міста нарекли Містком кохання. Із 2008 року у парку проводяться фестивалі кам'яних скульптур. Твори майстрів виставлено на алеях парку.

5.6 Державна політика та заходи збереження біорізноманіття

Державна політика збереження біорізноманіття відіграє надзвичайно важливу роль у суспільному житті. Саме вона дозволяє своєчасно виявити назрілі проблеми розвитку суспільства щодо використання природних ресурсів, аналізувати їх, встановлювати причини виникнення, складність, суперечливість і знаходити шляхи їх вирішення. Збереження біорізноманіття як державного багатства є одним із важливих напрямів загальнодержавної екологічної політики.

Законом України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“ визначено Ціль 2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України, що включає завдання:

- вдосконалення системи кадастрів природних ресурсів, державної статистичної звітності з використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища;

- створення екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів, у тому числі природних ресурсів з асиміляційним потенціалом;

- зменшення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, зокрема шляхом вдосконалення принципів формування екологічної мережі, її розширення і невиснажливого використання, а також збереження унікальних природних ландшафтів;

збереження та відновлення чисельності видів природної флори та фауни, у тому числі мігруючих видів тварин, середовищ їх існування, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу та типових природних рослинних угруповань, що підлягають охороні;

протидія незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни і флори, у тому числі введення заборони використання диких тварин у цирках, а також у будь-якій іншій комерційній діяльності публічного характеру, крім стаціонарних зоопарків;

збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду;

зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище, припинення руйнування навколишнього природного середовища у межах міст, зокрема, недопущення необґрунтованого знищення зелених насаджень у межах міст під час виконання будівельних чи інших робіт, незаконного відведення земельних ділянок, зайнятих зеленими насадженнями, під будівництво;

забезпечення збереження, відновлення та збалансованого використання рослинного світу України.

Важлива особливість державної політики збереження біорізноманіття — це її міжнаціональний характер. Не можна зберігати рослинний і тваринний світ лише у межах однієї країни, тим більше регіону. Межі екосистем, природних ландшафтів та біологічних видів зазвичай не збігаються з кордонами окремих держав. Охорона окремих видів у певних країнах малоефективна, необхідно оберігати екосистеми в цілому. Знищення природних багатств або надмірна експлуатація певного біологічного виду в одній державі негативно впливає на стан цього виду в сусідніх країнах, а в деяких випадках наносить шкоду в глобальному масштабі. Одним із інструментів збереження біорізноманіття є міжнародні екологічні конвенції, які допомагають державам дійти згоди у досягненні загальної мети.

З метою припинення втрат біологічного різноманіття Україна має врахувати рекомендації міжнародних документів щодо перегляду та оновлення законодавчих і нормативних актів щодо біологічного різноманіття.

Ефективною державна політика збереження біорізноманіття може стати лише за умови об'єднання зусиль урядів багатьох країн світу у напрямі невиснажливого використання ресурсів природи, розумного заповідання територій, залучення інноваційних інструментів та стимулювання. Важливим інструментом у руках уряду щодо збереження біорізноманіття є підписання різноманітних конвенцій про збереження природи. Проте всі ці механізми повинні діяти фактично і ґрунтуватися на розумінні того, що біорізноманіття є незаперечною умовою існування не лише генофонду рослинного і тваринного світу, але й самої людини, усього суспільства.

В межах області заходами в напрямку збереження біорізноманіття є створення та оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; встановлення меж існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду

у природі; проведення наукових досліджень, спрямованих на забезпечення здійснення заходів щодо охорони та відтворення об'єктів рослинного та тваринного світу; створення системи державного обліку та здійснення державного контролю за охороною, використанням та відтворенням рослинного світу; занесення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин до Червоної книги України та рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань – до Зеленої книги України.

6. ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ТА ҐРУНТИ

6.1 Структура та стан земель

Структура та динаміка основних видів земельних угідь

Із загальної площі Черкаської області (2 091,6 тис. га) сільськогосподарські землі складають 1 486,88 тис. га, в тому числі сільськогосподарські угіддя 1 450,82 тис. га, з них: рілля – 1 271,86 тис. га, перелоги – 8,47 тис. га, багаторічні насадження – 27,34 тис. га, сіножаті – 64,75 тис. га, пасовища – 78,40 тис. га.

Динаміка структури земельного фонду області представлена в таблиці 6.1

Основні види земель та угідь	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території	усього, тис. га	% до загальної площі території
Загальна територія	2091,6	100	2091,6	100	2091,6	100	2091,6	100	2091,6	100
у тому числі:										
1. Сільськогосподарські угіддя, з них:	1450,82	69,4	1450,82	69,4	1450,82	69,4	1450,82	69,4	1450,82	69,4
2. Ліси та інші лісовкриті площі	338,62	16,2	338,62	16,2	338,62	16,2	338,62	16,2	338,62	16,2
3. Забудовані землі	84,49	4,0	84,49	4,0	84,49	4,0	84,49	4,0	84,49	4,0
4. Відкриті заболочені землі	30,45	1,5	30,45	1,5	30,45	1,5	30,45	1,5	30,45	1,5
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	15,45	0,7	15,45	0,7	15,45	0,7	15,45	0,7	15,45	0,7
6. Інші землі	171,7	8,2	171,7	8,2	171,7	8,2	171,7	8,2	171,7	8,2

Усього земель (суша)	1955,8	93,5	1955,9	93,5	1955,8	93,5	1955,9	93,5	1955,9	93,5
Території, що покриті поверхневими водами	135,78	6,5	135,78	6,5	135,78	6,5	135,78	6,5	135,78	6,5

Примітка інформація Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області

Стан ґрунтів

Ґрунти Черкаської області вважаються найбільш продуктивними в Україні, однак за деякими агрохімічними параметрами вони поступаються ґрунтам східних і південних областей. Порівняно менший вміст елементів живлення гумусу та підвищена кислотність компенсуються більш сприятливими кліматичними умовами, особливо в період вегетації сільськогосподарських культур.

У ґрунтовому покриві області переважають чорноземи типові та чорноземи сильно реградовані, які займають 53,7 %. Темно-сірі опідзолені і реградовані ґрунти та чорноземи опідзолені і слабо реградовані займають 28,9 %, а світло-сірі і сірі опідзолені ґрунти – 7,3 %.

Внаслідок нераціонального використання ґрунтів відбувається збіднення їх природної родючості, що призводить до погіршення якісного стану ґрунтів.

Основні втрати родючості ґрунтів пов'язані з високим ступенем розораності земель і посиленням ерозійних процесів; порушенням структури сівозміни; зростанням дефіциту балансу елементів живлення і органічної речовини, а тому і збідненням їх запасів у ґрунті; послабленням мікробіологічної активності ґрунту; наявністю площ кислих ґрунтів; зростанням щільності ґрунту та падінням його водоутримуючої здатності; повільним впровадженням сучасних ґрунтозахисних технологій обробітку.

За механічним складом ґрунтовий покрив області практично в рівній мірі розподілений на легкосуглинкові, середньосуглинкові та важкосуглинкові ґрунти. Перших більше на Лівобережжі та в Подніпров'ї. Центр області зайнятий середньосуглинковими ґрунтами, а західні райони – важкосуглинковими. Супіщані ґрунти найбільшим масивом знаходяться в Черкаському районі (Мошенська зона) та на терасах річок Тясмин, Гірський і Гнилий Тікич. Механічний склад у значній мірі визначає вміст обмінного калію в ґрунтах та їх фізико-хімічні характеристики.

Рівень родючості ґрунтів оцінюється, перш за все, за вмістом органічної речовини. Чим більше гумусу в ґрунті, тим він багатший на основні елементи живлення, адже в ньому сконцентровано 92 – 98% азоту, 60% фосфору, 80% сірки та значна кількість інших макро- і мікроелементів.

Табл. 6.2 Характеристика ґрунтів за вмістом гумусу, азоту, фосфору та калію за результатами агрохімічної паспортизації (за даними Департаменту агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації)

Характеристика ґрунтів за вмістом гумусу

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, %
дуже низький <1,1	низький 1,1-2,0	середній 2,1-3,0	підвищений 3,1-4,0	високий 4,1-5,0	дуже високий >5,0	
1	2	3	4	5	6	7
0,4	12,0	39,9	40,7	6,2	0,8	2,98

Характеристика ґрунтів за вмістом азоту, що легко гідролізується

Площа ґрунтів, %				Середньозважений показник, мг/кг ґрунту (Корнфілд)
дуже низький <100	низький 101,0-150,0	середній 151,0-200,0	підвищений >200	
1	2	3	4	5
15,6	65,4	15,2	3,7	104,7

Характеристика ґрунтів за вмістом азоту за нітрифікаційною здатністю

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, мг/кг ґрунту
дуже низький <5	низький 5-8	середній 9-15	підвищений 16-30	високий 31-60	дуже високий >60	
1	2	3	4	5	6	7
-	-	-	-	-	-	-

Характеристика ґрунтів за вмістом рухомих сполук фосфору

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, мг/кг ґрунту (Чиріков)
дуже низький <20	низький 21-50	середній 51-100	підвищений 101-150	високий 151-200	дуже високий >200	
1	2	3	4	5	6	7
-	3,6	30,8	31,6	18,8	15,2	142,7

Характеристика ґрунтів за вмістом рухомих сполук калію

Площа ґрунтів, %						Середньозважений показник, мг/кг ґрунту (Чиріков)
дуже низький ≤20	низький 21-40	середній 41-80	підвищений 81-120	високий 121-180	дуже високий >180	
1	2	3	4	5	6	7
-	1,1	42,1	48,5	6,1	2,2	114,8

Деградація земель

Нераціональне використання земель призводить до інтенсивних деструкційних та деградаційних процесів, що ставить під загрозу збереження ґрунтів.

В області нараховується 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. В 2023 році на території Черкаської області

консервації земель не проводили. Потребують консервації 139,2 тис. га деградованих та малопродуктивних земель.

Табл. 6.3 Наявність деградованих і малопродуктивних земель та їх консервація у 2023 році

Види земель	Разом на початок року, тис. га	Проведено консервацію, тис. га	Потребують консервації, тис. га
Деградовані землі	361,8	-	95,8
Малопродуктивні землі	108,8	-	43,4

Примітка: інформація Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області

Табл. 6.4 Поширеність процесів деградації земель

Види деградованих земель	Площа земель, підданих впливу, тис. га	% від загальної площі території
1	2	3
Дефляційно небезпечні землі (с/г угіддя)	-	-
Землі (с/г угіддя), піддані водній ерозії	22,36	1,07
Землі (с/г угіддя), піддані сумісній дії водної та вітрової ерозії	61,82	2,96
Землі (с/г угіддя) із кислими ґрунтами	0,58	0,03
Землі (с/г угіддя) із засоленими ґрунтами	-	-
Землі (с/г угіддя) із солонцюватими ґрунтами	0,43	0,02
Землі (с/г угіддя) із солонцевими комплексами	-	-
Землі (с/г угіддя) осолоділі	0,04	0,00
Землі (с/г угіддя) перезволожені	2,81	0,13
Землі (с/г угіддя) заболочені	2,61	0,12
Землі (с/г угіддя) кам'янисті	-	-
Забруднені землі (с/г угіддя), що не використовуються у с/г виробництві	-	-

Примітка: інформація Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області

6.2 Основні чинники антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти

Сучасний стан використання земельних ресурсів області не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, що негативно впливає на стійкість агроландшафту. Сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно допустиму, і протягом років залишилась майже незмінною. Так, у складі сільськогосподарських угідь області зосереджено 520,7 тис. га або 40 % особливо цінних земель, в тому числі рілля – 514,6 тис. га (43,8 %) від обслідуваної площі.

Нераціональна система землекористування призвела до тяжких екологічних наслідків, а саме: наявності таких проявів деградації земель як ерозія, техногенне забруднення, вторинне осолонцювання, підтоплення та зсуви ґрунтів.

Високий рівень розораності угідь, в тому числі на схилах, значне

розширення посівів просапних культур та практично повне припинення виконання комплексу робіт по захисту ґрунтів, порушення системи обробітку ґрунту приводить до погіршення стану земель.

Зважаючи на це і враховуючи кліматичні особливості (часті відлиги, різка зміна температури під час весняного сніготанення, весняні сухотії, зливовий характер опадів в талий період), а також знищення лісової та трав'янистої рослинності на крутосхилах, неправильне розміщення доріг та інших лінійних об'єктів на місцевості зумовлюють інтенсивному розвитку ерозійних процесів.

Дослідження щодо земель, які підлягають вітровій та водній ерозії, проводились у 1983 році.

Одним з результатів антропогенного впливу на земельні ресурси та ґрунти є виникнення зсувів.

За даними Державної служби геології та надр України зсуви в межах області мають розвиток на схилах долин рік Рось, Тясмин, Вільшанка, Гнилий Тікич, Гірський Тікич та інш., в межах Канівських дислокацій на правобережжі Дніпра. Зафіксовано 1033 зсуви, які займають площу 34,0 км². На забудованій території знаходиться 281 зсув.

За останніми спостереженнями зсуви перебувають в стабільному або тимчасово-стабільному стані. Поліпшення одернування та залісення схилів, припинення або скорочення масштабів розорювання схилів, зменшення надмірного випасу обумовило скорочення числа активних форм зсувів та зниження темпів їх росту.

За даними Держгеонадра України найбільш небезпечними є зсуви в м. Монастирище та смт Маньківка, зсувний схил долини р. Рось вище Корсунь-Шевченківського станкобудівного заводу, зсуви в районі сіл Русалівка, Кислин, Березівка Уманського р-ну (колиш. Маньківський), с. Григорівка Черкаського р-ну (колиш. Канівський). В їх межах під час масової активізації зсувів в 1998-2001 рр. відзначались зміщення, які супроводжувалися деформаціями та частковим руйнуванням будівель, споруд, під'їзних шляхів тощо.

Надалі, не виключена можливість нечастих зміщень на берегових схилах, насамперед обумовлених погодними умовами, а також діяльністю людини.

За інформацією Черкаського управління захисних масивів Дніпровських водосховищ довжина берегів Кременчуцького водосховища в межах області складає 543,7 км, з них 117,5 км берегів, що піддаються руйнуванню (розмиву). Загальна площа земель, втрачених у 2023 році внаслідок переформування берегів Кременчуцького водосховища в межах області становила 1,5 га.

За інформацією Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області станом на 01.01.2024 в області обліковувалось 3 538,5 га порушених земель, з яких 2 031,6 га відпрацьовано.

Інформація щодо порушених та рекультивованих земель за роками представлена в таблиці 6.6.

Табл. 6.5 Рекультивація порушених земель (за 2023 рік та два попередні роки)

Рік	Всього порушених земель		Всього відпрацьованих земель		Здійснено рекультивацію		Перебувають у стадії рекультивації	
	тис. га	% до загальної площі області	тис. га	% до загальної площі області	тис. га	% до загальної площі області	тис. га	% до загальної площі області
2021	3,5385	0,17	2,0316	0,10	0	-	0	-
2022	3,5385	0,17	2,0316	0,10	0	-	0	-
2023	3,5385	0,17	2,0316	0,10	0	-	0	-

Примітка: Інформація ГУ Держгеокадастру у Черкаській області

6.3 Державна політика та заходи у сфері охорони земель

Охорона земель – система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Згідно вимог статті 164 Земельного кодексу України охорона земель включає:

1. Обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування;
2. Захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їх вилучення для інших потреб;
3. Захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів;
4. Збереження природних водно-болотних угідь;
5. Попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів;
6. Консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь.

19 січня 2022 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель.

Цільова програма включатиме:

- розробку схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно територіальних одиниць;
- моніторинг земель і якості ґрунтів із створенням геоінформаційної платформи;

- запобігання необґрунтованому вилученню земель с/г призначення для сільськогосподарських потреб;

- захист земель від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, дотримання особливого режиму використання охоронюваних земель.

Цільова програма забезпечить сталий розвиток землекористування, сприятиме створенню екологічно безпечних умов проживання для населення та ведення господарства. Її реалізація дозволить захистити землі від виснаження, деградації та забруднення, відтворювати та підвищувати родючість ґрунтів, а також зберегти функції ґрунтового покриву.

Практичні заходи

З метою покращення екологічної ситуації діє обласна програма охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки (далі – Програма), затверджена рішенням обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII (із змінами).

Програмою запланована реалізація природоохоронних заходів за напрямком „Охорона і раціональне використання земель“. Передбачено 17 заходів, орієнтовний обсяг фінансування яких складає 132 103,2 тис. грн, з них: державний бюджет – 99 200,0 тис. грн, місцеві бюджети – 32 888,8 тис. грн, кошти суб'єктів господарювання – 14,4 тис. грн., зокрема:

- захист від підтоплення в межах 10 територіальних громад;
- реконструкція гідротехнічних споруд в межах 4 територіальних громад;
- будівництво берегозакріплювальних споруд в межах 2 територіальних громад.

У зв'язку з військовою агресією, фінансування заходів Програми за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів суб'єктів господарювання, інших джерел не здійснювалось.

За даними Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації з метою реалізації законодавства України з охорони земель в області проводиться моніторинг ґрунтів та агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення.

За 2023 рік в області проведено обстеження сільськогосподарських угідь щодо стану родючості ґрунтів на площі 43,9 тис. га (Черкаська філія ДУ „Держґрунтохорона“). Згідно з планом робіт, було проведено агрохімічну паспортизацію земель сільськогосподарського призначення в агроформуваннях Звенигородського – 28953,38 га, Уманського – 7360,8 га, Черкаського – 7616,01 га районів.

За інформацією Черкаської філії ДУ „Держґрунтохорона“ відповідно до результатів досліджень середньозважений показник вмісту гумусу в обстежених ґрунтах області становить 2,98%, що відповідає середньому його вмісту. Загалом в області ґрунти з середнім і підвищеним вмістом гумусу (2,1- 4%) становлять 80,6% обстежених площ.

Нормативно-правове, фінансове та інституційне забезпечення, міжнародне співробітництво

Правове регулювання у сфері охорони земель здійснюється відповідно до Конституції України, Земельного кодексу України, законів України „Про охорону земель“, „Про державний контроль за використанням та охороною земель“ та інших нормативно-правових актів.

Фінансування заходів щодо охорони земель і ґрунтів здійснюється за рахунок Державного бюджету України, місцевих бюджетів, у тому числі коштів, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, від плати за землю, а також коштів землевласників і землекористувачів та інших джерел, не заборонених законом.

Видатки Державного бюджету України на фінансування заходів з охорони земель і ґрунтів визначаються окремим рядком.

За рахунок Державного бюджету України здійснюються:

- реалізація заходів, передбачених загальнодержавними програмами використання та охорони земель і підвищення родючості ґрунтів;
- виконання заходів, спрямованих на усунення причин та наслідків негативного впливу на земельні ресурси і ґрунти внаслідок стихійного лиха або в разі неможливості встановлення винних у цьому фізичних і юридичних осіб, та рекультивація земель, порушених у період до 1990 року;
- будівництво та реконструкція протиерозійних, гідротехнічних і протизсувних споруд, меліоративних систем відповідно до закону;
- створення нових і реконструкція існуючих захисних лісонасаджень;
- проведення систематичних обстежень земель і ґрунтів;
- виконання заходів щодо утилізації або знищення (знешкодження) невпізнаних та непридатних до використання хімічних препаратів;
- економічне стимулювання впровадження заходів щодо використання та охорони земель і підвищення родючості ґрунтів відповідно до загальнодержавних програм;
- здійснення інших заходів щодо охорони земель.

За рахунок місцевих бюджетів здійснюються:

- реалізація заходів регіональних програм використання та охорони земель;
- освоєння земель для сільськогосподарських і лісогосподарських потреб;
- поліпшення сільськогосподарських і лісогосподарських угідь;
- виконання робіт щодо відновлення земель, якщо це відбулося не з вини власників і користувачів земельних ділянок;
- будівництво та реконструкція протиерозійних, гідротехнічних і протизсувних споруд, меліоративних систем відповідно до закону;
- реалізація заходів щодо охорони земель навколо об'єктів поводження з відходами, що використовуються для їх збирання, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів, які перебувають у власності територіальних громад;
- економічне стимулювання впровадження заходів щодо використання

та охорони земель і підвищення родючості ґрунтів відповідно до регіональних програм;

- здійснення інших заходів щодо охорони земель.

За рахунок коштів землевласників і землекористувачів здійснюються:

- організаційно-господарські, організаційні та технологічні протиерозійні заходи на їх земельних ділянках;

- заходи щодо охорони земель, збереження і підвищення родючості ґрунтів;

- проведення підготовчих робіт та складання робочих проектів землеустрою;

- заходи щодо відновлення стану еродованих, деградованих і порушених з їх вини земель та органічно поєднаних з ними інших природних ресурсів і об'єктів довкілля, запобігання заростанню сільськогосподарських угідь бур'янами, чагарниками і дрібноліссям.

7. НАДРА

7.1 Мінерально-сировинна база

Стан та використання мінерально-сировинної бази

Згідно інформації, зазначеній у Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021 – 2027 роки, на території Черкаської області налічується 270 родовищ з 15 видів різних корисних копалин, з яких 91 родовище розробляється. Мінерально-сировинна база на 67,3% складається із сировини для виробництва будівельних матеріалів, на 18,7% – з прісних та мінеральних підземних вод, на 11,7% – з паливно-енергетичних корисних копалин (вугілля, торф), на 1,5% – з гірничорудних корисних копалин, по 0,4% – з нерудних корисних копалин для металургії та гірничохімічних корисних копалин.

За даними Державної служби геології та надр України інформація стосовно мінерально-сировинної бази на території Черкаської області за 2023 рік орієнтовно буде підготовлена у вересні 2024 року після актуалізації інформації про стан родовищ корисних копалин.

7.2 Система моніторингу геологічного середовища

Моніторинг геологічного середовища – система спостережень, збирання, оброблення, передавання, зберігання та аналізу інформації про стан геологічного середовища, прогнозування його змін, розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

Моніторинг стану геологічного середовища проводиться Державною службою геології та надр України та державними геологічними підприємствами, що належать до сфери управління Державної служби геології та надр України щодо: екзогенних та ендегенних геодинамічних процесів (у тому числі визначення їх просторових і видових характеристик, активності

проявів); геохімічних показників (у тому числі визначення вмісту та поширення природних і техногенних хімічних елементів та сполук); геофізичних полів (у тому числі фонових та аномальних); підземних вод (у тому числі оцінки ресурсів, їх гідрогеологічних та гідрохімічних показників і властивостей).

Підземні води: ресурси, використання, якість

З 2012 року в Україні значно скоротилися спостереження за режимом та хімічним складом підземних вод, тому регіональними підприємствами Державної служби геології та надр України була проведена інвентаризація свердловин державного моніторингу підземних вод. Узагальнення результатів інвентаризації було проведено ДНВП „Геоінформ України“ в 2018 році.

За результатами інвентаризації на території Черкаської області спостережна мережа за підземними водами налічує 23 спостережних пункти (на ґрунтові води – 10 спостережних пунктів, на міжпластові – 13), з яких 15 спостережних пунктів діючі, 3 – потребують ремонту, ще 5 спостережних пунктів – стан невідомий.

Табл. 7.1 Прогнозні ресурси та балансові експлуатаційні запаси питних і технічних підземних вод станом на 01.01.2024

№ з/п	Область	Прогнозні ресурси, тис. м³/добу	Кількість ділянок			Балансові експлуатаційні запаси, тис. м³/добу		Видобуток, тис. м³/добу за 2022 р.	% використан-ня запасів
			всього	в т. ч. розробляються		A+B+C	C2		
1	Черкаська	1806,50	75	41		333,944	3,60	28,441	8,5

Екзогенні геологічні процеси

За даними Державної служби геології та надр України зсуви в межах області мають розвиток на схилах долин рік Рось, Тясмин, Вільшанка, Гнилий Тікич, Гірський Тікич та інш., в межах Канівських дислокацій на правобережжі Дніпра. Зафіксовано 1033 зсуви, які займають площу 34,0 км². На забудованій території знаходиться 281 зсув.

За останніми спостереженнями зсуви перебувають в стабільному або тимчасово-стабільному стані. Поліпшення одернування та заліснення схилів, припинення або скорочення масштабів розорювання схилів, зменшення надмірного випасу обумовило скорочення числа активних форм зсувів та зниження темпів їх росту.

На початок 2021 року найбільш небезпечними залишаються зсуви в смт Монастирище та смт Маньківка, зсувний схил долини р. Рось вище Корсунь-Шевченківського станкобудівного заводу, зсуви в районі сіл Русалівка, Кислин, Березівка Уманського району (колишній Маньківський), с. Григорівка Черкаського району (колишній Канівський). В їх межах під час масової активізації зсувів в 1998-2001 рр. відзначались зміщення, які

супроводжувалися деформаціями та частковим руйнуванням будівель, споруд, під'їзних шляхів тощо.

Надалі, не виключена можливість нечастих зміщень на берегових схилах, насамперед обумовлених погодними умовами, а також діяльністю людини.

Підтоплення та затоплення зазнають, в першу чергу, низинні та рівнинні території з утрудненим поверхневим стоком, у зонах впливу (підпору) Канівського та Кременчуцького водосховищ.

Різного ступеню підтоплення зазнають 11 міст (площа підтоплення 9,3 км²), 4 селища міського типу (1,3 км²) та 49 сіл (39,6 км²).

Можна очікувати підйом рівнів ґрунтових вод в межах забудованих прирічкових ділянок та зонах впливу ставків по: р. Рось на ділянці від с. Лука до гирла; р. Вільшанка на ділянці с. Воронівка - м. Городище; р. Гірський Тікич на ділянці с. Кути – с. Березівка; р. Гнилий Тікич в районі м. Звенигородка, смт Лисянка та на ділянці смт Єрки – с. Бродецьке. Розвиток процесів підтоплення в межах слабо дренованих рівнинних територій з утрудненим поверхневим стоком можливий на ділянці с. Дзензелівка – смт Маньківка – с. Поташ – с. Іваньки та інші.

Карст. Породи, що здатні до карстування, поширені на площі 7,37 тис. км² (35,3%). Карст перекритого типу, процес карстоутворення розвитку не має, карстопрояви відсутні.

Переробка берегів на узбережжі Канівського водосховища відбувається на відстані 26,65 км. Багаторічна швидкість переробки берегів коливається в межах 0,1- 6,87 м/рік, а середня багаторічна швидкість становить 0,46 м/рік. Довжина берегу, ураженого переробкою, на забудованій території сягає 4,0 км, а середня швидкість переробки – 0,3 км/рік.

Швидкість переробки берегу на ділянці в районі с. Трахтемирів складає 0,05 – 2,95 м/рік.

На більшості ділянок берегу водосховища досягнуто профілю рівноваги, тому й розмив недостатньо інтенсивний. На території законсервованого будівництва Канівської ГАЕС на незахищених від розмиву ділянках відступ берега складав 0,2-0,3 м/рік.

Розвиток сучасних екзогенних процесів, ерозійних та схилових, зокрема зсувоутворення, а також підтоплення пов'язаний насамперед з лесовидними суглинками, які мають значне поширення по території області.

Лесові ґрунти, що мають здатність до просідання, поширені на площі 15,07 тис. км² (72,1%), з них ґрунти, що відповідають I типу ґрунтових умов за просіданням, займають площу 13,32 тис. км² (63,7%), ґрунти, що характеризуються II типом - 1,75 тис. км² (8,4%). На площі 0,181 тис. км² поширені непросідаючі ґрунти. Лесові ґрунти другого типу найбільш вразливі до впливу техногенного навантаження. Переважно на цих ґрунтах частково розбудовані міста Звенигородка, Корсунь-Шевченківський, Кам'янка.

Основним водним об'єктом на території Черкаської області є Кременчуцьке водосховище з довжиною берегової лінії (у межах області) 543,7 км. Береги, що піддаються розмиву, мають загальну довжину 117,5 км.

По гідрологічному режиму Кременчуцьке водосховище умовно поділяється на 2 частини: верхову (від черкаського мосту вгору за течією до Канівського ГЕС) і озерну (від черкаського мосту вниз за течією до Кременчуцької ГЕС), які кардинально відрізняються типом і умовами переформування берегів.

У верховій частині водосховища знаходяться береги ерозійного типу, які зазнають руйнування під впливом течії та мають загальну довжину 39,7 км.

Найбільшого розмиву зазнають ділянки обох берегів в межах Черкаського району: нижче с. Пекарі, навпроти острова Просеред, в районі гирла р. Рось; а також біля притоки „Стара Рось“, поблизу с. Прохорівка і гирла протоки Оріхівка; поблизу колишньої пристані „Тубільці“.

В озерній частині водосховища розповсюджені береги абразійного типу, що піддаються руйнуванню під дією вітрових хвиль, переважно на правобережжі в межах Черкаського району (с. Топилівка, с. Тіньки, с. Рацеве, с. Вітове), а також поблизу с. Червона Слобода. Незначною інтенсивністю розмиву відрізняється берегова лінія в межах Золотоніського району.

Середня величина руйнування берегів ерозійного типу на правобережжі верхової частини водосховища протягом останнього року становила 0,4 м, найбільша – 0,7 м на ділянці навпроти с. Посеред (Черкаського району); втрати земельних угідь внаслідок переформування берегів на правобережжі за рік склали 0,44 га, з них 0,22 га – ДЛФ, 0,21 га – чагарники і 0,01 га – пасовища.

На лівобережжі верхів'я водосховища середня величина руйнування ерозійних берегів протягом останнього року склала 0,5 м, найбільша – 0,7 м на ділянці нижче гирла р. Оріхівки (Черкаський район). Втрати земель на лівобережжі верхів'я водосховища за цей період склали 0,28 га (ДЛФ).

Загальна площа земельних угідь, втрачених за останній рік внаслідок переформування берегів у верхів'ї Кременчуцького водосховища, склала 0,72 га.

В озерній частині водосховища в межах області активне переформування берегів відбувається переважно на правобережжі.

У нижній частині правобережжя водосховища в межах області (колишній Чигиринський район) в нинішній час берег характеризується чергуванням ділянок, які зазнають активної переробки, з відносно стабілізованими ділянками із задернованими надводними схилами. Протягом минулого року активність руйнування берегів на цій ділянці була дещо більшою ніж у 2022 році. Втрати земельних угідь внаслідок цього за останній рік склали 0,72 га (ДЛФ).

На лівобережжі озерної частини водосховища переформування берегів в межах області протягом останнього року не спостерігалось.

Отже, загальна площа земель, втрачених у 2023 році внаслідок переформування берегів Кременчуцького водосховища в межах Черкаської області, становила 1,50 га, з них 1,22 га – землі ДЛФ, 0,21 га – чагарники, 0,06 га – багаторічні насадження і 0,01 га – пасовища.

7.3 Дозвільна діяльність у сфері використання надр

Питання надання спеціальних дозволів на користування надрами (далі – дозволи) у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також визначення процедури продовження строку дії, переоформлення, видачі дубліката, зупинення дії чи анулювання дозволу та внесення до нього змін регулюється Кодексом України про надра та постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 № 615 „Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами“. Відповідно до пункту 2 зазначеної постанови дозволи надаються Державною службою геології та надр України (Держгеонадра України).

Інформація у сфері надрокористування наведена у таблиці 7.2.

Табл. 7.2 Інформація у сфері надрокористування

Спеціальні дозволи на користування надрами	За роками		
	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Кількість виданих	16	6	2
Кількість анульованих	5	1	2

Примітка: За даними Державної служби геології та надр України.

7.4 Геологічний контроль за вивченням та використанням надр

Згідно Положення про Державну службу геології та надр України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 № 1174 Державна служба геології та надр України (Держгеонадра) здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) та раціональним і ефективним їх використанням.

Впродовж 2023 року Держгеонадрами на території Черкаської області не проводились заходи державного нагляду (контролю) у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

7.5 Державна політика та заходи щодо геологічного вивчення та раціонального використання надр

Державна служба геології та надр України (Держгеонадра) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра захисту довкілля та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр

Основними завданнями Держгеонадр є:

1) реалізація державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр;

2) внесення на розгляд Міністра захисту довкілля та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

8. ВІДХОДИ

8.1 Структура утворення та накопичення відходів

Відходи є одним з найбільш вагомих факторів забруднення навколишнього середовища і негативного впливу на всі компоненти довкілля.

Відходи поділяються на 4 класи небезпеки: I клас – надзвичайно небезпечні; II клас – високо небезпечні; III клас – помірно небезпечні; IV клас – мало небезпечні.

Внаслідок наявності різних типів виробництва, існуючих в регіоні, якісний склад відходів різноманітний, а саме:

- відходи I класу небезпеки складають відпрацьовані люмінесцентні лампи, що містять сполуки ртуті, відпрацьовані лужні та свинцеві акумулятори та інші;
- відходи II класу небезпеки складають масла та мастила моторні, трансмісійні інші зіпсовані або відпрацьовані та інші;
- відходи III класу небезпеки складають відходи гальванічних виробництв та нафтошлами, шлами фарбувального виробництва, промаслені фільтри і ганчір'я та інші;
- відходи IV класу небезпеки складають тверді побутові відходи та відходи виробництва, зокрема шлак вугільний, склобій, відпрацьовані шини, відходи сільськогосподарського виробництва, відходи полімерів, барда зернова, жом, дефекат, відходи деревини, екскременти та послід пташиний, тощо.

Інформація щодо зареєстрованих відходів у області наведена в табл. 8.1.

За даними Головного управління статистики у Черкаській області у 2023 році в області утворилось 1525,274 тис. т відходів I – IV класів небезпеки, з них: 1463,245 тис. т від економічної діяльності підприємств і організацій та 62,029 тис. т відходів від домогосподарств.

На кінець звітнього року на підприємствах області тимчасово зберігається 234,955 тис. т відходів I-IV класів небезпеки.

Дані про наявність відходів I-IV класів небезпеки, які зберігаються на території підприємств області станом на 31.12.2023 наведені в табл. 8.2.

Показники утворення відходів у динаміці за 2021 – 2023 роки приведені в табл. 8.3.

Після набрання чинності 09.07.2023 Закону України „Про управління відходами“, відходи поділяються на два класи: небезпечні відходи та відходи, що не є небезпечними.

8.2 Поводження з відходами

(збирання, зберігання, утилізація та видалення)

Промислові відходи

Проблема поведження з відходами є визначальною для забезпечення сталого розвитку держави, зокрема і Черкаської області. Особлива увага в області приділяється поведженню з найбільш небезпечними відходами, які відносяться до I – III класів небезпеки. У 2023 році в області утворилось

1463,245 тис. т промислових відходів I – IV класів небезпеки, в тому числі 0,952 тис. т відходів I – III класів небезпеки.

За статистичними даними у 2023 р. обсяг утворення відходів I класу небезпеки склав 0,106 тис. т; II класу небезпеки – 0,224 тис. т; III класу небезпеки – 0,623 тис. т; IV класу небезпеки – 1462,293 тис. т. Із загальної кількості утворених відходів 99,9 % складають відходи IV класу небезпеки.

Основні показники поводження з відходами I – IV класів небезпеки наведені в табл. 8.4.

У 2023 році порівняно з 2022 роком збільшилися обсяги утворених промислових відходів на 204,17 тис. т (на 14,0%, з 1259,075 тис. т у 2022 році до 1463,245 тис. т у 2023 році), з них обсяги утворених відходів I – III класів небезпеки збільшилися на 0,171 тис.т (на 21,9%, з 0,781 тис. т у 2022 році до 0,952 тис. т у 2023 році. Разом з цим у звітному році збільшилися обсяги відновлених (утилізованих) відходів на 111,5 тис. т (на 14,1%).

Зменшився обсяг спалених відходів на 4,8 тис. т (на 46,15%), що пов'язано зі зменшенням кількості відходів, що спалюються з метою отримання енергії та теплового перероблення енергії за рахунок спалення відходів IV класу небезпеки.

Як результат 61,68% промислових відходів (від загального обсягу утворених промислових відходів) було відновлено (утилізовано), 16,7% видалено.

На кінець 2023 року за статистичними даними на території підприємств зберігається 234,955 тис. т відходів I – IV класів небезпеки, що є наслідком невжиття рядом підприємств заходів, спрямованих на передачу відходів іншим власникам на відновлення (утилізацію), видалення чи знешкодження. Найбільшу кількість відходів, які знаходяться на території підприємств становлять відходи IV класу небезпеки 234,821 тис. т або 99,9 % від загальної кількості відходів I – IV класів небезпеки, які зберігаються на території підприємств.

Основними утворювачами відходів у 2023 році були підприємства сільського господарства та пов'язаних з ним послуг, відходи яких становили 68,2% від загальних обсягів утворених відходів в області. Із загального обсягу утворених відходів найбільшу кількість склали тваринні екскременти та послід пташиний, що становить 1020,566 тис. т (66,9%).

До основних видів відходів, що утворюються в області відносяться:

- екскременти, сечовина та гній від худоби – 740,034 тис. т;
- послід пташиний – 280,532 тис. т;
- шлак паливний – 74,183 тис. т;
- сироватка – 230,817 тис. т.

Інформація щодо утворення, використання (утилізації) та видалення промислових відходів I – IV класів небезпеки у 2023 р. представлена в табл. 8.5.

У загальній кількості накопичених на кінець 2023 року відходів найбільшу питому вагу займають відходи виробництва продукції сільського господарства 159,3 тис. т (67,8 % від наявності відходів на зберіганні всіх класів небезпек).

Станом на 31.12.2023 в 17 накопичувачах, 10 складах та 1 сховищі зберігається 1859,356 тис. т промислових відходів, з яких:

- відходи I класу небезпеки становлять 0,278 тис. т. Це невідомі, непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин (відходи пестицидів), які зберігаються у складах сільськогосподарських підприємств, на територіях сільських рад та у спеціалізованому сховищі розташованому в адмінмежах Єрківської селищної ради Звенигородського району (0,02 % від загальної кількості накопичених відходів);

- відходи III класу небезпеки становлять 2,31 тис. т відходів, зокрема відходів гальванічного виробництва, які належали ліквідованому на даний час підприємству ВО „Оризон“ (адмінмежі с. Мала Смілянка Тернівської сільської територіальної громади Черкаського району) та відходів, розміщених в шламонакопичувачі Черкаського державного заводу хімічних реактивів (поблизу с. Вергуни Червонослобідської сільської територіальної громади Черкаського району) (0,12 % від загальної кількості накопичених відходів);

- відходи IV класу небезпеки становлять 1856,768 тис. т (99,86% від загальної кількості накопичених відходів). Найбільша кількість відходів IV класу небезпеки 736,47 тис. т (39,61 %) розміщена у шламонакопичувачах обезводненого осаду та накопичувачі твердих відходів колишнього ВАТ „Черкаське хімволокно“, які на даний час обліковуються на балансі ТОВ „Перспектива – 8“ (м. Черкаси).

На даний час з метою обмеження шкідливого впливу відходів на довкілля та очищення зайнятих ними територій шукаються можливі шляхи управління ними.

Для запобігання накопиченню відходів в місцях їх утворення підприємствам, організаціям та установам області надається інформація щодо технологічних можливостей оброблення відходів та підприємств, які мають необхідну технологічну базу та відповідні ліцензії для здійснення їх відношення та видалення.

З метою покращення екологічної ситуації у сфері управління відходами на території регіону впроваджено технології по обробленню відходів, що зменшує обсяги розміщення утворених відходів на полігонах та сміттєзвалищах області.

Для здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами 10 суб'єктів господарювання області до 09.07.2023 мали ліцензії Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

Протягом звітного року ТОВ „ОЛЕСТАС ЕКО“ (м. Черкаси) утилізовано 800,58 т небезпечних відходів, у тому числі: відпрацьованих люмінесцентних ламп, відпрацьованих акумуляторних батарей, клінічних та подібних їм відходів.

Використання відходів в якості вторинної сировини є одним з головних напрямків вирішення проблеми зменшення екологічного навантаження на довкілля області.

Динаміка використання (утилізації) промислових відходів наведена в табл. 8.6.

На території області впроваджені такі технології перероблення відходів:

- на ПрАТ „Черкасивторресурси“ проводиться обробка поліетилену високого тиску та ПЕТФ-пляшок. У 2023 році підприємством оброблено 3,074 тис. т таких відходів;

- ТОВ „КОРСУНЬ ЕКО ЕНЕРГО“ оброблено 185,902 тис. т жому, меляси та сировини кукурудзяної;

- на Тальнівській філії ДП „УКРВЕТСАНЗАВОД“ перероблено 2,056 тис. т відходів тваринного походження;

- на ТОВ „СИРОРОБ“ оброблено 31,676 тис. т маслянки та сироватки;

- на ПрАТ „Миронівська птахофабрика“ у с. Степанці Черкаського району переробляються відходи тваринного походження. У 2023 році перероблено 97,358 тис. т відходів тваринного походження, зокрема: м'яких відходів курчат-бройлерів (нутрощів, трахей); пір'я; крові; падежу птиці;

- на ПрАТ „Ватутінський комбінат вогнетривів“ відповідно до проєкту спільного впровадження „Заміщення природного газу біомасою на Ватутінському комбінаті вогнетривів“ використано 3,629 тис. т лузги соняшникової;

- на ТОВ „Ергопак“ перероблено 2,509 тис. т відходів полімерних синтетичних зіпсованих.

Перелік суб'єктів господарювання, що здійснюють оброблення відходів в Черкаській області представлено в табл. 8.7.

В області триває робота з формування та ведення реєстрів: об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів; місць видалення відходів.

До реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, якій складається та ведеться на підставі реєстрових карт об'єктів утворення відходів (далі – ОУВ) і об'єктів оброблення та утилізації відходів (далі – ООУВ), на кінець звітного року включено 266 ОУВ та 7 ООУВ області. За 2023 рік затверджено 2 реєстрові карти об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів.

До реєстру місць видалення відходів (далі – МВВ), який створюється та ведеться на підставі паспортів МВВ, станом на 31.12.2023 увійшло 288 місць видалення відходів області. Робота по паспортизації місць видалення відходів продовжується. Ведення реєстру МВВ дозволяє зробити повний облік та опис функціонуючих, закритих та законсервованих МВВ, їх якісного і кількісного складу.

Тверді побутові відходи (ТПВ)

Не менш гостро, ніж у попередні роки, в області стоїть проблема поводження з твердими побутовими відходами.

За даними проведеної інвентаризації на території області обліковується 477 місць видалення твердих побутових відходів (полігонів ТПВ та сміттєзвалищ).

Згідно даних Департаменту будівництва Черкаської обласної державної адміністрації у 2023 році кількість захоронених ТПВ на об'єктах поводження з ТПВ області становить 222,723 тис. т, з них 96,7 тис. т на Черкаському міському полігоні ТПВ.

Відповідно до інформації Головного Управління Держгеокадастру у Черкаській області лише 197 місць видалення ТПВ (41%) мають документи, які посвідчують право власності (користування) земельними ділянками, відведеними під сміттєзвалища та полігони.

За даними обласного реєстру місцалення відходів (далі – МВВ) в області паспортизовано 267 місць видалення твердих побутових відходів (полігонів і сміттєзвалищ).

Для здійснення координації та контролю діяльності у сфері паспортизації МВВ діє обласна комісія з питань затвердження паспортів МВВ, утворена розпорядженням обласної державної адміністрації від 22.09.2014 № 343, зі змінами. У звітному році проекти паспортів місць видалення відходів від органів місцевого самоврядування на розгляд комісії не надходили.

З метою вирішення проблеми поводження з несанкціонованими сміттєзвалищами та безхазяйними відходами діє обласна постійно діюча комісія з питань поводження з безхазяйними відходами, утворена розпорядженням обласної державної адміністрації від 14.10.2014 № 399, зі змінами. Також, у всіх районах та 61 територіальній громаді створені і функціонують відповідні комісії.

Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів) станом на 31.12.2023 наведена в табл. 8.8.

Найбільшим полігоном для захоронення твердих побутових відходів є полігон ТПВ м. Черкаси, на якому у 2023 році розміщено 96,7 тис. т твердих побутових відходів, що складає 43,4% від загального обсягу захоронених ТПВ в області.

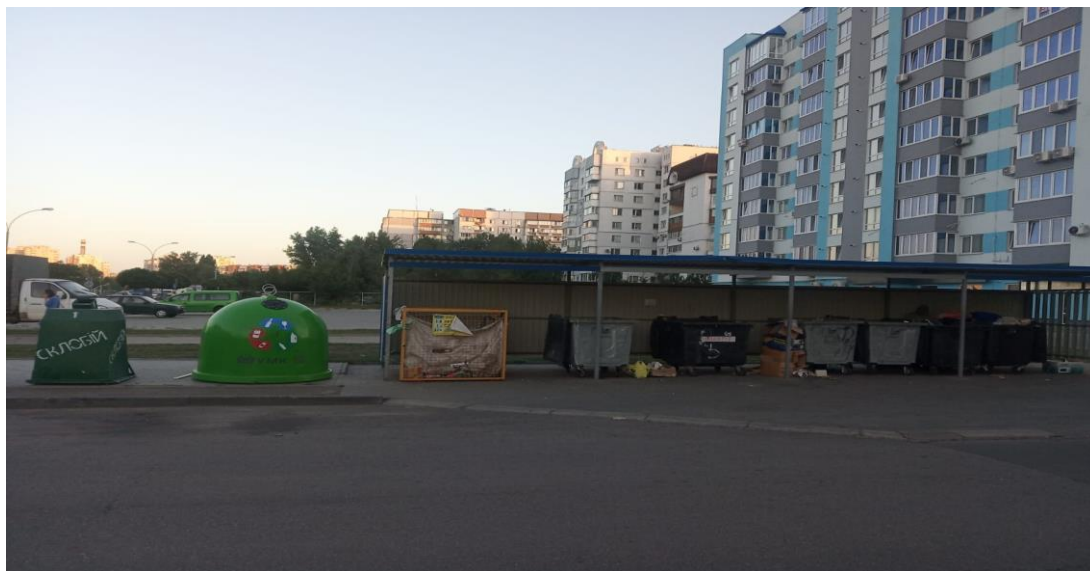
На сміттєзвалища та полігони ТПВ вивозяться відходи від житлових будинків, громадських будівель та установ, підприємств торгівлі, громадського харчування тощо. У загальному обсязі побутових відходів міститься: 10,3-26,4% паперу, 20-40 % харчових відходів, 0,75-3,7% відходів деревини, 0,2-8% текстилю, 1-5,8% металів, 1,1-9% скла, 0,6-6% полімерних відходів та інших речовин.



Полігон ТПВ м. Черкаси

Важливим залишається питання потрапляння ресурсоцінних відходів на полігони та сміттєзвалища ТПВ. Попереднє сортування відходів перед видаленням на звалища та впровадження роздільного збирання вторинних компонентів ТПВ дасть можливість зменшити обсяги розміщення побутових відходів на полігонах та сміттєзвалищах.

Так, на контейнерних майданчиках багатоповерхових будинків м. Черкаси встановлено 310 контейнерів, з них: 250 для пластику, 60 для скла. Зібрані від населення використані ПЕТФ-пляшки ПрАТ „Черкасивторресурси“ та ТОВ „УМК“ сортуються за кольорами, подрібнюються, промиваються, сушаться та передаються на оброблення іншим підприємствам.



Контейнерний майданчик у м. Черкаси

Крім того, в місті Черкаси діють 5 стаціонарних пунктів збирання небезпечних відходів. У 2023 році від населення зібрано 30 тис. шт. відпрацьованих ламп, що містять ртуть, та 2 т відпрацьованих батарейок.



Стационарні контейнери у м. Черкаси

У м. Канів на визначених місцях (майданчиках) збору ТПВ розміщено 34 контейнерів для збору ПЕТ, картону.

У м. Сміла встановлено 130 контейнерів для збору ПЕТ-пляшки.

У м. Ватутіне встановлено 4 контейнерів для пластику, паперу.

У м. Умань встановлено 114 контейнерів для збору ПЕТ-пляшок, 1 для скла.



Контейнерний майданчик у м. Умань

У м. Золотоноша встановлено 50 контейнерів для збирання скла та ПЕТ-пляшок.

Роздільне збирання вторинних відходів від населення впроваджено в 98 населених пунктах 40 територіальної громади Черкаської області, а саме:

- містах: Черкаси, Золотоноша, Канів, Умань, Сміла, Ватутіне, Жашків, Звенигородка, Городище, Кам'янка, Корсунь-Шевченківський, Монастирище, Тальне, Чигирин;

- селищах: Драбів, Маньківка, Лисянка, Чорнобай;

- селах: Мліїв, Валява, Петропавлівка, Вільшанка, Литвинівка, Марійка, Соколівка, Скибин, Плешкані, Деньги, Хвильово-Сорочин, Нова Дмитрівка,

Лукашівка, Хрущівка, Благодатне, Гельмязів, Подільське, Дібрівка, Вільхи, Мелесівка, Домантове, Дмитрівка, Антипівка, Матвіївка, Зорівка, Вершина-Згарська, Богданівка, Мехедівка, Квітневе, Коробівка, Кедина Гора, Пальміра, Привітне, Яворівка, Остапівка, Косарі, Степанці, Копіювата, Ліпляве, Хмільна, Моринці, Роги, Подібна, Дубова, Собківка, Старі Бабани, Гереженівка, Дмитрушки, Іваньки, Тимошівка, Крачківка, Березівка, Балаклея, Тернівка, Руська Поляна, Геронимівка, Червона Слобода, Вергуни, Хутори, Нечаївка, Степанки, Бузуків, Хацьки, Дубіївка, Яснозір'я, Сагунівка, Худяки, Леськи, Білозір'я, Рацеве, Топилівка, Красносілля, Хрестителеве, Савківка, Кліщинці, Крутьки, Чехівка, Вереміївка, Мельники, Матусів.

У складі побутових відходів роздільно збираються скло, папір, пластик (ПЕТ-пляшки).

Частка населених пунктів, де впроваджено роздільне збирання ТПВ до загальної кількості населених пунктів області, становить 11,4%, що у сім разів більше порівняно із 2015 роком (1,5%).

На території населених пунктів області або на майданчиках для збору сміття встановлюються додаткові контейнери для збору вторинної сировини: макулатури, склобою, поліетиленових пляшок.

З метою зменшення навантаження на полігони та сміттєзвалища побутових відходів в області продовжуються роботи щодо впровадження системи роздільного збору таких відходів від населення, проте ці заходи не забезпечують ефективного вирішення даної проблеми.

Одним із альтернативних шляхів вирішення даного питання є будівництво сміттєпереробних комплексів (заводів), які на території області відсутні.

Впровадження таких об'єктів потребує великих капіталовкладень, яких немає в місцевих бюджетах, тому необхідним є залучення коштів державного бюджету та зовнішніх інвестицій.

В свою чергу, на шляху до вирішення даного питання утворена робоча група обласної державної адміністрації щодо залучення інвестицій у сферу поводження з твердими побутовими відходами на території області, зокрема побудови сміттєпереробного заводу.

Для забезпечення реалізації завдань Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021 – 2027 роки та розв'язання екологічних проблем діє Обласна програма охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки, яка затверджена рішенням обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII, із змінами.

До заходів Програми включено розділ „Рациональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів“, яким передбачено заходи у сфері поводження з ТПВ:

- будівництво та реконструкція міських полігонів ТПВ;
- придбання обладнання та машин для збору, транспортування побутових відходів (сміттєвезів);

- запровадження системи роздільного збирання твердих побутових відходів з метою використання відходів у якості вторинної сировини (придбання контейнерів для роздільного збору твердих побутових відходів);
- ліквідація несанкціонованих та стихійних сміттєзвалищ.

У 2023 році на забезпечення раціонального використання і зберігання відходів виробництва та побутових відходів використано коштів бюджетів місцевого самоврядування на суму 26,1 млн грн, за рахунок яких:

- придбано спецтехніку для безпечного перевезення відходів для Драбівської, Паланської та Жашківської територіальних громад;
- ліквідовано стихійні сміттєзвалища у Дмитрушківській та Христинівській територіальних громадах;
- придбано контейнери для збору побутових відходів в Іваньківській, Буцькій, Городищенській, Дмитрушківській та Звенигородській територіальних громадах;
- вжито заходи з утилізації відпрацьованих ламп в рамках реалізації експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для забезпечення ефективного споживання електричної енергії в Україні, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 № 25.

Найбільші міські полігони для захоронення побутових відходів міст Черкаси, Сміла, Умань, Ватутіне перевантажені та потребують реконструкції.



Полігон ТПВ м. Умань

На території Черкаського полігону ТПВ в адміністративних межах Руськополянської сільської ради Черкаського району функціонує когенераційна установка ТОВ „ЛНК“. Товариство спеціалізується на виробленні електричної енергії з біогазу. Організовано відвід метану, що утворюється при анаеробному розкладанні органічної складової ТПВ з тіла полігону через систему газопроводів і свердловин збору газу. За рік роботи електростанції в електричній мережі передається близько 1,9 млн кВт електричної енергії. Біогаз, що вилучається з тіла полігону дозволяє максимально знизити ризик

виникнення пожежонебезпечних ситуацій на полігоні побутових відходів. За 2023 рік з тіла полігону добуто 909,833 тис. м³ біогазу.



Когенераційна установка ТОВ „ЛНКУ“

На території Уманського району в адмінмежах Собківської сільської ради ПП „Ресайклінг“ побудовано сортувальної лінії, потужністю 50 т ТПВ на добу.

Враховуючи, що на сьогоднішній день проблема виявлення та ліквідації стихійних сміттєзвалищ є досить актуальною, органам виконавчої влади на місцях доручено посилити роботу в даному напрямку та вживати заходи з ліквідації стихійних звалищ відходів.

В рамках виконання Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року та Національного плану управління відходами, які затверджені розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р та від 20.02.2019 № 117-р, розроблений проект Регіонального плану управління відходами в Черкаській області до 2030 рік потребує актуалізації та приведення у відповідність до вимог рамкового Закону України „Про управління відходами“, який набрав чинності 09.07.2023, та інших нормативно-правових актів до нього.

Відповідно до вимог Порядку розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.06.2023 № 667, розпорядженням Черкаської обласної військової адміністрації від 12.12.2023 № 776 утворено робочу групу Черкаської обласної державної адміністрації основним завданням якої є підготовка пропозицій до проекту регіонального плану управління відходами.

Розроблений регіональний план управління відходами дозволить створити фундамент та обрати оптимальний сценарій по впровадженню комплексної системи поводження з відходами в області з поділом території регіону на кластери, що забезпечить розвиток інфраструктури управління відходами шляхом: виділення земельних ділянок під будівництво сміттєпереробних заводів, побудови логістичної моделі об'єктів інфраструктури за напрямками відходів, модернізації (реконструкції) існуючих та планування будівництва

нових об'єктів з урахуванням фінансової спроможності громад, тарифної політики та залучення інвестицій.

Невідомі, непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин

Окрему групу небезпечних відходів становлять невідомі, непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин (далі – ХЗЗР).

За даними органів місцевого самоврядування та проведеної у 2023 році Департаментом агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації щорічної інвентаризації місць накопичених заборонених і непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин, станом на 26.12.2023 в області у 11 складах та сховищі зберігається 278,421 т невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин.

Із 11 складів, в яких зберігаються хімічні засоби захисту рослин, у задовільному стані знаходиться 7 складів, у незадовільному стані – 4 склада. Сховище в смт Єрки розгерметизовано та знаходиться в незадовільному стані.



Сховище в смт Єрки

Інформацію щодо місць та обсягів зберігання непридатних пестицидів в області станом на 31.12.2023 наведено в табл. 8.9.

Заходи щодо вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари передбачено Обласною програмою охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки, яка затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII, із змінами.

Фактично, починаючи з 2006 року із області для знешкодження на спеціалізовані підприємства вивезено 1,002 тис. т відходів пестицидів за рахунок коштів Державного та обласного фондів охорони навколишнього

природного середовища, місцевих бюджетів, власників ХЗЗР на суму 21,477 млн грн.

У 2023 році в обласному та місцевих бюджетах видатки на забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, утилізації, видалення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них відсутні. З огляду на обмежені можливості місцевих бюджетів Єрківською селищною радою подано запит до Міндовкілля про виділення з державного бюджету коштів на знешкодження 240 т відходів пестицидів. У звітному році кошти з державного бюджету не виділялися.

Динаміка зменшення обсягів невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в Черкаській області за 2006 – 2023 роки наведена на графіку 8.1.

Динаміка зменшення кількості складів для зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в Черкаській області за 2006 – 2023 роки наведена на графіку 8.2.

Умови зберігання більшості пестицидів не відповідають діючим екологічним та санітарним нормам. Більшість накопичених препаратів були свого часу заборонені до використання у зв'язку з їх високою токсичністю та негативним впливом на здоров'я населення і довкілля. Тому, кожен з відведених для зберігання непридатних або заборонених до використання пестицидів складів є об'єктом потенційної небезпеки.

8.3 Транскордонне перевезення небезпечних відходів

На виконання міжнародних зобов'язань України, що впливають з її участі у Базельській конвенції про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням та з метою дотримання вимог екологічної безпеки під час транскордонних перевезень небезпечних відходів, Державна екологічна інспекція Центрального органу здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання, громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, а також юридичними особами - нерезидентами вимог законодавства з питань поводження з відходами, зокрема щодо перевезення небезпечних відходів територією України та транскордонних перевезень відходів.

У 2023 році інформації щодо фактів незаконного завезення на територію області небезпечних відходів не надходило.

8.4 Державна політика та заходи у сфері поводження з відходами

З метою впровадження системного підходу до управління відходами розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р схвалено Національну стратегію управління відходами в Україні до 2030 року (далі – Національна стратегія), якою передбачено реалізація заходів управління з різними групами відходів.

Стратегія базується на принципах ієрархії управління відходами та передбачає конкретні дії у такій послідовності:

- запобігання утворенню відходів;
- підготовку до повторного використання – створення цілої галузі для проведення перевірки, очистки чи визначення придатності продуктів або їх компонентів для повторного їх використання без попередньої обробки;
- перероблення відходів;
- видалення відходів (захоронення) їх у спеціально обладнаних місцях/об'єктах та знищення (знешкодження) на установках, що відповідають екологічним нормативам, лише у разі відсутності можливості виконати попередні ступені ієрархії.

Для виконання Національної стратегії розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 117-р затверджено Національний план управління відходами до 2030 року, заходи якого спрямовані на:

- адаптацію національного законодавства до вимог європейського законодавства;
- впровадження економічних інструментів для удосконалення управління відходами;
- вдосконалення інституційної структури сфери управління відходами;
- зміцнення кадрового потенціалу у сфері управління відходами;
- реформування системи інформаційного забезпечення сфери управління відходами;
- підвищення обізнаності населення щодо управління відходами;
- формування державної політики у сфері управління різними категоріями відходів (побутові відходи, небезпечні відходи, відпрацьовані нафтопродукти, промислові відходи, відходи видобувної промисловості, відходи будівельно-ремонтних робіт, осад стічних вод, відходи виробництва продукції сільського господарства, відходи упаковки, відходи електричного та електронного обладнання, відпрацьовані батареї, батареї і акумулятори, медичні відходи; зняті з експлуатації транспортні засоби).

З набуттям чинності 09.07.2023 Закону України „Про управління відходами“ (далі – Закон) введені вимоги європейських директив до законодавства у сфері управління відходами. Зокрема, зміни стосуються повноважень обласних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, впровадження ієрархії управління відходами, оновлення вимог до місць захоронення відходів.

Відповідно до статті 49 Закону визначено необхідність розроблення планів управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також на рівні підприємств, установ, організацій та містять комплекс взаємозв'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками та ресурсним забезпеченням з усіма заінтересованими виконавцями, спрямованих на забезпечення сталого управління відходами.

Табл. 8.1 Зареєстровано відходів у області, по видах

Клас небезпеки	Кількість Зареєстрованих відходів	У тому числі			
		з визначеними хімічним складом та фізичними властивостями	для яких визначено умови операцій зберігання, транспортування, видалення	для яких визначено підприємства або виробництва по їх утилізації	для яких визначено місця видалення відходів
Всього (усіх класів небезпеки) у тому числі:	260	260	260	228	32
1-го класу небезпеки	7	7	7	7	-
2-го класу небезпеки	27	27	27	27	-
3-го класу небезпеки	56	56	56	56	-
4-го класу небезпеки	170	170	170	138	32

Примітка: Інформація надана за даними декларацій про відходи, паспортів місць видалення відходів та реєстрових карт об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів.

Табл. 8.2 Наявність відходів на кінець 2023 року (за формою статзвітності № 1- відходи)

№ з/п	Показник	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
1	Суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана з утворенням відходів	од.	510	-
2	Наявність відходів, усього*	тис. т	234,955	-
	у тому числі:			
3	відходи I класу небезпеки	тис. т	0,010	-
4	відходи II класу небезпеки	тис. т	0,040	-
5	відходи III класу небезпеки	тис. т	0,084	-
6	відходи IV класу небезпеки	тис. т	234,821	-

Примітка: Інформація надана Головним управлінням статистики у Черкаській області.

* Наявність відходів на кінець року за формою статистичної звітності № 1-відходи.

Табл. 8.3 Показники утворення відходів у динаміці за 2021 –2023 роки

№ з/п	Показник	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	Обсяги утворення відходів:			
	Промислові (у т.ч. гірничопромислові) відходи за формою звітності № 1 - відходи, тис. т*	1213,339	1259,075	1463,245
	Відходи житлово-комунального господарства за формою звітності № 1- ТПВ, тис. м³**	1345	1444,342	1501,010
	Загальна кількість відходів, млн. т	1,4	1,5	1,685
2	Інтенсивність утворення відходів:			
	Загальна кількість відходів на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	11437	***	***
	Утворення небезпечних (токсичних) відходів I-III класів небезпеки на одиницю ВРП, кг/ 1 млн. грн.	6,0	***	***
	Утворення твердих побутових відходів на особу, м³/ на 1 чол.	1,1	1,3	****

Примітка:

* - Дані Головного управління статистики у Черкаській області.

** -Дані Департаменту будівництва Черкаської обласної державної адміністрації.

*** - Дані по валовому регіональному продукту (ВРП) за 2022-2023 роки перебувають в стадії оброблення Державної служби статистики України.

**** - Дані щодо чисельності зареєстрованих в області чоловік за 2023 рік в Головному управлінні статистики у Черкаській області відсутні.

Табл. 8.4 Основні показники поводження з відходами I-IV класів небезпеки (тис. т) (за формою статзвітності № 1- відходи)

№ з/п	Показники	2021 рік	2022 рік	2023 рік
1	2	4	5	6
1	Утворено	1301,4	1330,0	1525,3
2	Одержано від інших підприємств	273,7	224,2	429,3
3	Спалено	9,9	10,4	5,6
3.1	у т.ч. з метою отримання енергії	8,6	5,9	1,7
4	Використано (утилізовано)	835,9	791,1	902,6
5	Направлено в сховища організованого складування (поховання)	256,4	167,4	244,5
6	Передано іншим підприємствам	202,3	363,0	671,0
7	Втрати відходів внаслідок витікання, випаровування, пожеж, крадіжок*	-	-	-
8	Наявність на кінець року	506,837**	667,592	234,955

Примітки:

* - З 2020 року дана інформація не передбачена формою статзвітності.

** - Наявність відходів у тимчасовому зберіганні

Табл. 8.5 Утворення, використання (утилізація) та видалення промислових відходів I – IV класів небезпеки у 2023 році, т (за формою статзвітності № 1- відходи)

Назва відходів	Наявність на підприємствах на початок року, тонн	Утворилося на підприємствах за рік, тонн	Використано (відновлено) за рік, тонн	Спалено, тонн	Видалено у спеціально відведені місця, тонн	Наявність на підприємствах на кінець року
1	2	3	4	5	6	7
Відходи I класу небезпеки, в т.ч. за окремими видами	15,799	106,350	0	0	0,500	9,769
Батареї свинцеві зіпсовані або відпрацьовані	7,104	44,811	0	0	0	6,414
Лампи люмінесцентні та відходи, які містять ртуть, інші зіпсовані або відпрацьовані	2,053	7,431	0	0	0	0,972
Матеріали пакувальні пластмасові зіпсовані, відпрацьовані чи забруднені	2,846	20,849	0	0	0,500	0,815
Інші відходи	3,796	33,259	0	0	0	1,568
Відходи II класу небезпеки, в т.ч. за окремими видами	30,224	224,204	0	0	0	40,062
Масла та мастила моторні, трансмісійні інші зіпсовані або відпрацьовані	23,651	192,755	0	0	0	37,224
Залишки очищення резервуарів для зберігання, що містять нафтопродукти	0,092	0,256	0	0	0	0,01
Інші відходи	6,481	28,365	0	0	0	2,828
Відходи III класу небезпеки, в т.ч. за окремими видами	332,361	621,380	0	0	0,15	84,516
Рідини, які містять нафтопродукти	2,49	34,7	0	0	0	18,490
Матеріали пакувальні пластмасові зіпсовані, відпрацьовані чи забруднені	1,779	116,609	0	0	0	2,752
Матеріали пакувальні змішані, у т.ч. дев'яні та металеві, зіпсовані, відпрацьовані чи забруднені	1,585	31,728	0	0	0	0,54
Матеріали фільтрувальні зіпсовані, відпрацьовані чи забруднені	4,371	10,901	0	0	0	1,778
Матеріали обтиральні зіпсовані, відпрацьовані чи забруднені	1,455	9,655	0	0	0,15	0,852

Каталізатори інші відпрацьовані	309,194	51,778	0	0	0	51,778
Тара аптекарська зіпсована або відпрацьована	1,693	14,127	0	0	0	0,955
Прилади медичного призначення інші (у т. ч. шприці, термометри,, набори для діагностичних аналізів, медичні інструменти тощо), що не відповідають установленим вимогам, відповідним чином не марковані, зіпсовані або використані	1,552	70,804	0	0	0	0,841
Фарби, емалі, лаки, чорнила, речовини для склеювання зіпсовані або відпрацьовані, їх залишки, що не можуть бути використаними за призначенням	0	13,727	0	0	0	0
Голки медичні зіпсовані або використані	0,094	5,248	0	0	0	0,097
Інші відходи	8,148	262,103	0	0	0	6,433
Відходи IV класу небезпеки, в т. ч. за окремими видами	667214,049	1462293,387	902561,009	5625,689	244540,945	234821,113
Відходи тканин рослинного походження	3480,205	1725,187	3602,975	0	246,30	0
Екскременти, сечовина та гній (включно струхлявіле сіно та солома) від худоби	179359,714	740034,414	685666,337	0	34801,740	156735,889
Послід птишиний	11986,44	280532,480	9747,320	0	0	1986,120
Залишки зернові від очищення зерна	141,505	6785,818	3656,610	0	169,710	11,0
Відходи деревини кускові	38,19	1872,740	0	870,164	0	23,506
Тирса деревинна	64,676	2387,916	8,750	2554,697	0	520,157
Брухт металевий	284,598	11,336	0	0	0	4,736
Шлак паливний	0	74183,110	188,092	0	0	0
Пил зольний вугільний	0	19455,285	0	0	10260,285	0
Шини, зіпсовані перед початком експлуатації, відпрацьовані, пошкоджені чи забруднені під час експлуатації	229,17	334,428	3,180	0	9,706	98,657
Тара пластикова дрібна використана	271,582	46,858	2060,004	0	0	257,753
Шлам, від очищення вод стічних комунальних (міських)	367414,859	3742,66	0	0	0	2637,670
Брухт чорних металів дрібний інший	3539,15	3644,470	0,850	0	83,733	507,790
Брухт кольорових металів дрібний інший	55,407	131,090	0,117	0	0	40,537
Інші відходи	100348,553	327405,595	197626,774	2200,828	198969,471	71997,298
Всього	667592,433	1463245,321	902561,009	5625,689	244541,595	234955,460

Примітка: Інформація надана Головним управлінням статистики у Черкаській області

Табл. 8.6 Динаміка використання (утилізації) промислових відходів

№ з/п	Показник	2021 рік	2022 рік	2023
1	Обсяги утворення відходів, т	1213339,9	1259075,482	1463245,321
2	Обсяги використання (утилізації) відходів, т	835896,03	791071,494	902561,009
3	Рівень використання, %	69	63	62

Примітка: Інформація надана Головним управлінням статистики у Черкаській області

Табл. 8.7 Перелік суб'єктів господарювання, що здійснюють оброблення відходів в Черкаській області

№ з/п	Назва підприємства. Адреса/ Назва виробництва	Спеціалізація (види відходів, що обробляються)	Утилізовано (оброблено) відходів за звітний (2023) рік, тонн
1	ПрАТ „МИРОНІВСЬКА ПТАХОФАБРИКА“, Черкаський р-н, с. Степанці, вул. Слобода, 25	Відходи тваринного походження	97358,738
2	ПрАТ „ЧЕРКАСИВТОРРЕСУРСИ“, м. Черкаси, вул. Гоголя, 421	Поліетилен високого тиску, ПЕТФ – пляшки	3074,085
3	ТОВ „ОЛЕСТАС ЕКО“, м. Черкаси, бул. Шевченка, 190	Відпрацьовані люмінесцентні лампи, медичне обладнання, відпрацьовані акумуляторні батареї, біологічні відходи, матеріали фільтрувальні, пакувальні, моторного мастила, промаслене ганчіря	800,58
4	ПрАТ „Ватутінський комбінат вогнетривів“, м. Ватутіне, вул. Індустріальна, 11	Лузга соняшника	3629,63
5	Тальнівська філія ДП „УКРВЕТСАНЗАВОД“, м. Тальне, вул. Чумацька, 59	Відходи тваринного походження	2056,393
6	ТОВ „ЯСЕНСВІТ“, Київська обл., с. Ромашки, вул. Покровська, 22А (фактичне місцезнаходження: Уманський р-н, с. Нагірна, вул. Польова, 1)	Падіж птиці, папір обгортковий забруднений	11,8
7	ТОВ „Ергопак“, Київська обл. м. Боярка, вул. Соборності, 36, (фактичне місцезнаходження: м. Канів, вул. Енергетиків, 191)	Відходи полімерні синтетичні зіпсовані	2509,0
8	ТОВ „КОРСУНЬ ЕКО ЕНЕРГО“, Звенигородський р-н, с. Селище, вул. Заводська, 3 (фактична адреса: Звенигородський р-н, адміністративні межі Селищенської сільської ради)	Жом, меляса некондиційна, сировина кукурудзяна зіпсована, забруднена або неідентифікована, її залишки, які не можуть бути використані за призначенням	185901,785
9	ТОВ „СИРОРОБ“, м. Черкаси, вул. Небесної Сотні, буд. 33, корп. 2, кім. 31 (фактична адреса: Звенигородський р-н, с. Мокра Калигірка, пров. Жовтневий, 4)	Маслянка, сироватка	31676,0
	Всього		327018

Примітка: Інформація надана суб'єктами господарювання області.

**Табл. 8.8 Інформація про кількість сміттєзвалищ (полігонів)
станом на 31.12.2023**

<i>№ з/п</i>	<i>Назва одиниці адміністративно-територіального устрою регіону</i>	<i>Кількість</i>	<i>Площі під твердими побутовими відходами, га</i>	<i>Зміни площі (+/-) у відношенні до попереднього року</i>
1	2	3	4	5
	Сміттєзвалища			
1.	сmt. Вільшана	1	0,4	-
2.	сmt. Цвіткове	1	0,8	-
3.	с. Буда Орловецька	1	0,25	-
4.	с. Валява	1	0,3569	-
5.	с. Вербівка	1	1	-
6.	с. Воронівка	1	1,5	-
7.	с. В'язівок	2	2	-
8.	с. Дирдин	1	2,7	-
9.	с. Журавка	1	1,2	-
10.	с. Зелена Діброва	1	0,6	-
11.	с. Калинівка	1	0,2	-
12.	с. Ксаверово	1	0,3	-
13.	с. Мліїв	1	1,2	-
14.	с. Орловець	1	1,5	-
15.	с. Петрики	1	1,03	-
16.	с. Петропавлівка	1	0,4	-
17.	с. Старосілля	1	0,8	-
18.	с. Товста	1	0,5	-
19.	с. Хлистунівка	1	2,96	-
20.	с. Безбородьки	1	0,6	-
21.	с. Безпальче	1	0,5674	-
22.	с. Бирлівка	1	2,28	-
23.	с. Білоусівка	1	2,9	-
24.	с. Бойківщина	1	2,94	-
25.	с. Великий Хутір	1	1,1943	-
26.	с. Вершина Згарська	1	1	-
27.	с. Демки	1	1,01	-
28.	с. Драбово – Барятинське	1	0,5	-
29.	с. Жорнокльови	1	0,43	-
30.	с. Золотоноша	1	1,5	-
31.	с. Кантакузівка	1	1,69	-
32.	с. Ковалівка	1	0,2	-
33.	с. Коломиці	1	0,4	-
34.	с. Кононівка	1	0,3	-
35.	с. Криштопівка	1	1,3	-
36.	с. Левченки	1	1,8	-
37.	с. Богданівка (Ленінське)	1	2	-
38.	с. Мехедівка	1	1	-
39.	с. Митлашівка	1	3,9	-
40.	с. Михайлівка	1	0,96	-
41.	с. Мойсівка	1	0,599	-
42.	с. Нехайки	1	3,8	-
43.	с. Остапівка	1	0,28	-
44.	с. Перервинці	1	1,7	-
45.	с. Погреби	1	0,89	-
46.	с. Рецюківщина	1	1	-

47.	с. Рождественське	1	0,5	-
48.	с. Свічківка	1	1,5	-
49.	сmt. Шрамківка	1	1	-
50.	с. Степанівка	1	1,5	-
51.	с. Яворівка	1	0,293	-
52.	с. Безпечна	1	0,7509	-
53.	с. Зелений Ріг	1	1	-
54.	с. Бузівка	1	1,5903	-
55.	с. Вороне	1	0,25	-
56.	с. Житники	1	1,5	-
57.	с. Конела	1	0,2	-
58.	с. Конельська Попівка	1	0,81	-
59.	с. Конельські Хутори	1	0,5	-
60.	с. Королівка	1	2	-
61.	с. Кривчунка	1	2,0981	-
62.	с. Лемищиха	1	0,71	-
63.	с. Нагірна	1	0,7283	-
64.	с. Нова Гребля	1	0,2	-
65.	с. Олександрівка	1	0,6706	-
66.	с. Острожани	1	0,1	-
67.	с. Охматів	1	1,6	-
68.	с. Павлівка	1	0,999	-
69.	с. Пугачівка	1	0,4	-
70.	с. Сабадаш	1	0,15	-
71.	с. Скибин	1	0,52	-
72.	с. Соколівка	1	0,5102	-
73.	с. Сорочотяга	1	1,9883	-
74.	с. Тинівка	1	2	-
75.	с. Тетерівка	1	0,17	-
76.	с. Хижня	1	0,2	-
77.	с. Червоний Кут	1	0,6	-
78.	с. Шуляки	1	0,3981	-
79.	с. Богачівка	1	0,28	-
80.	с. Боровикове	1	0,6388	-
81.	с. Будище	1	0,3	-
82.	с. Вільховець	1	0,35	-
83.	с. Водяники	1	0,5	-
84.	с. Гусакове	1	0,2	-
85.	с. Княжа	1	0,3234	-
86.	с. Кобиляки	1	0,4	-
87.	с. Козацьке	1	0,56	-
88.	с. Мизинівка	1	1	-
89.	с. Моринці	1	1,5	-
90.	с. Неморож	1	0,5	-
91.	с. Озірна	1	1,2	-
92.	с. Пединівка	1	0,5	-
93.	с. Попівка	1	0,2	-
94.	с. Рижанівка	1	0,4	-
95.	с. Ризине	1	1,08	-
96.	с. Стецівка	1	0,4001	-
97.	с. Тарасівка	1	0,4	-
98.	с. Хлипнівка	1	1	-
99.	с. Чемериське	1	0,5	-

100.	с. Чижівка	1	1	-
101.	с. Шевченкове	1	1,2	-
102.	с. Юрківка	1	1,5	-
	<i>Золотоніський район</i>			
103.	с. Драбівці	1	1,2534	-
104.	с. Богуславець	1	0,9814	-
105.	с. Броварки	1	0,5	-
106.	с. Бубнівська Слобідка	1	0,5253	-
107.	с. Зорівка	1	1	-
108.	с. Крупське	1	0,7	-
109.	с. Благодатне (Чапаєвка)	1	6,6	-
110.	с. Калениківка	1	0,3	-
111.	с. Коробівка	1	2,2	-
112.	с. Софіївка	1	0,6	-
113.	с. Лукашівка	1	1	-
114.	с. Кривоносівка	1	1,2	-
115.	с. Кропивна	1	1	-
116.	с. Шабельники	1	0,5	-
117.	с. Піщане	1	2	-
118.	с. Богдани	1	0,5	-
119.	с. Скориківка	1	0,9362	-
120.	с. Синьооківка	1	0,5	-
121.	с. Гельмязів	1	7	-
122.	с. Коврай Другий	1	0,6775	-
123.	с. Гладківщина	1	0,6	-
124.	с. Деньги	1	0,6019	-
125.	с. Хвильово-Сорочин	1	0,9962	-
126.	с. Мицалівка	1	0,5	-
127.	с. Антипівка	1	2	-
128.	с. Привітне	1	0,7	-
129.	с. Коврай	1	1,4	-
130.	с. Вознесенське	1	3,1369	-
131.	с. Домантове	1	0,5	-
132.	с. Плешкани	1	0,4998	-
133.	с. Підставки	1	0,5	-
134.	с. Дмитрівська	1	1,8595	-
135.	с. Подільське	1	0,5	-
136.	с. Баландино	1	0,012	-
137.	с. Вербівка	1	0,33	-
138.	с. Грушківка	1	0,25	-
139.	с. Жаботино	1	0,5	-
140.	с. Катеринівка	1	0,1	-
141.	с. Коханівка	1	0,1	-
142.	с. Лубенці	1	0,2	-
143.	с. Лузанівка	1	0,6	-
144.	с. Михайлівка	1	1,4	-
145.	с. Радиванівка	1	0,3	-
146.	с. Райгород	1	0,5	-
147.	с. Ярове	1	0,5	-
148.	с. Ребедайлівка	1	0,3	-
149.	с. Ревівка	1	0,5	-
150.	с. Телепине	1	0,3	-
151.	с. Тимошівка	1	0,6	-

152.	с. Юрчиха	1	0,2	-
	<i>Канівський район</i>			
153.	с. Копіювата	1	1	-
154.	с. Мартинівка	1	1	-
155.	с. Хмільна	1	1,5	-
156.	с. Мельники	1	0,3569	-
	<i>Катеринопільський район</i>			
157.	смт. Єрки	1	1,299	-
158.	с. Бродецьке	1	0,5	-
159.	с. Вербо́вець	1	2	-
160.	с. Вікнине	1	0,4982	-
161.	с. Гончариха	1	0,3089	-
162.	с. Гуляйполе	1	0,15	-
163.	с. Єлизаветка	1	0,93	-
164.	с. Кайтанівка	1	1,299	-
165.	с. Киселівка	1	3	-
166.	с. Лисяча Балка	1	0,6	-
167.	с. Новоселиця	1	0,1918	-
168.	с. Мокра Калигірка	1	2,8431	-
169.	с. Пальчик	1	1,9262	-
170.	с. Петраківка	1	1	-
171.	с. Гуляйполе	1	0,2028	-
172.	с. Розсоховатка	2	0,71	-
173.	с. Ступичне	1	1	-
174.	с.Су́ха Калигірка	1	0,4771	-
175.	с. Шостакове	1	0,35	-
176.	с. Ямпіль	1	0,9933	-
177.	с. Ярошівка	1	1,25	-
178.	с. Бровахи	1	0,4999	-
179.	с. Виграїв	1	0,4966	-
180.	с. Дацьки	1	0,4043	-
181.	с. Деренковець	1	0,696	-
182.	с. Драбівка	1	1	-
183.	с. Завадівка	1	1	-
184.	с. Заріччя	1	0,1387	-
185.	с. Квітки	1	0,48	-
186.	с. Киченці	1	0,99	-
187.	с. Кірове	1	0,6	-
188.	с.Комарівка	1	0,3183	-
189.	с. Кошмак	1	0,75	-
190.	с. Моринці	1	0,45	-
191.	с. Нетеребка	1	1	-
192.	с. Пішки	1	0,6	-
193.	с. Сахнівка	1	0,6573	-
194.	с. Селище	1	0,8375	-
195.	с. Сидорівка	1	0,2275	-
196.	с. Сотники	1	0,1481	-
197.	с. Сухини	1	1,1	-
198.	смт. Стеблів	1	0,8478	-
199.	с. Черепин	1	0,59	-
200.	с. Шендерівка	1	0,5457	-
	<i>Лисянський район</i>			
201.	с. Босівка	1	1	-

202.	с. Боярка	1	1	-
203.	с. Будище	1	0,3	-
204.	с. Виноград	1	1	-
205.	с. Бужанка	1	0,3	-
206.	с. Вотилівка	1	1,1	-
207.	с. Дашуківка	1	1	-
208.	с. Дібрівка	1	0,3	-
209.	с. Жаб'янка	1	0,3	-
210.	с. Журжинці	1	1,5	-
211.	с. Кам'яний Брід	1	0,1	-
212.	с. Мар'янівка	1	0,4	-
213.	с. Петрівка-Попівка	1	1	-
214.	с. Писарівка	1	2	-
215.	с. Погибляк	1	1,2	-
216.	с. Почапинці	1	1	-
217.	с. Ріпки	1	1	-
218.	с. Семенівка	1	0,6	-
219.	с. Смільченці	1	0,4	-
220.	с. Рубаний Мост	1	0,7	-
221.	с. Тихонівка	1	0,1	-
222.	с. Федюківка	1	1	-
223.	с. Хижинці	1	0,3	-
224.	с. Чаплинка	1	1,1	-
225.	с. Шубині Стави	1	2	-
226.	с. Шестиричці	1	0,3	-
227.	с. Яблунівка	1	0,5	-
228.	с. Бачкурине	1	1	-
229.	с. Владиславчик	1	1	-
230.	с. Дібрівка	1	0,4	-
231.	с. Зарубинці	1	0,1	-
232.	с. Івахни	1	0,5	-
233.	с. Тарнава	1	0,6	-
234.	с. Степівка	1	0,3	-
235.	с. Долинка	1	0,5	-
236.	с. Жовтневе	1	0,7	-
237.	с. Зюбриха	1	0,5	-
238.	с. Княжа Криниця	1	0,22	-
239.	с. Княжики	1	0,17	-
240.	с. Копіювата	1	1	-
241.	с. Коритня	1	1	-
242.	с. Леськово	1	0,5	-
243.	с. Лукашівка	1	0,2661	-
244.	с. Петрівка	1	0,7	-
245.	с. Половинчик	1	0,3	-
246.	с. Попудня	1	1,31	-
247.	с. Сарни	1	0,6	-
248.	с. Сатанівка	1	0,6	-
249.	с. Теолин	1	1	-
250.	с. Терлиця	1	1	-
251.	с. Халаїдове	1	0,24	-
252.	с. Чапаївка	1	1	-
253.	с. Шабастівка	1	2	-
254.	с. Шарнопіль	1	0,65	-

255.	смт. Цибулів	1	1,39	-
256.	с. Багва	1	0,7	-
257.	с. Березівка	1	0,4	-
258.	с. Вікторівка	1	0,2	-
259.	с. Дзензелівка	1	0,3408	-
260.	с. Добра	1	1	-
261.	с. Крачківка	1	0,5	-
262.	с. Іваньки	1	2	-
263.	с. Кривець	1	0,4	-
264.	с. Кищенці	1	1	-
265.	с. Буки	1	2	-
266.	с. Кислин	1	0,1	-
267.	с. Кути	1	0,2	-
268.	с. Молодецьке	1	0,5	-
269.	с. Нестерівка	1	1,5	-
270.	с. Попівка	1	0,59	-
271.	с. Поташ	1	дані відсутні	-
272.	с. Роги	1	1,2	-
273.	с. Чорна Кам'янка	1	0,8	-
274.	с. Подібна	1	0,8	-
275.	с. Паланочка	1	0,3	-
276.	с. Русалівка	1	1	-
277.	с. Харківка	1	0,99	-
278.	с. Балаклея	1	0,4966	-
279.	с. Березняки	1	0,5	-
280.	с. Велика Яблунівка	1	1,5	-
281.	с. Голов'ятине	1	0,501	-
282.	с. Ковалиха	1	1	-
283.	с. Костянтинівка	1	0,1764	-
284.	с. Будки	1	0,2871	-
285.	с. Куцівка	1	0,3	-
286.	с. Макіївка	1	0,5013	-
287.	с. Мала Смілянка	1	0,5	-
288.	с. Миколаївка	1	0,5	-
289.	с. Мале Старосілля	1	0,6	-
290.	с. Мельниківка	1	0,5	-
291.	с. Носачів	1	0,4048	-
292.	с. Пастирське	1	0,0964	-
293.	с. Плескачівка	1	0,5	-
294.	с. Попівка	1	0,15	-
295.	с. Ротмістрівка	1	0,4351	-
296.	с. Самгородок	1	0,5	-
297.	с. Санжариха	1	0,7	-
298.	с. Сердюківка	1	0,2	-
299.	с. Сунки	1	0,5	-
300.	с. Ташлик	1	0,5	-
301.	с. Тернівка	1	0,2	-
302.	с. Білашки	1	0,755	-
303.	с. Веселий Кут	1	0,2	-
304.	с. Вишнопіль	1	0,8	-
305.	с. Гордашівка	2	0,6	-
306.	с. Заліське	1	1,1	-
307.	с. Зеленьків	1	1,1	-

308.	с-ще Здобуток	1	1	-
309.	с. Глибочок	1	1,1	-
310.	с. Гуляйка	1	0,6	-
311.	с. Кобринова Гребля	1	0,5	-
312.	с. Колодисте	1	0,4	-
313.	с. Корсунка	1	0,15	-
314.	с. Криві Коліна	1	0,7035	-
315.	с. Лащова	1	0,3	-
316.	с. Лісове	1	0,7	-
317.	с. Легедзино	2	0,5017	-
318.	с. Лоташево	1	0,4	-
319.	с. Майданецьке	1	1	-
320.	с. Мошурів	1	0,3	-
321.	с. Онопріївка	1	1	-
322.	с. Павлівка Перша	1	0,2	-
323.	с. Папужинці	1	0,25	-
324.	с. Поташ	1	0,4	-
325.	с. Романівка	1	0,6011	-
326.	с. Соколівочка	1	0,8005	-
327.	с. Шаулиха	1	0,5	-
328.	с. Тальянки	1	0,8	-
329.	смт. Бабанка	1	1,5	-
330.	с. Затишок	1	0,3	-
331.	с. Ладижинка	1	1	-
332.	с. Гродзево	1	0,2	-
333.	с. Родниківка	1	4,5	-
334.	с. Гереженівка	1	1,2	-
335.	с. Пугачівка	1	0,6	-
336.	с. Рижавка	1	0,2	-
337.	с. Максимівка	1	0,9	-
338.	с. Іванівка	1	0,3	-
339.	с. Паланка	1	0,2	-
340.	с. Аполянка	1	0,6	-
341.	с. Громи	1	0,5	-
342.	с. Ропотуха	1	0,4	-
343.	с. Томашівка	1	2,7	-
344.	с. Юрківка	1	1,2	-
345.	с. Ліщинівка	1	1,1	-
346.	с. Ботвинівка	1	0,8	-
347.	с. Велика Севастьянівка	1	2,6	-
348.	с. Зоряне	1	0,5	-
349.	с. Івангород	1	1	-
350.	с. Кузьмина Гребля	1	1,36	-
351.	с. Орадівка	1	1	-
352.	с. Пеніжкове	1	1,2	-
353.	с. Розсішки	1	1,2	-
354.	с. Вербувата	1	0,5	-
355.	с. Заячківка	1	0,9	-
356.	с. Мала Севастьянівка	1	0,8	-
357.	с. Талалаївка	1	0,5	-
358.	с. Осітна	1	0,5	-
359.	с. Синиця	1	1,4	-
360.	с. Углуватка	1	0,7	-

361.	с. Шукайвода	1	0,5	-
362.	с. Сичівка	1	0,5	-
363.	с. Христинівка	1	0,8	-
364.	с. Ягубець	1	0,5	-
365.	смт. Верхнячка	1	2,5	-
366.	с. Шельпахівка	1	1,5	-
367.	с.Байбузи	1	2,77	-
368.	с. Білозір'я	1	2	-
369.	с. Вергуни	1	0,8	-
370.	с. Думанці	1	0,5	-
371.	с. Софіївка	1	0,8	-
372.	с. Степанки	1	5	-
373.	с. Червона Слобода	1	1,6576	-
374.	с. Чорнявка	1	0,3	-
375.	с. Яснозіря	1	1	-
376.	с-ще Ірдинь	1	1	-
377.	с. Боровиця	1	1	-
378.	с. Головківка	1	0,8	-
379.	с. Галаганівка	1	0,3	-
380.	с. Зам'ятниця	1	0,5	-
381.	с. Матвіївка	1	0,2	-
382.	с. Медведівка	1	2	-
383.	с. Мельники	1	0,2	-
384.	с. Новоселиця	1	2	-
385.	с. Рацеве	1	1,5	-
386.	с. Суботів	1	0,3	-
387.	с. Стецівка	1	0,5001	-
388.	с. Тіньки	1	0,5	-
389.	с. Трушівці	1	0,3	-
390.	с. Худоліївка	1	0,8	-
391.	с. Топилівка	1	0,5	-
392.	с. Богодухівка	1	1,5	-
393.	с. Головатівка	1	1,8	-
394.	с. Васютинці	1	0,1	-
395.	с. Вереміївка	1	0,5	-
396.	с. Веселий Хутір	1	0,48	-
397.	смт. Велика Бурімка	1	0,5	-
398.	с. Великі Канівці	1	0,2	-
399.	с. Жовнине	1	0,3	-
400.	с. Іркліїв	1	0,4	-
401.	с. Комінтерн	1	0,9999	-
402.	с. Красенівка	1	1	-
403.	с. Крутьки	1	0,4	-
404.	с. Чехівка	1	0,0988	-
405.	с. Кліщинці	1	0,6	-
406.	с. Ленінське	1	0,9999	-
407.	с. Лихоліти	1	0,5076	-
408.	с. Лукашівка	1	0,75	-
409.	с. Ляцівка	1	0,5	-
410.	с. Мала Бурімка	1	0,7	-
411.	с. Москаленки	1	0,5	-
412.	с. Мельники	1	1,5	-
413.	с. Нове Життя	1	1,6	-

414.	с. Тарасівка	1	0,9	
415.	с. Новоукраїнка	1	0,5	-
416.	с. Придніпровське	1	0,15	-
417.	с. Коврай	1	0,1	
418.	с. Ревбинці	1	0,8	-
419.	с. Першотравневе	1	0,1	-
420.	с. Старий Коврай	1	0,31	-
421.	с. Мирне	1	0,2	-
422.	с. Тимченки	1	0,6	-
423.	с. Франківка	1	0,3	-
424.	с. Бакаєве	1	0,3	
425.	с. Хрестителево	1	2	-
426.	с. Мар'янівка	1	0,8	-
427.	с. Кримки	1	0,2	-
428.	с. Васильків	1	0,5	-
429.	с. Капустине	1	0,3	-
430.	с. Іскрене	1	0,5	-
431.	с. Лозуватка	1	0,5	-
432.	с. Водяне	1	0,5	-
433.	с. Матусів	1	0,9	-
434.	с. Станіславчик	1	0,5	-
435.	с. Ярославка	1	0,5	-
436.	с. Журавка	1	0,5	-
437.	с. Сигнаївка	1	0,75	-
438.	с. Сердегівка	1	0,2	-
439.	с. Терешки	1	0,2	-
440.	с. Лип'янка	1	0,5	-
441.	с. Лебедин	1	0,5	-
442.	с. Антонівка	1	0,1	-
443.	с. Бурти	1	0,3	-
444.	с. Веселий Кут	1	0,8	-
445.	с. Нечасєве	1	0,4	-
446.	с. Надточайівка	1	0,9	-
447.	с. Скотарєве	1	0,4	-
448.	с. Топильна	1	1,8	
449.	с. Маслове	1	0,2	-
450.	с. Кавунівка	1	0,1	-
451.	с. Соболівка	1	0,64	-
452.	с. Товмач	1	0,9	-
	Усього	456	378,3821	-
	Полігони			
1.	м. Городище	1	6,55	-
2.	смт. Драбів	1	11,71	-
3.	м. Жашків у с. Тихий Хутір	1	2,31	-
4.	м. Звенигородка, м. Ватутіне	2	6,0535	-
5.	м. Золотоноша	1	7,9 – фактично (46,8- відведено землі згідно державних актів)	-
6.	м. Кам'янка у с. Косарі	1	1,7968	-
7.	м. Канів у с. Бобриця	1	9,5927	-
8.	м. Корсунь-Шевченківський	1	2,0933	-
9.	смт. Катеринопіль	1	4,21	-

10.	сmt. Лисянка	1	3,5	-
11.	сmt. Маньківка	1	5,3	-
12.	м. Монастирище у с. Аврамівка	1	3,841	-
13.	м. Сміла у с. Залевки	1	4,47	-
14.	м. Христинівка	1	5	-
15.	м. Чигирин у с. Тарасово-Григорівка	1	5	-
16.	м. Тальне у с. Глибочок та с. Соколівочка	1	2,9994	-
17.	м. Умань у с. Собківка	1	29,625	-
18.	сmt. Чорнобай	1	3,0906	-
19.	м. Шпола	1	2,9	-
20.	м. Черкаси у с. Руська Поляна	1	6,02	-
	Усього	21	123,9623	-
	Всього по області	477	502,3444	-
	Заводи по переробці твердих побутових відходів	-	-	-

Примітка: За даними проведеної у 2016 році обласної інвентаризації місць видалення твердих побутових відходів. Інформація надана районними державними адміністраціями, виконавчими комітетами міст обласного підпорядкування. Також, використано дані обласного реєстру місць видалення відходів та Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області.

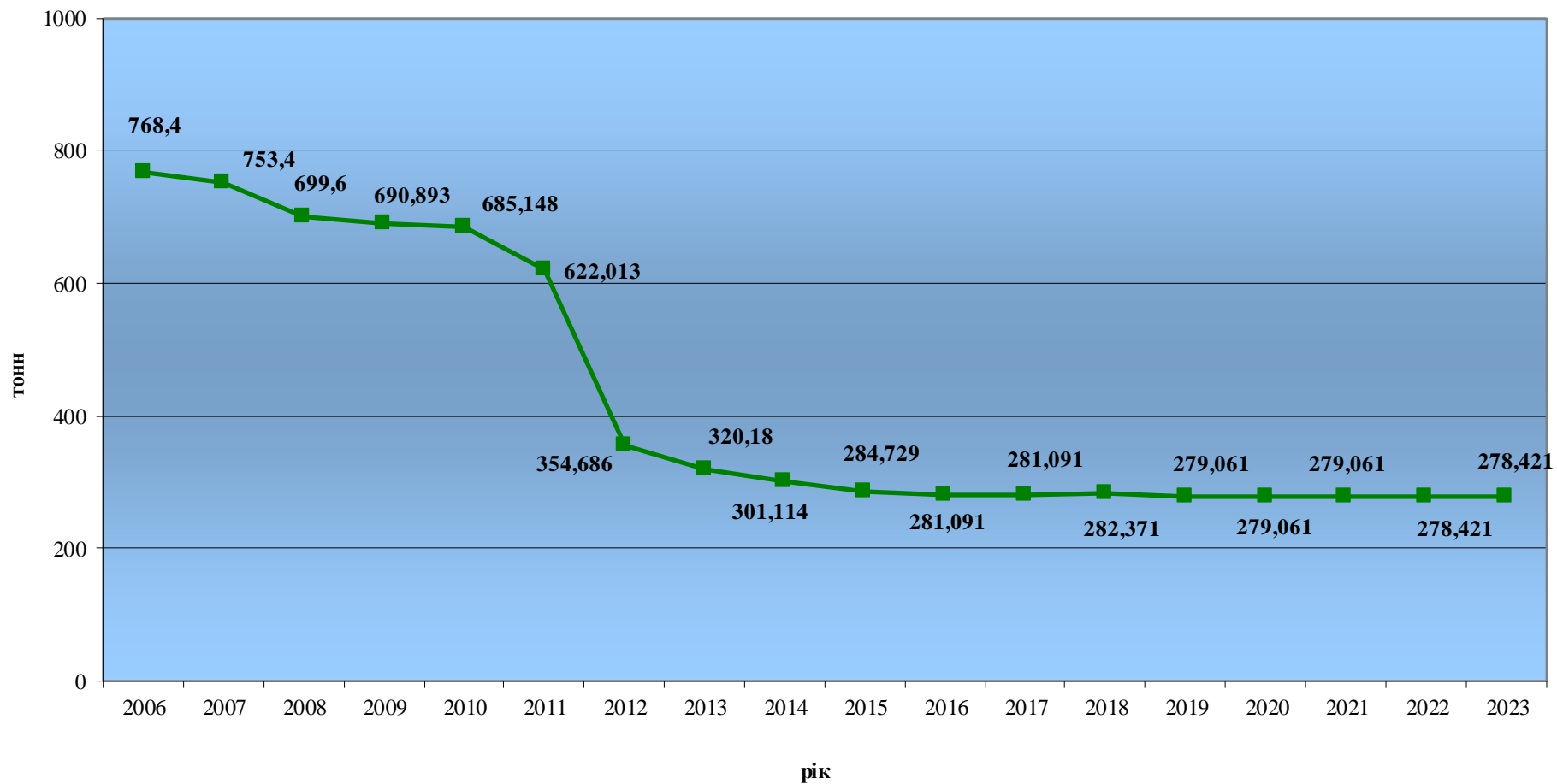
Табл. 8.9 Інформація щодо місць та обсягів зберігання непридатних пестицидів в області станом на 31.12.2023

№ з/п	Місця зберігання	Кількість накопичених відходів пестицидів, тонн
1	с. Бирлівка Шрамківської ТГ Золотоніського району	5
2	с. Остапівка Шрамківської ТГ Золотоніського району	10
3	с. Охматів Баштєчківської ТГ Уманського району	2,25
4	с. Неморож Звенигородської ТГ Звенигородського району	0,7
5	СТОВ „Неморож“, с. Неморож Звенигородського району	0,24
6	с. Гусакове Звенигородської ТГ Звенигородського району	2,4
7	СТОВ „Гусакове“, с. Гусакове Звенигородського району	0,101
8	смт Єрки Єрківської ТГ Звенигородського району*	240
9	с. Княжа Криниця Монастирищенської ТГ Уманського району	8,812
10	с. Колодисте Тальнівської ТГ Звенигородського району	2,5
11	с. Заліське Тальнівської ТГ Звенигородського району	1,28
12	ТОВ „Агро Старт“, с. Леськи Черкаського району	0,438
13	с. Дубіївка Руськополянської ТГ Черкаського району	4,7
	Всього	278,421

Примітка: * Розміщено в спеціально створеному сховищі для довгострокового зберігання.

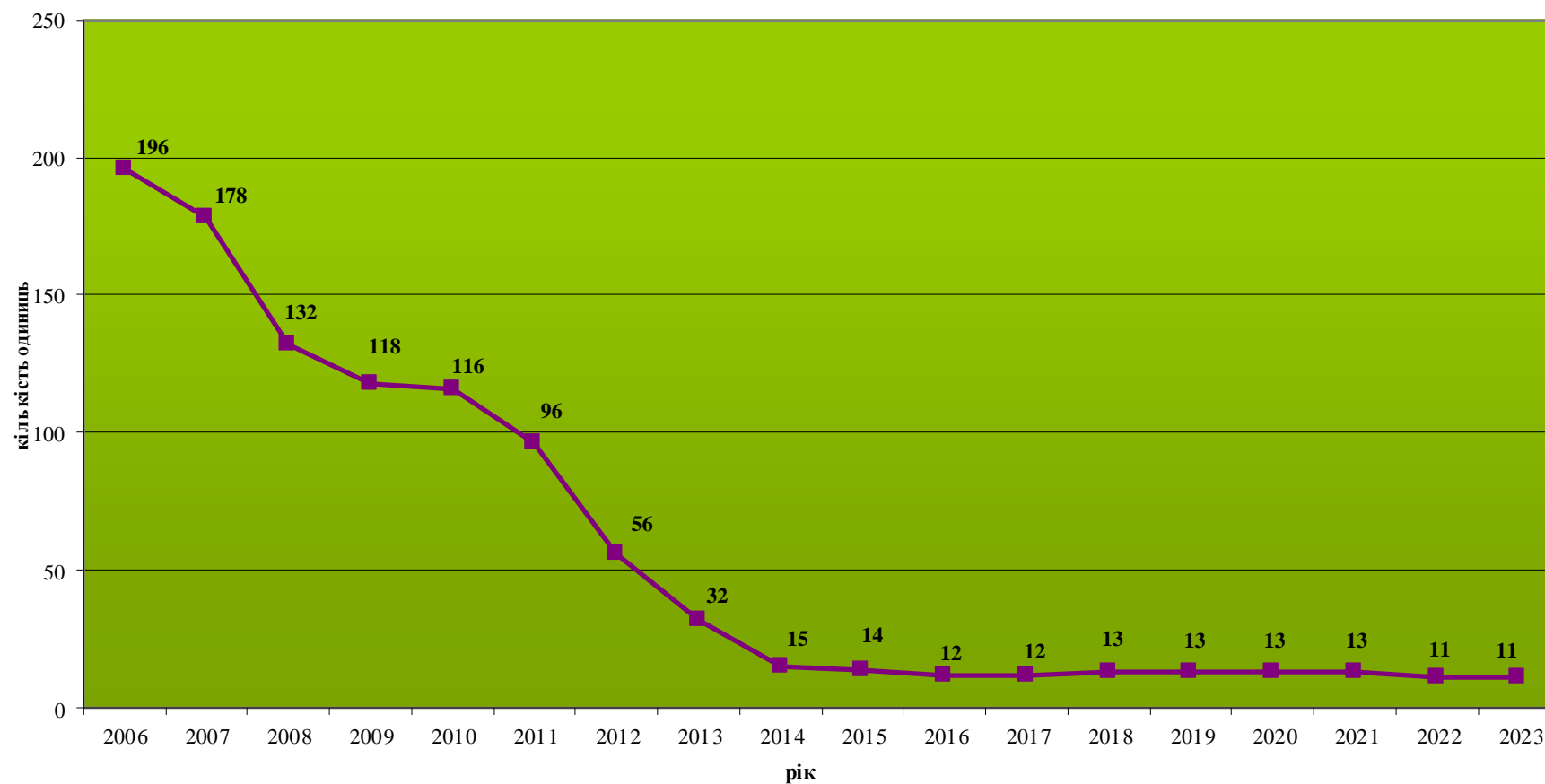
Графік 8.1

Динаміка зменшення обсягів невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в Черкаській області за 2006 - 2023 роки



Графік 8.2

Динаміка зменшення кількості складів для зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в Черкаській області за 2006 - 2023 роки



9. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

9.1 Екологічна безпека як складова національної безпеки

Однією з функцій держави, які визначають її внутрішню політику, є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території держави; охорона і раціональне використання природних ресурсів; збереження генофонду народу.

Основним Законом України, який визначає та закладає основи державної політики, у т. ч. у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, є Конституція України. Відповідно до вимог ст. 16 Конституції України, забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Поряд з людиною, її життям і здоров'ям, честю й гідністю, недоторканністю безпека проголошується і визначається найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України).

Зазначені положення Основного Закону становлять конституційну основу екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища.

Екологічна безпека – такий стан навколишнього середовища, при якому стає неможливим погіршення екологічного стану і виникнення небезпеки для здоров'я людей. Екологічна безпека – це компонент національної безпеки, що забезпечує захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних чи потенційних загроз, які створюються антропогенними чи природними чинниками відносно навколишнього середовища.

Закон України „Про національну безпеку України“ свідчить, що національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. Крім того, державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій.

Основоположні правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності

людини визначені Законом України „Про охорону навколишнього природного середовища“.

Загальні повноваження місцевих державних адміністрацій у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності визначені Законами України „Про охорону навколишнього природного середовища“ та „Про місцеві державні адміністрації“.

Правові вимоги щодо забезпечення екологічної безпеки різноманітні за своїм змістом, направленістю і містяться не тільки в екологічному законодавстві, але й в інших нормативно-правових актах держави.

Наприклад, у зменшенні проявів надзвичайних ситуацій, підвищенні рівня екологічної безпеки важливим є Закон України „Про об’єкти підвищеної небезпеки“, спрямований на захист життя і здоров’я людей та довкілля від шкідливого впливу аварій на цих об’єктах шляхом запобігання їх виникненню, обмеження (локалізації) розвитку і ліквідації наслідків.

Відповідно до ст. 1 Закону України „Про об’єкти підвищеної небезпеки“, джерело небезпеки – установки, сховища (резервуари, посудини), трубопроводи, машини, агрегати, технологічне устаткування (обладнання), споруди або комплекс споруд, розташовані в межах об’єкта підвищеної небезпеки на поверхні землі або під нею, в яких тимчасово або постійно використовується, переробляється, виготовляється, транспортується, зберігається одна або декілька небезпечних речовин чи категорій речовин або їх суміш.

В свою чергу, небезпечна речовина - речовина або суміш речовин, що має хімічні, токсичні, вибухові, окислювальні, горючі властивості, безпосередня чи опосередкована дія якої може призвести до загибелі, гострих чи хронічних захворювань або отруєння людей чи до забруднення навколишнього природного середовища

9.2 Об’єкти підвищеної небезпеки

Згідно вимог ст. 1 Закону України "Про об’єкти підвищеної небезпеки" об’єкт підвищеної небезпеки - єдиний майновий комплекс підприємства, що включає будь-які будівлі, виробництва (цехи, відділення, виробничі дільниці), окреме обладнання та джерела небезпеки, розташовані в межах території такого об’єкта, який за результатами ідентифікації об’єктів підвищеної небезпеки вважається об’єктом підвищеної небезпеки відповідного класу.

Серед них найбільш впливовими на навколишнє природне середовище є об’єкти хімічної промисловості, енергетики, склади пестицидів та агрохімікатів тощо.

Забезпечення екологічної безпеки на таких об’єктах вимагає технічного переоснащення виробництва з впровадженням новітніх ресурсо- та енергозберігаючих технологій, посилення нагляду за неухильним

виконанням вимог промислової безпеки, забезпечення комплексного перероблення, утилізації, вивезення та захоронення відходів виробництва.

Загалом слід зазначити, що згідно статистичних даних, найбільший потенційний вплив на стан навколишнього природного середовища області мають:

1. В напрямку забруднення атмосферного повітря: ПрАТ „Черкаське хімволокно“ ВП „Черкаська ТЕЦ“ (з валовим викидом – 28,989 тис. т); ПрАТ „Миронівська птахофабрика“ (з валовим викидом – 6,178 тис. т); ПрАТ „Азот“ (з валовим викидом – 6,018 тис. т).

2. В напрямку забруднення поверхневих водних об'єктів: КП „ВодГео“ м. Сміла (з обсягом скиду недостатньо-очищених стічних вод – 1,557 млн м³), КП „Міський водоканал“ м. Золотоноша (з обсягом скиду недостатньо-очищених стічних вод – 0,635 млн м³), Ватутінське КВП „Водоканал“ (з обсягом скиду недостатньо-очищених стічних вод – 0,477 млн м³).

3. У сфері поводження з відходами: ТОВ „Перспектива-8“ (з обсягом накопичених відходів – 736,5 тис. т); ПрАТ „Черкаське хімволокно“ (з обсягом накопичених відходів – 664,388 тис. т); ПрАТ „Азот“ (з обсягом накопичених відходів – 382,147 тис. т).

Також, на кінець 2023 року в області у 11 складах (у т.ч сховище) зберігалось 278,421 т відходів пестицидів і агрохімікатів, з них: 240,0 т невідомих пестицидів розміщено в смт Єрки Звенигородського району.

9.3 Радіаційна безпека

Радіаційна безпека персоналу, населення і оточуючого середовища вважається забезпеченою, якщо дотримуються основні принципи радіаційної безпеки (виправданості, оптимізації, не перевищення) і вимоги радіаційного захисту, встановлені діючими нормами радіаційної безпеки та санітарними правилами (Закон України „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку“ від 08.02.1995 № 39/95-ВР).

Принцип виправданості передбачає заборону всіх видів діяльності з використанням джерел радіоактивного випромінювання, за яких отримана для людини та суспільства користь не перевищує ризику можливої шкоди, яка може бути заподіяною випромінюванням. Цей принцип повинен застосовуватись на стадії прийняття рішення уповноваженими органами при проектуванні нових джерел випромінювання та об'єктів підвищеної радіаційної безпеки, видачі ліцензій та затвердженні нормативно-технічної документації на використання джерел випромінювання, а також при зміні умов їх експлуатації. В умовах радіаційної аварії принцип виправданості стосується не джерел випромінювання та умов опромінення, а захисних заходів, при цьому як величину користі слід оцінювати попереджену даними заходами дозу. Заходи ж, що направлені на відновлення контролю над джерелами випромінювання, мають проводитись в обов'язковому порядку.

Принцип оптимізації передбачає підтримання на максимально низькому рівні як індивідуальних (нижче лімітів, встановлених діючими нормами), так і колективних доз опромінення, з врахуванням соціальних та економічних факторів. В умовах радіаційної аварії, коли замість лімітів доз діють більш високі рівні втручання, принцип оптимізації має застосовуватись до захисних заходів з врахуванням попередженої дози опромінення і збитків, пов'язаних з втручанням.

Принцип не перевищення вимагає запобігання перевищення встановлених діючими нормами радіаційної безпеки індивідуальних лімітів доз та інших нормативів радіаційної безпеки. Даного принципу повинні дотримуватись всіма організаціями та особами, від яких залежить рівень опромінення людей.

Крім того, відповідно до розділу II Закону України „Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму „Єдиного вікна“ та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України“ функції по здійсненню екологічного та радіологічного контролю покладено на Державну прикордонну службу України.

На території області радіологічні спостереження, зокрема: заміри радіаційного природного фону; дослідження харчової продукції, ґрунтів, питної води і поверхневих вод на склад радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90 в межах повноважень проводять Управління ДСНС України у Черкаській області, Черкаський обласний центр з гідрометеорології, Державна установа „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб“, Черкаська філія Державної установи „Інститут охорони ґрунтів України“.

Впродовж 2023 року на об'єктах підвищеної небезпеки області надзвичайних ситуацій техногенного характеру не зафіксовано.

В свою чергу Управління екології та природних ресурсів обласної державної адміністрації з метою інформування громадян про стан довкілля в області, у т. ч. про радіаційний стан, щомісячно розміщує відповідну інформацію на веб-сайті Черкаської обласної державної адміністрації (<http://ck-oda.gov.ua/>).

Стан радіаційного забруднення території Черкаської області

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології потужність експозиційної дози гамма-випромінювання (ПЕД) щоденно визначалась у містах Жашків, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань, Чигирин Черкаси та селі Озірна Звенигородського району на території метеостанцій. Рівнів радіації, що перевищують 25 мкР/год на території станцій не виявлено.

Впродовж року щоденні значення ПЕД були в межах 10 – 16 мкР/год. Середньо - місячні значення ПЕД на метеостанціях впродовж року коливались в межах 12 - 14 мкР/год. *Контрольний рівень природного гамма-фону (ПЕД) – 25 мкР/год.*

Добові значення радіоактивних випадань на території м. Золотоноша за 2023 рік були в межах 0,6 – 3,5 Бк/м².

Сумарна бета активність атмосферних випадінь за місяць коливалась в межах 39,5 – 53,4 Бк/м².

Вміст цезію 137 у випадках знаходився в межах 0,2 – 0,3 Бк/м² за місяць. Стронцію 90 – в середньому 0,25 Бк/м² за квартал.

Річна сумарна бета-активність атмосферних випадінь склала 544,3 Бк/м², що не перевищує доаварійного рівня (584 Бк/м² – *середнє у колишньому СРСР доаварійне значення річної сумарної бета-активності атмосферних випадінь*).

Згідно інформації Черкаського обласного центру з гідрометеорології в Черкаській області відбір проб води на вміст радіонуклідів проводиться із Канівського водоймища на в/б Канівської ГЕС.

Оскільки на теперішній час головним шляхом надходження радіонуклідів до Дніпровських водосховищ залишаються води р. Прип'ять, то умови формування поверхневого стоку на території її водозбору, перш за все на території зони відчуження, мають вирішальний вплив на радіаційний стан всього Дніпровського каскаду водосховищ.

За наявною інформацією, в 2023 році перевищень встановлених критичних відміток, за яких відбувається затоплення високо забруднених ділянок заплави, не спостерігалось. Тому можна припустити, що ускладнень радіаційної ситуації на водних об'єктах не відбулося. Про це свідчать і результати спостережень на розташованих нижче за течією ділянках Дніпра –Київському та Канівському водосховищах

Результати спостережень за 2023 рік наведені нижче.

Роки спостереження	Об'ємна активність, Бк/м ³					
	цезій-137			стронцій – 90		
	мін.	макс.	сер.	мін.	макс.	сер.
2023	2,0	5,4	3,2	10,8	44,7	21,1
2022	1,0	5,2	2,8	7,4	17,0	11,4
2021	1,1	4,6	1,7	8,5	16,6	10,6

Об'ємна активність цезію-137 у воді Канівського водосховища в районі Канівської ГЕС коливалась у межах 2,0 до 5,4 (у 2022 році від 1,0 до 5,2) Бк/м³; об'ємна активність стронцію-90 – в межах 10,8 – 44,7 (у 2022 році від 7,4 до 17,0) Бк/м³.

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології вміст стронцію-90 та цезію-137 був набагато меншим за норматив, визначений Державними гігієнічними нормативами „Допустимі рівні вмісту радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90 у харчових продуктах та питній воді“, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я України від 03.05.2006 № 256 (ДР-2006 вміст зазначених радіонуклідів у питній воді складає 2000 Бк/м³).

Радіаційний стан води Канівського водосховища буде поліпшуватись у випадку відсутності небезпечних стихійних гідрометеорологічних явищ у басейнах річок Прип'яті та Дніпра.

Згідно інформації ДУ „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб“ радіаційний фон на території Черкаської області коливався в межах 11-14 мкЗв/год.

Поводження з радіоактивними відходами

Важливою умовою забезпечення безпеки використання джерел іонізованого випромінювання (ДІВ) є безпечне поведження з ними у кінці їх життєвого циклу, з метою уникнення ризику їх втрати та потрапляння до місць доступних для населення. Адже відпрацьовані ДІВ і після завершення строку служби за своїм призначенням залишаються радіаційно-небезпечними об'єктами, оскільки містять радіоактивний матеріал, який в разі розповсюдження чи ненавмисного використання може завдати значної шкоди для здоров'я людей. Відпрацьовані ДІВ переводяться в категорію радіоактивних відходів (РАВ) і подальше поведження з ними здійснюється відповідно до вимог безпеки при поводженні з РАВ.

Виконання робіт з переробки, кондиціонування, зберігання, перевезення РАВ та ліквідації радіаційних аварій на території України здійснює єдине Державне спеціалізоване підприємство „Об'єднання „Радон“.

Згідно вимог Закону України „Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку“ метою радіаційної безпеки при поводженні з радіоактивними відходами є захист людини і навколишнього природного середовища від неприпустимого радіаційного впливу у період, під час якого радіоактивні відходи являють собою потенційну загрозу.

Вимоги щодо поводження з радіоактивними відходами визначаються законодавством України.

9.4 Екологічна безпека на територіях, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України

За інформацією Державної екологічної інспекції Центрального округу станом на 01.01.2024 року розраховані збитки, завдані довкіллю Черкаської області внаслідок збройної агресії російської федерації на суму 145 мільярдів 601 мільйон 973 тисячі 433 гривні.

Шкода завдана земельним ресурсам

Шкода завдана землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану на суму 145 402 228,440 тис. грн.

Втрати надр

У 2023 році розрахунок шкоди завданої надрам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану Державною екологічною інспекцією Центрального округу не здійснювався.

Збитки, завдані водним ресурсам

У 2023 році розрахунок шкоди завданої водним ресурсам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану Державною екологічною інспекцією Центрального округу не здійснювався.

Шкода, завдана атмосферному повітрю

Шкода за забруднення атмосферного повітря внаслідок горіння нафти, нафтопродуктів та газу склала 199 179,250 тис. грн; за забруднення атмосферного повітря внаслідок лісових пожеж – 132,885 тис. грн; за забруднення атмосферного повітря внаслідок загорання інших об'єктів – 432,858 тис. грн.

Втрати лісового фонду

У 2023 році розрахунок шкоди завданої лісовому фонду внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану Державною екологічною інспекцією Центрального округу не здійснювався.

Збитки, завдані природно-заповідному фонду

У 2023 році розрахунок шкоди завданої об'єктам природно-заповідного фонду області внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану Державною екологічною інспекцією Центрального округу не здійснювався.

9.5 Державна політика та заходи з забезпечення екологічної безпеки

Державна екологічна політика – це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічну політику також можуть мати окремі підприємства чи організації.

На стратегічному рівні пріоритети державної екологічної політики визначені у Законі України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“.

В області відповідно до Положення про Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації, затвердженого розпорядженням Черкаської обласної державної адміністрації від 18.12.2015 № 650 (зі змінами), Управління здійснює реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища. Діяльність Управління описана в інших розділах доповіді про стан навколишнього природного середовища в Черкаській області за 2023 рік.

В області стратегічними документами в напрямку охорони довкілля є:

- Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021-2027 роки затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 11.09.2020 № 38-9/VII;

- Обласна програма охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки, затверджена рішенням обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII із змінами.

10. ПРОМИСЛОВІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ



10.1 Структура та обсяги промислового виробництва

Черкаська область входить до складу Центрального економічного району, ключова роль у господарстві якого відводиться сільському господарству, харчовій, хімічній промисловості, машинобудуванню (в основному транспортному та сільськогосподарському), легкій промисловості, а також будівельній індустрії.

Основним показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт (ВРП) - вартість товарів та послуг, виготовлених регіоном для кінцевого споживання. ВРП формується як сума валових доданих вартостей (ВДВ) за видами економічної діяльності.

Основу промисловості області становлять такі галузі: виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; виробництво хімічних речовин та хімічної продукції; постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря; виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів; машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування та інші галузі.

10.2 Вплив на навколишнє середовище

Інтесивне освоєння як біологічних, так і небіологічних ресурсів призвело до того, що значні території, які раніше займали природні екосистеми були трансформовані у антропогенні ландшафти. Наслідком тотального перетворення природних екосистем, в яких кожен вид відіграє свою екологічну роль, на антропогенне, є вимирання видів дикої флори і фауни.

Внаслідок втрати природних середовищ обсяги і якість екосистемних послуг для людського суспільства знизились до критичного рівня, за яким виникає загроза появи як непередбачуваних та цілком прогнозованих небезпечних явищ. Зокрема це: інвазії чужорідних видів, втрата родючості ґрунтів, падіння якості питної води, погіршення стану атмосферного повітря. радіоактивне забруднення, зростання ризику проявів патологічних станів включно із новими вірусними епідеміями та збільшення кількості серцево-судинних та онкологічних захворювань у населення, тощо.

Діяльність будь-яких підприємств пов'язана з виділенням забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водоспоживанням та водовідведенням, утворенням відходів.

За даними Головного управління статистики у Черкаській області у 2023 році обсяг викидів від підприємств переробної промисловості склав 15,5 тис. т (25,0 % від стаціонарних джерел викидів області).

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області у 2023 році для потреб добувної та переробної промисловості забрано з поверхневих та підземних джерел 23,405 млн м³, використано 24,41 млн м³ води, обсяг скиду стічних вод склав 30,628 млн м³.

Гірничодобувна промисловість

При видобутку корисних копалин відкритим способом геологічне середовище порушується виїмками гірських порід – кар'єрами, площа і глибина яких може досягати великих розмірів. Тому є потреба у здійсненні рекультивації земель на місці відпрацьованих відкритим способом родовищ корисних копалин.

Основними причинами негативного впливу на навколишнє природне середовище при проведенні гірничодобувних робіт є засмічення території побутовими та виробничими відходами, не здійснення повного збору відходів буріння по кожному виду окремо. Також, не завжди оснащуються транспортні засоби гумовими гусеницями та пневмокартами, які завдають значно меншої шкоди ґрунтово-рослинному покриву, не проводяться заходи з рекультивації земель.

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області у 2023 році для потреб гірничо-добувної промисловості забрано з поверхневих та підземних джерел забрано 1,279 млн м³ води, використано 0,088 млн м³ води, скинуто 1,164 млн м³ стічних вод.

Металургійна промисловість

Металургійна промисловість — сукупність підприємств і організацій гірничо-металургійного комплексу, який об'єднує підприємства чорної і кольорової металургії, а також гірничо-збагачувальні комбінати, феросплавні заводи, збагачувальні фабрики, коксохімічні заводи і підприємства, які виготовляють вироби з металу.

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області у 2023 році підприємствами з виробництва готових металевих виробів, крім машин і устаткування, з поверхневих та підземних джерел забрано 0,030 млн м³ води, використано 0,036 млн м³ води.

Хімічна та нафтохімічна промисловість

Хімічна промисловість — це галузь промисловості, до якої належить продукція мінеральних добрив, пластмас і хімічних композитів, штучного і синтетичного волокна й текстилю, органічних і неорганічних хімікатів, штучної гуми, засобів для миття та дезинфекції, засобів захисту рослин, тощо.

Хімічна галузь на Черкащині представлена підприємствами з виробництва мінеральних добрив, засобів захисту рослин. Флагманом галузі у виробництві мінеральних добрив є ПрАТ „Азот“.

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області підприємствами в 2023 році для потреб виробництва хімічних речовин та хімічної продукції з поверхневих та підземних джерел забрано 18,933 млн м³ води, використано 20,3 млн м³ води, обсяг скиду стічних вод склав 29,06 млн м³.

Окрім впливу на природне середовище, дані підприємства безпосередньо впливають на здоров'я людей. Насамперед із значним ризиком пов'язаний сам процес виробництва, оскільки персонал постійно працює в атмосфері з підвищеною концентрацією небезпечних хімічних речовин. Значні складності пов'язані із зберіганням отруйних речовин, хімічних засобів захисту рослин.

Харчова промисловість

У розрізі видів економічної діяльності виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів становить основу промисловості області (50,6%).

Харчова промисловість, як і багато інших галузей народного господарства, є джерелом негативного впливу на навколишнє середовище. Широка номенклатура різних видів сировини та готової продукції, що випускається, разом з різноманіттям та різним рівнем екологічної безпеки промислових технологій визначає значні відмінності у забрудненні довкілля.

Усі підприємства харчової промисловості потребують великої кількості води, що використовується безпосередньо в технології основного продукту (пивоварна, спиртова, цукрова), для миття обладнання та інших цілей. Більшість цієї води у вигляді забруднених стоків виводиться із процесу та надходить у навколишнє середовище.

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області у 2023 році підприємствами харчової промисловості забрано з поверхневих та підземних джерел 1,874 млн м³ води, використано 2,203 млн м³ води, обсяг скидів стічних вод склав 0,221 млн м³.

10.3 Державна політика та заходи з екологізації промислового виробництва

В сучасних умовах трансформацій регіонального розвитку Черкаської області екологічний напрям відіграє набагато більшу роль, ніж кілька років тому. Ця тенденція врахована і при створенні ключових стратегічно-планувальних документів регіону – Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021 – 2027 року.

Екологізація виробництва – це перевага екологічних пріоритетів у виробничій діяльності, підвищення екологічної освіченості й свідомості управлінського персоналу, поступове проникнення екологічних нововведень у виробництво, екологічна модернізація виробництва.

Екологізація промислових підприємств це складний та довготривалий процес, який потребує підтримки і стимулювання з боку держави.

Можливо виділити наступні основні напрямки екологізації виробництва:

- впровадження раціонального природокористування (заощадження природних ресурсів, економія витрат сировини, палива та енергії, використання нетрадиційних джерел енергії, тощо);

- впровадження прогресивних технологій видобутку природної сировини, вдосконалення та модернізація технології виробництва (запровадження екологічної системи управління на підприємствах, застосування екологічного аудиту та екологічного маркування, екологічна стандартизація і сертифікація, створення та впровадження маловідходних і безвідходних виробництв, використання відходів в якості вторинної сировини у виробництві, тощо);

- скорочення та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища (запровадження ефективних методів очищення промислових, комунальних стічних вод та викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, впровадження системи та технологій переробки відходів, використання нових більш безпечних видів сировини, капітальний ремонт, реконструкція очисних споруд та систем очищення викидів, тощо);

- екологічно прийнятне розміщення і територіальна організація виробництва.

У Черкаській області розміщені суб'єкти господарювання, що спеціалізуються на переробці вторинної сировини (полімерних матеріалів) та випуску продукції з них, це – ПрАТ „Черкасивторресурси“ (м. Черкаси), ТОВ „Ергопак“ (м. Канів).

За інформацією суб'єктів господарювання у 2023 році ПрАТ „Черкасивторресурси“ оброблено 3074,085 т відходів поліетилену високого тиску та ПЕТФ-пляшок, ТОВ „Ергопак“ перероблено 2509 т відходів полімерних синтетичних зіпсованих.

До набрання чинності 09.07.2023 Закону України „Про управління відходами“ відповідні ліцензії Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України для здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами (оброблення, утилізація, знешкодження) мали 10 суб'єктів господарювання.

Для скорочення викидів та забезпечення нормативного стану атмосферного повітря підприємствами області розробляються та впроваджуються заходи по скороченню викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

З метою подолання як непередбачуваних та цілком прогнозованих небезпечних явищ, що виникають внаслідок антропогенного навантаження на довкілля, або принаймні сповільнення цих процесів Генеральною Асамблеєю ООН у Ріо-де-Жанейро (1992 р.) була прийнята Конвенція про охорону біотичного різноманіття та сталий розвиток. З цього моменту стартувала робота над створенням Екологічної мережі України, яка паралельно відбувалась зі створенням Панєвропейської Смарагдової мережі та екологічної мережі Європейського Союзу „Natura 2000“.

Завданням створення охоронюювальних територій є забезпечення сталого, екологічно збалансованого розвитку України, поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу, задоволення сучасних та перспективних економічних, соціальних, екологічних та інших інтересів суспільства.

11. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОВКІЛЛЯ

11.1 Тенденції розвитку сільського господарства

Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і важливих секторів економіки області, в якому формується основна частина продовольчих ресурсів.

Площа сільськогосподарських угідь в області складає майже 1,5 мільйона гектарів (або 3,5% угідь України), з них майже 1,3 мільйона гектарів ріллі.

В області здійснюють виробничу діяльність:

- 842 сільськогосподарських підприємств;
- 1416 фермерських господарств;
- 35 сільськогосподарських кооперативів;
- 201 тис. особистих селянських господарств.

За оперативними даними обсяг сільськогосподарського виробництва по всіх категоріях господарств у 2023 році зріс на 13,8%, в тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 14,0%.

За підсумками 2023 року частка продукції агропромислового комплексу склала 88,4% (1080,0 млн. дол. США) від загального обсягу експорту товарів Черкаської області. Найбільший обсяг валютних надходжень в область від експорту товарів надходить з Китаю, Польщі, Нідерландів, Туреччини, Німеччини, Індії, Єгипту.

Однією з основних цілей агропромислового комплексу залишається продовольча безпека – забезпечення населення високоякісними продуктами харчування власного виробництва.

Структура посівних площ сільгоспкультур області дозволяє забезпечити потреби населення області.

За результатами розроблених балансів попиту та пропозицій основної сільськогосподарської продукції у 2023 році виробництво перевищувало фонд споживання зернових та зернобобових культур у 3,5 рази, м'яса та м'ясних продуктів – у 5,0 разів, молока та молочних продуктів – у 1,7 рази, яєць – у 2,0 раз, цукру – в 1,4 раз та повністю забезпечувало продовольчу безпеку області.

Рослинництво

Посівна площа сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств - 1219,4 тис. га, в тому числі в сільгосппідприємствах – 939,3 тис. га.

В структурі посівних площ зернові культури займали 52,4% в тому числі кукурудза на зерно – 29,7%; технічні культури – 35,6%, в тому числі соняшник – 19,6%; картопля і овочі – 6,2%; кормові культури – 5,6%.

Загалом зернових і зернобобових культур в Черкаській області по всіх категоріях господарств зібрано на площі 631,5 тис. га, валовий збір становить 4,5 млн. тонн, при середній урожайності 70,9 ц/га.

Зокрема, пшениці зібрано 1165,4 тис. тонн, урожайність 56,7 ц/га, ячменю – 232,9 тис. тонн, 45,4 ц/га.

Кукурудза зібрана на площі 356,3 тис. га, намолочено 3 млн тонн, урожайність складає 85,2 ц/га.

Цукрових буряків зібрано на площі 15,3 тис. га, накопано 682,7 тис. тонн, що становить 444,9 ц/га.

Соняшник обмолочено на площі 238 тис. га, намолочено 696,8 тис. тонн при урожайності 29,3 ц/га.



В області нараховується 5,5 тис. га багаторічних плодово-ягідних насаджень, в плодоносному віці 5,1 тис. га. В 2023 році зібрано 36,2 тис. тонн плодово-ягідної продукції.

В сільгосппідприємствах обліковується 1,5 тис. га багаторічних насаджень, в плодоносному віці 1,4 тис. га. Зібрано 6,4 тис. тонн плодово-ягідної продукції.

Площа посіву під овочевими культурами складала 23,1 тис. га, з яких зібрано 435,6 тис. тонн з середньою урожайністю 188,4 ц/га.



Площа на яких господарюють сільгосппідприємства складає 5,9 тис. га, зібрано продукції 94,8 тис. тонн з середньою урожайністю 160,7 ц/га.

В області працює, один з найбільших в Україні, тепличний комбінат – ПОСП „Уманський тепличний комбінат“ вирощує томати та огірки.

11.2 Вплив на навколишнє середовище

В результаті господарської, виробничої діяльності суб'єктів господарювання, виникає вплив на навколишнє природне середовище.

Наслідком не раціонального використання природних ресурсів є фрагментація природного середовища і порушення природних процесів, які забезпечують сталість і підтримку середовища існування не лише диких видів біоти, а й людини.

Інтенсивне ведення сільського господарства призводить до цілої низки небажаних наслідків. В першу чергу це втрата родючості ґрунту та деградація ґрунтів, внаслідок зростання кількості ерозійних процесів; забруднення довкілля пестицидами та агрохімікатами; несприятливі зміни гідрологічного режиму ґрунтів та пов'язані з ними процеси осушення та заболочення.

Основними джерелами забруднення атмосферного повітря від підприємств агропромислового комплексу є:

вентиляційні викиди з приміщень для утримання птиці, худоби;

викиди від паливовикористовуючих установок (котли, теплогенератори, печі);

викиди від місць для зберігання та обробки пташиного посліду та гною;

викиди від сільськогосподарської техніки, тощо.

Основними джерелами впливу на водні ресурси від підприємств сільськогосподарського виробництва є:

виснаження водоносного горизонту (в разі використання прісних підземних вод у великій кількості);

забруднення водних об'єктів стічними водами (в разі їх скидання в поверхневі водні об'єкти без попередньої очистки).

Крім того, в результаті діяльності сільськогосподарської галузі утворюється значна кількість відходів.

Основними утворювачами відходів у 2023 році були підприємства сільського господарства та пов'язаних з ним послуг, відходи яких становили 68,2% від загальних обсягів утворених відходів в області. Із загального обсягу утворених відходів найбільшу кількість склали тваринні екскременти та послід пташиний, що становить 1020,566 тис. т (66,9%).

Обсяги викидів від підприємств сільського господарства, рибного та лісового господарства склали 10,1 тис. тонн (16,3 % від загального обсягу викидів від стаціонарних джерел викидів).

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області у 2023 році для потреб сільського господарства з поверхневих та підземних джерел забрано 83,059 млн м³, використано 62,379 млн м³ води, скинуто 28,861 млн м³ стічних вод.

Внесення мінеральних і органічних добрив на оброблювані землі та під багаторічні насадження

На сьогодні розвиток сільського господарства тісно пов'язаний з використанням мінеральних добрив, які дозволяють підвищити родючість ґрунтів, збільшити врожайність, підвищити якість сільськогосподарської продукції. Але недотримання науково обґрунтованих заходів під час застосування добрив, недосконалість способів їх використання може призвести до негативного впливу мінеральних добрив на стан навколишнього природного середовища в цілому чи на окремі компоненти довкілля.

Обов'язкова умова інтенсивної технології вирощування сільськогосподарських культур – раціональне використання агротехнічних прийомів в оптимальні строки відповідно до біологічних вимог рослин. Інтенсивна технологія передбачає підвищення родючості ґрунтів, чергування культур у сівозмінах, впровадження і вирощування високоврожайних сортів, придатних для механізованого збирання, застосування науково обґрунтованих норм мінеральних добрив.

Поряд з підвищенням урожайності та поліпшенням якості продукції в сільському господарстві в першу чергу повинні враховуватися питання збереження та захисту навколишнього природного середовища від техногенного забруднення. Необхідним є впровадження природоохоронних

ресурсозберігаючих технологій, які б забезпечували збереження в чистоті ґрунту, води та повітря.

Отже, для поліпшення стану навколишнього природного середовища у зв'язку з використанням мінеральних добрив необхідно дотримуватися технологій внесення добрив під сільськогосподарські культури, а також удосконалювати технологію внесення мінеральних добрив, витримувати науково обґрунтовані співвідношення внесення мінеральних добрив.

Внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами наведено в таблиці 11.1.

*Табл. 11.1 Внесення мінеральних та органічних добрив у ґрунт сільськогосподарськими підприємствами**

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальна посівна площа, тис. га	931	944,9	936,8	934,8	943,3	939,3
Мінеральні добрива:						
Всього внесено в поживних речовинах, тис. ц	1087,6	1054,1	1090,0	1078,0	1328,0	786,0
У тому числі: азотних, тис. ц	592,3	729,8	765,0	754,0	930,0	583,0
фосфорних, тис. ц	7,5	147,9	161,0	161,0	173,0	104,0
калійних, тис. ц	34,7	176,2	164,0	163,0	225,0	99,0
азотно-фосфорно-калійних, тис. ц	453,1	-	-	-	-	-
Удобрена площа під урожай, тис. га	780	793,4	798,1	779,3	763,4	703,3
% удобреної площі	91,5	84	85,2	83,4	80,9	74,9
Внесено на 1 га, кг	127	111,6	130,0	127,0	157	100
У тому числі: азотних, кг	69,2	77,2	85,0	88,7	109,9	74,2
фосфорних, кг	0,9	15,7	21,0	19,0	20,5	13,2
калійних, кг	4	18,7	24,0	19,3	26,6	12,6
азотно-фосфорно-калійних, кг	52,9	-	-	-	-	-
Органічні добрива:						
Всього внесено в поживних речовинах, тис. т	1155,1	1134,5	913,3	818,2	959,4	955,6
Удобрена площа, тис. га	69,6	79,6	85,6	97,1	110,8	95,6
% удобреної площі	8,2	9,3	9,1	10,3	11,7	10,2
Внесено на 1 га, т	1,35	1,3	1,1	0,965	1,132	1,219

* За інформацією Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації

Використання пестицидів

Згідно Закону України „Про пестициди і агрохімікати“ пестициди – токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких уражаються рослини, тварини, люди і завдається шкода матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб.

На площі сільськогосподарських угідь, де застосовуються пестициди, існує ряд проблем, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції гарантованої якості, здоров'ям населення. небезпека використання пестицидів пов'язана з їх високою токсичністю, широким спектром дії і міграції. Вони є досить небезпечними для навколишнього природного середовища та здоров'я людини, оскільки мають здатність накопичуватися в живих організмах і передаватися по ланцюгу живлення. Особливість пестицидів, порівняно з іншими хімічними речовинами полягає у неминучості їх циркуляції в біосфері протягом тривалого часу.

Застосування пестицидів вимагає дотримання вимог природоохоронного законодавства та законодавства у сфері забезпечення санітарно-епідеміологічного благополуччя населення при проведенні робіт.

Найбільше порушень, на сьогоднішній день, фіксується при застосуванні пестицидів дрібними фермерськими господарствами, приватними особами, котрі, не маючи достатніх агрономічних знань та матеріального оснащення, можуть безконтрольно використовувати пестициди й агрохімікати.

Застосування засобів захисту рослин наведено в таблиці 11.2.

*Табл. 11.2 Застосування засобів захисту рослин**

	2019	2020	2021	2022	2023
Витрати засобів захисту рослин, тис. т	2,1	2,1	2,3	1,9	1,92
Площа, на якій застосовувалися засоби захисту рослин, тис. га	2100	2200	2400	1900	2009,7
Кількість внесених пестицидів на 1 га, кг	1,8	1,8	1,9	1,02	1,05

* За даними Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації

Зрошення та осушення земель

Наслідком меліорації, як правило, є суттєва зміна елементів водного балансу, особливо випаровування та річковий стік. Необхідність меліорації земель визначається кліматичними умовами території. Тривале зрошення спричинює низку екологічних проблем. Головна з них – це вторинне засолення ґрунтів, що виникає через надмірне зрошення і високий рівень ґрунтових вод. Із зрошенням пов'язана проблема раціонального використання води.

Осушення – це протилежний зрошенню процес. Його проводять на перезволожених землях, лісах, болотах з метою включення нових територій у сільськогосподарське виробництво.

За даними Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області загальна площа меліорованих земель в Черкаській області налічує 118,9 тис. га, що становить 8,2% від площі всіх земель області, які знаходяться у сільськогосподарському використанні.

Станом на 01.01.2024 в області обліковується:

- осушувальні системи на загальній площі 55,7 тис. га, з них 4,3 тис. га внутрішньогосподарські системи;

- зрошувальні землі на загальній площі 63,2 тис. га, з них 11,9 га внутрішньогосподарські системи.

Осушувальні системи з двобічним регулюванням займають площу 31,4 тис. га (56% від осушених земель).

Із наявної кількості меліорованих земель 102,8 тис. га або 86% знаходиться у межах міжгосподарських систем.

На осушувальних системах функціонує 2097,7 км відкритої та 2328,6 км закритої осушувальної мережі, 3308 гідротехнічних споруд, 26 гідропостів, гідромеліоративні створи для спостереження за рівнями ґрунтових вод.

На зрошувальних системах обліковується 1985,3 км трубопроводів, 2457 гідротехнічних споруд, 130 стаціонарних насосних станцій, з них 81 міжгосподарська. Із наявної кількості міжгосподарських насосних станцій не задіяні в заборі та подачі води для поливу 45 шт., з них 39 шт. знаходяться в режимі консервації.

Діяльність Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області зосереджена на збереженні державних меліоративних фондів, забезпеченні працездатності та підвищенні ефективності їх використання. Регіональним офісом водних ресурсів у Черкаській області виконується робота із органами місцевого самоврядування та сільгоспвиробниками із виявлення та залучення коштів для відновлення меліоративних фондів.

Так, протягом останніх років відновлено роботу Топилівської та Трушівської міжгосподарських зрошувальних систем в Черкаській районі, Лящівської та Подільської міжгосподарських зрошувальних систем в Золотоніському районі.



Протягом останніх років в області спостерігається стабільна тенденція щодо збільшення площ поливу.

Зрошувальні землі	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	усього, тис. га	% від загальної площі	усього, тис. га	% від загальної ї площі	усього, тис. га	% від загальної площі
Площа зрошувальних земель, на якій забезпечено належне функціонування інфраструктури зрошувальних систем	21,803	35	26,606	42	32,553	52
у тому числі систем краплинного зрошення	0,772	1	0,857	2	1,084	1,7

З метою дотримання екологічно обґрунтованого режиму використання меліорованих земель Регіональним офісом водних ресурсів у Черкаській області проводяться роботи по веденню моніторингу стану цих земель. У 2023 році було проведено обстеження зрошуваних та осушених земель на площі 48,6 тис. га.

На зрошуваних землях була виконана сольова зйомка на площі 1275 га та відібрано 234 проби ґрунту на водну витяжку. За результатами аналізів зйомки землі на відповідній площі не засолені та не солонцюваті.

Станом на 01.01.2023 площа земель із задовільним меліоративним станом по рівнях ґрунтових вод та засоленню ґрунтів становить 439 га. Площі із незадовільним меліоративним станом відсутні.

Крім того, проведено відбір проб води з 18 джерел зрошення на придатність її для поливу сільськогосподарських культур. Аналізи проб виконувались лабораторією вод та ґрунтів Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області. За результатами аналізів на початок поливного періоду 2023 року на площі 10134 га можливий полив водою I класу (використання без обмежень), на площі 17267 га можливий полив водою II класу (за безпекою під луження ґрунтів та токсичного впливу на рослини). Непридатної води для зрошення не виявлено.

На осушених землях проводяться спостереження за рівнями ґрунтових вод. У 2023 році було проведено 2267 замірів на режимно-спостережній мережі. За результатами спостережень площа земель з незадовільним меліоративним станом становить 10373 га, в тому числі, через близькі рівні ґрунтових вод на площі 279 га та пізні строки відведення води – 10094 га.

Тенденції в тваринництві

Станом на 01.01.2024 у всіх категоріях господарств області утримується великої рогатої худоби – 120,7 тис. голів (-6,7 тис. гол. до минулорічного),

в тому числі корів – 57,1 тис. голів (-2,8 тис. гол.), свиней – 321,3 тис. голів (+13,1 тис. гол.), птиці – 24505,1 тис. голів (+108,8 тис. гол.).

За січень – грудень 2023 року у всіх категоріях господарств реалізація на забій худоби та птиці склала 454,6 тис. тонн (+27,8 тис. тонн, або 106,5 % до відповідного періоду минулого року), виробництво молока – 454,3 тис. тонн (+12,0 тис. тонн, або 102,7%), яєць – 647,8 млн штук (-81,5 млн штук, або 88,8%).

За рейтингом з виробництва м'яса Черкащина займає 2 місце, виробництва молока та яєць – 5 місце серед областей України.

11.3 Органічне сільське господарство

Позитивним впливом на стан сільськогосподарських ґрунтів характеризується екологізація землеробства при запровадженні органічного аграрного виробництва.

Водночас, незважаючи на перспективність такого напрямку, частка сільськогосподарських земель Черкаської області, на яких застосовуються органічні технології, залишається ще незначною і становить лише біля 1,0 тис. га (близько 0,2 % від загальної площі сільськогосподарських угідь)

Для ознайомлення зацікавлених у розвитку та започаткуванню органічного виробництва сільгоспвиробників (юридичних і фізичних осіб) на офіційному вебсайті Департаменту створено окремий розділ „Органічне виробництво“, розміщено законодавчі акти, що регламентують виробництво та обіг органічної продукції, Методичні рекомендації щодо застосування цього законодавства, подано перелік сертифікованих виробників регіону.

Розвиток органічного аграрного сектору в області визначений одним із важливих напрямків позитивного впливу на стан сільськогосподарських ґрунтів.

Згідно реєстру Органік Стандарт в 2023 році по області зареєстровано 14 сертифікованих виробників органічної рослинницької продукції.

11.4 Державна політика та заходи з екологізації сільського господарства

Серед галузей економіки сільське господарство належить до найбільш впливових і чутливих до змін навколишнього середовища, оскільки організовує своє виробництво на великих територіях, а кінцевий результат позначається на якості сільськогосподарської продукції.

Екологізація сільського господарства передбачає:

- виведення частини угідь з інтенсивної сільськогосподарської обробки;
- забезпечення пріоритетності вимог екологічної безпеки у використанні земельних ресурсів над економічними інтересами;
- впровадження агротехнічних заходів, спрямованих на поліпшення родючості й відновлення ґрунту;
- збільшення обсягів інвестицій в сільське господарство;

- використання ресурсозберігаючих технологій (наприклад технології No-Till, яка дозволяє знизити енергоємність, збільшувати утримання вологи в ґрунті, покращувати доступність води, знижувати ерозію ґрунтів);
- розвиток органічного сільського господарства;
- запровадження альтернативних методів обробки ґрунтів;
- зменшення або повну відмову від використання синтетичних мінеральних добрив, пестицидів та інших хімічних засобів.

Відповідно до Закону України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“ (далі – Стратегія) забезпечення сталого використання та охорони земель, покращення стану уражених екосистем та сприяння досягненню нейтрального рівня деградації земель, підвищення рівня обізнаності населення, землевласників і землекористувачів щодо проблем деградації земель є одними із стратегічних завдань державної екологічної політики.

На виконання реалізації Стратегії прийнято Національний план дій з охорони навколишнього середовища на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 443-р), який передбачає, зокрема удосконалення економічного стимулювання охорони земель, виконання добровільних національних завдань та допоміжних заходів щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель.

Для підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері боротьби з деградацією земель та опустелюванням, виконанню пріоритетних завдань, зміцненню інституціональної спроможності та покращенню координації діяльності уповноважених органів у відповідній сфері розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 271-р затверджено Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням.

За інформацією Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області, на території Черкаської області обліковувалось 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. З них потребують консервації – 95,8 тис. га деградованих та 43,4 тис. га малопродуктивних земель.

Черкаською філією ДУ „Держґрунтоохорона“ спільно з Департаментом агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації виконується комплекс робіт, пов'язаних з агрохімічною паспортизацією сільськогосподарських угідь (польові та аналітичні дослідження, збір та опрацювання даних щодо агрохімічного та радіо-токсикологічного обстеження земель, створення регіональних інформаційних банків даних якісного стану ґрунтів).

Спеціалістами Департаменту агропромислового розвитку Черкаської обласної державної адміністрації проводиться роз'яснювальна робота з районними військовими адміністраціями та сільгосп підприємствами щодо необхідності проведення робіт по суцільній агрохімічній паспортизації земель сільськогосподарського призначення в господарствах всіх форм власності.

12. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ ПРИРОДНЄ СЕРЕДОВИЩЕ



12.1 Структура виробництва та використання енергії

Серед промислових об'єктів одним з основних забруднювачів атмосферного повітря є підприємства теплоенергетики.

Енергетика є одним із основних забруднювачів повітряного басейну викидами, які виділяються в атмосферне повітря від роботи паливовикористовуючого обладнання.

До переліку об'єктів, що виробляють електричну енергію на території області належать: Канівська ГЕС, ВП „Черкаська ТЕЦ“ ПрАТ „Хімволокно“, малі ГЕС та СЕС, когенераційна установка КП „Черкаситеплокомуненерго“, когенераційна установка на щепі ТОВ „Смілаенергопромтранс“, когенераційна установка ПОСП „Уманський тепличний комбінат“, когенераційна установка ТОВ „ЛНК“, когенераційна установка ТОВ „КОРСУНЬ ЕКО ЕНЕРГО“.

У 2023 році в Черкаській області вироблено електричної енергії 2,03 млрд кВт год., у тому числі:

- Канівською ГЕС – 1146,2 млн кВт год;
- Черкаською ТЕЦ – 600,8 млн кВт год;
- малими ГЕС та СЕС – 175,4 млн кВт год;
- когенераційними установками КП „Черкаситеплокомуненерго“ – 14,7 млн кВт год;
- когенераційною установкою на щепі ТОВ „Смілаенергопромтранс“ – 35,3 млн кВт год;
- когенераційними установками ПОСП „Уманський тепличний комбінат“ – 6,5 млн кВт год;
- когенераційною установкою ТОВ „ЛНК“ – 1,4 млн кВт год;
- когенераційною установкою ТОВ „КОРСУНЬ ЕКО ЕНЕРГО“ – 50,4 млн кВт год.

За 2023 рік спожито 3,2 млрд кВт год. електричної енергії, у тому числі: промисловістю – 1066,2 млн кВт год; населенням – 1028,1 млн кВт год; непромисловими підприємствами – 445,3 млн кВт год; виробничими с/г споживачами – 201,5 млн кВт год; втрати в мережах загального користування – 463,8 млн кВт год.

12.2 Ефективність енергоспоживання та енергозбереження

За інформацією Департаменту будівництва Черкаської обласної державної адміністрації в області реалізується комплексний підхід до підвищення енергоефективності будівель бюджетної сфери області, у тому числі переведення газових котелень на альтернативні місцеві види палива відповідно до Плану реалізації Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021 – 2023 роки, прийнятого рішенням Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-17/VIII та Програми економічного і соціального розвитку Черкаської області на 2023 рік, прийнятої рішенням Черкаської обласної ради від 16.12.2022 № 16-3/VIII.

За 2023 рік реалізовано 202 енергоефективних заходи на загальну суму 153,63 млн грн, у т.ч переведено 29 котелень на альтернативне місцеве паливо (дрова).

12.3 Вплив енергетичної галузі на навколишнє природне середовище

Електроенергетичні об'єкти мають значний вплив на довкілля. Характерними рисами такого впливу є постійна та всезростаюча інтенсивність, багатоплановість (одночасний вплив на різні компоненти довкілля: атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу), різноманітність (відчуження територій, порушення природних ландшафтів, хімічне та радіоактивне забруднення, теплові, радіаційні, акустичні та інші фізичні впливи) та масштабність (прояв не лише в локальному і регіональному, але і в глобальному масштабі).

Екологічний вплив на довкілля електроенергетичних об'єктів можна розподілити за такими категоріями:

- забруднення повітря шкідливими речовинами і сполуками, включаючи діоксид сірки, окисли азоту, тверді частинки та важкі метали, за їх впливом на людське здоров'я, флору, фауну тощо;
- викиди парникових газів, включаючи вуглекислий газ, метан, закис азоту, що сприяють глобальним змінам клімату;
- зміна природного режиму водовикористання та негативний вплив на якість води через теплове і хімічне забруднення та вплив гідроелектростанцій;
- зміна природного режиму землевикористання через розміщення електростанцій та електричних мереж, вивезення та складування відходів, включаючи тверді, рідкі та ядерні відходи.

Найбільш потужними забруднювачами атмосферного повітря серед електроенергетичних об'єктів є теплові електростанції на органічному паливі.

Згідно даних Головного управління статистики у Черкаській області обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря підприємствами постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у 2023 році склали 0,9 тис. т (1,5 % від загального обсягу викидів стаціонарних джерел області).

Валовий викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря від ПрАТ „Черкаське хімволокно“ у 2023 році становив 28,99 тис. т (96,3 % від загального обсягу викидів підприємств енергетичної галузі).

Вагомими серед викидів забруднюючих речовин і парникових газів в атмосферне повітря при роботі теплових електростанцій, що спалюють органічне паливо, є викиди оксидів сірки SO_2 , оксидів азоту NO_x , діоксиду вуглецю CO_2 і важких металів (миш'яку, кадмію, хрому, міді, ртуті, нікелю, свинцю, селену, цинку і в разі використання мазуту – також ванадію). Викиди неметанових летких органічних сполук, метану CH_4 , закису азоту N_2O , окису вуглецю CO й аміаку NH_3 є менш вагомими.

Ці забруднюючі та шкідливі речовини, а також парникові гази мають такий вплив на довкілля:

- викиди оксидів сірки SO_2 , NO_x , CO згубно діють на природу та живі організми;

- викиди діоксиду вуглецю CO_2 створюють парниковий ефект, пропускаючи до Землі сонячну радіацію, але не даючи зворотного виходу інфрачервоному (тепловому) випромінюванню;

- бенз(а)пірен є канцерогенною речовиною;

- летюча зола з механічним недопалом сприяє зростанню віддзеркалення сонячних променів назад до космосу, що знижує температуру атмосфери;

- викиди метану зумовлюють зменшення озонового шару.

12.4. Використання відновлювальних джерел енергії та розвиток альтернативної енергетики

Розширення обсягів використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, якими є вітрова та сонячна енергія для опалення та постачання теплої води і виробництва електроенергії, біопаливо сприятиме зниженню антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище, а також збереженню природно ресурсних комплексів.

Основною властивістю відновлюваних джерел енергії є те, що вони не вичерпуються під час їхнього використання, на відміну від мінеральних палив, які споживаються для вироблення енергії. Застосування відновлюваної енергії людиною потребує наявності технологій використання енергії сонячного світла, вітру, морських хвиль, водних течій, біологічних процесів, таких як анаеробний розклад, біологічне вироблення водню та геотермальних теплових джерел.

У Черкаській області діє 13 малих гідроелектростанцій (далі – ГЕС), а саме: Корсунь-Шевченківська ГЕС та міні-ГЕС, Стеблівська, Лисянська, Кам'янобрідська, Юрпільська, Гордашівська, Лоташівська, Кривоколінська,

Звенигородська, Дубівська, Острівецька та Великояблунівська ГЕС загальною потужністю 7,76 МВт.

На цей час у Черкаській області вже діє 37 сонячних електростанцій в Бабанській, Балаклеївській, Білозірській, Бобрицькій, Гельмязівській, Дмитрушківській, Єрківській, Золотоніській, Кам'янській, Канівській, Мліївській, Паланській, Піщанській, Селищенській, Христинівській, Уманській, Черкаській, Чигиринській, Чорнобаївській територіальних громадах загальною потужністю 127,06 МВт та 1321 домогосподарство, що мають у користуванні сонячні дахові панелі загальною потужністю 32,45 МВт.

12.5 Державна політика та заходи щодо зменшення впливу енергетики на навколишнє природне середовище

Відповідно до Закону України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“ збереження озонового шару, запобігання зміні клімату та адаптації до неї, стимулювання впровадження суб'єктами господарювання більш екологічно чистого, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій, упровадження в Україні сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки є одними із стратегічних завдань державної екологічної політики.

З метою створення відповідних правових та інституційних передумов для ефективного запобігання, зменшення і контролю промислового забруднення в Україні схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері промислового забруднення (розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 № 402-р).

Відносини, що виникають у сфері забезпечення енергетичної ефективності, та спрямований на посилення енергетичної безпеки, скорочення енергетичної бідності, сталий економічний розвиток, збереження первинних енергетичних ресурсів та скорочення викидів парникових газів регулюються Законом України „Про енергетичну ефективність“.

Серед основних заходів, направлених на зниження антропогенного навантаження на атмосферне повітря можна виділити такі:

- проведення робіт з інвентаризації джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферу;
- виконання інструментального контролю викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел та контроль ефективності роботи газоочисних установок;
- проведення екологічного моніторингу за якістю атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунтів і донних відкладень (в т.ч. контроль за дотриманням нормативів гранично допустимих викидів (ГДВ) забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами із залученням сторонньої організації);
- виконання робіт із заміни озоноруйнуючих технологій;

- вимірювання фізико-хімічного складу атмосфери: шкідливі хімічні речовини, пил та аерозолі;
- контроль за дотриманням нормативів ГДВ на джерелах викидів (у т.ч. перевірка ефективності очистки газоочисного обладнання);
- проведення хімічних аналізів проб від джерел викидів в атмосферне повітря; перевірка ефективності роботи газоочисних установок.

13. ТРАНСПОРТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ



13.1. Транспортна мережа Черкаської області

За інформацією Депаратменту регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації, до об'єктів транспортної інфраструктури області слід віднести:

- 24 автобусні станції, з них: 21 – входять до складу ПрАТ „Черкаське обласне підприємство автобусних станцій“ та 3 приватні автостанції;
- 23 підприємства залізничного транспорту, 3 залізничні вокзали (Черкаси, Христинівка, ім. Т. Г. Шевченка), 30 залізничних станцій (Перегонівка, Володимирівка, Сердюківка, Сміла, Білозір'я, Панське, Пальміра, Золотоноша, Драбове-Барятинське, Райгород, Кам'янка, Косарі, Городище, Цвіткове, Хлистунівка, Корсунь, Сотники, Іскрене, Шпола, Сигнаївка, Звенигородка, Шаласька, Тальне, Розсохуватка, Подібне, Поташ, Яроватка, Умань, Монастирище, Багачеве);
- один вантажний річковий порт (ПрАТ „Черкаський річковий порт“); ВП „Канівський судноплавний шлюз“ ДП „Укрводшлях“ (м. Канів); ПП „Суднобудівна верф „Оріон“ (м. Черкаси); філія Вітове ТОВ СП „Нібулон“ (Чигиринська ТГ); пристані „Адамівка“ (Чигиринська ТГ), „Митниця“ (м. Черкаси), „Тарасова Гора“ (м. Канів), комплекс „Авто-Ріка“ (м. Канів) та пристань № 1 (м. Черкаси);

- один аеропорт (КП „Аеропорт Черкаси Черкаської обласної ради“) та гелікоптерний майданчик (с. Пекарі Канівська ТГ).

Структура та обсяги транспортних перевезень

Статистична інформація щодо обсягів перевезення вантажів та пасажирів, вантажо- та пасажирообігу за видами транспорту у 2023 році Головним управлінням статистики у Черкаській області не надана з огляду на вимоги встановлені Законом України „Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни“.

Склад парку та середній вік транспортних засобів

Починаючи з 2011 року дані щодо середнього віку парку дорожніх механічних транспортних засобів Головним управлінням статистики не узагальнюються в зв'язку з відміною форми 4-ТЗ.

13.2 Вплив транспорту на навколишнє середовище

Транспорт як галузь економіки — один із найпотужніших чинників антропогенного впливу на довкілля, тому що, по-перше, основна кількість автомобільного транспорту зосереджена в місцях з високою щільністю населення — містах, промислових центрах. По-друге, шкідливі викиди від автомобілів виробляються в нижніх, приземних шарах атмосфери, там, де протікає основна життєдіяльність людини і де умови для їхнього розсіювання є найгіршими. По-третє, відпрацьовані гази двигунів автомобілів містять висококонцентровані токсичні компоненти.

Так під час роботи автомобільного транспорту в атмосферне повітря викидаються оксид вуглецю (CO), діоксид вуглецю (CO₂), оксиди азоту (NO_x), двоокис сірки (SO₂), озон, бензол, а також дрібнодисперсні тверді частинки.

Транспорт, що включає крім автомобільного, авіаційного, залізничний та водний, є одним з найбільших джерел викидів діоксиду вуглецю (CO₂) в атмосферу.

Під час експлуатації автомобіля з двигунами внутрішнього згоряння джерелами викидів шкідливих речовин є: відпрацьовані гази; картерні гази; випаровування із систем живлення; неконтрольований розлив на ґрунт експлуатаційних матеріалів. У відпрацьованих газах автомобілів є велика кількість свинцю, який разом із солями інших металів потрапляє у ґрунт, у поверхневі і ґрунтові води і поглинається рослинами, які потім використовує і споживає людина.

Найбільший викид токсичних речовин у відпрацьованих газах автомобілів відбувається при неправильно відрегульованому карбюраторі, системі запалювання, форсунках, паливному насосі високого тиску, а також при несправностях системи випуску відпрацьованих газів. При несправності цих систем і механізмів виділення шкідливих речовин у відпрацьованих газах збільшується у декілька разів.

Обсяги викидів автомобільного транспорту істотно залежать від режиму роботи двигуна і якості пального, що використовується. Так бензинові двигуни порівняно з дизельними значно більше забруднюють атмосферу оксидами вуглецю і токсичними вуглеводнями. Для дизельних двигунів характерним є підвищений викид твердих часток сажі і "затримленість" відпрацьованих газів.

Головними причинами підвищеного забруднення атмосферного повітря автомобільним транспортом є :

- незадовільна якість палива;

- низькі техніко-експлуатаційні показники парку автотранспортних засобів.

Обидва ці фактори впливають на забруднення атмосфери як безпосередньо (наприклад, через неефективне спалювання палива), так і опосередковано (наприклад, через невиправдано високу витрату палива).

За даними Головного управління статистики у Черкаській області з 2016 року розрахунки обсягів викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення не проводяться.

13.3 Державна політика та заходи щодо зменшення впливу транспорту на навколишнє середовище

Серед невідкладних заходів щодо покращення екологічного стану навколишнього середовища доцільно виділити такі:

- встановлення в містах швидкості автомобільного транспорту 60 км/год, за якої кількість вихлопних газів найменша;

- проектування об'їзних шляхів для транзитного транспорту;

- створення дорожніх розв'язок на двох чи трьох рівнях з метою зменшення кількості зупинок перед світлофорами, коли різко зростає викид газів;

- оснащення нових автомобілів ефективними системами і пристроями зниження викидів (каталітична нейтралізація, автомати пуску і прогрівання, системи уловлювання пари пального);

- збільшення парку автомобілів і автобусів, які працюють на газоподібному пальному;

- припинення випуску і використання етилового бензину, виробництво пального та мастил, які збільшують негативний вплив двигунів внутрішнього згоряння на навколишнє природне середовище;

- розроблення та впровадження нових типів двигунів внутрішнього згоряння з підвищеними економічними характеристиками;

- розроблення нових видів екологічно чистого автотранспорту з використанням альтернативних джерел енергії.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.12.2008 № 1081 „Про затвердження Порядку проведення конкурсу з перевезення пасажирів на автобусному маршруті загального користування“ організаторами (органи виконавчої влади, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради) затверджуються умови конкурсу, в тому числі обов'язкові, відповідно до статті 44 Закону України „Про автомобільний транспорт“, а також додаткові умови конкурсу, в тому числі запровадження міжнародних екологічних норм

„ЄВРО-3“, „ЄВРО-4“, „ЄВРО-5“ для транспортних засобів і моторних палив на підпорядкованих територіях.

14. СТАЛЕ СПОЖИВАННЯ ТА ВИРОБНИЦТВО

14.1 Тенденції та характеристика споживання

Статистична інформація щодо обсягів використання палива, електроенергії та реалізованих споживачам послуг у 2023 році Головним управлінням статистики у Черкаській області не надана з огляду на вимоги встановлені Законом України „Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни“.

За даними Департаменту регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації у 2023 році оборот роздрібної торгівлі становив 59,7 млрд грн, що на 17,1% більше обсягу 2022 року.

14.2 Запровадження елементів сталого споживання та виробництва

Сталий розвиток – це процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства за умов збереження і поетапного відновлення цілісності природного середовища, створення можливостей для рівноваги між його потенціалом і потребами людей усіх поколінь.

Неузгодженість темпів економічного розвитку і вимог екологічної безпеки, домінування природомістких галузей, висока питома вага ресурсо- і енергомістких застарілих технологій, сировинна орієнтація експорту, мілітаризація виробництва, відсутність гуманістичних цінностей серед пріоритетів розвитку, а також недостатній рівень екологічної культури і споживання ведуть до поглиблення кризових явищ в економіці, погіршення стану навколишнього природного середовища, що створює реальну загрозу для життя і діяльності нинішніх і майбутніх поколінь. Екологізація економіки включає: стимулювання ресурсозбереження, пошук принципово нових джерел енергії, маловідходне виробництво, переробку відходів, а також процес випуску і використання товарної продукції.

Стале споживання – це використання товарів і послуг, що задовольняють основні потреби і підвищують якість життя з мінімальним використанням природних ресурсів і з найменшою шкодою для навколишнього середовища.

Необхідною складовою сталого виробництва є екологізація технологій – впровадження у виробництво і повсякденне життя людей таких виробничих процесів, які при максимальному одержанні високоякісного продукту можуть забезпечити збереження екологічної рівноваги в природному середовищі і не будуть сприяти його забрудненню.

Екологізація включає: ощадливу витрату сировини, комплексне використання природних ресурсів, створення нових технологій, що забезпечують маловідходне виробництво, замкнуті цикли водообігу, утилізацію відходів. Отже, основними моментами екологізації є:

- запровадження заходів з ресурсозбереження;
- впровадження маловідходного виробництва;
- використання технологій переробки й утилізації відходів;
- використання альтернативних джерел енергії і палива.

15 ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

15.1 Національна та регіональна екологічна політика

Державна екологічна політика — це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Однією з найважливіших проблем людства є проблема екологічної безпеки. Проблеми екології вже давно вийшли за національні межі і стали об'єктом не тільки внутрішньої, але й світової політики. Глобальна екологічна криза, яка стрімко розвивається, зачіпляє все людство, усі сторони життя людей, але по-різному проявляється в кожній країні в залежності від її природних умов, економічної та соціальної ситуації.

В Україні у 2022 році розпочалася війна, яка спричинила напружену екологічну ситуацію у зоні бойових дій. Військові дії на півночі, сході та півдні країни призвели до руйнації інфраструктури, виробничих і комунальних об'єктів, до порушення екологічної рівноваги, та змін стану довкілля.

Питання якості атмосферного повітря, охорони вод, земель, ґрунтів, надр, лісових ресурсів та збереження територій і об'єктів природно-заповідного фонду надалі залишаються пріоритетними у нашій державі.

Екологічна політика на національному рівні формується Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів.

Реалізація державної екологічної політики дасть змогу:

- створити ефективну систему доступу до публічної інформації/даних, забезпечити дотримання екологічних прав громадськості на доступ до публічної інформації з питань охорони довкілля та підвищити рівень екологічної свідомості громадян України;
- поліпшити стан навколишнього природного середовища до більш безпечного для екосистем та населення рівня з урахуванням європейських вимог до якості навколишнього природного середовища;
- зменшити втрати біо- та ландшафтного різноманіття і сформувати цілісну та репрезентативну екомережу;
- удосконалити систему екологічно невиснажливого використання природних ресурсів;
- мінімізувати забруднення ґрунтів небезпечними забруднюючими речовинами та відходами;

- забезпечити перехід до системи інтегрованого екологічного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та розвиток природоохоронної складової в галузях економіки;

- перейти на систему комплексного державного моніторингу стану навколишнього природного середовища та удосконалити систему інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Природоохоронне законодавство та вимоги до бізнесу за цей час також динамічно змінюються. На період дії воєнного стану в Україні прийняті зміни до природоохоронного законодавства, зокрема:

- отримання деяких дозвільних документів на основі подання декларацій з необхідністю здійснення усіх процедур після скасування воєнного стану, відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314 „Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану“;

- припинення надання адміністративних послуг у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, а отже, відсутність перевірок з цієї підстави та відповідальності за несвоєчасне подання таких звітів, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 165 „Про зупинення строків надання адміністративних послуг та видачі документів дозвільного характеру“ та Закону України від 03.03.2022 № 2115-IX „Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни“.

Ці та інші зміни до природоохоронного законодавства спрямовані на урахування реалій воєнного стану та створення умов для виконання покладених на економіку завдань.

В умовах воєнного часу, механізми публічного управління мають реалізовуватись шляхом формування та реалізації обох стратегій одночасно, а саме національної та регіональної екологічної політики, що сприятиме комплексному вирішенню регіональних і загально-національних екологічних проблем, від чого значною мірою залежить соціально-економічна стабільність країни в цілому.

Реалізація регіональної екологічної політики країни є однією з неодмінних умов для збереження національної безпеки, забезпечення соціальної, економічної та геополітичної стабільності держави, формування регіональної моделі екологічного розвитку.

Регіональна екологічна політика країни є органічною складовою національної екологічної політики та в контексті децентралізації публічного менеджменту, забезпечує управління охороною навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів і безпеки життя людей на регіональному рівні.

Особливої актуальності, регіональна екологічна політика, набуває в умовах подолання наслідків негативного впливу воєнної агресії на екологічний стан територій, що потребує здійснення ряду оперативних заходів стимулювання механізмів сталого розвитку та відновлення регіонів.

Водночас, дієва реалізація національної екологічної політики в Україні залежить, перш за все, від її здійснення на регіональному (місцевому) рівні.

Реалізацію національної екологічної політики на регіональному рівні забезпечує Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації.

Політика в області охорони навколишнього середовища, раціонального й ощадливого природокористування невід’ємна від головних механізмів її реалізації – екологічних програм. Природоохоронні програми спрямовані на поліпшення якості повітря, води, на розвиток заповідної справи, на створення єдиної екологічної мережі, впровадження і дотримання принципів екологічно збалансованого розвитку.

Так, в області реалізуються природоохоронні заходи передбачені такими програмами:

- Обласна програма охорони навколишнього природного середовища 2021 – 2027 роки, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII із змінами;

- Програма державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря на 2021-2025 роки для зони „Черкаська“, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-26/VIII;

- Програма регулювання чисельності безпритульних тварин гуманними методами у Черкаській області на 2022-2026 роки, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 03.03.2023 № 17-32/VIII;

- Програма розвитку рибного господарства водойм Черкаської області та поліпшення їх екологічного стану на 2023 – 2028 роки, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 17.11.2023 № 21-25/VIII;

Впровадження заходів, передбачених програмами, сприяє покращенню стану довкілля.

15.2. Удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища

Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації є структурним підрозділом обласної державної адміністрації, що утворений головою обласної державної адміністрації, входить до її складу і в межах Черкаської області забезпечує виконання покладених на Управління завдань, зокрема:

- забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з небезпечними та радіоактивними відходами), екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі;

- здійснення управління та регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції

радіаційної безпеки, поводження з відходами (крім поводження з небезпечними та радіоактивними відходами), організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, формування, збереження та використання екологічної мережі.

Основними напрямками удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища мають стати: систематизація екологічного законодавства; удосконалення правових основ управління й контролю у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля, поліпшення рівня еколого-правової освіти.

Встановлюючи у документах дозвільного характеру науково обґрунтовані обмеження на використання природних ресурсів, викидів забруднюючих речовин в навколишнє середовище, Управління впливає на економічну діяльність підприємств, з метою комплексного зменшення забруднення довкілля області та створення ефективних умов для відтворення природних ресурсів.

З метою виявлення, збирання та врахування зауважень пропозицій громадськості до планованої діяльності суб'єктів господарювання в області застосовувалися норми Закону України „Про оцінку впливу на довкілля“.

Виконуючи вимоги Закону України „Про стратегічну екологічну оцінку“ (далі – СЕО), а саме впровадження оцінки стратегічних документів розвитку окремих населених пунктів, або регіонів (містобудівна документація, Стратегії розвитку, Плани, Програми тощо), Управління, як один з суб'єктів СЕО, надавало зауваження та пропозиції до заяв про визначення обсягу СЕО, проектів документів державного планування (місцевого та регіонального рівня) та звітів про стратегічну екологічну оцінку.

Упродовж 2023 року правова робота була спрямована на забезпечення дотримання принципів законності та верховенства права у всіх сферах діяльності, неухильне додержання та запобігання невиконанню вимог актів законодавства, інших нормативних документів, постійно проводилась правова підготовка працівників управління з актуальних тем, оперативно доводились до відома зміни у природоохоронному законодавстві.

Протягом 2023 року Управлінням у рамках Плану роботи облдержадміністрації було проведено 3 онлайн-вебіари на тему: „Координація діяльності районних військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань реалізації повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища“.

Під час нарад окреслювалися основні екологічні проблеми на місцях та можливі шляхи їх вирішення. Повідомлялися основні зміни у природоохоронному законодавстві. Надавалися роз'яснення щодо планування природоохоронних заходів та можливості залучення коштів бюджетів усіх рівнів.

Для вжиття заходів по ліквідації стихійних сміттєзвалищ, забезпечення екологічно безпечного поводження з безхазяйними відходами, відповідно до розпорядження голови облдержадміністрації від 14.10.2014 № 399

„Про обласну постійно діючу комісію з питань поводження з безхазяйними відходами“ (зі змінами) діють обласна постійно діюча комісія з питань поводження з безхазяйними відходами (далі – Комісія) та аналогічні Комісії на місцях (у всіх районах та 61 територіальній громаді). У 2023 році проведено 1 засідання Комісії.

Відповідно до розпорядження облдержадміністрації від 22.09.2014 № 343 (зі змінами) діє комісія облдержадміністрації з питань затвердження паспортів місць видалення відходів. Протягом 2023 року паспорта МВВ на затвердження до Черкаської обласної державної адміністрації не подавались, у зв'язку з чим засідання Комісії не проводились.

Робоча група Черкаської обласної державної адміністрації з підготовки пропозицій до проекту регіонального плану управління відходами (далі – робоча група) утворена розпорядженням обласної державної адміністрації від 12.12.2023 № 776. Основним завданням робочої групи є підготовка пропозицій до проекту Регіонального плану управління відходами.

Відповідно до розпорядження облдержадміністрації від 15.01.2019 № 21 (зі змінами) діє робоча група з питань природоохоронних заходів, яка визначає найбільш важливі природоохоронні заходи на підставі отриманих пропозицій та формує рекомендації з переліком природоохоронних заходів з розподілом видатків в межах прогнозованих обсягів.

В період воєнного стану діють вимоги постанови Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590 „Про затвердження Порядку виконання повноважень Державної казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану“, якою визначається механізм виконання в особливому режимі повноважень Казначейством та органами Казначейства, пов'язаних із здійсненням казначейського обслуговування бюджетних коштів та коштів інших клієнтів в умовах воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

У 2023 році видатки на природоохоронні заходи, що фінансуються з обласного бюджету за рахунок коштів екологічного податку та грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушеннями законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності не розподілялись.

Упродовж 2023 року правова робота була спрямована на забезпечення дотримання принципів законності та верховенства права у всіх сферах діяльності, неухильне додержання та запобігання невиконанню вимог актів законодавства, інших нормативних документів, постійно проводилась правова підготовка працівників управління з актуальних тем, оперативно доводились до відома зміни у природоохоронному законодавстві.

15.3 Державний нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища

Чинним законодавством України закріплено, що здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища,

раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів здійснює Держекоінспекція України.

На території Черкаської області функції державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища покладено на Державну екологічну інспекцію Центрального округу.

У частині здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Управлінням державного екологічного нагляду (контролю) у Черкаській області Державної екологічної інспекції Центрального округу на об'єктах державного нагляду (контролю) проведено 18 ресурсних перевірок.

За порушення вимог природоохоронного законодавства складено 682 протоколи про адміністративні правопорушення, з яких 49 передано для розгляду у судові органи.

Штрафні санкції накладено на 606 порушників природоохоронного законодавства на загальну суму 77,792 тис. грн. До Державного бюджету стягнуто 63,954 тис. грн.

До правоохоронних органів за ознаками кримінальних правопорушень скеровано 95 матеріалів у порядку ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України. Відкрито 29 кримінальних проваджень.

До органів прокуратури передано 3 матеріали для представництва інтересів держави в судах на суму 1 932,002 тис. грн. Органами прокуратури в інтересах Державної екологічної інспекції Центрального округу заявлено 4 позови на суму 13 367,163 тис. грн.

Загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, становить 4 757,578 тис. грн.

З метою відшкодування збитків пред'явлено 39 претензій та позовів на загальну суму 6 597,056 тис. грн. Стягнуто 17 претензій та позовів на суму 2 071,855 тис. грн.

Державний контроль водних ресурсів.

В галузі екологічного контролю за охороною і використанням вод та відтворенням водних ресурсів проведено 11 ресурсних перевірок додержання вимог природоохоронного законодавства.

За порушення вимог природоохоронного законодавства складено 18 адміністративних протоколів, винесено 17 постанов про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 2,941 тис. грн, стягнуто 1,717 тис. грн.

До правоохоронних органів, у порядку статті 214 Кримінального процесуального кодексу України передано 2 матеріали у порядку ст. 214 КПК. Порошено 2 кримінальних справи.

До органів прокуратури передано 2 матеріали для представництва інтересів держави в судах на суму 678,569 тис. грн. Органами прокуратури в інтересах Державної екологічної інспекції Центрального округу заявлено

2 позови на суму 678,569 тис. грн. Розраховані збитки на загальну суму 22,425 тис.грн, пред'явлено 4 претензії та позови на суму 1 265,014 тис. грн., стягнуто 1 718,015 тис. грн.

Державний контроль за станом атмосферного повітря.

У галузі екологічного контролю за охороною атмосферного повітря проведено 1 ресурсну перевірку додержання вимог природоохоронного законодавства.

Складено 3 адміністративних протоколи, з яких 1 передано до судових органів, винесено 2 постанови про адміністративні правопорушення сума накладених штрафів 0,272 тис. грн., стягнуто 0,272 тис. грн.

До правоохоронних органів за ознаками кримінальних правопорушень скеровано 3 матеріали у порядку ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України. До органів прокуратури передано 1 матеріал для представництва інтересів держави в судах на суму 1 253,433 тис. грн.

Розраховані збитки на загальну суму 4 334,682 тис. грн, пред'явлено 3 претензії на суму 4 334,682 тис. грн, стягнуто 82,818 тис. грн.

Державний екологічний контроль за використанням і охороною земель.

У галузі екологічного контролю за охороною і використанням земельних ресурсів проведено 4 ресурсних перевірки додержання вимог природоохоронного законодавства. Складено 5 адміністративних протоколів, винесено 5 постанов про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 1,7 тис. грн, стягнуто 1,7 тис. грн.

До органів прокуратури передано 1 матеріал для представництва інтересів держави в судах на суму 314,815 тис. грн.

Землі водного фонду: складено 16 адміністративних протоколів, винесено 16 постанов про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 2,074 тис. грн., стягнуто 1,904 тис. грн. До правоохоронних органів передано 37 матеріалів у порядку ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України.

Державний контроль у сфері надрокористування.

До органів прокуратури передано 1 матеріал для представництва інтересів держави в судах на суму 12 373,779 тис. грн. Пред'явлено 1 позов на суму 564,047 тис. грн.

Державний контроль за поводженням з відходами.

Проведено 2 ресурсних перевірки, складено 20 адміністративних протоколів, винесено 20 постанов про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 12,206 тис. грн, стягнуто 12,461 тис. грн.

Державний контроль за охороною, захистом, використанням рослинних ресурсів, у тому числі лісів.

Складено 75 адміністративних протоколів, 19 з яких передано до судових органів, винесено 56 постанов про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 27,132 тис. грн., стягнуто 19,771 тис. грн.

До правоохоронних органів передано 5 матеріалів у порядку ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України.

Розраховані збитки на загальну суму 84,325 тис.грн, пред'явлено 24 претензії та позови на суму 117,167 тис. грн., стягнуто 404,315 тис. грн.

Державний контроль за охороною, використанням та відтворенням тваринного світу.

У звітному періоді складено 5 адміністративних протоколів, 2 з яких передані на розгляд судових органів, винесено 4 постанови про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 1,411 тис. грн., стягнуто 0,391 тис. грн.

За результатами перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства у галузі рибного господарства. складено 518 адміністративних протоколів, 15 з яких передано на розгляд судових органів, винесено 484 адміністративних постанов, сума накладених штрафів 29,716 тис. грн., стягнуто 25,568 тис. грн.

До правоохоронних органів передано 33 матеріали у порядку ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України порушено 22 кримінальних справи.

Розраховані збитки на загальну суму 316,146 тис. грн, пред'явлено 7 претензій на суму 316,146 тис. грн.

Державний екологічний контроль за охороною, використанням та відтворенням об'єктів і територій природно-заповідного фонду.

Складено 22 адміністративних протоколи, 12 з яких передано на розгляд до судових органів, винесено 2 постанови про адміністративні правопорушення, сума накладених штрафів 0,340 тис. грн, стягнуто 0,17 тис. грн.

До правоохоронних органів передано 15 матеріалів у порядку ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України порушено 5 кримінальних справ.

15.4 Виконання державних цільових екологічних програм

Законом України від 24.05.2012 № 4836 затверджена загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року (далі – Програма).

Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом“ внесено зміни до Водного кодексу України в частині впровадження планів управління річковими басейнами, які розробляються та виконуються з метою досягнення екологічних цілей, визначених для кожного району річкового басейну в установлені строки.

Відповідно до вимог постанови Кабінету Міністрів України від 18.05.2017 № 336 „Про затвердження Порядку розроблення плану управління річковим басейном“ перші плани управління річковими басейнами для кожного району річкового басейну подаються до Кабінету Міністрів України для затвердження не пізніше 1 серпня 2024 року, а розроблення перших планів управління

річковим басейном для кожного району річкового басейну здійснюється в період виконання Програми.

З метою врегулювання питання продовження дії Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року до запровадження планів управління річковими басейнами розроблено проект Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року“ з продовженням її дії до 2024 року.

Рішенням Черкаської обласної ради від 19.02.2021 № 5-23/VIII (зі змінами) затверджено обласну програму охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки, до заходів якої в напрямку охорони і раціонального використання водних ресурсів включені заходи, спрямовані на підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану водних об'єктів області, розташованих в басейні річки Дніпро.

Державний моніторинг поверхневих вод є складовою частиною державної системи моніторингу довкілля і здійснюється відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 „Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод“ та від 30.03.1998 № 391 „Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля“.

На території області постійні моніторингові спостереження за станом масивів поверхневих вод у визначених контрольних створах, в межах повноважень здійснюють Регіональний офіс водних ресурсів у Черкаській області, Черкаський обласний центр з гідрометеорології та Державна екологічна інспекція Центрального округу.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.07.2023 № 610-р схвалено Концепцію Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля.

Метою Програми є розбудова цілісної системи моніторингу довкілля, підвищення ефективності її функціонування для підтримання екологічної рівноваги на території України, забезпечення конституційного права людини на безпечне довкілля.

З метою впровадження автоматизованої системи моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря на території області розроблені:

- Програма державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря на 2021-2025 роки для зони „Черкаська“, погоджена Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля) 26.08.2021 № 25/1-12/18260-21, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-26/VIII;

- Програма державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря на 2021-2025 роки для агломерації „Черкаси“, погоджена Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України 02.11.2021

(№ 25/1-12/23160-21) та затверджена рішенням Черкаської міської ради від 20.01.2022 № 17-5 (зі змінами від 18.05.2023 № 41-37).

15.5 Державна політика у сфері моніторингу навколишнього природного середовища

Стан навколишнього природного середовища в області визначається на основі систематичних спостережень, які охоплюють різні складові довкілля.

Законом України „Про охорону навколишнього природного середовища“ (ст. 20, 22) передбачено створення державної системи моніторингу довкілля (далі – ДСМД) та проведення спостережень за станом навколишнього природного середовища, рівнем його забруднення.

Державна система моніторингу довкілля – це система спостережень, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналізу інформації про стан довкілля, навколишнього природного середовища в області визначається на основі систематичних спостережень прогнозування його змін і розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень про запобігання негативним змінам стану довкілля та дотримання вимог екологічної безпеки.

Основні принципи функціонування Державної системи моніторингу довкілля постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 „Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля“.

Кожний із суб'єктів ДСМД здійснює моніторинг тих об'єктів довкілля, що визначаються Положенням про державну систему моніторингу довкілля та порядками і положеннями про державний моніторинг окремих складових довкілля.

Існуюча система моніторингу довкілля базується на виконанні розподілених функцій її суб'єктами і складається з підпорядкованих їм підсистем. Кожна підсистема на рівні окремих суб'єктів системи моніторингу має свою структурно-організаційну, науково-методичну та технічну бази.

Основні нормативні акти, що регламентують моніторинг об'єктів довкілля:

- постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 „Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря“;
- постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 № 758 „Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод“;
- постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2012 № 1051 „Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру“;
- постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.1993 № 661 „Про затвердження Положення про моніторинг земель“;
- наказ Міністерства аграрної політики України від 26.02.2004 № 51 „Про затвердження Положення про моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення“ (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 29 березня 2004 року за № 383/8982).

Моніторинг атмосферного повітря

На виконання вимог постанови Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 827 „Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря“ з метою створення сучасної автоматизованої системи спостережень за станом атмосферного повітря в області діє Програма державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря на 2021 – 2025 роки для зони „Черкаська“, яка погоджена Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України (далі – Міндовкілля) і затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 10.09.2021 № 8-26/VIII.

З метою придбання та встановлення 3 автоматизованих постів спостережень на території зони „Черкаська“ Черкаською обласною державною адміністрацією направлено відповідний запит до Міндовкілля про виділення коштів з державного бюджету. У 2023 році кошти на реалізацію заходу не виділялись.

Моніторинг атмосферного повітря здійснюється за показниками якості атмосферного повітря (визначення рівня забруднювальних речовин) та атмосферних опадів (ведуться спостереження за хімічним складом атмосферних опадів та їх кислотністю).

Постійні спостереження за станом атмосферного повітря здійснюються Черкаським обласним центром з гідрометеорології тільки в м. Черкаси.

За даними Державної установи „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України“ (далі – ДУ „Черкаський ОЦКПХ МОЗ“) впродовж 2023 року лабораторіями ДУ „Черкаський ОЦКПХ МОЗ“ відібрано та досліджено 7083 проби атмосферного повітря, виявлено 151 (2,13%) відхилень від значень гранично допустимих концентрацій на автошляхах м. Черкаси (формальдегід, бензин, оксид вуглецю).

Хімічний склад атмосферних опадів залежить від присутності забруднюючих речовин в атмосферному повітрі.

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології регулярні спостереження за станом атмосферних опадів проводились на базі метеостанцій у с. Холоднянському Черкаського району (далі – метеостанція Сміла) та с. Озірна Звенигородського району (далі – метеостанція Звенигородка). У атмосферних опадах визначався вміст сульфатів, нітратів, азоту амонійного, хлоридів, гідрокарбонатів та іонів металів. У 2023 році в опадах переважали іони сульфатів. Найбільші концентрації сульфатів на території метеостанції Звенигородка виявлені у серпні (7,0 мг/дм³), на території метеостанції Сміла – в лютому (5,71 мг/дм³).

Загальна мінералізація опадів по с. Холоднянському Черкаського району змінювалась в межах 4,7 – 18,8 (у 2022 році від 5,6 до 23,11) мг/дм³. Найбільш мінералізованими опади були в червні: іони хлоридів, нітратів, натрію та кальцію мали найвищі значення. В липні, завдяки значному зменшенню

в опадах концентрації хлоридів та нітратів, опади мали найнижчу (4,7 мг/дм³) мінералізацію.

Загальна мінералізація опадів по с. Озірна Звенигородського району змінювалась в межах 5,5 - 15,55 (у 2022 році від 4,11 до 14,19) мг/дм³. Найвищу мінералізацію опадів у серпні створили концентрації іонів сульфатів та катіонів. Найнижча мінералізація опадів спостерігалась в грудні: в опадах були відсутні хлориди та нітрати. Опади мали найнижчу (5,5 мг/дм³) мінералізацію.

За результатами вимірювань визначення кислотно-лужної рівноваги (рН) опадів на метеостанції Звенигородка слабо кислі опади склали 2% від загальної кількості контрольованих опадів, слабо лужні – 17%, нормальні – 81%. На метеостанції Сміла за період спостережень з 01.05.2023 по 31.12.2023 слабо кислі опади склали 18%, слабо лужні – 9%, нормальні – 77% від загальної кількості контрольованих опадів.

Хімічний склад снігового покриву (вміст іонів металів) визначався у м. Чигирин, Канів, Сміла та с. Озірна. В сніговому покриві 2022-2023 років вміст сульфатів був на рівні 1,7 (м. Сміла) – 14,9 (м. Канів) мг/дм³; хлоридів - в межах 0,5 (м. Звенигородка) – 1,12 (м. Чигирин) мг/дм³; азоту амонійного - в межах 0,3 (м. Звенигородка) – 1,1 (м. Сміла) мг/дм³; нітратів в межах 1,1 (м. Звенигородка) – 12,5 (м. Канів), гідрокарбонатів – в межах 1,4 (м. Звенигородка) – 24,0 (м. Канів) мг/дм³. Вміст іонів металів коливався в межах 0,1-4,0 мг/дм³. Дані вимірювань свідчать про те, що в сніговому покриві переважали аніони сульфатів, нітратів та гідрокарбонатів.

Найвищі рівні загальної мінералізації талих вод снігового покриву спостерігалися в м. Канів. Величина рН снігового покриву була нейтральною у містах Канів, Сміла та Чигирин; у с. Озірна Звенигородського району – слабо кислою.

Державний моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється лабораторією спостережень за забрудненням атмосферного повітря Черкаського обласного центру з гідрометеорології тільки в м. Черкаси на трьох стаціонарних постах: № 2 - центр (вул.Святотроїцька, 68), № 3 „О“ – мікрорайон „Дніпровський“ (вул. Гетьмана Сагайдачного, 146), № 4 „О“ – мікрорайон „Перемога“ (вул.Олени Теліги,4).

У повітрі контролюються 4 основних і 13 специфічних забруднюючих речовин, включаючи 8 важких металів.

У 2023 році лабораторією проаналізовано 19125 проб повітря, у тому числі по основних інгредієнтах – 9568 та по специфічних – 9557.

За їх даними в атмосферному повітрі міста у 2023 році середньорічні концентрації по формальдегіду (мікрорайон „Дніпровський“) становили 2,67 ГДК (в 2022 – 2 ГДК), по всіх інших речовинах фактичні концентрації не перевищували нормативи встановлені санітарним законодавством.

Індекс забруднення атмосферного повітря за 2023 рік по м. Черкаси становив 6,54 (у 2022 році – 5,32), що вважається підвищеним рівнем забруднення атмосферного повітря ($5 < \text{ІЗА} < 7$).

З метою інформування населення про стан забруднення атмосферного повітря щомісячна інформація щодо результатів спостережень та щотижнева інформація про середньодобові концентрації забруднюючих речовин в атмосферному повітрі міста, що надходить від Черкаського обласного центру з гідрометеорології, розміщується на офіційному веб-сайті обласної державної адміністрації та сторінці Управління у соціальній мережі Facebook.

Моніторинг стану вод суші

Постійні спостереження за станом водних об'єктів області у 2023 році, в межах повноважень здійснювали Регіональний офіс водних ресурсів у Черкаській області, Черкаський обласний центр з гідрометеорології, Державна установа „Черкаський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України“, Державна екологічна інспекція Центрального округу у визначених контрольних створах.

За інформацією Регіонального офісу водних ресурсів у Черкаській області відповідно до „Програми державного моніторингу вод в частині проведення Держводагентством спостережень на масивах поверхневих вод, забір в яких здійснюється для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення“ визначені об'єкти спостережень:

- 678 км, с. Сокирне, водозабір м. Черкаси;
- 64 км, м. Корсунь-Шевченківський, водозабір;
- 41 км, м. Звенигородка, водозабір.

У 2023 році відібрано 36 проб та виконано 720 вимірювань забруднюючих речовин.

За результатами проведених у 2023 році досліджень поверхневих вод в районі водозаборів с. Сокирне, м. Корсунь-Шевченківський та м. Звенигородка гідрохімічний стан води знаходився на задовільному рівні.

Біогенні елементи групи азоту по водозаборах знаходились значно нижче рівня токсичної дії.

Середньорічні значення вмісту кисню у воді знаходились в межах від 4,4 до 10,0 мгО₂/дм³.

Протягом року по водозаборах спостерігалось перевищення нормативів:

по м. Корсунь-Шевченківський:

- нормативів екологічної безпеки водних об'єктів (Наказ аграрної політики та продовольства України (Природні прісні води) № 471 від 30.07.2012)) по показникам БСК₅ в 1,4-2,1 рази, ХСК в 1,0-1,2 рази; завислим речовинам в 1,1-1,8 рази;

- гігієнічні нормативи якості води ((ГДК/ОДР) Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 721 від 02.05.2022) по показнику ХСК в середньому в 3,4 рази.

по с. Сокирне:

- нормативів екологічної безпеки водних об'єктів (Наказ аграрної політики та продовольства України (Природні прісні води) № 471 від 30.07.2012)) по показнику БСК₅ в 1,2-1,6 рази; завислим речовинам в 1,2 рази;

- гігієнічні нормативи якості води ((ГДК/ОДР) Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 721 від 02.05.2022) по показнику ХСК в середньому в 2,8 рази, заліза загального (лютий – травень) в 1,0-1,7 рази.

по м. Звенигородка:

- нормативів екологічної безпеки водних об'єктів (Наказ аграрної політики та продовольства України (Природні прісні води) № 471 від 30.07.2012)) по показнику БСК₅ в 1,6-2,1 рази; завислим речовинам в 1,2-1,6 рази, ХСК в 1,1-1,4 рази;

- гігієнічні нормативи якості води ((ГДК/ОДР) Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 721 від 02.05.2022) по показнику ХСК в середньому в 3,5 рази, прозорості (липень - грудень) – в 1,4-2,9 рази.

В порівнянні з минулим 2022 роком по водозабору с. Сокирне показники сольового складу залишились на рівні минулого 2022 року;

- гідрохімічні показники: азотна група, ХСК, БСК₅, фосфати та фосфор загальний збільшилися;

- специфічні речовини, а саме вміст заліза загального та марганець залишились на рівні минулого року.

- гідрофізичний показник – завислі речовини зменшився.

В районі питного водозабору в р. Рось м. Корсунь-Шевченківський спостерігаються наступні зміни:

- зменшення показників сольового складу;

- збільшення гідрохімічних показників ХСК, БСК₅, амонію, фосфатів та фосфору загального;

- специфічні речовини, а саме вміст заліза загального та марганець збільшився.

- гідрофізичний показник - завислі речовини зменшився.

Збільшився вміст розчиненого кисню.

В порівнянні з минулим 2022 роком в районі питного водозабору м. Звенигородка спостерігаються наступні зміни:

- зменшення всіх показників сольового складу кальцію, магнію, сульфатів; збільшення сухого залишку та хлоридів;

- гідрохімічні показники ХСК та БСК₅, азотної групи, фосфатів та фосфору загального збільшилися. Зменшення амонію.

- специфічні речовини, а саме вміст заліза загального та марганцю збільшився.

- гідрофізичний показник - завислі речовини збільшився.

Вміст розчиненого кисню на рівні минулого 2022 року.

За інформацією Черкаського обласного центру з гідрометеорології у 2023 році гідрометеослужба виконувала програму діагностичного моніторингу масивів поверхневих вод за фізико-хімічними показниками. За програмою спостережень діагностичного моніторингу визначалися температура води, рН, розчинений кисень, біохімічне споживання кисню за 5 діб (БСК₅), хімічне споживання кисню (ХСК), іонний склад, азотні

та фосфорні сполуки. Спостереження у пунктах діагностичного моніторингу проводились щомісячно.

Річки басейну Південного Бугу.

Діагностичний моніторинг масивів поверхневих вод проводився у наступних пунктах: р. Гірський Тікіч – с. Тальне; р. Гнилий Тікич – м. Катеринопіль; р. Шполка – м. Ватутіне; р. Велика Вись – смт. Ямпіль; р. Уманка – м. Умань.

За даними спостережень вміст розчиненого у воді кисню змінювався у межах від 4,3 до 18,7 мгО₂/дм³. Мінімальне значення (4,3 мгО₂/дм³) було відмічено у пункті р. Шполка - м. Ватутіне. Величина БСК₅ найбільшого значення досягала у пункті на р. Гнилий Тікич, м. Катеринопіль, і становила 7,7 мгО₂/дм³.

Вміст органічних речовин (за ХСК) у поверхневих водах річок високий та знаходився на рівні від 25 (р. Уманка) до 68 (р. Велика Вись) мгО₂/дм³. Без суттєвих змін порівняно з минулим роком.

Вода річок має сталий склад головних іонів з переважанням гідрокарбонатів, натрію, хлоридів, сульфатів. Найвищий ступінь мінералізації властивий водам річок Уманка, Гнилий Тікіч та Шполка.

Максимальний вміст головних іонів відмічений у воді р. Уманка, що становить 1734 мг/дм³.

Азотні сполуки були представлені нітрогеном амонійним, нітритним та нітратним. Найбільше забруднення сполуками нітрогену амонійного (15,89 мгN/дм³) та нітрогену нітритного (0,26 мгN/дм³) відзначалось у воді р. Уманка - м. Умань. Концентрації нітрогену нітратного впродовж спостережень були в межах від 0,01 до 1,3 мгN/дм³, максимум зафіксовано на ділянці р. Велика Вись - смт. Ямпіль.

Фосфор у поверхневих водах, як відомо, є більш консервативним елементом, ніж азот. Більша його частина, яка використовується гідробіонтами, повертається до водного середовища. Найвищі середні за рік значення фосфору (4,02 м./дм³) встановлені для пункту на р. Уманка (м. Умань). Порівняно з минулим роком – зросли.

Річки басейну Дніпра

Басейн Дніпра на території Черкаської області налічує 7 пунктів спостережень. Діагностичний моніторинг масивів поверхневих вод проводився у наступних пунктах: р. Росава – с. Гамарня (3 км); р. Вільшанка – с. Мліїв (у межах міста); р. Золотоношка – с. Благодатне (18 км); р. Ірклій – смт Чорнобай (22 км, Чорнобаївське ВУЖКГ); р. Тясмин – м. Кам'янка (120 км); р.Тясмин - м. Чигирин (90 км, КП „Чигирин“); водосховище Кременчуцьке – м. Канів (0,5 км нижче міста).

Фізико-хімічний склад поверхневих вод тісно пов'язаний з його природними умовами і насамперед це стосується показників головних іонів та мінералізації. Мінералізація в басейні Дніпра на території Черкаської області коливалась від 258 (водосховище Кременчуцьке) до 1395 (р. Тясмин – м. Чигирин) мг/дм³.

За даними спостережень середні значення кисневого режиму річок, характеризуються, як задовільні. Були випадки незадовільного кисневого режиму на річці Вільшана у вересні-жовтні 2023 року (1,12-1,92) $\text{мгO}_2/\text{дм}^3$.

Величина БСК₅ найбільшого значення досягла у пункті на р. Золотоношка, становила 7,4 $\text{мгO}_2/\text{дм}^3$.

Вміст органічних речовин (за ХСК) у поверхневих водах річок високий та знаходився на рівні від 17 (р. Росава) до 124 (р. Росава) $\text{мгO}_2/\text{дм}^3$. У воді р. Вільшана – від 20 до 120 $\text{мгO}_2/\text{дм}^3$. Дещо підвищився порівняно з минулим роком.

Серед різних форм мінерального азоту у поверхневих водах Дніпра значення нітрогену амонійного змінювались від 0,15 до 1,85 $\text{мгN}/\text{дм}^3$. Максимальні величини були відмічені у пункті на р. Золотоношка (с. Благодатне).

Межі коливань нітрогену нітритного складали 0,003-0,1 $\text{мгN}/\text{дм}^3$ (за мінімальним вмістом) та 0,03-0,18 $\text{мгN}/\text{дм}^3$ (за максимальним вмістом). Забруднення з максимальною концентрацією відмічено на р. Росава – с. Гамарня.

Найбільш підвищені концентрації нітрогену нітратного спостерігались у воді річки Росава – 2,64 $\text{мгN}/\text{дм}^3$.

Амплітуда коливань фосфору загального становила 0,045-2,9 $\text{мгP}/\text{дм}^3$ і, як правило, підвищені концентрації фосфору загального спостерігались у створах нижче населених пунктів, що пов'язано з надходженням недостатньо очищених або неочищених господарсько-побутових стічних вод.

За інформацією Державної установи „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України (далі – ДУ „Черкаський ОЦКПХ МОЗ“) протягом 2023 року проведено дослідження 940 проб води з водойм за мікробіологічними показниками та 540 проб – за санітарно - хімічними. З них у 223 (23,2%) та 29 (5,4%) зразках проб виявлені відхилення від гігієнічних нормативів.

Здійснення радіоекологічного моніторингу.

Радіологічні спостереження в області в межах повноважень у 2023 році здійснювали Черкаський обласний центр з гідрометеорології, Управління ДСНС України у Черкаській області, ДУ „Черкаський ОЦКПХ МОЗ“.

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології рівнів радіації, що перевищують 25 $\text{мкР}/\text{год}$ на території станцій не виявлено. Впродовж року щоденні значення ПЕД були в межах 10 – 16 $\text{мкР}/\text{год}$.

Збір випадань з атмосфери на визначення радіоактивності проводився щоденно лише на метеостанції м. Золотоноша. Річна сумарна бета-активність атмосферних випадань склала 544,3 $\text{Бк}/\text{м}^2$, що не перевищує доаварійного рівня (584 $\text{Бк}/\text{м}^2$).

За отриманими у 2023 році даними всі контрольовані параметри радіоактивного забруднення атмосфери були співставними з минулорічними значеннями.

За інформацією Головного управління Державної служби України

з надзвичайних ситуацій у Черкаській області на базі підпорядкованих підрозділів Головного управління функціонує 29 позаштатних постів радіаційного

та хімічного спостереження, які 4 рази на добу проводять заміри радіаційного фону. Результати вимірювань на постійні основі висвітлюються на сайті SaveEcoBot. Протягом 2023 року випадків радіаційного забруднення на території області не фіксувалося.

Докладна інформація за результатами спостережень зазначена у розділах 2.4 Стан радіаційного забруднення атмосферного повітря; 4.3.4 Радіаційний стан поверхневих вод; 9.3.1 Стан радіаційного забруднення території області.

Моніторинг підземних вод та моніторинг стану геологічного середовища щодо екзогенних геологічних процесів (далі – ЕГП).

Моніторинг підземних вод та стану геологічного середовища щодо екзогенних геологічних процесів здійснюється Державною службою геології та надр України.

Крім того, Черкаське управління захисних масивів дніпровських водосховищ в межах повноважень здійснює моніторинг переформування берегів і гідрогеологічного стану прибережних зон Кременчуцького водосховища. Інформація про переформування берегів Кременчуцького водосховища наведена у розділі 7.2.2 Екзогенні геологічні процеси.

Моніторинг ґрунтів.

В області спостереження за станом ґрунтів здійснюють Черкаський обласний центр з гідрометеорології, Черкаська філія ДУ „Держґрунтохорона“ (проводить моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення).

За даними Черкаського обласного центру з гідрометеорології у 2023 році на вміст залишкових пестицидів були обстежені сільгоспугіддя двох районів: Уманського та Черкаського. Всього було відібрано 11 проб на полях під ріпаком та кукурудзою.

У відібраних пробах ґрунтів визначались хлорорганічні пестициди – сума дихлордифенілтрихлоретану (ДДТ); сума ізомерів гексахлорциклогексану (альфа і гамма - ГХЦГ).

Аналіз проб на вміст пестицидів ДДТ, альфа ГХЦГ показав їх відсутність у ґрунті. Максимальний вміст пестицидів гамма ГХЦГ у пробі ґрунту, відібраній на Чигиринського району під кукурудзою, становив 0,001 мг/кг.

Гранично допустима концентрація для п,п-ДДЕ, п,п-ДДТ та альфа і гамма - ГХЦГ складає 0,1 мг/кг.

Концентрації нітратів на полях в Уманському районі (Жашківської ОТГ) були на рівні 5 мг/кг, а на полях Черкаського району (Чигиринської ОТГ) склали 4 мг/кг.

Виявлені в ґрунтах нітрати були меншими рівня допустимих норм. Гранично допустима концентрація для нітратів у ґрунті становить 130 мг/кг (повітряно-сухого ґрунту).

За інформацією, наданою ДУ „Черкаський ОЦКПХ МОЗ“ протягом 2023 року проведено 278 досліджень проб ґрунту за мікробіологічними показниками,

983 – за паразитологічними, 561 – за санітарно - хімічними. З них у 8 (2,9 %) зразках проб виявлені відхилення за мікробіологічними показниками, 21 (2,1 %) - за паразитологічними. За санітарно-хімічними показниками відхилень не виявлено.

Організація обміну інформацією у системі моніторингу.

Згідно вимог статті 20-4 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища“ до компетенції обласних державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища.

Управлінням екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації здійснювався аналіз результатів хімічних досліджень, які проводили суб'єкти моніторингу довкілля – Регіональний офіс водних ресурсів, Черкаський обласний центр з гідрометеорології, Державна установа „Черкаський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України“.

При виявленні перевищень встановлених норм інформація передавалась до Державної екологічної інспекції Центрального округу, враховуючи, що здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища належить до її повноважень.

Крім того, з метою інформування громадськості про стан довкілля області відповідна інформація розміщувалась на сайті Черкаської обласної державної адміністрації (<http://ck-oda.gov.ua/>) у рубриці „Екологія“ та сторінці Управління у соціальній мережі Facebook.

15.6 Оцінка впливу на довкілля

23 травня 2017 року прийнято Закон України „Про оцінку впливу на довкілля“ (далі – Закон), який встановлює правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоди довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів. Закон набрав чинності 18 грудня 2017 року.

Відповідно до Закону та Положення про управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації, затвердженого розпорядженням Черкаської обласної державної адміністрації від 18.12.2015 № 650 зі змінами, Управління реалізує повноваження у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля (далі – ОВД).

Вплив на довкілля – будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також

наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів.

Проведення ОВД майбутньої господарської та іншої діяльності на довкілля сприяє ухваленню екологічно грамотного управлінського рішення про реалізацію наміченої господарської і іншої діяльності за допомогою визначення можливих несприятливих дій оцінки екологічних наслідків, обліку громадської думки, розробки заходів зі зменшення і запобігання дій.

Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України запроваджено роботу Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля (далі – Реєстр). Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 року № 1026 (зі змінами) затверджено Порядок передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядок ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля.

Протягом 2023 року на Черкащині було розпочато 20 справ з ОВД шляхом опублікування повідомлень про плановану діяльність в Реєстрі.

Впродовж 2023 року Управлінням екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації видано 18 висновків з оцінки впливу на довкілля та 2 рішення про відмову у видачі висновку з оцінки впливу на довкілля.

15.7 Економічні засади природокористування

Одним із дієвих інструментів формування сприятливих умови для реалізації гарантованого статтею 50 Конституції України права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, виконання зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію, вирішення екологічних проблем є ефективне планування природоохоронних заходів та належне їх фінансування за рахунок видатків бюджетів усіх рівнів.

Згідно із статтею 42 Закону України „Про охорону навколишнього природного середовища“ фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету, Державного фонду регіонального розвитку, субвенцій державного бюджету місцевим бюджетам та ін); коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів.

Економічні механізми природоохоронної діяльності

У 2023 році відповідно до Бюджетного кодексу України було визначено таке зарахування коштів від сплати екологічного податку та коштів від грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, а саме:

Кошти від сплати екологічного податку:

45 % до загального фонду державного бюджету,

30 % до спеціального фонду обласного бюджету,

25 % до спеціальних фондів сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Кошти від грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської

та іншої діяльності розподіляються відповідно:

30% до спеціального фонду державного бюджету,

20 % до спеціального фонду обласного бюджету,

50 % до спеціальних фондів сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад.

За даними Департаменту фінансів облдержадміністрації фактичні надходження коштів від сплати екологічного податку до спеціального фонду місцевих бюджетів (фондів охорони навколишнього природного середовища) за 2023 рік склали 56 909,4 тис. грн (у 2022 році – 35 499,6 тис. грн), з них:

- за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення 43 201,4 тис. грн;

- за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти 7 896,3 тис. грн;

- за розміщення відходів 3 183,8 тис. грн.

Надходження від грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності у 2023 році склали 2 627,9 тис. грн (у 2022 році – 963,1 тис. грн).

Місцевою владою постійно проводиться організаційна та практична робота з питань ефективного планування та раціонального використання коштів місцевих бюджетів на виконання природоохоронних заходів, а також наповнення місцевих бюджетів.

Головний принцип економічного механізму природоохоронної діяльності – цільове та ефективне використання екологічних фінансів для поліпшення стану довкілля.

Стан фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища

Рішенням Черкаської обласної ради від 16.12.2022 № 16-4/VIII „Про обласний бюджет Черкаської області на 2023 рік“ (зі змінами) на заходи у сфері „Охорона та раціональне використання природних ресурсів“ за рахунок екологічного податку та грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності, передбачалось 17000,0 тис. грн.

Кошти спеціального фонду обласного бюджету на природоохоронні заходи у 2023 році не використовувалися.

За даними територіальних громад у 2023 році за рахунок коштів бюджетів місцевого самоврядування профінансовано природоохоронні заходи на суму 44 738,68 тис. грн (65 %) від запланованих 68 385,12 тис. грн.

З них використано на:

- забезпечення раціонального використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів – 26 165,06 тис. грн;
- охорону та раціональне використання водних ресурсів – 586,48 тис. грн;
- збереження природно-заповідного фонду – 3 155,73 тис. грн;
- охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів та ресурсів тваринного світу (озеленення та догляд за зеленими насадженнями, ліквідація наслідків буреломів та вітровалів, тощо) – 14 519,84 тис. грн;
- моніторинг навколишнього середовища (проведення аналітичного контролю за станом забруднення атмосферного повітря, проведення лабораторних досліджень ґрунту, води) – 207,86 тис. грн;
- інші природоохоронні заходи (на запобігання розвитку небезпечних геологічних процесів) – 103,71 тис. грн.

15.8 Технічне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки

Розвиток ринку екологічних товарів, послуг і технологій – одне з провідних завдань Європейської Зеленої угоди й водночас зобов'язання України згідно зі статтею 293 „Торгівля на користь сталого розвитку“ Угоди про асоціацію України з ЄС. Знаком, який повідомляє про екологічні аспекти того чи іншого продукту, є екологічне маркування.

Стандарти екологічного маркування дозволяють ідентифікувати найкращі продукти та їхній потенційний вплив на стан довкілля та здоров'я людини протягом життєвого циклу у порівнянні до загальноприйнятих державних норм за чітко визначеними й науково обґрунтованими критеріями. Окрім цього таке маркування застосовуються у тендерній документації при визначенні вимог до екологічних характеристик продукції.

Застосування екомаркування спрямовані на зменшення споживання енергетичних та інших ресурсів, утворення відходів, забруднення довкілля та досягнення високих показників хімічної безпеки.

Етикетка чи пакування зі знаком екологічного маркування свідчить про досконалість та професійну дисципліну завдяки суворим критеріям, розробленим на основі європейських екологічних стандартів, вимоги яких суворіші ніж ті що відповідають загальнообов'язковим регламентам. Окрім цього список стандартів екологічного маркування щороку зростає: продукти, папір, мийні засоби, косметика, лакофарбові матеріали, будівельні продукти або послуги туризму, готелі, громадські будівлі і інше.

Споживачі та замовники публічної сфери можуть бути впевнені, що сертифіковані послуги з екомаркуванням містять менше небезпечних речовин, мають менший вплив на довкілля, утворюють менше відходів і парникових газів, і при цьому якісні, мають продовжений строк служби та ремонтпридатні.

Екологічний сертифікат підтверджує переваги об'єкта сертифікації відносно впливів на стан довкілля та здоров'я людини за схемою згідно з ISO 14024.

Основним предметом ISO 14000 є система менеджменту навколишнього середовища. Типові положення цих стандартів полягають у тому, що в організації мають бути введені й дотримуватися певні процедури, мають бути підготовлені певні документи та призначені відповідальні за певні галузі екологічно значущої діяльності.

До сьогодні в Україні прийняті як державні стандарти ГОСТ Р ISO 14000 п'ять документів, що є перекладами відповідних стандартів:

1. ISO 14001 "Системи управління навколишнім середовищем. Вимоги і керівництво щодо застосування".

2. ISO 14004 "Системи управління навколишнім середовищем. Керівництво за принципами організації і методами забезпечення функціонування".

3. ISO 14010 "Керівництво щодо екологічного аудиту. Основні принципи ISO 1401 і екологічний аудит. Аудит системи екологічного управління".

4. ISO 14012 "Екологічний аудит. Кваліфікаційні вимоги до екологів – аудиторів".

5. Основний документ серії – ISO 14001 – не містить жодних абсолютних вимог до дії організації на навколишнє середовище за винятком того, що організація в спеціальному документі має оголосити про своє прагнення відповідати національним стандартам.

На Черкащині державну політику у сфері технічного регулювання та захисту прав споживачів забезпечує Черкаська філія ДП „Полтавастандартметрологія“. Пріоритетними напрямками діяльності підприємства є надання послуг у сфері метрології, стандартизації та сертифікації продукції, послуг і систем управління якістю.

15.9 Державне регулювання природокористування

Протягом 2023 року Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації проводило дозвільно-погоджувальну діяльність у межах своїх повноважень та згідно з чинним законодавством.

Діяльність в галузі охорони атмосферного повітря забезпечується шляхом надання дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря з встановленням нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин з стаціонарних джерел.

Протягом 2023 року:

- видано 220 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для об'єктів 2 – 3 групи;

- анульовано 130 дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для об'єктів 2 – 3 групи;

- для 21 суб'єкта господарювання підготовлено та видано величини фонових концентрацій.

До реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, який складається та ведеться на підставі реєстрових карт об'єктів утворення відходів (далі - ОУВ) і об'єктів оброблення та утилізації відходів (далі – ООУВ), на кінець звітного року включено 266 ОУВ та 7 ООУВ області.

За 2023 рік затверджено 2 реєстрові карти об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів.

До реєстру місць видалення відходів (далі – МВВ), який створюється та ведеться на підставі паспортів МВВ, входить 288 місць видалення відходів області.

Відповідно до ст. 49 Водного кодексу України, видача дозволів на спеціальне використання водних ресурсів здійснюється територіальними органами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства (сектор у Черкаській області Державного агентства водних ресурсів України).

Відповідно до наказу Державного агентства водних ресурсів України (далі – Держводагентство) від 13.02.2023 № 26 „Про повноваження секторів“, відповідно до Положення про сектор у Черкаській області Держводагентства затвердженого наказом Держводагентства від 28.04.2022 № 39, сектор у Миколаївській області Держводагентства уповноважено на здійснення функцій на території Черкаської області (крім здійснення функцій зі встановлення режимів роботи водосховищ та ставків, у тому числі наданих у користування на умовах оренди).

За інформацією Сектору у Миколаївській області Держводагентства у 2023 році по Черкаській області видано 201 дозвіл на спеціальне водокористування, анульовано – 44.

Діяльність в галузі охорони природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення забезпечується шляхом надання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

У 2023 році видано 2 дозволи на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

У сфері охорони та раціонального використання земельних ресурсів: Управління забезпечує в межах повноважень погодження документації із землеустрою. В 2023 році погоджено 16 проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, 6 проектів відведення земельних ділянок.

Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин“ від 28.04.2021 № 1423-IX, внесено зміни до Земельного кодексу України, Закону України „Про землеустрій“.

З 27.05.2021 на виконання пункту 1² Розділу IX „Прикінцеві положення“ Закону України „Про землеустрій“ за зверненням розробників проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок розташованих на території чи в межах прибережної захисної смуги водних об’єктів, надана інформація щодо обмежень у використанні земель, додержання режиму охорони, використання відповідної території та вимог природоохоронного законодавства для 12 проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки.

Управлінням здійснюється реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля. Так, протягом 2023 року видано 18 висновків з оцінки впливу на довкілля та 2 рішення про відмову у видачі висновку з оцінки впливу на довкілля.

15.10 Стан та перспективи наукових досліджень у галузі охорони навколишнього природного середовища

Важливе місце у галузі охорони навколишнього природного середовища належить і науковим дослідженням, спрямованим на розробку наукових основ охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Результати відповідних наукових робіт застосовуються при прийнятті управлінських рішень, створенні нормативної бази регіонального рівня, розробленні та реалізації природоохоронних проектів і заходів, оголошенні і створенні об’єктів природно-заповідного фонду, тощо.

Можливість ефективного формування та реалізації дієвих заходів з охорони навколишнього природного середовища безпосередньо пов’язується з потребою концентрації наукових знань та інформації відповідно до пріоритетних напрямів регіональної екологічної політики.

На кафедрі екології **Черкаського державного технологічного університету** в 2023 році проводилися наукові дослідження за наступними напрямками:

1. „Моделювання поширення забруднюючих речовин в урбоземах із використанням геоінформаційних технологій“ (автори – завідувачка кафедрою екології Олена Хоменко, доценти кафедри Ольга Мислюк та Оксана Єгорова).

Проект подано до Аналітичного центру щодо підготовки та координації міжнародних проектів Університету сталого розвитку міста Еберсвальд, Німеччина. Проект спрямовано на розробку інформаційної системи підтримки прийняття рішень при організації геоекологічного моніторингу урбанізованих територій міста та окремих промислових зон із метою ефективного управління якістю ґрунтового середовища міста.

Авторами проекту проведено районування території міста за буферними властивостями ґрунту за допомогою геоінформаційних технологій із використанням програмного пакета SURFER. Отримані результати мають практичну значимість для розробки геоекологічного моніторингу урбанізованої території, для екологічного управління містом.

Результати наукової роботи опубліковано у виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази Scopus, та пройшли апробацію на міжнародній науково-практичній конференції:

1. Olga Mislyuk, Olena Khomenko, Oksana Yehorova, Liudmyla Zhytska. Assessing risk caused by atmospheric air pollution from motor vehicles to the health of population in urbanized areas//Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2023. - №1 (10), 121, pp. 19-26. (Scopus) doi: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.274174>.

2. Oksana Yehorova, Liudmyla Zhytska, Volodymyr Bakharev, Olga Mislyuk, Olena Khomenko. Assessing of the deposition of heavy metals in edaphotopes and synantrophy vegetation under the conditions of technological pollution of the city// Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2024. - №1 (10), 127, pp. 15-26 (Scopus) doi: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.297718>.

3. Єгорова О.В., Мислюк О.О., Хоменко О.М. Моделювання поширення забруднюючих речовин в урбоземах з використанням ГІС-технологій//Тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції „Інформаційні технології в освіті, науці і техніці“ (ІТОНТ-2024), Черкаси: ЧДТУ, 2024. – С. 236 - 237.



CHERKASY STATE TECHNOLOGICAL UNIVERSITY
DEPARTMENT OF ECOLOGY

OUR TEAM OF PROFESSIONALS



Olena Khomenko
Project manager

E-mail: o.khomenko@chdtu.edu.ua

Skills: conducting analytical and laboratory research, mathematical data processing, analysis and assessment of environmental risks

ORCID: 0000-0001-9329-0577



Olha Mysliuk
GIS-expert

E-mail: o.mysliuk@chdtu.edu.ua

Skills: mathematical processing and data analysis, modeling and mapping, GIS technologies.

ORCID: 0000-0002-7801-5582



Oksana Yehorova
Developer, Quality Assurance

E-mail: ok.yehorova@chdtu.edu.ua

Skills: Surfer, MapInfo, conducting analytical and laboratory research, mathematical data processing, software testing.

ORCID: 0000-0002-7801-5582

Учасники проекту



Представлення проекту на базі Аналітичного центру координації міжнародних проектів Університету сталого розвитку міста Еберсвальд, Німеччина

2. „Екологічна оцінка водних ресурсів та якості питної води м. Черкаси“ (автори – завідувачка кафедрою екології Олена Хоменко, доцент кафедри Людмила Ящук).

Результати роботи пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях:

1. Хоменко О.М., Луцик Є.В. Еколого-гігієнічна оцінка якості питної води м. Черкаси на вміст нітратів// Збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції „Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку“, м. Бердянськ: БДПУ, 20-21 квітня 2023 р.- С.16 – 18.

2. Хоменко О.М., Камінська М.Б. Аналіз вмісту радону-222 у питній воді України// Fundamental and Applied Scientific Research: Topical Issues, Achievements and Innovations : Materials of the V International Research and Practical Internet Conference (March, 27, 2024): collection of abstracts [for the general ed. PhD Serhii Onyshchenko]. Zdar nad Sazavou: “DEL c.z.”, 2024. – P.7-10.

3. Хоменко О.М., Драченко І.В. Екологічна оцінка впливу військових дій на водні ресурси України// Матеріали Міжнародної наукової конференції „Регіональні проблеми охорони довкілля та збалансованого природокористування“. – 11 – 12.04.2024 р., м. Одеса: ОДЕУ. – С. 218-221.

4. Скалько А.Р., Ящук Л.Б. Оцінка якості води річки Вільшанка на підставі інтегральних показників// Матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції „Екобезпека людини в умовах глобальної екологічної кризи“, Черкаси. – 5 квітня 2023 р. – С. 32-33.

3. „Аналіз проблем переробки та утилізації твердих побутових відходів“ (автори – завідувачка кафедрою екології Олена Хоменко, доценти кафедри Людмила Ящук та Наталія Свояк).

Результати наукової роботи опубліковано у фахових виданнях та пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях:

1. Ящук Л.Б. Потенційні шляхи вирішення енергетичних проблем Черкаської області за допомогою використання первинних рослинних відходів аграрної продукції. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. Випуск 5(142)*. 2023 – с. 57-64. DOI <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2023.5.7>

2. Хоменко О.М. Аналіз проблем переробки та утилізації твердих побутових відходів// Збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції „Екологічні проблеми сучасності“. – 10.05.2023. – м. Луцьк: ДНТУ. – С.86-89.

3. Хоменко О.М., Лейбенко М.С. Аналіз проблем поводження з твердими побутовими відходами в Черкаській області// Матеріали Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених „Екологічна безпека та раціональне природокористування“. – 16.11.2023. – м. Житомир: ДУ „Житомирська політехніка“. – С.187 – 189.

4. Бухановський М.М., Ящук Л.Б. Поводження з твердими побутовими відходами в Черкаській області// Матеріали ІІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції „Екобезпека людини в умовах глобальної екологічної кризи“, Черкаси. – 5 квітня 2023 р. – С. 45-46.

5. Ящук Л.Б., Неліпа С.В. Використання Інноваційних рішень для вирішення проблеми утилізації ТПВ в містах. Матеріали П'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції „Євроінтеграція екологічної політики України“. Одеса: ОДЕУ, 2023. – С. 153-155.

6. Свояк Н.І. Юридичні виклики в умовах дії воєнного стану в галузі охорони навколишнього природного середовища// ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК РІШЕНЬ: збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред. П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – С. 172–175.

4. „Екологічна оцінка ризиків для довкілля та динаміки використання стійких органічних забрудників у Черкаській області“ (автори – завідувачка кафедрою екології Олена Хоменко, доцент кафедри Людмила Жицька).

Результати наукової роботи опубліковано у фаховому виданні, що входить до наукометричної бази Index Copernicus:

1. Жицька Л.І., Хоменко О.М., Аліфанова Г.В., Бондаренко Ю.Г. Екологічна оцінка ризиків для довкілля та динаміки використання стійких органічних забрудників у Черкаській області// Журнал „Екологічні науки“. – 2023. – Випуск 6 (51). – С.231 – 240 (**Index Copernicus**).

DOI <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2023.eco.6-51.38>.

5. „Оцінка ефективності технологій очищення стічних вод промислових підприємств“ (автори – завідувачка кафедрою екології Олена Хоменко, доцент кафедри Людмила Ящук).

Результати роботи пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях:

1. Хоменко О.М. Сучасні методи очистки стічних вод підприємств харчової галузі// Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції „Інтеграційні та інноваційні напрямки розвитку харчової індустрії“, 2-3 листопада 2023 р., Черкаси: ЧДТУ. – С. 71-73.

2. Флоря К.А., Ящук Л.Б. Використання торфу в якості природного сорбенту компонентів стічних вод. Тези Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених „Екологічна безпека та раціональне природокористування“ 16 листопада 2023 року. Житомир: Житомирська політехніка, 2023. - С. 106.

Викладачі ННІ природничих та аграрних наук **Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького** продовжили проведення наукових досліджень в рамках наукової теми „Регіональні аспекти збереження біологічного різноманіття та збалансованого природокористування в Черкаській області“ (державний реєстраційний номер – 0121U113581).

15.11 Участь громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються охорони навколишнього природного середовища

Згідно низки чинних нормативно-правових актів, таких як Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища“, Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція) кожен громадянин має право брати участь в обговоренні та внесенні пропозицій у прийнятті відповідних управлінських рішень, що стосуються сфери охорони навколишнього природного середовища.

Активна громадська позиція потребує постійного діалогу з владою у пошуках шляхів вирішення нагальних питань і проблем. Ефективне вирішення місцевих екологічних проблем не можливе без консолідації зусиль усіх без винятку територіальних громад, органів влади та реалізації природоохоронних заходів за рахунок всіх можливих фінансових ресурсів.

Актуальним є забезпечення постійної участі громадськості в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, та здійсненні державної екологічної політики в області. Активна громадська позиція потребує постійного діалогу з владою у пошуках шляхів вирішення нагальних питань і проблем. Управління постійно сприяє цьому в межах компетенції.

18 грудня 2017 року введено в дію Закон України „Про оцінку впливу на довкілля“, який запровадив широке залучення громадськості до процесу проведення оцінки впливу на довкілля, врахування думки громадськості при прийнятті рішень щодо планованої діяльності та передбачає проведення громадських слухань за прозорою і чітко врегульованою процедурою.

З 12 жовтня 2018 року введено в дію Закон України „Про стратегічну екологічну оцінку“, який дає змогу забезпечити участь громадськості під час прийняття рішень державного планування.

Процедура СЕО передбачає існування відкритих та прозорих процесів, які в першу чергу сприяють широкому інформуванню про планування документа державного планування(стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми і програмні документи), залучення зацікавленої громадськості до формування майбутнього документа із максимальним врахуванням інформації від громадськості про можливі потенційні ризики, зміни у їхньому житті у разі реалізації планованої діяльності.

Громадськість має можливість під час консультацій, обговорення концепції майбутнього державного документа висловити екологічні міркування (включаючи здоров'я населення) при розробці планів і програм.

Крім того, представники громадськості входять до складу консультативних і дорадчих органів обласної державної адміністрації, зокрема:

- робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації щодо розвитку заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі в області;
- робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття при проведенні робіт із заліснення території області;
- робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації з питань природоохоронних заходів;
- робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації з природоохоронних питань та здійснення контролю у сфері охорони довкілля;
- робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації з розроблення проекту регіонального плану управління відходами до 2030 року;
- комісії з проведення щорічного обласного екологічного конкурсу „Україна в стилі ЕКО“;
- комісії з питань здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря;
- обласної постійно діючої комісії з питань поводження з безхазяйними відходами.

З метою забезпечення широкого доступу органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадськості до екологічної інформації та висвітлення діяльності Управління на сайті Черкаської обласної державної адміністрації (<http://ck-oda.gov.ua/>) створена рубрика „Екологія“. У зазначеній рубриці розміщується інформація про оцінку впливу на довкілля, стратегічну екологічну оцінку, інформація про стан довкілля в області та середньодобові концентрації забруднюючих речовин в атмосферному повітрі міста Черкаси за даними суб'єктів моніторингу та інша інформація яка стосується роботи Управління.

У 2023 році Управлінням екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації проведено:

- 3 робочі наради з питання реалізації на Черкащині вимог постанови Кабінету Міністрів України від 10.01.2023 № 25 „Про реалізацію

експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для забезпечення ефективного споживання електричної енергії населенням“;

- робочі зустрічі щодо реалізації системи управління твердими побутовими відходами та створення спільного комунального підприємства в м. Звенигородка, м. Черкаси та м. Золотоноша;

- 01.03.2023 нараду щодо охорони та збереження ранньоквітучих і зникаючих видів рослин та попередження правопорушень у даній сфері;

- 3 засідання робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації з питань природоохоронних заходів;

- 27.06.2023 засідання обласної постійно діючої комісії з питань поводження з безхазяйними відходами;

- 15.06.2023, 24.10.2023 засідання робочої групи Черкаської обласної державної адміністрації щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття при проведенні робіт із заліснення території області.

Крім того, 17.01.2023 на базі Національного дендрологічного парку „Софіївка“ проведено засідання круглого столу на тему: „Еколого-освітня та рекреаційна діяльність на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду“; 24.03.2023 на базі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького - конференцію на тему „Сучасні підходи до вивчення біорізноманіття в об'єктах природно-заповідного фонду“.

За участі представників Управління 26.04.2023 відбувся науково-практичний семінар „Дозвільні документи у природоохоронній сфері, як інструменти взаємодії в системі бізнес-держава-громадськість“, організований Черкаською обласною організацією Всеукраїнської екологічної ліги спільно з Черкаською обласною організацією національного молодіжного центру „Екологічні ініціативи“ за підтримки Черкаської обласної військової адміністрації.

15.12 Екологічна освіта та інформування

Екоосвіта й ековиховання відповідно до Закону України „Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року“ є одним із стратегічних завдань державної екологічної політики.

Це основа основ, яка закладається ще з дитячого садочка та дозволяє нам будувати сучасну Україну. Як свідчить досвід країн ЄС, високий рівень екологічної свідомості та екологічної культури населення сприяє покращенню стану довкілля.

Комплексний підхід з екологічної освіти та виховання на рівні держави сприятиме бережному ставленню до довкілля, закладе основи розуміння екологічних процесів і джерел порушення природної рівноваги. Як результат – підвищить загальнодержавний рівень екологічної культури.

Закладами позашкільної та загальної середньої освіти проводиться системна виховна робота, спрямована на формування у дітей та учнівської молоді екологічного світогляду.

За даними Управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації систему екологічного виховання школярів в області забезпечують заклади позашкільної освіти з відділами еколого-натуралістичного напрямку та заклади загальної середньої освіти.

Наразі в області на базі двох закладів позашкільної освіти функціонує 47 груп (гуртків) еколого-натуралістичного спрямування, в яких зайнято 705 дітей та молоді. Зокрема, у КЗ „Черкаський обласний центр роботи з обдарованими дітьми Черкаської обласної ради“ (далі – Центр), та КЗ „Шполянський центр дитячої та юнацької творчості учнівської молоді“ Шполянської міської ради, де працюють еколого-натуралістичні відділи.

Екологічна освіта в інших регіонах області реалізується через діяльність еколого-натуралістичних гуртків, що функціонують при Центрах дитячої та юнацької творчості, та на базі шкіл. Загалом в області нараховується 130 гуртків, якими охоплено близько 2,4 тис. учнів. Крім цього, в області налічується 7 шкільних лісництв, 6 теплиць, 42 навчально-дослідні ділянки. До роботи у 7 шкільних лісництвах, які функціонують на базі закладів загальної середньої освіти, залучено 215 дітей.

У 2023 році в області проведено 27 екологічних просвітницьких заходів обласного рівня, до яких долучилося понад 4,4 тис. дітей та молоді.

Зокрема: обласні конкурси „Збережемо першоцвіти“ та „Домашні улюбленці“, обласні етапи всеукраїнських та міжнародних конкурсів: міжнародного екологічного конкурсу „Душа села“, всеукраїнського фестивалю „В об'єктиві натураліста“, всеукраїнської акції „Кролик“, всеукраїнського конкурсу „Годівничка“, всеукраїнського конкурсу колективів екологічної просвіти „Земля – наш спільний дім“, всеукраїнського конкурсу дитячого малюнку „Зоологічна галерея“, всеукраїнського конкурсу „Парки-легені міст і сіл“, всеукраїнського конкурсу „Гуманне ставлення до тварин“, всеукраїнського конкурсу експериментально-дослідницьких робіт з природознавства „Юний дослідник“, всеукраїнського юннатівського природоохоронного руху „Зелена естафета“, всеукраїнської акції „Жук-олень – комаха Червоної книги“, всеукраїнського проєкту „Казкові ліси України“, всеукраїнської акції віртуального музею зоології „Моя улюблена тварина“, всеукраїнської акції „Зелений світ: віртуальна подорож дендропарками закладів освіти“, всеукраїнської акції „Турбота молоді тобі, Україно“, всеукраїнської акції „День юного натураліста“, всеукраїнського конкурсу „Птах року“, всеукраїнського родинного конкурсу-виставки „Хліб – найбільший скарб“, всеукраїнської дослідно-експериментальної практики „Дослідження та порівняння умов життєдіяльності мурах у формікарії та в природі“, всеукраїнського конкурсу-огляду внутрішнього та зовнішнього озеленення навчальних закладів „Галерея кімнатних рослин“ тощо.

За результатами Всеукраїнського зльоту учнівських лісництв у 2023 році команда учнівського лісництва з Черкащини „Різана криниця“, що діє на базі філії „Звенигородське лісове господарство“ посіла II місце. Педагогічними працівниками Центру організовано і проведено цікаві екологічні вікторини,

майстер-класи для учасників клубу „FAYNO CAMP“, який влітку працював на базі Черкаської загальноосвітньої школи № 32 Черкаської міської ради.

У зв'язку з безпековою ситуацією в Україні, більшість заходів проводилися у дистанційному форматі.

Щорічно шкільні колективи долучаються до різноманітних проєктів щодо сортування твердих побутових відходів і встановлюють контейнери для роздільного збору відходів. Така практика запроваджується в освітніх закладах м. Черкаси, Шполянської, Черкаської, Жашківської, Золотоніської, Звенигородської територіальних громад.

Вихованці гуртків еколого-натуралістичного напрямку та педагогічні працівники Центру взяли участь у Всеукраїнському обліку лелеки білого, метою якого стало вивчення сучасного стану гніздової популяції цього птаха.

Активну участь в екологічному просвітництві відіграють вищі навчальні заклади області, національні природні парки, громадські організації.

З метою екологічної просвіти та виховання підростаючого покоління, службовцями Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації 01.06.2023 проведено освітньо-виховний захід – інтерактивний ігровий урок з екологічної тематики для учнів 1-х та 2-х класів Комунального закладу „Золотоніська санаторна школа Черкаської обласної ради“.

За інформацією **Комунального навчального закладу „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“** у 2023 році закладах загальної середньої освіти міста Черкаси проведено такі позакласні заходи екологічного спрямування:

Акції: „Прикрась подвір'я квітами“, „Накорми птахів узимку“, „Нехай твоя ялиночка залишиться у лісі“, „Весняна толока“, „Сортування сміття“.

19 квітня натхненні адміністрацією школи та за сприяння батьків, учні Черкаської спеціалізованої школи взяли участь у Всеукраїнській акції „Випускник 2023 – майбутнім поколінням“. У цей день вони висадили дерева яблунь, кущі самшиту та туї, залишивши по собі добру згадку на довгі роки красунями яблуньками, які вже через декілька років порадуять учнівство школи своїми плодами, а також вічнозеленими самшитами, туями.

Конкурси: „Збережемо першоцвіти“, Міжнародний екологічний конкурс „Квітка буття“, Всеукраїнський конкурс „Парки легені міст та сіл“, Всеукраїнський конкурс „Гуманне ставлення до тварин“.

Всі школи м. Черкас взяли активну участь у щорічному конкурсі „Збережемо першоцвіти“, зокрема були організовані виставки плакатів „Збережемо першоцвіти“. Проведено День Землі, День води, День лісів, День біорізноманіття.

В рамках „Дня довкілля“ у Черкаській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів № 19 Черкаської міської ради проведено ділову гру „Екологічний аукціон“ для учнів/учениць 9-х класів. Під час гри учні/учениці переконались у тому, що екологічні знання й навички поведінки та правильно прийняті

рішення дають можливість не тільки зберегти навколишнє природне середовище, а й суттєво поліпшити при цьому свій фінансовий стан.

До „Дня води“ у цьому ж навчальному закладі проведено тематичну екологічну гру „Що? Де? Коли?“ для учнів 10-х класів. Під час гри учні/учениці усвідомили важливість інтеграції знань з природничих предметів, зокрема екології, біології, фізики, хімії та географії;

„Міжнародний День птахів“, який відзначають 01 квітня у рамках програми ЮНЕСКО „Людина і біосфера“. З метою привернення уваги учнівської молоді до проблем охорони птахів та їх природних біотопів, залучення учнів, вихованців до активної природоохоронної роботи у період із 15 квітня по 15 жовтня 2023 року відбувся обласний етап Всеукраїнського конкурсу „Птах року – 2023“, в якому взяли участь учні всіх закладів загальної середньої освіти м. Черкас. У цей період проводиться багато різноманітних позакласних виховних заходів присвячених птахам, зокрема у Черкаській спеціалізованій школі I-III ступенів № 33 ім. В. Симоненка була проведена вікторина Kahoot на тему „Птахи“ для учнів 6-9 класів.

У День захисту тварин (04 жовтня) учні/учениці Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 33 ім. В. Симоненка учні зібрали й передали 65 кг сухого корму для тварин, які мешкають у Черкаському притулку. До Всесвітнього дня домашніх тварин (30 листопада) учні та батьки зібрали 50 кг корму для тварин, що мешкають на прифронтових територіях.

Участь учнів закладів загальної освіти м. Черкас у різноманітних проєктах екологічного спрямування.

Так, здобувачі освіти Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 33 імені Василя Симоненка на фестивалі з робототехніки „Roboter“ представляли школу у номінації Startup (старші) – команда „HYDROGARDEN“. Команда „HYDROGARDEN“ представила проєкти „Акваферма“, „Вітаміни Перемоги“ і отримала диплом за II місце у номінації Startup та кубок фестивалю „Roboter“. Команда досягла поставленої мети щодо вирощування екологічно чистої продукції за допомогою „розумної гідропоніки“.

Проєкт на тему „Розумний сортувальник“ на цьому ж фестивалі представляла команда „Екомеханіки“. Мета проєкту сортування та переробка сміття у сучасному технологічно розвиненому суспільстві за певними категоріями.

Екологічний проєкт „Flowers4school“, у якому взяли участь учні/учениці Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 19. У рамках цього проєкту, у пришкольному гаю, що був створений у 2022 році, у 2023 році було висаджено 100 цибулин тюльпанів та первоцвітів.

Екологічний проєкт „Квітучий файний простір“, що закладено у Черкаській спеціалізованій школі I-III ступенів № 33 ім. В. Симоненка. До цього проєкту також долучились 25 освітніх закладів міст Кропивницького, Черкас та Умані. Головна місія проєкту – передати досвід садівництва підростаючому поколінню та показати, як щира праця може приносити користь та радість від її результату.



Переможці фестивалю „Roboter“



Учасники проекту „Квітучий фанний простір“ висаджують насіння квітучих рослин

У Всесвітній День Землі (22 квітня) вчителька біології та екології Громова Т.В. Черкаської спеціалізованої школи провела міжрегіональний екологічний телеміст із колегою Львівського ліцею ім. В. Симоненка. Всесвітній День Землі став загальнолюдським символічним святом любові та турботи про нашу планету учнів/учениць усіх навчальних закладів Черкаської області. Так, сучасні комунікаційні технології дали можливість познайомитись та об'єднатися учням 9-Г класу Львівського ліцею ім. В. Симоненка та учням 9-А класу Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №33 ім. В. Симоненка задля спільної справи, а саме: збереження нашої планети Земля.



Екологічний міжрегіональний телеміст

З метою формування в учнівській молоді ціннісного ставлення до природи, розвитку творчої та ділової активності, виховання почуття відповідальності за природу як національного багатства, в закладах загальної середньої освіти Уманської міської ради в 2023 році проведено низку екологічних заходів, спрямованих на формування екологічної свідомості та екологічної культури учнів/учениць, зокрема:

- у всіх навчальних закладах щовесни проводяться тижні та місячники екології;
- учні/учениці захищають екологічні проекти: „Природоохоронні території Черкащини“, „Цінуй природу, бережи довкілля“, „День Землі“, „Причини та наслідки глобальних екологічних проблем“, „Проблема забруднення повітря та шляхи її розв’язання“, „Стоп, сміття!“;
- виступи екологічних учнівських агітбригад;
- виховні години: „Подорож до країни „Довкілля“, „Збережемо первоцвіти“, „Тривожні дзвони Чорнобиля“, „Збережемо рідну Землю голубою і зеленою“, „Почати з себе, щоб врятувати планету“, „Земля в наших руках“;
- поетичні читання: „Свій голос віддаю на захист природи“, „Це моя Земля!“;
- екологічні вікторини: „Цей дивовижний світ природи“, „Екологія в нашому житті“, „Бережемо природу-бережемо Батьківщину“, „Земля-наш спільний дім“, „Ми за чисте довкілля“, „Збережемо природу України!“;
- виставки-конкурси малюнків, плакатів на екологічну тематику;
- виставка літератури на екологічну тематику у шкільних бібліотеках.

В усіх закладах до „Дня Землі“ та „Дня довкілля“ відбулись трудові акції, під час яких учнями/ученицями проведено упорядкування трав’яних газонів, квіткових клумб, посадка хвойних дерев, кущів бузку, троянд.



Учні/учениці, вчительки біології і екології Уманського ліцею №3 – учасники екологічних природоохоронних заходів



Трудовий десант учнів/учениць Уманського ліцею № 2 у „День Землі“

У закладах загальної середньої освіти Канівської територіальної громади проведено позакласні заходи щодо екологічної освіти, інформування та охорони навколишнього природного середовища, зокрема:

- вчителі/вчительки біології та екології на позакласних заняттях прагнуть

суттєво підвищити якість природничої освіти загалом та екологічної освіти зокрема, досягаючи цього шляхом впровадження в освітній процес проблемно-пошукового навчання, науково-дослідницької діяльності, особистісного-орієнтованого підходу до розвитку особистості учня/учениці;

- вчителька біології і екології Канівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 Канівської міської ради Любов Мартинюк багато зусиль прикладає для залучення своїх учнів/учениць до роботи у природничій школі при Київському відділенні Малої академії наук (у 2023 році двоє її учнів 8 класу стали переможцями ІІ етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології, а учениця 11 класу стала переможницею ІІІ етапу олімпіади);

- вчителька Любов Мартинюк стимулює своїх вихованців до участі у численних конкурсах і вікторинах таких, як: „Бережемо першоцвіти“ (учні 2 – 6 класів), „Мої маленькі друзі“ (учні 1-7-х класів), „Квіти біля школи“, „Цінуймо водно – болотні угіддя України“ (учні 7-8-х класів). Для старшокласників проводились екскурсії до лісових джерел, до „Королівської криниці“, до Канівського природного заповідника. Також заслуговує на увагу проведена вчителькою науково-практична екологічна конференція з теми: „Полімери: за і проти“;

- протягом року приділяється особлива увага учнівським STEM – проєктам з біології, екології, хімії, серед яких „Дослідження вмісту органічних та неорганічних речовин у кістці“, „Порівняння живих та неживих систем (ріст кристалу мідного купоросу та хлорофітума)“, „Невидимий світ поряд: дослідження найпростіших“, „Дослідження розмноження колонії мукара“.

- з особливим інтересом та захватом учні/учениці цього закладу загальної середньої освіти беруть участь в екологічних акціях (озеленення пришкольньої території, підготовка годівничок для птахів, створення клумб, прикрашання скверів міста, висаджування квітів біля школи).



Озеленення пришкольньої території Канівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 Канівської міської ради

До Дня Землі вчителька біології і екології Олеся Руденко Хмільнянського ліцею Канівської міської ради організувала і провела екологічний захід „Вода - джерело життя“ (за участі учнів/учениць 7-11-х класів), що містив цікаву інформацію, побудовану на краєзнавчому матеріалі.

Проведено також конкурси на кращий учнівський проєкт „Як прожити без води?“, „Юний еколог“.



*Учні та учениці Хмельнянського ліцею – учасники екологічного заходу –
„Вода – джерело життя“*

Наявність Канівського природного заповідника на території Канівської міської територіальної громади визначає тісну співпрацю закладів загальної середньої освіти з керівництвом, науковцями та співробітниками заповідника з питань екології освіти, інформування та охорони навколишнього природного середовища. Так, вчителька біології і екології Межиріцького ліцею Тетяна Дорошенко разом з науковцями Канівського природного заповідника організували і провели низку екологічних заходів, зокрема: „Збережи першоцвіти“, „Перші весняні квіти“, „Червона книга України“, „Небезпечний полімер“;

Організували перегляд документального фільму „Пластик в Антарктиді“ для старших класів.

У рамках дитячих проєктів створили презентації з теми „Екологічна катастрофа“, у яких розкрили суть сучасної екологічної ситуації в світі. Провели інтерактивний навчально-пізнавальний квест до Дня Землі „У пошуках скарбів“. Захід сприяв зацікавленню учнівської молоді проблемами щодо збереження навколишнього природного середовища.



Екологічний квест у природному заповіднику

Науковці Канівського природного заповідника Навчально-наукового центру „Інститут біології і медицини“ Київського національного університету імені Тараса Шевченка Віталій Грищенко, Василь Шевчик, Олександр Полішко, Євгенія Яблоновська-Грищенко постійно співпрацюють з вчителями біології і екології щодо екологічної освіти учнівства навчальних закладів Канівської МТГ. Вони надають допомогу учням/ученицям – дійсним членам міського відділення Малої академії наук та їх керівникам у виборі тем при написанні науково-дослідницьких робіт, також погоджуються бути науковими керівниками учнівських науково-дослідницьких робіт (секції „Екологія“ та „Охорона природного середовища“);

Щотижня Євгенія Яблоновська-Грищенко, кандидат біологічних наук, проводить факультативні заняття з учнями/ученицями Канівської спеціалізованої школи №6 з поглибленим вивченням іноземних мов за унікальною пілотною програмою „Екохвилинка“. Питання охорони навколишнього природного середовища розглядаються постійно, і в шкільній програмі, і в численних акціях та проєктах. Під час таких занять учні/учениці мають можливість безпосередньо доторкнутись до природи – спостерігати за птахами, досліджувати рослини, переконатись у тому, що просто під ногами можна знайти сліди моря юрського періоду, а також пошукати викопні рештки древніх тварин, розглянути викопну морську лілію, побачити сліди сучасних тварин. Під час екскурсій по Канівському природному заповіднику учні дізналися, що можна визначати рослини у польових умовах і опанували при цьому незвичайну програму Picture This. Відкриттям для учнів/учениць було те, що для атрибутування рослин і тварин застосовуються латинські назви. Під час таких занять та міні екскурсій учні/учениці навчаються розпізнавати сліди собак, котів, кабанів, ворон, мартинів і качок. Саме завдяки знайомству зі світом птахів, зокрема з качками, крячками і мартинами виник новий екологічний проєкт, який тісно пов'язаний з конкурсом „Птах року“. Українське товариство охорони птахів щорічно проводить таку акцію, а наші учні/учениці, беручи в ній участь, навчилися розрізняти за зовнішнім виглядом

та голосами чайок, крижнів, лебедів, качок, жовтоногих та річкових мартинів.

Група учнів 3 класу Канівської спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов № 6 у Всеукраїнському конкурсі „Птах року“ посіли II місце у номінації „Змістовна різнопланова робота“, а учень Семен Педченко – III місце у номінації „Кращий малюнок і креативність сприйняття орнітофауни“.



„Сім'я мартинів“ - малюнок переможця конкурсу „Птах року“ Семена Педченко

Учні/учениці цього ж класу доєднались до міжнародної ініціативи, проекту „Середньозимовий облік птахів“. Не тільки в різних локаціях перерахували птахів, визначили, що це за птахи, описали та намалювали їх, але й придумали, як допомогти їм при гніздуванні.

Адміністрація закладу тісно співпрацює з науковими співробітниками Канівського природного заповідника. Так, директор школи Валентина Мартинович разом із класним екрівником 3-го класу Оксаною Торшиною взяли участь у конференції, присвяченій сторіччю Канівського природного заповідника, на якій, для працівників заповідника, вони зробили незвичайний подарунок – картину, створену учнівством і вчительством зі старих журналів та іншої вторинної сировини: „Краса з нічого задля чистоти світу, екологія - в дії“.



„Краса з нічого задля чистоти світу“

Учні/учениці Канівської спеціалізованої школи № 6 з поглибленим вивченням іноземних мов зайняли I місце в обласному конкурсі „Парки – легені міст і сіл“, за конкурсну роботу „Дендропарк біля школи“; II місце зайняли учні/учениці Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4.

Вчительки біології і екології Тетяна Володченко та Наталія Козаренко Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 до Дня Землі організували і провели учнівську екологічну конференцію „Земля наш спільний дім“. Усі вчителі біології та екології закладів загальної середньої освіти Канівської МТГ разом зі своїми вихованцями долучилися до конкурсів і квестів з таких тем: „Дерева лікують“, „Історія Канева з екологічної точки зору“, „Дерева і кущі біля школи“, „Кімнатні рослини“



Учні та учениці Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 - учасники учнівської екологічної конференції „Земля наш спільний дім“

Вивчення екологічних питань є актуальним для учнів/учениць закладів загальної середньої освіти Канівської МТГ різного віку. Так, зокрема не тільки учні середньої і старшої ланки мають змогу ознайомитись з прадавньою історією Канівщини, юрського моря та Канівських дислокацій, а й до цього залучаються і учні початкової школи. Саме з ними у пришкольніх таборах проведені квести з теми: „Вивчаємо рослинний світ Канівщини“.

Учні/учениці початкової ланки також активно здобувають екологічні знання на екскурсіях в природу. Різноманітні екскурсії підвищують дитячий інтерес до екології, стимулюють їх бажання брати участь у екологічних акціях, квестах, семінарах, конкурсах, інтелектуальних змаганнях, екологічних практикумах.



Екскурсії на природі

У 2023 році серед педагогічних працівників здійснювалась інформаційно-просвітницька робота з питань екологічної освіти та інформування, зокрема:

1. У 2023/2024 навчальному року вивчення предмету „Біологія і екологія. 10-11 класи“ здійснюється у закладах загальної середньої освіти за такою навчальною програмою: „Біологія і екологія. 10-11 класи“.

Програма розроблена на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392), Концепції екологічної освіти України (затверджено рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 №13/6-19) та відповідно до положень концепції Нової української школи (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р) і призначена для навчання біології і екології на рівні стандарту.

Основна концептуальна ідея навчальної програми базується на реалізації функціонального, системно-структурного та екологічного підходів і полягає у формуванні природничо-наукової компетентності випускників шляхом засвоєння знань про живу природу як цілісну систему, розвитку ціннісних орієнтацій у ставленні до природи.

Мета навчання біології та екології на рівні стандарту полягає у формуванні в учнів природничо-наукової компетентності шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із довкіллям; розуміння біологічної картини світу та цінності таких категорій, як життя, природа, здоров'я; свідомого ставлення до природи як універсальної, унікальної цінності; застосування знань з біології та екології у повсякденному житті, оцінювання їх ролі для сталого (збалансованого) розвитку людства, науки та технологій.

Досягнення цієї мети забезпечується шляхом реалізації нового змісту навчання, організації освітнього процесу на засадах компетентнісного діяльнісного та особистісноорієнтованого підходів, реалізації наскрізних змістових ліній.

Наскрізнi змістові лінії є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Так, змістова лінія „Екологічна безпека і сталий розвиток“ відображена в усіх темах програми. Ця змістова лінія націлена на формування в учнів екологічної культури, соціальної активності, відповідальності та готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і сталого розвитку суспільства.

Освітній процес базується на компетентнісно орієнтованих завданнях з використання сучасних освітніх технологій. Механізми формування компетентностей – особистісна мотивація, актуалізація, прагнення до самореалізації, конкурентний, змагальний підхід, проєктна діяльність, професійна орієнтованість, розвиток особистісних якостей, міжпредметні зв'язки.

Основна увага зосереджена на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації випускників школи в суспільстві. Зміст

компетентностей є відображенням соціального замовлення набуття знань, навичок, умінь, автономності та відповідальності молодих громадян для повсякденного життя в суспільстві.

2. У 2023/2024 навчальному році Комунальний навчальний заклад „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради“ провів III етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології в онлайн режимі. II етап (районний) Всеукраїнської учнівської олімпіади проводився в районах і територіальних громадах також в онлайн режимі за олімпіадними завданнями інституту. У 2023/24 навчальному році у III етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології взяло участь 29 учнів і учениць 10-11 класів. Олімпіада проводилась у два тури: теоретичний і практичний. На теоретичному турі учасники олімпіади виконували тестові завдання з теоретичного матеріалу курсу „Біологія і екологія. 10-11 кл.“. Практичний тур проводився у формі захисту екологічних проєктів. Учасники олімпіади представили науково-дослідницькі та практико-орієнтовані екологічні проєкти різноманітної тематики, зокрема: „Шкільна система моніторингу якості очищення повітря як інструмент створення безпечного освітнього середовища“, „Вплив поліетиленових відходів на стан довкілля“, „Вплив пірогенного фактору на структуру біоценозів м. Сміли“, „Екосумка як альтернатива поліетиленовим пакетам“, „Україна без сміття: сортуй сміття заради життя“, „Оцінка пило осаджуючої здатності деревних рослин в умовах міста Черкас“, „Визначення рівня забруднення повітря діоксидом вуглецю в м. Каневі“, „Станція очистки води для модульних будинків“, „Проблема ефективної утилізації відходів та перспективність застосування технологій рециклінгу у контексті загальної та індивідуальної практики“.

Необхідно зазначити, що учасники олімпіади у своїх екологічних проєктах не лише досліджували нагальні проблеми щодо охорони довкілля Черкаського регіону, а й пропонували шляхи їх розв'язання. У 2023 році команда Черкаської області взяла участь у IV етапі

Всеукраїнської учнівської олімпіади з екології, що проводилась в онлайн режимі. Переможцями стали Братчиков Роман, учень 10 класу Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів Черкаської міської ради (вчителька Довгаль Л.В.) та Матина Олексій, учень 10 класу Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Канівської міської ради (вчителька Володченко Т.С.). Учні були нагороджені дипломами III ступеня.

3. З метою розвитку екологічної компетентності вчителів/вчительок, що викладають предмет „Біологія і екологія“, розроблено та впроваджено в освітній процес методистом з біології і екології лабораторії природничо-математичних дисциплін Л. І. Даниленко Програму спеціального курсу підвищення кваліфікації за вибором педагогічних працівників „Упровадження інноваційних форм і методів навчання в освітній процес з метою формування екологічної компетентності в учнів/учениць базової та повної середньої освіти“.

Мета спецкурсу: сформувати в учителів/вчительок біології і екології

необхідний обсяг теоретичних й практичних знань та вмінь з використання інноваційних методів та форм навчання в освітньому процесі щодо формування в учнів/учениць ключової екологічної компетентності; умотивувати педагогів до постійного професійного вдосконалення шляхом неперервної освіти через самоосвіту та постійний самоаналіз результатів своєї практичної діяльності на засадах компетентнісного підходу до навчання учнів/учениць базової та повної середньої освіти.

Програма означеного спецкурсу орієнтована на розвиток та вдосконалення складових професійної компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, що забезпечують реалізацію компетентнісного підходу до навчання у контексті основних положень Концепції „Нова українська школа“.

Програма спецкурсу реалізовувалась в режимі онлайн на платформі Google meet і була спрямована на розкриття особливостей інноваційних форм і методів навчання на засадах компетентнісного підходу до навчання. Програма спецкурсу складається з одного навчального модулю (8 год.), що містить відповідні теми навчальних занять, які проводяться виключно за інтерактивними технологіями та технологіями критичного мислення, і мають практичне спрямування. Навчання за означеним спецкурсом за вибором пройшли 200 педагогів.

Також розроблено і реалізовано в освітньому процесі Програму тренінгу для післядипломної освіти педагогічних працівників з теми „Формування екологічної свідомості, мислення та екологічної культури старшокласників в контексті сталого розвитку“. Тренінг спрямований на реалізацію таких завдань:

- формування навичок щодо створення педагогом нового освітнього середовища засобами інноваційних технологій навчання (емпаурмент-педагогіка та інтерактивні технології), що значно підвищують ефективність роботи вчителя/вчительки в організації й управлінні освітнім процесом у контексті основних положень стійкого розвитку суспільства;

- практичне відпрацювання відповідного комплексу знань та вмінь щодо цінностей та принципів концепції стійкого розвитку на засадах емпаурмент-педагогіки, що сприяє підвищенню професійної майстерності вчителя/вчительки.

Програма тренінгу включає навчально-практичні модулі: організаційно-методичні вимоги до проведення занять за технологіями емпаурментпедагогіки та інтерактивних технологій; загально-дидактичні вимоги до змістовного наповнення тренінгу; створення учасниками тренінгу моделі учителя і учня, які навчаються і діють в контексті освіти стійкого розвитку суспільства.

Навчання за програмою тренінгу завершується підсумковою демонстрацією учасниками власних продуктів – презентацій моделей „Функції вчителя/вчительки в освіті стійкого розвитку“ та „Поведінка старшокласника в освіті стійкого розвитку“, з подальшим аналізом у колі групи та дискусією (обмін думками щодо майбутнього освіти стійкого розвитку на засадах

емпаурмент-педагогіки, що побудована на основі співпраці учнів).

Також до варіативного модуля включено теми інтерактивних лекцій-презентацій „Екологічна освіта як основа стратегії «Освіта для стійкого розвитку» та „Формування та розвиток екологічної компетентності засобами предмета „Біологія і екологія“.

4. Крім навчальної діяльності інститут проводить і масові методичні заходи з педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти, зокрема: щорічно з 01 березня по 20 квітня проходить обласний „Конкурс на кращу серію електронних освітніх ресурсів“ з метою підвищення ефективності роботи педагогів щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес.

Завданнями конкурсу є: виявлення творчих доробок вчителів з упровадження ІК-технологій в освітній процес; поповнення „Колекції цифрових ресурсів“ на Черкаському освітянському порталі; максимальне забезпечення освітнього процесу наочними засобами та інформаційними матеріалами; підвищення якості, доступності та конкурентоспроможності освітніх послуг у навчальних закладах освіти; створення умов для системного впровадження та активного використання ІК-технологій у професійній діяльності.

Колекція цифрових ресурсів містить серії електронних освітніх ресурсів, які є наочним і методичним доповненням програм та підручників загальної та повної середньої освіти, і призначені тільки для некомерційного використання в системі загальної середньої освіти України. До серій електронних освітніх ресурсів входять: мультимедійні проєкти, відео уроки, вебквести, відеофільми, дидактичні матеріали, тестові завдання, комп'ютерні тренажери, презентації, аудіо-файли, лепбуки, інтелект-карти, розробки уроків, інтерактивні завдання, інтерактивні карти, інтерактивні плакати, компетентнісноорієнтовані завдання, робочі зошити, екологічні практикуми, ігрові ресурси, навчальні вебсайти та інші електронні дидактичні демонстраційні матеріали.

Цифрова колекція постійно поповнюється авторськими розробками та систематизованими та описаними інтернет-ресурсами педагогічних працівників області, які стали переможцями вищезначеного конкурсу. На цей час колекція цифрових ресурсів з екологічної освіти становить 28 електронних освітніх ресурсів. Зазначені електронні освітні ресурси користуються значним попитом серед учителів/вчительок області і активно впроваджуються ними в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Спираючись на вищезначене, необхідно зазначити, що комунальний навчальний заклад „Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників“ приділяє значну увагу у навчальному процесі під час курсів підвищення кваліфікації вчителів/вчительок біології і екології та проведення масових заходів з педагогічними працівниками та учнівством з питань екологічної освіти та охорони навколишнього природного середовища.

5. Оскільки екологічна освіта і виховання мають безпосередній зв'язок

із процесами державотворення та національного відродження України, завдання школи, учительства полягає в тому, щоб сформувати у підростаючого покоління вміння та навички мислити і діяти по новому, з почуттям екологічної відповідальності за збереження природи навколишнього середовища. А це можливо лише за умови переорієнтації кожного вихованця на самопізнання і саморозвиток, самореалізацію й самостійність. Результатом екологічної освіти і виховання є сформована ключова екологічна компетентність.

Впродовж 2023 року на території національного природного парку „Холодний Яр“ було проведено 18 безоплатних екскурсій для дітей та дорослих туристично-пізнавальним маршрутом „Стежками Максима Залізняка“ та автомобільним маршрутом „Мандрівка Холодним Яром“.

У 2023 році працівниками парку для учнів Голоківського, Медведівського ліцею Медведівської сільської територіальної громади та Грушківського ліцею Кам'янської міської проведено наступні заходи:

- у березні у рамках Дня Довкілля на території навчальних закладів висаджено ялинки, взято участь в екологічній акції „Шевченко єднає Україну“;
- у травні проведено захід „Люби і знай рідну природу“, під час якого учні вивчали біорізноманіття за допомогою додатку iNaturalist.org.
- у серпні проведено акцію „Міжнародна ніч кажанів“;
- у вересні спільно з науковцями Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького проведено фестиваль до Міжнародних днів спостереження за птахами.

Міжнародні дні спостереження за птахами



До складу робочої групи проекту „Еко ініціатива збереження довкілля міської набережної Черкас спілкою релокованих та місцевих громадських організацій“ від **кафедри екології Черкаського державного технологічного університету** увійшли завідувачка кафедрою Олена Хоменко, доценти кафедри Людмила Жицька, Оксана Єгорова та Ольга Мислюк.

Проект був реалізований громадською організацією „Асоціація „Відродження та розвиток“ в рамках загальної „Ініціативи з розвитку

екологічної політики й адвокації в Україні“ (Environmental Policy and Advocacy Initiative for Ukraine (EPAIU)), що здійснюється Міжнародним фондом „Відродження“ (МФВ) за фінансової підтримки Швеції.



Робоча група проекту „Еко ініціатива збереження довкілля міської набережної Черкас спілкою релокованих та місцевих громадських організацій“

Практичні результати: в рамках співпраці громадськості, науковців та органів міської влади розроблено та розміщено комплекс інформаційних стендів із екологічної тематики в популярних локаціях вздовж міської набережної м. Черкаси з метою формування екологічної культури та сприяння захисту довкілля.



Інформаційні стенди в рамках проекту „Еко ініціатива збереження довкілля міської набережної Черкас спілкою релокованих та місцевих громадських організацій“ з екологічної тематики на міських пляжах м. Черкаси

З метою популяризації екологічної освіти та формування екосвідомості науково-педагогічними працівниками **кафедри екології Черкаського державного технологічного університету** (доцентами Людмилою Яцук, Наталією Свояк, Людмилою Жицькою, Оксаною Єгоровою та Ольгою Мислюк) та здобувачами вищої освіти спеціальності „Екологія“ проводилися майстер класи та уроки екології для школярів загальноосвітніх шкіл м. Черкаси та області в рамках проектів „Вчись, працюй, живи на Черкащині“ та Наукового пікніку Черкаського державного технологічного університету.



Проведення майстер – класів з екологічної тематики для школярів у рамках проекту „Вчись, працюй, живи на Черкащині“ на базі Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 13



Науковий пікнік ЧДТУ у Чигиринській територіальній громаді



Науковий пікнік ЧДТУ в Золотоніській територіальній громаді



Майстер-клас по визначенню нітратів в овочах у м.Корсунь-Шевченківський у рамках проекту „Вчись, працюй, живи на Черкащині“



Урок екології для школярів КЗ „Золотоніська санаторна школа Черкаської обласної ради“ в рамках проекту „Вчись, працюй, живи на Черкащині“

Студенти спеціальності „Екологія“ **Черкаського державного технологічного університету** під керівництвом доцентів кафедри екології Людмили Жицької та Оксани Єгорової провели виїзний науково-практичний семінар на тему „Збереження біорізноманіття екосистем ботаніко-географічних областей України та вплив адвентивних паразитарних інвазій на розвиток природних ценозів“ на базі Національного Ботанічного саду НАН України імені М.М. Гришка.



Студенти-екологи Черкаського державного технологічного університету на виїзному науково-практичному семінарі на базі Національного Ботанічного саду НАН України імені М.М. Гришка

Студенти-екологи **Черкаського державного технологічного університету** під керівництвом доцента кафедри екології Людмили Жицької здійснили експедицію до Буцького каньйону, обстеживши невеликі ділянки з рослинністю гранітних відслонень, водної, болотної та лучної екосистем вздовж екологічної стежки долини Гірського Тікича, що пролягає зональними лісовими і степовими фітоценозами на схилах долини.

Студенти спеціальності „Екологія“ **Черкаського державного технологічного університету** під керівництвом доцента кафедри екології Людмили Жицької провели дослідження ґрунтового профілю сірих лісових ґрунтів та впливу ґрунтово-кліматичних умов територій на розвиток рослинності на території Дахнівського лісництва.



Дослідження ґрунтового профілю сірих лісових ґрунтів на території Дахнівського лісництва

Студентами спеціальності „Екологія“ **Черкаського державного технологічного університету** проведено дослідження умов зростання, життєвості та різноманіття видів гідрофітної й псамофітної рослинності прибережних локалітетів, а також культурфітоценозів парків і сквериків набережної Дніпра. За результатами дослідження складено списки видів рослин, зафіксовано їх рясність на ділянках дослідження, визначено види едифікатори, які панують у фітоценозах, встановлено відсоток впровадження інвазійних видів рослин у культуру парків та придорожніх територій і їх роль у фіксації ґрунту.

Упродовж 2023 року науково-педагогічні працівники кафедри екології та студенти спеціальності „Екологія“ **Черкаського державного технологічного університету** – активні учасники міжнародних онлайн тренінгів: під керівництвом доцента кафедри екології Наталії Свояк пройдено навчання з питань управління та поводження з відходами, зокрема за тематиками „Компостування як ефективний спосіб управління органічними відходами в громаді“ та „Рециклінг та повторне використання побутових відходів, що утворюються в громадах“. Навчання організовано ГО „ЦГМІ“

(Zero Waste Kharkiv) у співпраці з „Центром екологічних ініціатив „Екодія“ за фінансової підтримки Федерального міністерства економіки та кліматичних дій Німеччини в рамках проєкту Міжнародної Кліматичної Ініціативи „Посилення громадянського суспільства в реалізації національної кліматичної політики“; під керівництвом доцента кафедри екології Людмили Ящук пройдено навчання за темою „Зелена хімія – новий драйвер для розвитку бізнесу“, що організовано Центром ресурсоефективного та чистого виробництва у партнерстві із Центром зеленої хімії та зеленої інженерії Єльського університету (США) в рамках проєкту ЮНІДО „Глобальна програма інновацій та мереж у зеленій хімії“ (GreenChem); доцентом кафедри екології Ольгою Мислюк взято участь у вебінарі „Зелена хімія: інноваційні підходи до створення нових продуктів“, що організований Центром ресурсоефективного та чистого виробництва у партнерстві з Центром зеленої хімії та зеленої інженерії Єльського університету (США) в рамках проєкту ЮНІДО „Глобальна програма інновацій та мереж у зеленій хімії“ (GreenChem), який фінансується Глобальним екологічним фондом (ГЕФ).



15.13 Міжнародне співробітництво у галузі охорони навколишнього природного середовища

Характер екологічних проблем загальнопланетарний. Їх неможливо вирішити окремо в тій чи іншій державі. Глобалізація екологічних проблем обумовлює необхідність співпраці з усіма країнами Європи та світу у напрямку збереження довкілля та забезпечення безпечних умов життя.

Міжнародна співпраця у сфері охорони довкілля розвивається на основі підписаних двосторонніх Угод на всіх рівнях, які передбачають тісні контакти як між службами охорони довкілля, так і громадськими структурами. Напрямки співпраці визначаються актуальністю тої чи іншої природоохоронної проблеми.

Активно співпрацюють у напрямку міжнародного співробітництва у галузі охорони довкілля колективи вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку спеціалістів у різних сферах екології, громадські організації екологічного спрямування до складу яких входять науковці провідних вищих навчальних закладів області.

Для вирішення актуальних питань сьогодення, а також з метою інтеграції України до світового співтовариства для розв'язання глобальних екологічних проблем наша область активно співпрацює з іншими країнами у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Діяльність у рамках багатосторонніх угод з міжнародними організаціями дає змогу брати активну участь у переговорному процесі, залучати фінансову допомогу для вирішення нагальних внутрішніх екологічних проблем.

Програма LIFE – фінансова підтримка Євросоюзу, яка дозволяє реалізовувати проекти у сфері захисту довкілля та боротьби зі зміною клімату.

За даними Департаменту регіонального розвитку Черкаської обласної державної адміністрації наразі, в рамках 4 міжрегіональних угод та декларації про наміри передбачене співробітництво у сфері охорони навколишнього середовища, а саме:

1. Угода про співробітництво з містом Даугавпілс Латвійської Республіки та Черкаською областю України.

2. Угода про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво між радою з розвитку Шяуляйського регіону (Литовська Республіка) та Черкаською областю (Україна).

3. Декларація намірів, що стосується співробітництва у галузі запобігання особливим загрозам людей та навколишнього середовища, а також ліквідації їхніх наслідків між Мазов'єцьким та Черкаським обласними центрами.

4. Спільна декларація намірів про співробітництво між Черкаською областю України та Куяво-Поморським воєводством Республіки Польща.

Крім того, на місцевому рівні Зеленодубрівською сільською радою, Черкаською, Корсунь-Шевченківською, Смілянською, Золотоніською міськими радами, Чигиринською міською територіальною громадою, Паланською об'єднаною територіальною громадою, Новодмитрівською територіальною

громадою укладено договори про співпрацю або угоди про співробітництво з міжнародними партнерами.

ВИСНОВКИ

Черкаська область одна із небагатьох областей України, яка в результаті активної співпраці з представниками громадських організацій, науковців, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування при розробці Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки однією із стратегічних цілей визначила „Екологічну безпеку та збереження довкілля“.

Однією із основних екологічних проблем області, що потребує вирішення, є зберігання 278,421 т невідомих, непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів, накопичених за радянських часів колишніми сільськогосподарськими підприємствами.

Для здійснення контролю за місцями зберігання відходів пестицидів на виконання заходів Обласної програми охорони навколишнього природного середовища на 2021 – 2027 роки проведено щорічну інвентаризацію.

Потребує вирішення питання поводження з твердими побутовими відходами. Більшість полігонів (сміттєзвалищ) області перевантажена, а будівництво нових потребує відведення значних площ земельних ділянок.

У зв'язку з цим, актуальним залишається питання впровадження у населених пунктах області системи роздільного збирання відходів, комплексної переробки та утилізації корисних компонентів побутових відходів, реконструкції діючих полігонів твердих побутових відходів, будівництва сміттепереробних та сміттєсортувальних комплексів (заводів, ліній).

Роздільне збирання вторинних відходів від населення впроваджується в 98 населених пунктах 40 територіальної громади. Частка населених пунктів, де впроваджено роздільне збирання ТПВ до загальної кількості населених пунктів області, становить 11,4%, що у сім разів більше порівняно із 2015 роком (1,5%).

Для реалізації Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, ухваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 820-р, в області розробляється проект Регіонального плану управління відходами в Черкаській області.

На кінець 2023 року природно-заповідний фонд області нараховував 590 об'єкт природно-заповідного фонду. В 2023 році оголошено 10 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, змінено межі 1 об'єкту.

Сучасний стан поверхневих водних об'єктів області характеризується антропогенним тиском виробничої діяльності суб'єктів господарювання та станом житлово-комунального сектору. Практично в кожному районі та місті існують проблеми забруднення водних об'єктів недостатньо очищеними стічними водами, внаслідок зношеності технологічного обладнання комунальних очисних споруд або взагалі їх відсутності; замулення, заростання та засмічення поверхневих водних об'єктів.

У 2023 році спостерігалася тенденція до зменшення водозабору та скиду забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти. Обсяг водозабору зменшився на 0,1 млн м³ (з 148,8 млн м³ у 2022 році до 148,7 млн м³ у 2023 році), обсяг скиду забруднених зворотних вод зменшився на 0,102 млн м³ (з 3,668 млн м³ у 2022 році до 3,566 млн м³ у 2023 році).

З метою покращення стану водних об'єктів області у 2023 році реалізовано заходи на суму 586,48 тис. грн за рахунок коштів місцевих бюджетів (Городищенська, Уманська, Звенигородська, Канівська міські ТГ).

За даними Головного управління статистики у Черкаській області в 2023 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел становили 61,8 тис. т, що на 14,8 тис. т більше в порівнянні з 2022 роком.

Збільшення кількості викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря обумовлено зростанням викидів:

- на ПрАТ „Черкаське хімволокно“ ВП „Черкаська ТЕЦ“ на 11,783 тис. т у зв'язку із використанням більшої кількості вугілля (у 2022 році використання вугілля становило 276 608 т, із вмістом сірки 1,84%, у 2023 році - 356 667 т, із вмістом сірки 2,65%);

- на ПрАТ „АЗОТ“ на 2,913 тис. т та ПрАТ „Миронівська птахофабрика“ на 0,279 тис. т в зв'язку із збільшенням випуску продукції.